

प्र स्ता व !

भगवन्तं वेङ्कटाचलाधीश्वरं श्रीनिवासं विपयीकृत्य प्रवृत्ताः काश्चन कृतयः
 'श्रीवेङ्कटेशकाव्यकल्पनाम्ना इह सङ्कलय प्रकाश्यन्ते । एवमेतत्प्रकाशनं कर्तव्य-
 मिति मतिः प्रथमं, अस्य विमर्शालयस्य द्वितीयनेतृ (डैरेक्टर) भूतानाम् अद्य
 कीर्तेशीपाणां सरस्वतीहृदयालङ्कारादिबहुविस्दभाजां एम्. कृष्णमाचार्याणाम् एतत्स्थान-
 प्राप्तेश्चिरात् पूर्वमेव अभूत् । तदुपक्रमस्तु अत्र आगतानां तेषां सुकर आसीत् ।
 यद्यपि मुद्रितपूर्वा अमुद्रिता वा प्रार्चनैः कृता अद्यतनैर्वा सर्वा एव श्रीवेङ्कटेशविपयाः
 कृतयोऽत्रान्तर्भावनीया इति तेऽमन्यन्तः; तथाऽपि स महानुदेशोऽनन्तरं परित्यक्तव्य
 आप्तत् यस्मात् फलदुर्भिक्षं तथा महत् ।

त्रिभागेऽस्मिन् सङ्कल्पे आद्ये भागे निवेशिताश्चतस्रोऽपि कृतयः पूर्वं
 बहुधा मुद्रिताः । तथापि तासां प्रत्यहं भगवतः सन्निधौ अनुसन्धीयमानत्वात् तत्र
 बहूनामादरः स्यादिति, तदनन्तर्भावे अस्य प्रकाशनस्यैव न्यूनता प्रायः सर्वैरुद्भाव्येतेति
 चाभिप्रेत्य ता इह नोपेक्षिताः ।

द्वितीयभागे दयाशतकं श्रवणानन्दे प्रथमशतकं पद्मावतीगद्यं श्रीनिवासगद्यम्
 इत्येतच्चतुष्टयवर्जं सर्वमन्यदिद्यप्रथमतया मुद्रितम् । तत्र एकद्वानि विना स्तोत्रान्त-
 राणि सर्वाणि भद्रराजकीयालिखितकोशागारे रक्ष्यमाणानां मातृकाणां प्रतिरूपं
 सम्पाद्य मुद्रितानि । एतदर्थं संविधेयं सर्वं श्री एम्. कृष्णमाचार्यैस्तदुज्जीवितकाल
 एव संविहितम् । एषु श्रीनिवासगुणाकरस्य नवतिशतमेव श्लोका उपलब्धाः ।
 तेषु चरमान् सप्त वर्जयित्वा इतराणां सर्वेषां प्रतिश्लोकमधस्तालिखितं व्याख्यानमप्यु-
 पलब्धम् । तस्योपक्रमे निर्देशात् एतद्व्याख्यानकारस्य वरदाचार्य इति नामधेयमिति
 ज्ञायते । अनेन 'विस्तरस्तु सिद्धाज्जने द्रष्टव्यः' इत्यादिरीत्या सिद्धाज्जननामा
 कश्चिद् ग्रन्थो निर्दिश्यते ।

“श्रीनिवासगुणाकरव्याख्या इत्येवमेव कृतनिर्देश कचित्कचित् पतित
ग्रन्थ व्याख्यानान्तरमध्युपलभ्यते । तत्रत्यै

“ इति श्रीनैध्रुवऋष्यपान्दयकुलतिलकमादिकण्ठीरवाचार्य-
बुलावतसवेङ्कटाचार्यसूनुना तच्चरणकमलपरायणेन तत्कृपाल-
व्यमायावादिमदगजकण्ठीरवापरनामधेयेन रामानुजसूरीणा
विरचित्तया श्रीनिवासगुणाकरव्याख्याया सिद्धाञ्जना-
ख्याया प्रथम सर्ग ’

“ इति सिद्धाञ्जनाख्याया
कृष्णलीलविहारो नाम द्वितीय सर्ग । ” “तृतीय सर्ग

“ श्रीमन्नैध्रुव विरचिते श्रीनिवास-
गुणाकरव्याख्याने चतुर्थ सर्ग ” ।

इति सर्गसमाप्तिवाक्यै श्रीनिवासगुणाकर सर्गात्मना मिश्रको बहुसर्गो महान् ग्रन्थ
इति, वरदाचार्येण स्वव्याख्याने सिद्धाञ्जनमिति निर्दिष्टो ग्रन्थ अयमेव व्याख्यानग्रन्थ
इति अस्य कर्ता मायावादिमदगजकण्ठीरवापरनामधेयो रामानुजसूरीरिति च स्फुटमव-
गम्यते । अतीव नामेद शोचनीय यदेतद्व्याख्यानमातृकाया मूलश्लोका न लिखिता ।
लिखितत्वे नैव तेषामेवमात्यन्तिको मिनाशोऽभविष्यत् । सिद्धाञ्जनमातृकायामेव
उपरि वरदाचार्यकृतस्य रामानुजसूरीविरचितग्रन्थान्तरव्याख्यानस्य एवमुपक्रमो
दृश्यते—

“ अथ भगवान् अमिनवरामानुजायार्थभिधानो मायावादि-
मदगजकण्ठीरवाचार्य सर्पलोकजीवनार्थं वेङ्कटाचलमाहात्म्य
काव्यरूपेण “ श्रीभृत्सद्वृषगोत्रे ” त्सारभ्य “ त्यक्त्वाऽन्य-
सद्ग पथं इत्यत कृत्वा, आदौ श्रीवेङ्कटाचलमतिर्गर्जन
श्रीनिवासावनार घेनुक्षीराभिषेन प्रभुबुला-
समागम मायावादरवण्डन षोडशदल्पग्रन्थ श्रीकृष्णलीला-

विहारं अचलवर्णनं चन्द्रादिवर्णनम्, वायुनिन्दा कोकिल-
निन्दा चन्द्रनिन्दा मन्मथोपालम्भनं मन्मथस्तुतिः राजानं
प्रति शुक्रप्रेषणं राजमहिषीसमागमं(मः) भगवदनुग्रहं(हः)
इत्यादिकं, पुनः पुरवर्णनं गिरिवर्णनं च गद्यरूपेण कृत्वा
काव्यं परिसमाप्य पुनरपि..... भगवन्नाम्ना[म]
पर्याप्तामृतत्वात् स्तोतुकामः..... ”

इति । अनेन, न परं श्रीनिवासगुणाकरप्रतिपाद्यविषयविज्ञानं स्थूलमस्माकं भवति
अपितु य एव मायावादिभद्रगजकण्ठीरवो रामानुजसूरैः व्याख्यानस्य सिद्धाज्जनस्य
कर्ता स एव साक्षात् मूलस्य श्रीनिवासगुणाकरकाव्यस्यापि कर्तेत्यपि निश्चयो भवति ।
सुबोधिनीनामकं श्रीभाष्यार्थसंग्रहरूपं ग्रन्थान्तरमप्यनेन कृतमस्ति यस्यैकदेशः
अस्यां पुस्तकशालायां रक्ष्यते । अस्य अभिजनः ‘ तिस्रमळिशै ’ इति प्रसिद्धं स्थल-
मिति च ज्ञायते । अस्य रामानुजसूरैः अनुज कश्चिदासीद् वेङ्कटार्यो नाम । तस्य
पुत्रोऽयं वरदाचार्य इत्यपि अस्यैवोक्त्याऽवगम्यते । लालित्यलिप्तया व्याख्यानान्तर-
करणेऽस्य पृथुत्तरिति भाति । परन्तु उपलब्धेऽस्मिन् व्याख्याने शब्दाशुद्धयो बहुलं
दृश्यन्ते । तासां कात्स्न्येन शोधनस्याशक्यत्वात् व्याख्यानं विना मूलस्य शैलीका-
ठिन्येन दुरधिगमार्थत्वात् व्याख्यानान्तरस्य मध्येमध्ये ग्रन्थपातेन दुस्वित्वाच्च
प्रायेण यथास्थितं इदमेव व्याख्यानमिह आहतम् । अत्रत्यं शैलीकाठिन्यं, पदेपदेऽ-
भिव्यज्यमानं कर्तुर्गाढं तीक्ष्णं विपुलं च पाण्डित्यं, अतिशयितमुत्प्रेक्षाकौशलं च
मुहुरस्माकं नैषधीयचरितकारस्य श्रीहर्षस्य स्मृतिं जनयन्ति । एवं नारिकेलमाकित्वेऽपि
चमत्कारातिशयस्य जायमानत्वात् काव्यत्वमिह सुस्थितम् । अत्र मुद्रितस्य उज्ज्वल-
वेङ्कटनाथस्तोत्रव्याख्यानस्य कर्तारः श्री. उ. वे. पुरिशै कृष्णभाचार्या एवमाहुः—

“ स्तोत्रं चेदं श्रीमदुज्ज्वलवेङ्कटनाथविषयकरतिभावस्य
प्राधान्येन व्यज्यमानत्वात् ध्वनावन्तर्भवति । रतिभावानु-
गुण्येन ज्ञानशक्त्यादीनां कल्याणगुणानामभिव्यज्यमानत्वात्
तदंशे गुणीमूलव्यङ्ग्यताऽपि । सर्वेष्वपि स्तोत्रेषु इयमेव
रीतिरनुसर्तव्या । ”

इति । एतेन 'श्रीवेङ्कटेशकाव्यकलापः' इति नाम्न औचित्यं प्रख्यापितम् ।

श्रीवेङ्कटाचरिणः कृतौ श्रवणानन्दे शतकचतुष्टयमुपलभ्यते । तत्र प्रथमं द्वितीयं च श्रीनिवासविषयम् । अनयोराद्यै मैसूरु-श्रीमन्महाराजसंस्कृत-महापाठशालार्पात्रकायां खण्डशो मुद्रितपूर्वम् । तथाऽपि मनसालकट्टै. श्री. उ. वे. कवितार्किकर्कसिंहं गोविन्दाचार्यैः स्फुटस्य परिष्कृतस्य मातृरूविशेषस्य, अत्रैवासात्पुस्त-कालये स्थितस्य मातृकान्तरस्य च पर्यालोचनेन बहुषु स्थलेषु समीचीनपाठान्तरनिवेशनादिरूपपरिष्कारकरणस्यावश्यकत्वप्रतिभानात् द्वितीयशतकस्य अत्रत्यै एकस्मिन् लिखितकोशे उपलभ्यमानस्य अवश्यमुद्रणीयत्वे आदित एव मुद्रणस्य औचित्यप्रतीतिश्च तदध्यत्नान्तर्भावितम् । शतकाभिधानस्यापि द्वितीयभागस्य चतुरशीतिरेव श्लोका उपलभ्यन्ते । 'इति द्वितीयशतकम्' इति समाप्तिवाक्यं तु दृश्यते । किञ्चिन्मूलमध्यम्यूनप्रायमिव ।

अत्रत्यायां मातृकायां तृतीयमपि शतकं शिथिलमलिनपत्रं अन्ते तुटित-कतिपयश्लोकमुपलभ्यते । तच्च श्रीराघवविषयमिति पृथक् यथासौकर्यं पश्चान्मुद्र-यिष्यते । चरमं चतुर्थं शतकं श्रीवरदराजविषयं आन्ध्रलिप्यां भाषानुवादसहितं श्री. उ. वे. गोविन्दाचार्यैः प्रकाशितम् ।

इहान्ते योजिता श्रीनाम्मौक्तिकमाला अमुद्रितपूर्वा । अस्या मातृका मद्रराजकीयप्राच्यलिखितपुस्तकशालाप्रधानपण्डितेन 'विदुषा' श्री. टि. एन्. वेङ्कटाचार्येण चिरात् स्वस्मिन् रक्षिता अत्र प्रकाशनाय सादरमर्पिता । अस्याः कर्ता साक्षात् यामुनाचार्य इति आरम्भे कृतेन निर्देशेन तद्विषय 'तनियन्' श्लोकपाठेन च प्रतीयते । परन्तु अस्याः कृतेः स्वरूपं पर्यालोचयन्तः श्रीयामुनाचार्यकृतानां प्रवन्धानामएत्वेन आचार्यचरणैः कृतं परिगणनं स्मरन्तश्च न वयमत्र संशयमतिवर्तामहे ।

अत्र चम्पे तृतीये भागे मुद्रितं दशोपनिषद्वाक्यकारश्रीरुद्ररामानुजमुनि-विरचितं श्रीशतकोपगाथाव्याख्यानां ग्रन्थाक्षरैर्मुद्रितपूर्वम् । न तु कश्चिन्नागराक्षरैः ।

एतन्मुद्रणोपयोगितया लेखनशोधनादिहेतोरपेक्षितं सर्वं साहाय्यं एतत्पुस्तक-
शालापण्डिताभ्यां न्यायवेदान्तशिरोमणिना श्री. ना. सु. राजगोपालाचाराय्येण
न्यायमीमांसाशिरोमणिना श्री. की. शठकोपाचार्येण च सम्पन्नम् ।

20 8. 1943. }
Tirupati. }

D. T. TATACHARYA

अत्र मुद्रिताः कृतयः

प्रथमो भागः ।

पुट.

१

७

९

१२

१. श्रीवेङ्कटेशसुप्रभातम्
२. श्रीवेङ्कटेशस्तोत्रम्
३. श्रीवेङ्कटेशप्रपत्तिः
४. श्रीवेङ्कटेशमङ्गलाशासनम्

द्वितीयो भागः ।

१४

१५

१७

३२

३४

४६

४७

४८

४९

५२

५७

७०

७३

७५

७७

१. श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामस्तोत्रम्
२. श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामावलि.
३. लक्ष्मीस्तोत्रम्
४. फणीन्द्रक्ष्माभृत्स्तोत्रम्
५. वेङ्कटेशसेवाक्रमः
६. श्लोकत्रयम्
७. वेदव्यासव्यानम्
८. श्रीवेङ्कटेशनिध्यानम्
९. अञ्जनशैलनाथस्तोत्रम्
१०. वेङ्कटेशस्तोत्रम्
११. वृषाद्रिनाथस्तोत्रम्
१२. श्रीनिवासस्तोत्रम्
१३. श्रीवेङ्कटेशनवरत्नमालिकास्तुति.
१४. श्रीपद्मावतीनवरत्नमालिकास्तुतिः
१५. श्रीपद्मावतीपरिणयतारावलिः

श्रीविंशत्येकशतकव्यख्यापे

पञ्चाननाञ्जभरुभुग्वासायाः

वैचिक्रमादिचरितं विबुधाः स्तुवन्ति ।

भाषापतिः पठन्ति वागशुद्धिगारात्

शेषाद्रिशेखरविभो तव मुप्रभातम् ॥ ६ ॥

ईषत्प्रकृतमरसीरुदनारिकेल-

पूगद्रुमादिमुमनोहरपालिकानाम् ।

आवाति मन्दमनिलम्सह दिव्यगन्धैः

शेषाद्रिशेखरविभो तव मुप्रभातम् ॥ ७ ॥

उन्मील्य नेत्रयुगमुत्तमपञ्जरस्थाः

पात्रावशिष्टकदलीफलभायसानि ।

भुक्त्वा सलीलमथ केलिशुकाः पठन्ति

शेषाद्रिशेखरविभो तव मुप्रभातम् ॥ ८ ॥

तन्त्रीप्रकार्यमधुरस्वनया विषञ्चया

गायत्यनन्तचरितं तव नारदोऽपि ।

भाषासमग्रमसकृत्करचाररन्ध्रं

शेषाद्रिशेखरविभो तव मुप्रभातम् ॥ ९ ॥

भृङ्गावली च मकरन्दरसानुविद्ध-

शंकारगीतनिन्दैस्सह सेवनाय ।

निर्यात्युपान्तसरसीकमलोदरेभ्यः

शेषाद्रिशेखरविभो तव मुप्रभातम् ॥ १० ॥

योपागणेन वरदग्नि विमथ्यमाने

धोपालयेषु दधिमन्थनतीव्रघोषाः ।

श्रीवेंकटेशमुपमातम्

रोपाकलं विदधते ककुमश्च कुम्भाः

शेषाद्रिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ ११ ॥

पद्मेशमित्रशतपत्रगतालिवर्गाः

हर्तुं श्रियं कुवलयस्य निजाङ्गलक्ष्म्या ।

मेरीनिनादमिव विभ्रति तीव्रनादं

शेषाद्रिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ १२ ॥

श्रीमन्मभीष्टवरदाखिल्लोकबन्धो

श्रीश्रीनिवास जगदेकदयैकसिन्धो ।

श्रीदेवतागृहभुजान्तरदिव्यमूर्ते

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १३ ॥

श्रीस्वामिपुष्करिणिकाङ्गवनिर्मलाङ्गाः

श्रेयोर्धिनो हरविरिञ्चसनन्दनाद्याः ।

द्वारे वसन्ति वरवेतहतोत्तमाङ्गाः

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १४ ॥

श्रीशेषशैलगरुडाचलवेंकटादि-

नारायणाद्रिवृषभाद्रिवृषाद्रिसुख्याम् ।

आख्यां त्वदीयवसतेरनिशं वदन्ति

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १५ ॥

सेवापराशिवसुरेशकृद्दानुधर्म-

रक्षोभ्युनाश्रपवमानधनाधिनाथाः ।

पञ्चाङ्गलिप्रक्लिप्तनिजशीर्षदेवाः

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १६ ॥

धार्ढ्यां ते विहगराजमृगाधिराज-

नागाधिराजजराजहयाधिराजाः ।

स्वस्वाधिकारमहिमादिकमर्धयन्ते

श्रीचेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १७ ॥

सूर्येन्दुभौमबुधवाक्पतिकाव्यसौरि-

स्वर्भानुकेतुद्विपत्परिपत्रभानाः ।

त्वदासदासचरमाद्यधिदासदासाः

श्रीचेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १८ ॥

त्वत्पादधूलिभरितस्फुरितोत्तमाङ्गाः

स्वर्गाप्सर्गनिरपेक्षनिजान्तरङ्गाः ।

कल्पपापमाकल्पन्याऽऽबुल्लां लभन्ते

श्रीचेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १९ ॥

त्वद्गोपुराग्रशिखराणि निरीक्षमाणाः

स्वर्गाप्सर्गपदवीं परमां श्रयन्तः ।

मर्त्या मनुष्यभुवने मतिमाश्रयन्ते

श्रीचेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ २० ॥

श्रीभूमिनायक दद्यादिगुणामृताब्धे

देवाधिदेव जगदेकशरभ्यमूर्ते ।

श्रीमन्नन्तगरुडादिभिरर्चिताङ्घ्रे

श्रीचेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ २१ ॥

श्रीपद्मनाभ पुरुषोत्तम वास्तुदेव

वैकुण्ठ माधव जनार्दन चक्रपाणे ।

श्रीवैकटेशमुप्रभातम्

श्रीवत्सचिह्नं गरणागतपारिजात

श्रीवैकटाचल्पते तव मुप्रभातम् ॥ २२ ॥

कन्दर्पदर्पहरमुन्दरदिव्यमूर्ते

कान्ताकुचाम्बुसहकुड्मल्लोलदृष्टे ।

कल्याणनिर्मलगुणाकरदिव्यकीर्ते

श्रीवैकटाचल्पते तव मुप्रभातम् ॥ २३ ॥

मीनाकृते कमठ कोल नृसिंह वर्णिन्

स्वामिन् परश्वथतपोधन रामचन्द्र ।

शेषांशराम यदुनन्दन कल्किरूप

श्रीवैकटाचल्पते तव मुप्रभातम् ॥ २४ ॥

एलाल्वङ्गघनसारसुगन्धतीर्थे

दिव्यं वियत्सरिति हेमघटेषु पूर्णम् ।

धृत्वाऽद्य वैदिकशिखामणयः प्रहृष्टा

तिष्ठन्ति वैकटपते तव मुप्रभातम् ॥ २५ ॥

भाम्वानुदेति विकचानि सरोस्थाणि

संपूरयन्ति निन्दैः ककुभो विहङ्गाः ।

श्रीवैष्णवाम्सततमार्थितमङ्गलाम्ते

धामाश्रयन्ति तव वैकट मुप्रभातम् ॥ २६ ॥

ब्रह्मादयन्मुस्वरास्समहर्षयस्ते

सन्तस्सनन्दनसुखास्तव योगिवर्याः ।

धामान्तिके तव हि मङ्गल्वस्तुहस्ताः

श्रीवैकटाचल्पते तव मुप्रभातम् ॥ २७ ॥

लक्ष्मीनिवास निरवद्यगुणैकसिन्धो

संसारसागरसमुत्तरणैकसेतो ।

वेदान्तवेद्यनिजवैभव भक्तभोग्य

श्रीवैकटाचलपते तव सुप्रभातम् ॥ २८ ॥

इत्थं वृषाचलपतेरिह सुप्रभातं

ये मानवाः प्रतिदिनं पठितुं प्रवृत्ताः ।

तेषां प्रभातसमये स्मृतिरङ्गभाजां

प्रज्ञां परार्थमुलभां परमां प्रसूते ॥ २९ ॥

॥ इति श्रीवैकटेशसुप्रभातम् ॥

॥ श्रीवेंकटेशस्तोत्रम् ॥

श्रीवादिभीकरमहागुरभिरनुगृहीतम्

कमलाकुचचूचुककुङ्कुमतो
नियतारुणितातुलनीलतनो ।
कमलायतलोचन लोकपते
विजयीभव वेंकटशैलपते ॥ १ ॥

सचतुर्मुखपम्पुखपञ्चमुख-
प्रमुखाखिलद्रैवतमौलिमणे ।
शरणागतवत्सल सारनिधे
परिपाल्य मां वृषशैलपते ॥ २ ॥

अतिवेत्तया तव दुर्विपहैः
अनुवेल्लकृतैरपराधशतैः ।
भरितं त्वरितं वृषशैलपते
परया कृपया परिपाहि हरे ॥ ३ ॥

अधिवेंकटशैलमुदारमतेः
जनताभिमताधिकदानरतात् ।
परदेवतया गदितान्निगमैः
कमलादयितान्न परं कल्प्ये ॥ ४ ॥

कलवेणुरवावशगोपवधू-
शतकोटिवृतात्स्मरकोटिसमात् ।
प्रतिबल्लविकाभिमतान्मुखदात्
वमुदेवसुतान्न परं कल्प्ये ॥ ५ ॥

श्रीवेंकटेशकाव्यकलापे

अभिरामगुणाकर दाशरथे

जगदेकधनुर्धर धीरमते ।

रघुनायक राम रमेश विभो

वरदो भव देव दयाजलधे ॥ ६ ॥

अवनीतनयाकमनीयकरं

रजनीकरचारुसुखाम्बुस्टम् ।

रजनीचरराजतमोमिहिरं

महनीयमहं रघुराममये ॥ ७ ॥

मुमुखं सुहृदं सुलभं मुखद

स्वनुजं च मुकायममोघशरम् ।

अपहाय रवूद्रहमन्यमह

न कथञ्चन कञ्चन जातु भजे ॥ ८ ॥

विना वेंकटेश न नाथो न नाथः

सदा वेंकटेश स्मरामि स्मरामि ।

हरे वेंकटेश प्रसीद प्रसीद

प्रिय वेंकटेश प्रयच्छ प्रयच्छ ॥ ९ ॥

अह दूरतस्ते पदाम्भोजयुग्म-

प्रणामेच्छयाऽऽगत्य सेवां करोमि ।

समृत्तेवया नित्यसेवाफल त्व

प्रयच्छ प्रयच्छ प्रभो वेंकटेश ॥ १० ॥

अज्ञानिना मया दोषान्दोषान्विहितान् हरे ।

क्षमम्ब त्व क्षमम्ब त्वं ज्ञेयशैलशिखामणे ॥

॥ इति श्रीवेंकटेशस्तोत्रम् ॥

॥ श्रीवेंकटेशप्रपत्तिः ॥

श्रीवादिभीकरमहागुरुभिरनुगृहीता

ईशानां जगतोऽस्य वेंकटपतेर्विष्णोः परां मयसीं
तद्वक्षस्स्थलनित्यवासरसिकां तत्क्षान्तिसंवर्धिनीम् ।
पद्मालंकृतपाणिपल्लवयुगां पद्मासनस्थां श्रियं
वात्सल्यादिगुणोज्ज्वलां भगवतीं वन्दे, जगन्मातरम् ॥

श्रीमन् कृपाजलनिधे वृत्तसर्वलोक
सर्वज्ञ शक्त नतवत्सल सर्वशेषिन् ।
स्वामिन् सुशील सुलभाश्रितपारिजात
श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ २ ॥

आनू पुरार्पितसुजातसुगन्धिपुष्प-
सौरभ्यसौरभकरौ समसन्निवेशौ ।
सौम्यौ सदानुभवनेऽपि नवानुभाज्यौ
श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ३ ॥

सद्योविकासिसमुदित्वरसान्द्रराग-
सौरभ्यनिर्भरसरोरुहसाम्यवार्ताम् ।
सम्यक्षु माहसपन्देपु वित्तेऽग्न्यन्तौ,
श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ४ ॥

रेखामयध्वजसुधाकलशातपत्र-
वज्रांकुशाम्बुरुहकल्पकदाह्वचक्रैः ।
भव्यैरलंकृततलौ परतत्त्वचिह्नैः
श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ५ ॥

ताम्रोदरद्युतिपराजितपद्मरागौ

बाह्वैर्महोभिरभिभूतमहेन्द्रनीलौ ।

उद्यन्नखांशुमिरुदस्तशशांकभासौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ६ ॥

सप्रेमभीति कमलाकरपल्लवाभ्यां

संवाहनेऽपि सपदि क्लममादधानौ ।

कान्ताववाङ्मनसगोचरसौकुमार्यौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ७ ॥

लक्ष्मीमहीतदनुरूपनिजानुभाव-

नीलादिदिव्यमहिषीकरपल्लवानाम् ।

आरुप्यसंक्रमणतः किल सान्द्ररागौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ८ ॥

नित्यानमद्विधिशिवादिकिरीटकोटि-

प्रत्युत्तदीतनवरत्नमहःप्ररोहैः ।

नीराजनाविधिमुद्गारमुपादधानौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ९ ॥

विष्णोः पदे परम इत्युदितप्रशंसौ

यौ मध्व उत्स इति भोग्यतयाऽप्युपात्तौ ।

भूयन्मधेति तव पाणितल्पदिष्टौ

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १० ॥

पार्थाय तत्सदृशमारधिना त्वयैव

यौ दर्शितौ स्वचरणौ शरणं व्रजेति ।

भूयोऽपि मह्यमिह तौ करदर्शितौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ११ ॥

मन्मूर्ध्नि कालियफणे विकटाटवीषु

श्रीवेंकटाद्रिशिखरे शिरसि श्रुतीनाम् ।

चित्तेऽप्यनन्यमनसां सममाहितौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १२ ॥

अग्लानहृष्यदवनीतलकीर्णपुष्पौ

श्रीवेंकटाद्रिशिखराभरणायमानौ ।

आनन्दिताखिलमनोनयनौ तवैतौ

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १३ ॥

मायः प्रपन्नजनताप्रथमावगाहौ

मातुस्तनाधिव शिशोरभृतायमानौ ।

प्राप्तौ परस्परतुलामतुलान्तरौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १४ ॥

सत्त्वोत्तरैस्सततसेव्यपदाम्बुजं

संसारतारकदयार्द्रदृग्गञ्जलेन ।

सौम्योपयन्तृमुनिना मम दर्शितौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १५ ॥

श्रीश श्रिया घटिक्या लदुपायभावे

प्राप्ये त्वयि स्वयमुपायतया स्फुरन्त्या ।

नित्याश्रिताय निरवद्यगुणाय तुभ्यं

स्यां किङ्करो वृषगिरीश न जातु मह्यम् ॥ १६ ॥

इति श्रीवेंकटेशप्रपत्तिः

॥ श्रीवेंकटेशमङ्गलाशासनम् ॥

श्रीवादिभीवरमहागुरभिरनुगृहीतम्

—०००००—

श्रिय.कान्ताय कल्याणनिधये निधयेऽर्थिनाम् ।

श्रीवेंकटनिवासाय श्रीनिवासाय मङ्गलम् ॥ १ ॥

लक्ष्मीसविभ्रमालोकसुभ्रूविभ्रमचक्षुषे ।

चक्षुषे सर्वलोकानां वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ २ ॥

श्रीवेंकटाद्रिशृङ्गाग्रमङ्गलाभरणाग्रये ।

मङ्गलाना निवासाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ३ ॥

सर्वावयवसौन्दर्यसपदा सर्वचेतसाम् ।

सदा समोहनायास्तु वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ४ ॥

नित्याय निरवधाय सत्यानन्दचिदात्मने ।

सर्वान्तरात्मने श्रीमद्वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ५ ॥

म्बतस्सर्वविदे सर्वशक्तये सर्वशेषिणे ।

सुलभाय सुशीलाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ६ ॥

परमै ब्रह्मणे पूर्णकामाय परमात्मने ।

प्रयुञ्जे परतत्त्वाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ७ ॥

आकालतत्त्वमश्रान्तमात्मनामनुपश्यताम् ।

अतृप्यमृतरूपाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ८ ॥

प्रायस्स्वचरणौ पुंसां शरण्यात्वेन पाणिना ।

कृपयाऽऽदिशते श्रीमद्वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ९ ॥

दयामृततरङ्गिण्यास्तरङ्गैरिव शीतलैः ।

अपाङ्गैः सिञ्चते विधं वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ १० ॥

स्रग्भूपाम्बरहेतीनां सुप्रभावहमूर्तये ।

सर्वार्तिशमदायास्तु वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ११ ॥

श्रीवैकुण्ठविस्क्ताय स्वामिपुष्करिणीतटे ।

रमया रममाणाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ १२ ॥

श्रीमत्सुन्दरजामातृमुनिमानसवासिने ।

सर्वलोकनिवासाय श्रीनिवासाय मङ्गलम् ॥ १३ ॥

मङ्गलाशासनपरैर्मदाचार्यपुरोगमैः ।

सर्वैश्च पूर्वैराचार्यैस्सकृतायास्तु मङ्गलम् ॥ १४ ॥

इति श्रीवेंकटेशमङ्गलाशासनम्

❁ इति प्रथमो भागः

- १० ओं विचित्रक्षौमधारिण्यै नमः
 ११ ओं पृथुश्रोण्यै नमः
 १२ ओं पक्कविल्वफलापीनतुङ्गस्तन्यै नमः
 १३ ओं सुरक्तपद्मपत्राभकरपादतलयै नमः
 १४ ओं शुभायै नमः
 १५ ओं सरलाङ्गदकेयूरकाञ्चीनूपुरशोभितायै नमः
 १६ ओं यक्षकर्मसंख्यसर्वाङ्गायै नमः
 १७ ओं कटकोज्ज्वलयै नमः
 १८ ओं माङ्गल्याभरणैश्चित्रैर्मुक्ताहारैर्विभूषितायै नमः
 १९ ओं ताटकैरवतंसैश्च शोभमानमुखाब्जुजायै नमः
 २० ओं पद्महस्तायै नमः
 २१ ओं हरिवल्लभायै नमः
 २२ ओं ऋग्यजुस्तामरूपायै नमः
 २३ ओं विद्यायै नमः
 २४ ओं अविद्यजायै नमः

एवं चतुर्विंशतिनामभिः विल्यपत्रैर्लक्ष्म्यर्चनं कुर्यात् । सर्वाभीष्टसिद्धिर्भवति ॥

॥ इति चतुर्विंशतिनामावलिः ॥

श्रीः

॥ लक्ष्मीस्तोत्रम् ॥ ३ ॥

श्रियं श्रीवेंकटेशस्य श्रीनिवासस्य बह्वभाम् ।

ईश्वरीं सर्वभूतानामाश्रये विश्वमातरम् ॥ १ ॥

विष्णोर्विचित्रचिदचिन्मिश्रविश्वविधिश्रमः ।

सफलसकृदालोकाद्यस्यास्तस्यै नमः श्रियै ॥ २ ॥

यस्या मुग्धकटाक्षदुग्धकणिका न्यूनाधिकोदञ्चिताः

द्वित्राः कुलचिदेकतस्त्रिचतुराः किञ्चान्यतः पञ्चपाः ।

ब्रह्मेशेन्द्रमुखामरान्नरपतींश्चोच्चावचश्रीजुपः

कुर्वन्त्याश्रितवत्सलां भगवतीं तामाश्रयामः श्रियम् ॥ ३ ॥

अस्तोकस्तवका स्तनद्वयमिपात् पाणिप्रवालोज्ज्वला

रोमालीललितालियङ्क्तिमहिता बाहुप्रतानाञ्चिता ।

सामोदा हरिकल्पवृक्षविपुलोपमा वृषाद्रेस्तटे

लक्ष्मीकल्पलता स्थिरा मयि वृषावीक्षाप्रसूनं क्षिपेत् ॥ ४ ॥

सैरोद्वेल्लूपाकटाक्षमुधया संप्लावयन्त्या जगत्

लक्ष्म्यास्तौ चरणौ प्रपन्नमुलभौ स्तोतुं प्रयस्याम्यहम् ।

यज्ञाक्षारसलक्ष्म वक्षसि हरेर्वीक्ष्यैव साक्षात्परं

ब्रह्मेदं जगदेककारणमिति त्र्यन्तवर्गा जगुः ॥ ५ ॥

वेदान्ता विनुधाश्चतुर्मुखमुखास्सन्तस्सनन्दादयः

व्यासाद्या मुनयश्च सूरिनिवहा लक्ष्मीपतिर्वा स्वयम् ।

॥ अथ द्वितीयो भागः ॥

॥ श्रीवेंकटेशमहिषीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामस्तोत्रम् ॥ १ ॥

नम श्रियै लोकधाय्यै ब्रह्ममात्रे नमोनमः ।

नमस्ते पद्मनेत्रायै पद्ममुख्यै नमोनमः ॥

प्रसन्नमुखपद्मायै पद्मकान्त्यै नमोनमः ।

नमो त्रिल्ववनस्थायै त्रिष्णुफल्यै नमोनमः ॥

विचित्रक्षौभधारिण्यै पृथुश्रोण्यै नमोनमः ।

पद्मविल्वफलापीनतुङ्गस्तन्यै नमोनमः ॥

सुरक्तपद्मपलाभकरपादतले शुभे ।

सरलाङ्गदकेयूरकाञ्चीनू पुरशोभिते ॥

यक्षकर्मसलितसर्वाङ्गे कटकोज्ज्वले ।

माङ्गल्याभरणैश्चित्रैर्मुक्ताहारैर्विभूषिते ॥

ताटङ्कैरदंतैश्च शोभमानमुखाम्बुजे ।

पद्महस्ते नमस्तुभ्य प्रसीद हरिवल्लभे ॥

ऋग्यजुस्सामरूपायै विद्यायै ते नमोनमः ।

प्रसीदाम्भान् कृपादृष्टिपातैरालोकयाब्धिजे ॥

*ये स्थानदीनाः न्यस्थानात् श्रुत्वा स्थानमवाप्नुयुः ।

॥ इति श्रीवेंकटेशमहिषीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामस्तोत्रम् ॥

॥ श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामावलिः ॥ २ ॥

श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थं श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्मीचतुर्विंशति-
भिः श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्म्यर्चनं करिष्ये ॥

अस्य श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनाममन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः । अनुष्टुप् छन्दः ।
महालक्ष्मीर्देवता । श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थं जपे विनियोगः ।

गानम्—

ईशानां जंगतोऽस्य वैकटपतेर्विष्णोः परां प्रेयसीं
तद्गक्षस्थलनित्यवासरसिकां तत्क्षान्तिसंवर्धिनीम् ।
पद्मालङ्कृतपाणिपल्लवयुगां पद्मासनस्थां श्रियं
वत्सल्यादिगुणोज्ज्वलां भगवतीं वन्दे जगन्मातरम् ॥

- १ ओं श्रियै नमः
- २ ओं लोकधात्र्यै नमः
- ३ ओं ब्रह्ममात्रे नमः
- ४ ओं पद्मनेत्रायै नमः
- ५ ओं पद्ममुख्यै नमः
- ६ ओं प्रसन्नमुखपद्मायै नमः
- ७ ओं पद्मकान्त्यै नमः
- ८ ओं विल्ववनस्थायै नमः
- ९ ओं विष्णुपत्न्यै नमः

सर्वे यन्महिमामृताब्धिकणिकेयतां न वेतुं क्षमाः
तां रक्षमीमनपलपः कथयितुं वाञ्छामि धिञ्जां कविम् ॥ ६ ॥

मातङ्गस्सुमहानणुश्च मशकः पातुं प्रवृत्तौ तृषा
दुग्धाब्धिं पिबतस्स्वशक्त्यनुगुणं कृत्स्नं न पातुं क्षमौ ।
मातर्लक्ष्मि तव प्रभावजलधौ ब्रह्माऽप्यहं चेदृशौ
यज्जानादिपु तारतम्यमुभयोर्नौ तेन किं साधितम् ॥ ७ ॥

मुग्धस्तनन्धयमुखात् प्रथमोदिता वाक्
अव्यक्तवर्णमधुरा स्वदते हि मात्रे ।
श्रीरम्ब तद्ददतिमौग्ध्यकृता स्तुतिर्मे
त्वत्कर्णवर्त्मनि वमेदमृतस्य धाराम् ॥ ८ ॥

सुधाधारासेकादिव सुखितकर्णाः सुकवयः
स्तुवीरन् याः श्रुत्या सपदि सशिरःकम्पमवशाः ।
तथाभूता मातस्स्तुतिवचनभङ्गीस्त्वदुचिताः
विधातुं मे शक्ति वितर वृषशैलेशदयिते ॥ ९ ॥

महितमहसः पङ्के मग्गान्मणानिव चेतनान्
प्रलयतमसा गाढं गूढानसत्समतां गतान् ।
न यदि भवती मातः पश्येद्दयार्द्रदृग्दृगच्चल
कथमिव भवेत्सत्ता तेषां पुमर्थकथा कुतः ॥ १० ॥

अस्येगाना जगत् इति या विश्रुता विश्वगोप्त्री
सत्यं सा त्वं भवसि कमले विष्णुपत्नीत्यनूक्तेः ।
तस्या मानस्तव परिजनेष्वान्मनु प्रेमचन्धः
तद्वान्सत्यं निरवधिग्या सर्वमेतन्न चिवम् ॥ ११ ॥

श्रुतिशिरोवरकोशमृहाहितान् स्मृतिपुराणसुदीपविदीपितान् ।

स्फुरिततावकदिव्यगुणान् मणीन् स्वहृदये सुधियो दधतीन्दरे ॥ १२ ॥

रस्यं गवामपि पयो रसनोपघातात्

पैत्त्येन तित्कमिति वक्ति यथा तथाऽपि (हि) ।

तत्त्वं परं त्वदुपगूढमपोढहेयं

हेयास्पदं वदति कश्चन गाढपापः ॥ १३ ॥

नित्योदञ्चितचञ्चरीकनिनदां नीरन्ध्रपुष्पद्रुमां

निर्यन्निर्झरशीतलां वृषगिरेस्तुङ्गशृङ्गस्थलीम् ।

कृत्वा केलिगृहं रमे रमयसे सर्वेश्वरं त्वद्वियं

भोगोपक्रमविभ्रमभ्रमिमुखे मग्नं मुहुः कुर्वती ॥ १४ ॥

मधुकरमौलिदम्भमकरन्दरसप्रसर-

प्रकलिन्मूलसेकपरिवृंहितपुष्पवने ।

चिरचितपादचारमिह वैकटशैलतटे

विहरसि देवि लक्ष्मि करलम्बितकान्तकरा ॥ १५ ॥

कमलपलाशदेश्यपरिपेशलचिह्नपद-

द्वितयनिवेशनाङ्कपरिकर्मपवित्तशिलाः ।

तव च तव प्रियस्य विनमन्ति वृषाद्रितटे

विकचकुशोशयोदरविहारिणि सर्वसुराः ॥ १६ ॥

उपनिपदां सहस्रमुपवृंहणमप्यखिलं

वदति परोक्षमन्व दयितेन समं भवतीम् ।

अथ पुनरङ्गनाद्रिरपरोक्षमवेक्षयते

शरणमयासिपं तमाधिकाद्भुतभूमिमहम् ॥ १७ ॥

त्वयि वृषशैलसीम्नि कुसुमापचयावसरे
 दयितविलोभनाय धृतदिव्यलतावपुषि ।
 पतिरपि ते प्रगल्भमतिरेत्य मधुव्रतताम्
 अतिपतितान्यवलि भवतीमभिकामयते ॥ १८ ॥

सुतनु लुनाव पुष्पमधिकापचयेऽस्तु जयः
 तव मम वेत्युदीर्य कुसुमानि लुनन् कमले ।
 त्वदुदितनर्मसूक्तिरसनिघ्नमनाः प्रहसन्
 प्रसवपराङ्मुखश्च विजितो वृषशैलपतिः ॥ १९ ॥

सहचरवेङ्कटेशकरनघ्नितकल्पतरोः
 अभिनवपुष्पजातमपचेतुमुदग्रमुखी ।
 प्रियतममुभ्रहासमुखचन्द्रविलोपितधीः
 त्वमपचिनोपि तस्य मणिदाममह प्रसवान् ॥ २० ॥

जननि सखीसमक्षमुद्गूहनलोलमते
 तव पतिगिञ्जितजमनिपुष्पितवृक्षतनुम् ।
 सपुलककम्पवर्मसलिल्लादिविकारभ्रुत
 कुच्युगतो निपीड्य कुसुमानि लुनासि शनै ॥ २१ ॥

अन्तर्वसन्तमवलम्बितहेमशृङ्गा
 जालितकुङ्कुममुचामरणोत्तरीयाम् ।
 आनीलवेणिमनुरूपसरीवृता त्वा
 आलोक्य विस्मयभरस्तिमितः पतिस्ते ॥ २२ ॥

प्राता स्वामिमरः प्रसन्नसलिलं स्नातुं सह प्रेयसा
 दृष्ट्वा स्वप्रतिनिम्बमस्य सुभगं स्तब्धा प्रतिश्रीधिया ।

आस्फाल्या(म्बुनि) कम्पितेऽत्र विमलादृष्ट्या प्रसन्ना पुनः
पत्या निर्विशसि त्वमञ्जनगिरौ कीलाल्लीलारसम् ॥ २३ ॥

कान्तेन शृङ्गसलिलैस्सकृदुक्षितां त्वां
वीक्ष्यासहिष्णुभिरुपेत्य सखीजनैस्ते ।
पर्युक्षितः पतिरनारतमश्रुवृष्ट्या
निर्णिक्तनीलमणिशैलरुचिं दधाति ॥ २४ ॥

सिञ्चन्त्यां करदारिणा प्रियमुखं त्वद्येकया हेलया
सिञ्चन्तीष्वभितः सखीष्वपि निरुच्छ्वासो निमज्ज्यान्यतः ।
उन्मज्ज्य सितफुलगण्डफलकां त्वां पुण्डरीकेक्षणः
पश्यन् साञ्जलि वारयत्यभियता भूयश्च सेकोत्सुकाम् ॥ २५ ॥

(यस्ते) श्रीः पुष्पमेकं चरणकमलयोरर्पयेद्भूतिकामो
वज्रालङ्कारहस्तस खलु सुरपुरीवीथिकाभ्यन्तरेषु ।
दिव्यम्ब्रीमिस्वहस्तैरचिरमुपचितैः पारिजातप्रमूत्रैः
आरादाकीर्यमाणश्चरति मुरपतिस्वैरमैरावतेन ॥ २६ ॥

संपत्कामस्तकृत्वां प्रणमति क(मले) या (यो) यदृच्छाप्रवृत्तिः
सोयं हंसाधिरूढः प्रतिदिशवदनो भारतीप्राणनाथः ।
ब्रह्माण्डैकाधिपत्यसयकृत्प्रकृतः सेव्यते (साव)रायैः (रोधैः)
देवैर्दिक्पालमुत्स्यैरधिगतविनयैरञ्जलिब्यग्रहस्तैः ॥ २७ ॥

यो वा कश्चिज्जातु काम्येष्वकामो
भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विध(त्ते) ।
(दत्त्वा तस्मै) देवि भोगापवर्गी
न त्वं दृ(त्)ष्टा कीदृगौदार्यमेतत् ॥ २८ ॥

पद्मे परिष्कृतिमती परिफुल्लदृष्टिं
 सीता समीक्ष्य जनकाङ्कनिषेदुषी त्वाम् ।
 त्वद्भ्रूविभङ्गविधिना विहितोपदेश
 शम्भोर्बभञ्ज धनुराशु रघुप्रपीर ॥ ४० ॥

रामो स्मे तव कृते रघुवीरजाये
 भोगीन्द्रभोगसुभगामुपधाय बाहाम् ।
 आनानुनादुरशयिष्ठ तटे पयोधे
 प्रस्पर्शयन् प्रतिपयोधिरिव प्रसुप्त ॥ ४१ ॥

श्रीरम्य मेयिलि पतिस्तव धर्मफल्न्या
 प्राप्तेस्तिरोधिमुदार्धि व्यतिलङ्घ्य वीर( ) ।
 आलय सत्रुलमरातित्रुल समूलम्
 आसीत्त्वदीयमुखपद्मविकासभास्वान् ॥ ४२ ॥

मातर्मनोनयन(रञ्ज)नदिव्यरूप
 कृष्णस्सतृष्णहृदयस्त्वयि भाववत्याम् ।
 वीरो वहन्नुरास वैरिशरान्महानौ
 त्वा रक्विमणीमुदवद्विन्तारिलोक ॥ ४३ ॥

आरभ्य शैशवमनारतमप्रयत्नात्
 यत्पृतनादिविपदुत्तरण मुरारे ।
 कल्याणि रक्विमणि जगज्जननि त्वदीय
 मङ्गल्यसूत्रमहिमा खलु तत्र हेतु ॥ ४४ ॥

जामाता पुरपोत्तमम्मुसदृशो लक्ष्म्याम्मुताया ममे-
 त्यानन्दैरदितेरिवान्तरमितम्भुङ्गन्मरङ्गैर्वृतम् ।

दुग्धाब्धिं पितरं तवाम्ब दयितः पश्यन्मृताकृतिः
प्रत्यग्राम्बुजलोचनः फणिपतौ शेते नभश्श्यामलः ॥ ४५ ॥

भव्यं पद्मादिरूपं परिमलमपि चादाय सृष्टेव मृष्टी
पद्मे त्वन्नित्यमोग्यप्रियतमवपुस्त्कर्षजातातिशङ्का ।
विश्लेष्टुं न क्षमाऽहं क्षणमपि दयितत्वादिति व्याहरन्ती
श्लिष्यन्ती कान्तवक्षस्सुहृदमविरतं मोदसे वैकटाद्रौ ॥ ४६ ॥

श्रीमद्वेकटशैलनीलजलद्रवाताभिजाताकृतेः
शार्ङ्गश्रीजितचारुशक्रधनुषदशश्रुत्कृपावर्षिणः ।
मन्दं मन्दसमीरपूरणकृतं शङ्खधनिं विभ्रतः
विष्णोः श्रीरुरसि स्थिता वितनुपे विद्युत्ताविभ्रमम् ॥ ४७ ॥

यथाऽनर्घं रत्नं भवति निजदीप्त्या परिवृतं
यथा पुप्यत्पुष्पं नवपरिमलद्वर्गा बहुमतम् ।
तथा नित्याश्लिष्टो भगवति भवत्या महितया
निषेव्यस्सर्वेषां भवति भगवांस्त्वत्सहचरः ॥ ४८ ॥

इयं गाथा काऽपि श्रवणपथवृत्ता तनुभृतां
भवेत्किञ्चिद्वस्तु स्वपरगुणनिर्वाहकमिति ।
मृषा नैषा सूक्तिर्भगवति यतः श्रीर्नित्यमा
त्वमेव श्रीमतां तव च तव पत्युः प्रथयसे ॥ ४९ ॥

स्वशेषैस्त्कर्षे सति न खलु शेषित्वविहतिः
यतश्शेषी शेषैरतिशयकरैरेव भवति ।
अतः श्रीः कान्तस्ते त्वदुपहितनिम्सीममहिमा-
ऽप्यहीनस्वातन्त्र्यो भवति न परोपाधिकगुणः ॥ ५० ॥

मन्दस्पर्शं मलयमस्ता माधुरी माक्षिकाणा
 वीणानाद् क्षणरुचिरुचि सौरभ धारिजानाम् ।
 आदायाङ्ग तव कृत्नमिति श्रीर्वचो यौक्तिकाना
 कालतीत निगमप्रचसा तस्य नित्यत्वसिद्धे ॥ ५१ ॥

आमोदमेदुरमरालमुदारबन्ध
 मृद्गायत चमरवालविलासजैत्रम् ।
 आनीलमद्भुतमनातपरार्थमम्ब
 केशापदेशतिमिर विभृषे किमेतत् ॥ ५२ ॥

किन्तु स्विदम्ब तिमिरस्य विपत्ति[क्ति]रिष
 किंवा नवोत्पलजनीलिमसप्रदाय ।
 भिन्नाङ्गनोपल्लुचामथवैष राशि
 इत्यादिसशयपद तव केशपाश ॥ ५३ ॥

वर्णावतसकलिकायितलोचनेन
 स्वर्णात्मदर्शसुहृदा सुपमोत्तरेण ।
 मन्दस्मिताशुमधुरेण तवाननेन
 चन्द्र कलङ्ककलुष कथमम्ब तुल्य ॥ ५४ ॥

अभिनयमरविन्द किन्तु भृङ्गानुलीन
 सजलदशम्ल वा शारद चन्द्रनिम्बम् ।
 मनसुवुरमाहो नीलरत्नानुविद्ध
 जननि मुरमिद ते म्निग्धनीलालक वा ॥ ५५ ॥

मातन्तचैतदभिजातमुवर्णपट्ट-
 सौभाग्यहारि निटिल निरपेक्षभूपम् ।

कस्तूरिकोर्ध्वतिलकं विभृषे तथाऽपि
नूनं तदस्य तिलकस्य परिष्कियायै ॥ ५६ ॥

असितमवनतं च लिग्धमायुष्य[मितत्]
[तव जननि समिन्धे] भ्रूयुगं देवि दिव्यम् ।
विलसितविवशस्सन् यस्य निस्सीमकान्तेः
विहितविविधविधो विष्णुराज्ञकरस्ते ॥ ५७ ॥

जिघ्रासयेव मुखमारुतसौरभाणां
द्राघीयसी जननि तावकनासिकेयम् ।
भ्रूसेतुमध्यविवरेण ललाटदिव्य-
सौन्दर्यसारसरितः प्रसृतेव कुल्या ॥ ५८ ॥

अधिगतवतोरक्षणोः कृष्णत्वमर्जुनतां च ते
जनितरणयोर्भ्रूकोदण्डस्पृशोरनुरक्तयोः ।
कथमिव परा मैत्री कर्णेन कुण्टलचारुणा
समजनि जनन्याश्चर्याणामसि त्वमपाश्रयः ॥ ५९ ॥

द्विजैरैतैः पङ्क्तावविवरनिविष्टैरविपमैः
उदग्रैरुद्गामिशुचिभिरधरस्यास्य कमले ।
स्मयायत्तव्यक्तरपि च परभागप्रणयिनः
बहिष्कारस्सोऽयं समुचिततरः पल्लवरुचेः ॥ ६० ॥

स्फटिकमुकुरविम्बौ नीलरलांशुगर्भौ
किममृतकिरणौ द्वौ शारदौ श्रीकराङ्गौ ।
अथ विमलकपोलौ देवि ते दर्शनीयौ
श्रवणकुवलयश्रीजातवर्णप्रकर्षौ ॥ ६१ ॥

मातः स्वभावसुपमापुनरुक्तभूपः
 पत्युस्तवापि विजयावहभव्यरेखः ।
 स्वामोदसंपदधिवासितसर्वगन्धः
 कण्ठो मृदुः कथय कम्बुसमः कथं स्यात् ॥ ६२ ॥

सौभाम्यसंपदभिभूतसुवर्णकुम्भौ
 भूयः परास्तपरिणाहिपयोजकोशौ ।
 कूलंकपौ कुचभरौ गुरुभारहारौ
 पुत्रस्य देवि कुशलं कुरुतो दृशोर्भे ॥ ६३ ॥

तारुण्यसौरभतरङ्गितहृत्तटाके
 जातौ स्तनद्वयमिषेण सरोजकोशौ ।
 तन्मूललग्नसितबालमृणालिकैव
 मुक्तावलीति मम मातरभूद्वितर्कः ॥ ६४ ॥

वाहाश्शरीरमृदवस्तनवस्सुवृत्ताः
 [शर]परुचस्तमुचिताभरणाश्चतस्रः ।
 मातम्सपल्लवसकोरककल्पवल्ली-
 चालप्रतानविततीरनुकुर्वते ते ॥ ६५ ॥

तन्वी तलोदरगता तव रोमराजिः
 आभाति देवि कुचपुङ्गकुलाचलाभ्याम् ।
 निष्कम्य नाभिसरसीमभियान् पिपासुः
 आनीलभोग इव कश्चन वाल्मर्षः ॥ ६६ ॥

पीताम्बरस्थगितमध्यकट्टीनिन्तम्ब-
 कम्पोरुकाण्डवरजानुयुगोपमानम् ।

नास्त्यस्ति चेद्वदतु देवि तवैव कान्तः
सर्वज्ञ इत्यनुविनादितकाहलीकः ॥ ६७ ॥

वृत्ते तवाम्ब लभि[लि]ते विधृतानुपूर्व्ये
पीताम्बराञ्चलपिशङ्गरुचाऽभिपिक्ते ।

सौवर्णकाहलसमे समसन्निवेशे
जङ्घे तु[न] लङ्घयति सेवकलोकदृष्टिः ॥ ६८ ॥

प्रत्यग्रकल्पतरुपङ्कवपाटलाभौ
वज्रञ्चजाञ्जमुखमङ्गलचिह्नगर्भौ ।

इन्द्रादिदेवमणिमौलिमहार्हपीठौ
मातस्त्वदीयचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ६९ ॥

चन्द्रस्त्वदीयमुखकान्तिजितः कलङ्की
श्रीरम्भ वृत्तविशदांशुनखापदेशात् ।

चारु प्रपद्य चरणद्वितयं भवत्याः
पूर्णाऽकलङ्कदशमूर्तिरजस्रमासीत् ॥ ७० ॥

विद्युद्दामद्युतिभिरुचितैर्दिव्यभूषासहस्रैः
स्थाने देवि स्थगयसि वपुर्दिव्यमापादचूडम् ।

नोचेत् सर्वावयवमुपमास्वस्वदेशानुकर्ष-
श्रान्तस्वान्तस्तिमितनयनो वल्लभस्ते जल[ड]स्स्यात् ॥ ७१ ॥

स[न]सत्कर्म ज्ञानं न च विमलमध्यात्मविषयं
त्वयि त्वत्कान्ते वा न हि परमभक्तिस्त्वजनि मे ।

ततश्चाकिञ्चित्को दुरितभरितोऽनन्यगतिकः
शरण्ये देवि त्वां शरणमभिपद्ये भगवतीम् ॥ ७२ ॥

अनन्तासङ्घागस्कृत[मकृत]सद्वृत्तिमशुचिं
 प्रहीणं शब्दादिप्रवणमतिलज्जाभयदयम् ।
 प्रसक्तं स्त्रीमात्रे पशुवदशुभैकास्पदमिमं
 कथं मातः क्षाम्येदखिलत्रलशासी तव पतिः ॥ ७३ ॥

कदाचित्कान्तस्ते हितपरपितृत्वेन क्लृपः
 कृतागस्वस्सालु स्वयमुचितशिक्षां तितनिषेत् ।
 तदा मातस्त्वं च भ्रुकुटिपरतन्त्रं प्रणयिनं
 प्रलोभ्य स्वैरङ्गैश्चरणपरिचर्यां घटय नः ॥ ७४ ॥

अस्पृष्टससरणदुःखलवैरनादि-
 सिद्धैरसंकुचितनित्यसुखावबोधैः ।
 भद्रैः परम्परपरिस्थितशोषभावैः
 संवासयाम्य सहजैस्तव किङ्करैर्माम् ॥ ७५ ॥

आम्ना[अम्ला]नैरमृतद्रवप्रियसखैरौदार्यकर्णजपैः
 अत्यैश्वर्यमदालसैरभिमुखेष्वाभापितस्वागतैः ।
 अम्बाविष्कृतकूलमुद्रहकृपावात्सल्यविक्षम्भणैः
 आलोकैरभिपिञ्च मामनुकलं स्वत्पादपद्माश्रयम् ॥ ७६ ॥

त्वदासद्रासकुलराजकुल्यश्रयेण
 भद्रयोत्तमस्य मम कर्मजवाग्निमर्दान् ।
 म्नांवापदेशविहितानपि तानसंत्यान्
 मानः क्षमस्व मयि केवलवत्सला त्वन् ॥ ७७ ॥

अम्भद्रुं परमकारुणिकं त्वद्द्रु-
 निम्मीमभक्तिनिधिमार्थमनर्घशीलम् ।

सौम्योपयन्तृमुनिमात्मविदं समीक्ष्य
मातः प्रसीद मम वृत्तमचिन्तयित्वा ॥ ७८ ॥

देव्या मदीयरसनाध[स]नया श्रियव
स्वप्रीतये स्तुतिमेमासुदितां गृणन्तः ।

भुक्ता समृद्धिमिह सद्भिरनन्यभोगैः
अन्ते च सूरिपरिषत्प्रथमार्हणीयाः ॥ ७९ ॥

श्रीवादिभयङ्करगुरवे नम ॥ श्रीचिं वटगुरवे नमः ॥

॥ इति श्रीलक्ष्मीस्तोत्रम् ॥

[N B —The letters enclosed in brackets are suggested by the editors for the lacunæ in the text]

श्रीः

॥ फणीन्द्रक्षमामृत्स्तोत्रम् ॥ ४ ॥

अस्मि श्रीमानवनिमित्तको वैकटो नाम शैलो
भूयानेको भुवि परिणतः पुण्यराशिः प्रजानाम् ।
सारोद्धारस्सकलजगतां स्थापितः कापि धात्रा
यस्मिन् साक्षात्परमपुरुषो दीन्यति श्रीसहायः ॥ १ ॥

सौवर्णात्मा मरतकमयैर्ध्वजवैडूर्यरूपैः
नीलोत्कीर्णैः स्फटिकघटितैः पद्मरागव्रणीतैः ।
नानारत्नाकृतिभिरखिलैस्सानुभिस्संभृतश्रीः
सर्वैस्सोऽयं सुरगिरिरिति प्रत्यभिज्ञायते यः ॥ २ ॥

उर्वी [गुर्वी]मुदधिवसनामुद्वहन् मूललग्नाम्
उत्तुङ्गाग्रैरुपरिशिखरैरुद्विखन्नुर्ध्वसीमाम् ।
तिर्यग्दिग्वाकृतिमहिमतश्छादयन् यो दिगन्तान्
विष्णुस्साक्षाद[यमिति] जनैस्तर्क्यते भूवराहः ॥ ३ ॥

मन्दस्पन्दानिलविवलिताताम्रवालप्रवाल-
स्वैराम्बादप्रमदविहरस्कोकिलालापार्षिः ।
मान्द्रच्छायैस्सरसकुमुमैस्सौरभाकृष्टभृङ्गैः
सर्वैर्ध्वक्षैस्सतनफलिनैर्यः सदा संभृतश्रीः ॥ ४ ॥

श्वैः पादार्यप्रभृति दद्रतः स्यन्दमानैर्नरन्दैः
भव्यामोदैः पवनगलिनैरर्चयन्तः प्रसूनैः ।

वृन्तोद्वान्तैः परिणतफलैर्नित्यवल्लसोपहाराः
 धन्या वृक्षा [यदुपरि रमावा]समाराधयन्ति ॥ ५ ॥
 पुण्यामोदप्रसवलहरीवासिताशावकाशैः
 दूरेदूरे दुरितशमनैः पश्यतां प्राणभाजाम् ।
 श्रीमन्नारायणवरशिरोभूषणीभाव[भन्त्रैः]
 स्निग्धैः कृष्णैस्तरुणतुलसीकाननैः पावनो यः ॥ ६ ॥
 नित्याशुष्यत्सलिलसरसीस्यन्दसन्धुक्षितानां
 श्रावंश्रावं श्रवणसुभगं निस्वनं निर्झराणाम् ।
 [धत्ते] धाराधररवधिया नृत्यतो नीलकण्ठान्
 केकाकण्ठान्निजसहचरीनित्यनेत्रोत्सवान् यः ॥ ७ ॥
 दंशदंशं कुशानवदलैर्दभदूर्वाप्रवालान्
 खादंखादं पृथुमृदुफलं भूस्हां भूविकीर्णम् ।
 पायंपायं यदुपरि पयः पावनं दिर्घिकाणां
 मादंमादं विहरति मृगीयूथपः कृष्णसारः ॥ ८ ॥
 घो[धी]राः सिंहाः कुप्तिशरभाः कुञ्जरेन्द्रा मदान्धाः
 घोरा व्याघ्रा कटुककिटयो भीमभल्लूकसंधाः ।
 सर्वे चान्ये सहजरिपवो जन्तवो यत्रवा[साः]
 [सं]गाहन्ते प्रशमितरुपः स्वैरमेकोदपाने ॥ ९ ॥
 श्रीमद्गादिप्रवरमयकृद्देशिकोक्तं फणीन्द्र-
 श्माभृत्स्तोत्रं भुवनमहितं शब्दतोऽर्थाच्च साधु ।
 श्रुत्वा प्री[ता भव]तु जनता कान्यनाख्यादिदक्षाः
 नैतत्तुल्यं भवति भवति सापि यावद्वरिञ्चाम् ॥ १० ॥
 इति फणीन्द्रश्माभृत्स्तोत्रम् ॥

श्री

॥ वेंकटेशसेवाक्रमः ॥ ५ ॥

यश्चक्रे वेंकटेशस्य सेवाक्रममनुत्तमम् ।
त शठारिगुरु वन्दे गार्ग्यं श्रीपुरवासिनम् ॥

श्रीवेंकटाचलाधीश श्रियाऽध्यासितवक्षसम् ।
श्रितचेतनमन्दार श्रीनिवासमह भजे ॥ १ ॥
प्रातरुत्थाय पूतात्मा ध्यायेय स्वगुरो पदे ।
श्रीवेंकटेशपादाब्जे इयासुर्वेंकटाचलम् ॥ २ ॥
चक्रतीर्थे तत स्नात्वा कृतपूर्वाह्निकक्रिय ।
ध्यायन् श्रीवेंकटाधीश सेवेयाञ्जनभूषणम् ॥ ३ ॥
तत पश्चिमदिग्भागे गत्वा कश्चिन्महापथम् ।
श्रीवेंकटगिरेर्भूले शेषागेनोत्थिता भुव ॥ ४ ॥
चिञ्चामुन्निद्रसुभगा दिव्या तन्मूलत शुभे ।
श्रीनिवासपद्माम्भोजे स्वसकल्पात् समुत्थिते ॥ ५ ॥
तन्मूलत म्वयव्यक्तान् सरोयोगिमुखानपि ।
लक्ष्मीनृसिंह शेषाद्रि प्रणिपत्य कृताञ्जलि ॥ ६ ॥
दयाशतकमप्युच्चै र्भोत्रगद्यै समुच्चरन् ।
भक्तेर्भागवतैस्सार्धमारोहेय वृषाचलम् ॥ ७ ॥
घुष्यद्भि सहस्रश्वोच्चैर्गोविन्देति पुन पुन ।

॥ १ ॥

संपूर्णं लब्धकामैश्च चतुर्वर्गार्थिभिर्नरैः ।
 शिखराणि च रम्याणि निर्झरान् परिपत्नमुम् ॥ ९ ॥
 श्रीवेंकटेशं संसेव्य गच्छेयं तं महापथम् ।
 आरुह्य तिष्ठन्नामोदादञ्जनाद्रिशिरोवरम् ॥ १० ॥
 श्रीवेंकटाचलप्रान्तभूमिपर्यन्तपर्यतान् ।
 वार्पाकूपतटाकादीन् वनान्युपवनानि च ॥ ११ ॥
 सुवर्णमुखरीं चैव शोभमानां महानदीम् ।
 धाम गोविन्दराजस्य पश्येयं श्रीपुरीमपि ॥ १२ ॥
 ततः कर्पूरसुरभितीर्थं कर्पूरनिर्झरम् ।
 गत्वाऽऽचम्य ततश्चान्यच्छृङ्गमालम् मुन्दरम् ॥ १३ ॥
 पश्चिद्वृक्षाकृतिधरैर्निविडं नित्यसूरिभिः ।
 शीघ्रं क्वचिच्च गच्छेयं सेवाचपलमानसः ॥ १४ ॥
 सुखमत्रैव वर्तेय रम्ये श्रीशैलस्तानुनि ।
 इतीरयन्मन्दमतिर्गच्छेयं कुत्रचित्पुनः ॥ १५ ॥
 सुवर्चसां सुरूपाणां पुण्यानां मृगपक्षिणाम् ।
 शृणुयामद्भुतं शब्दं कृजतां मधुरं पथि ॥ १६ ॥
 अतीत्य कञ्चित्स्थानमटवीनृहरिं ततः ।
 प्रणम्य तदनुज्ञातः प्रविशन्वनमन्तरा ॥ १७ ॥
 सालतालतमालाम्लचन्दनामरभूरुहैः ।
 नालिकेराश्रपनसकदलीकमुकैरपि ॥ १८ ॥
 पुष्पवद्भिः फलोपेतैश्छायावद्भिर्मनोहरैः ।
 भूषितं भूरुहैश्चान्यैर्निर्झरैश्चामलोदकैः ॥ १९ ॥

भूपितं दिव्यमाल्यैश्च मुक्तादामभिरेव च ।
 चन्दनागरुधूपैश्च सर्वतम्मुरभीकृतम् ॥ ४२ ॥
 आज्ञामुद्राधरभीमैरस्थानभयशङ्किभिः ।
 चण्डप्रचण्डप्रमुखैर्द्वारपालैः सुरक्षितम् ॥ ४३ ॥
 भेरीमृदङ्गणवतूर्यशङ्खादिभिश्शुभैः ।
 अष्टादशविधैर्वाचैराघोपितनभस्थलम् ॥ ४४ ॥
 शंखरुद्रादिदेवानां महर्षीणां महात्मनाम् ।
 योगिनां सनकादीनां दिव्यस्थाननिवासिनाम् ॥ ४५ ॥
 दिव्याप्सरोगणानां च नृत्यं गीतं च कुर्वताम् ।
 चातुर्वर्ष्यप्रसूतानां सदा भक्तिमतां हरौ ॥ ४६ ॥
 आत्रालवृद्धमात्रद्धमस्तकाञ्जलिशोभिनाम् ।
 नानादेशागतानां च नराणां भाग्यशालिनाम् ॥ ४७ ॥
 सपुत्रमित्तदाराणां वृन्दैः सान्द्रं सुशोभनम् ।
 विच्छिन्नाग्रनिवेश[शं]तत्परीतं द्वारमास्थितः ॥ ४८ ॥
 प्रणम्य भक्त्या साष्टाङ्गं प्रहर्षं प्राप्नुयां परम् ।
 तत्र श्रीवेंकटाधीशं ततस्तत्र कृताञ्जलिः ॥ ४९ ॥
 राजवीथीषु रम्यासु प्रदक्षिणपरो भवन् ।
 नित्यमुक्तसमानानां तदीयानां महात्मनाम् ॥ ५० ॥
 भवनानि विचित्राणि पश्यन् हृष्टः पुनःपुनः ।
 स्वामिपुष्करिणीतीरं श्रयेयं श्रमनाशनम् ॥ ५१ ॥
 ततस्त्वाचम्य तृतीर्थे कृतमाध्याह्निकक्रियः ।
 वराहरूपिणं देवं वामाङ्गस्थवसुन्धरम् ॥ ५२ ॥

प्रणम्य प्राञ्जलिः कुर्या प्रदक्षिणमहं ततः ।
 तीर्थं प्रदक्षिणं कुर्वन् श्रीशैलस्तुतिरूपिणीः ॥ ५३ ॥
 कुलशेखरसूक्तीरप्युच्चार्यानम्य वै रथम् ।
 पुनः परीतं विच्छिन्नाभिनिवेशमुपेत्य च ॥ ५४ ॥
 नत्वा श्रीमन्महद्वारं प्रविश्यान्तः प्रसन्नधीः ।
 आस्थानचिन्नामचलच्छायां शेषांशकां ततः ॥ ५५ ॥
 आनम्य मण्डपान्श्चैव पश्येयं विपुलौन्नतान् ।
 बलिपीठं महादिव्यं ब्रह्मरुद्रादिसेवितम् ॥ ५६ ॥
 ध्वजस्तम्भेन सहितं प्रणम्य प्राञ्जलिर्मुदा ।
 भावयेयं वृषाद्रीशं प्रणतार्तिहरं प्रभुम् ॥ ५७ ॥
 तत्र प्रदक्षिणपरात्रमस्कारपरान् मुहुः ।
 वेदपारायणपरान् वेदान्तव्याक्रियापरान् ॥ ५८ ॥
 इतिहासपुराणादीन् पठतः शृण्वतोऽपि च ।
 स्तोत्रपाठे च निरतान् ब्रह्मविद्यासु निष्ठितान् ॥ ५९ ॥
 सङ्कीर्तनपरान् शौरेः गुणश्रवणतत्परान् ।
 ध्याननिष्ठान् योगनिष्ठाञ्जपशीलांस्तथा यतीन् ॥ ६० ॥
 आद्यद्वाञ्जलिपद्मां [श्राप्या] नन्दाश्रुभिराप्सुतान् ।
 पुलकाञ्चितगात्रांश्च पूतभावान्महात्मनः ॥ ६१ ॥
 मन्तानधनराज्यश्रीसंपदादिवरार्थिनः ।
 लब्ध्वा वरं ततस्तूर्णमिष्टालापपरानपि ॥ ६२ ॥
 सर्वान्महाभागवतान् संपदयेयं पुनःपुनः ।
 ततो वेंकटनायक्याः स्थानं दृष्ट्वा ततःपरम् ॥ ६३ ॥

सिंहकुञ्जरगोन्याग्रतरक्षुहरिणादिभि ।
 निर्वैरैर्मृगसङ्घैश्च रममाणै समाकुलम् ॥ २० ॥
 मयूरकोकिलाना च मधुरै कृजितैरपि ।
 शारिकाशुकसलपैर्मोदिताखिलचेतनम् ॥ २१ ॥
 चन्दनागरुसवाहिमन्दमारुतसेवितम् ।
 श्रीमदप्राकृत दिव्य झिल्लिकागणनादितम् ॥ २२ ॥
 नयनानन्दजनक नग्नीन पश्यता सदा ।
 सर्वत्र फलपुष्पाढ्य सपश्येय वनस्थलम् ॥ २३ ॥
 ततोऽन्यच्छृङ्गमास्ह्य ततोऽन्यत्रावस्ह्य च ।
 कचिद्गच्छन् कचित्तिष्ठन् कचिद्भ्रयायन् रमापनिम् ॥ २४ ॥
 सानुमन्य समारोहन् श्रीश मामानयान्तिकम् ।
 इति ब्रुवन् यतिवर प्राप्नुया परया मुदा ॥ २५ ॥
 त प्रणम्याभ्यनुज्ञात पर पन्थानमास्थित ।
 अर्चिरादिपथे दिव्ये मितचन्द्रेन्द्रवेधसाम् ॥ २६ ॥
 लोकप्रङ्क्तिप्रदत्यन्तरम्या मण्डपसन्ततिम् ।
 सपश्यस्तत्र गच्छेय शौरिर्धामान्तिकस्थलम् ॥ २७ ॥
 तत पणवनिस्साणकाहलीनादमेदुरम् ।
 शृणुया श्रोत्रसुखद दिव्यदुन्दुभिनिस्वनम् ॥ २८ ॥
 ततश्चम्पकपुन्नागप्रजुलामरभूस्हाम् ।
 अन्येषा दिव्यगन्धैश्च नानावर्णैर्मनोरमै ॥ २९ ॥
 अभ्रकपाणा कुसुमैरनिश चित्रिताम्परम् ।
 मल्लिकामाधनीजातिपुष्पैश्चित्तभूतलम् ॥ ३० ॥

मध्येमध्ये लसदिव्यलीलामण्डपशोभितम् ।
 तत्रतत्र स्थितैः क्रीडाशैलैश्चारुभिरुज्ज्वलम् ॥ ३१ ॥
 पुण्यपक्षिगणानां च पूरिताशामुखं रवैः ।
 पद्मकल्हारकुमुदनीलोत्पलमुगन्धिभिः ॥ ३२ ॥
 राजहंसादिशकुनैः कूजद्विश्च विराजितैः ।
 सरोवापीतटाकाद्यैरावृतं परमाद्भुतैः ॥ ३३ ॥
 अतिप्रमाणमाश्चर्यावहमप्राकृतं शुभम् ।
 उद्यानशतसाहस्रमुद्यत्पल्लवकोरकम् ॥ ३४ ॥
 पश्यन् शृङ्गविहीनं तद्गोपुरं प्राप्नुयां परम् ।
 ततः श्रीवैकटेशस्य मन्दिरं लोकवन्दितम् ॥ ३५ ॥
 दिव्यं सुवर्णप्राकारगोपुरैरुज्ज्वलं महत् ।
 ततश्चोद्यत्सहस्रांशुशतकोटिसमप्रभम् ॥ ३६ ॥
 मङ्गलं सर्वजगतां मण्डनं शेषभूभृतः ।
 भूमावनुपमं दिव्यं लोकानुग्रहकाम्यया ॥ ३७ ॥
 स्वयंव्यक्तं विमानं तदानन्दनिलयाह्वयम् ।
 दिव्यं च नगरं पश्यन् श्रीवैकुण्ठमिवापस्म ॥ ३८ ॥
 धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि कृतार्थोऽस्मीति च ब्रुवन् ।
 परमानन्दभरितः प्रणमेयं प्रसन्नधीः ॥ ३९ ॥
 ततस्सन्निधिबीथ्यग्रभूषणं पवनात्मजम् ।
 नमस्कृत्य ततः पश्यन् सहस्रस्तम्भमण्डपम् ॥ ४० ॥
 प्रविशेयं प्रसन्नात्मा वैकुण्ठद्वारमद्भुतम् ।
 ततः काञ्चनदीप्त्या च रत्नकान्त्या च रूपितम् ॥ ४१ ॥

आनम्य चम्पकतरुं तन्नामाङ्कितवीथिकाम् ।
 प्रदक्षिणपरस्सर्वं पश्येयं च कृताञ्जलिः ॥ ६४ ॥
 शालिमुद्गतिलादीनां शालास्तत्र सहस्रशः ।
 सर्वसंपत्समृद्धाश्च पाकशाला मनोरमाः ॥ ६५ ॥
 स्वामिपुष्करिणीतीर्थं दृष्ट्वाऽऽचम्य ततःपरम् ।
 यामुनेयाभिधं दिव्यं माल्यागारं मनोहरम् ॥ ६६ ॥
 गोपीनां रमणं तत्र वेणुनादविनोदिनम् ।
 सुवर्णमण्डपं चैव नारायणगिरि तथा ॥ ६७ ॥
 बलिपीठं पुनर्गत्वा प्रत्यागद्वारं च चाम्पकम् ।
 बद्धाञ्जलिस्ततः पश्यन्प्रासादान्परमाद्भुतान् ॥ ६८ ॥
 पायसान्नैर्गुडान्नैश्च शुद्धैरोदनराशिभिः ।
 दधिक्षीराज्यसंपन्नैर्मृष्टान्नैर्विविधोदनैः ॥ ६९ ॥
 अपूपैः स्वादुभिर्हृद्यैः शालिपिष्टोपपादितैः ।
 सुगन्धैर्गोघृतैः पक्कैः प्रभूतगुडसंमितैः ॥ ७० ॥
 पृथुकैर्गुडसंमिश्रैस्सजीरकमरीचकैः ।
 कन्दमूलफलैश्चैव व्यञ्जनैर्विविधैरपि ॥ ७१ ॥
 संपूर्णां पाकशालां च संप्रविश्याथ सन्नतः ।
 श्रियं तत्र स्थितां देवीं श्रीनिवासमनःप्रियाम् ॥ ७२ ॥
 प्रणमेयं तदाज्ञप्तो भजेयं यागशालिकाम् ।
 दिव्यं ततो रत्नमयं श्रीमहामणिमण्डपम् ॥ ७३ ॥
 तत्र शय्यागृहं रम्यं तत्रस्थं देवमच्युतम् ।
 श्रिया देव्या धरण्या च सेवितं पार्श्वयोस्सदा ॥ ७४ ॥

उत्सवाहर्मुदारारङ्गमुज्ज्वलायुधभूषणम् ।
 प्रणिपत्य प्रसन्नात्मा परमानन्दमाप्नुयाम् ॥ ७५ ॥
 ततः परीत्य तं घन्यो वस्त्रागारं महर्द्धिमत् ।
 वाहनानि महार्हाणि विमानं चानतस्ततः ॥ ७६ ॥
 छत्रचामरकोशं च श्रयेयं सैन्यनायकम् ।
 ततो रामानुजाचार्यं प्रपन्नकुलशेखरम् ॥ ७७ ॥
 अप्राकृतं विमानं च आनन्दनिल्याह्वयम् ।
 प्रणम्य तदनुज्ञातः प्रणमन्नृहरिं ततः ॥ ७८ ॥
 प्रदक्षिणपरो भूत्वा पक्षिराजं लवीमयम् ।
 परमानन्दजनकं पश्येयं पुष्पमण्डपम् ॥ ७९ ॥
 प्रविश्य पक्षिराजं च भजेयं द्वारपालकौ ।
 ततस्तत्र विचित्राणि रत्नानि विविधानि च ॥ ८० ॥
 वाहनानि महार्हाणि भूषणानि सहस्रशः ।
 दिव्याम्बराण्यनेकानि क्षौमपीताम्बराणि च ॥ ८१ ॥
 सुवर्णरौप्यखण्डानि धनानि विविधानि च ।
 गजांश्च पशुसङ्घांश्च छत्रव्यजनचामरैः ॥ ८२ ॥
 समस्तदेशजातानि वस्तून्यन्यान्यनेकशः ।
 श्रीवैकटेशप्रीत्यर्थं सर्वदेशनिवासिभिः ॥ ८३ ॥
 सर्वान् समर्पितान् पश्यन्नुपहारांश्च सन्निधौ ।
 आत्मस्वरूपानुगुणमपि श्रीशमनःप्रियम् ॥ ८४ ॥
 द्रव्यं यत्किञ्चिदतुल्यमुपहारं समर्प्य च ।
 प्रणमन् परया भक्त्या भजेयं कृतकृत्यताम् ॥ ८५ ॥

ततो रामानुजाचार्यं पुरस्कृत्य यतीध्वरम् ।
 श्रीवैकटाचलाधीशं श्रीनिधिं करुणानिधिम् ॥ ८६ ॥
 अस्मद्भ्राम्यपरीपाकमखिलाभीष्टदायितम् ।
 नाथं समस्तजगतां नाथं नः कुलदैवतम् ॥ ८७ ॥
 मातरं पितरं बन्धुं आतरं सुहृदं गुरुम् ।
 अस्मत्कुलधनं भोग्यमाचार्यकुलदर्शितम् ॥ ८८ ॥
 शेषाचलशिरोरत्नं श्रीनिवासं परात्परम् ।
 महनीयं परं ब्रह्म वन्दिषीय पुनःपुनः ॥ ८९ ॥
 पश्यन् रमन् समुत्तिष्ठंस्तुवन्वृत्यन् पुनःपुनः ।
 पुलकाञ्चितगात्रश्च भवेयं प्राञ्जलिस्ततः ॥ ९० ॥
 द्वारपालाम्यनुज्ञातः कृपया चावलोकितः ।
 कथञ्चित्प्रविशन् भीतो महामण्डपमन्तरा ॥ ९१ ॥
 पश्यन् हरिं प्रसन्नात्मा प्राप्नुयामर्धमण्डपम् ।
 तस्मिन्धनुर्धरं रामं सौमिलिमापि जानकीम् ॥ ९२ ॥
 हनूमन्तं च सुग्रीवमङ्गदं दौत्यलक्षणम् ।
 विष्वक्सेनं विहङ्गेशमनन्तं चान्तस्ततः ॥ ९३ ॥
 उपसृत्य च सोपानं कुलशेखरनाम[थ]कम् ।
 भयभक्तिसमाक्रान्तः पार्श्वं दक्षिणमास्थितः ॥ ९४ ॥
 निभृतः प्रणतः प्रहो भवेयं प्राञ्जलिस्ततः ।
 शुभाः श्रीमदृनाथस्य सूक्तीर्मङ्गलरूपिणीः ॥ ९५ ॥
 शठारिकलिजित्सूक्तीश्शरणागतिवाचिकाः ।
 श्रीवैकटेशविपयाः श्रीनिवात्मनःप्रियाः ॥ ९६ ॥

तदीयप्रवरैः सार्धं गद्यं चाप्यनुसन्दधत् ।
 श्रीभूमिनीलादेवीनां दिव्यहस्तोपलालितौ ॥ ९७ ॥
 शरण्यौ चाशरण्यानां शङ्खचक्रादिचिहितौ ।
 विलासविक्रमक्रान्तत्रैलोक्यौ लोकपावनौ ॥ ९८ ॥
 बन्दारुजनमन्दारौ मञ्जीरद्युतिरञ्जितौ ।
 हंसकालङ्कृतौ दिव्यौ किङ्किणीकविभूषितौ ॥ ९९ ॥
 पारिजातादिकुसुमैः सूरिभिश्चार्चितौ सदा ।
 श्रीमच्छठारिकलिजिच्छ्रीरामानुजयोगिभिः ॥ १०० ॥
 प्राप्यप्रापकभावेन प्रपन्नौ परभक्तितः ।
 सेवेय श्रीनिवासस्य चरणौ जलजोपमौ ॥ १०१ ॥
 सौवर्णकाहल्याकरे जङ्घे सर्वमनोहरे ।
 समानसंनिवेशं च चारुजानुयुगं तथा ॥ १०२ ॥
 कदलीकाण्डकान्तोरुयुगलं चातिमुन्दरम् ।
 दिव्यपीताम्बराश्लिष्टं दीप्रकाञ्चीगुणोज्ज्वलम् ॥ १०३ ॥
 कटीतटं च रुचिरं कान्तखङ्गविराजितम् ।
 बन्दारुभववाराशिकटीदम्बत्वसूचकम् ॥ १०४ ॥
 करं वामं कटिन्यस्तं कनककङ्कणभूषणम् ।
 वैकुण्ठमेतद्वामेति व्यञ्जकं दक्षिणं करम् ॥ १०५ ॥
 लावप्यनिम्नगावर्तनाभिं चापि तनूदरम् ।
 इन्दिरामन्दिरं बसुधन्द्रचन्दनचर्चिनम् ॥ १०६ ॥
 विहरन्ती श्रियं तत्र वेंकटाचलनाय[वि]काम् ।
 ग्रीवां च कम्बुवल्कान्तां त्रैवेयकविभूषिताम् ॥ १०७ ॥

समस्तशोकशमनं चन्द्रकान्तं तदाननम् ।
 शुचिस्मितं सुन्दरोष्ठं शोभनाधरपल्लवम् ॥ १०८ ॥
 सुकपोलौ सुनासां च सुन्दरभ्रूस्तायुगम् ।
 दयाकञ्चुकितापाङ्गैर्दृष्टादृष्टफलप्रदे ॥ १०९ ॥
 दिव्याम्बुजदलाकारे दीर्घे दिव्ये च लोचने ।
 तथा करयुगा[गो]दञ्चच्छङ्खचके सदोज्ज्वले ॥ ११० ॥
 उन्नतांसयुगालम्बिलसन्मकरकुण्डले ।
 उदग्रकर्णचापौ चाप्युल्लसत्कर्णपूरके ॥ १११ ॥
 रम्ये ललाटे विलसदूर्ध्वपुण्ड्रं ललाटिकाम् ।
 लसद्भ्रतकिरीटं च जगन्नाथत्वसूचकम् ॥ ११२ ॥
 एवं सर्वाङ्गसौन्दर्यमियत्तारहितं प्रभुम् ।
 आपादमौल्लिख्यमखिलाभरणादिकम् ॥ ११३ ॥
 समस्तार्तिहरं सद्यस्तौख्यदं च पृथक् पृथक् ।
 अनुभूयानुभूयाहमाप्नुयां प्रीतिमुत्तमाम् ॥ ११४ ॥
 सर्वाङ्गसुन्दरं पुंसां दृष्टिचित्तापहारिणम् ।
 महनीयोपवीतेन वैजयन्त्यादिभूषितम् ॥ ११५ ॥
 हारकेयूरकटकैरन्यैराभरणोत्तमैः ।
 माल्यैश्चन्दन[म्पक]पुन्नागमालतीकुसुमाञ्चितैः ॥ ११६ ॥
 अन्यैः कमलकह्लारैरसंख्येयैरलङ्कृतम् ।
 सौशील्याश्रितवात्सल्यसौलभ्यादिगुणार्णवम् ॥ ११७ ॥
 वेदान्तवेद्यविभवं विधिरुद्रादिसेवितम् ।
 चिन्तामणिमशेषाणां शेषाचलशिरोमणिम् ॥ ११८ ॥

वेकटेशसेवाक्रमः

श्रीभृतीलकुचमणिं देवदेवशिखामणिम् ।

वैकुण्ठनाथं मन्नाथं वासुदेवमिवापरम् ॥ ११९ ॥

वेङ्कटाचलशृङ्गाग्रविहाररसिकं हरिम् ।

पश्यन् पश्यन्प्रसन्नात्मा भवेयं नित्यकिङ्करः ॥ १२० ॥

इत्थं श्रीवेङ्कटेशस्य सेवाक्रमपरां शुभाम् ।

गार्ग्यश्रीशठजिह्वासूक्तिं श्रुतिसुखावहाम् ॥ १२१ ॥

प्राप्यां च प्रार्थनारूपामनुसन्दधतोऽन्वहम् ।

लभन्ते श्रीनिवासस्य नित्यसेवामनुत्तमाम् ॥ १२२ ॥

श्रीः ॥ श्रीघनगुरवेनमः ॥

॥ इति वेकटेशसेवाक्रमः ॥

॥ श्लोकत्रयम् ॥ ६ ॥

प्रातः स्मरामि रमया सह वैकटेशं
मन्दस्मितं मुखसरोरुहकान्तिरम्यम् ।
माणिक्यकान्तिविलसन्मकुटोर्ध्वपुण्ड्रं
पद्माक्षलक्ष्यमणिकुण्डलमण्डिताङ्गम् ॥ १ ॥

प्रातर्भजामि कररम्यसुशङ्खचक्रं
भक्ताभ्यप्रदकटिस्थलदत्तपाणिम् ।
श्रीवत्सकौस्तुभलसन्मणिभूषणोद्यत्
पीताम्बरं मदनकोटिसुमोहनाङ्गम् ॥ २ ॥

प्रातर्नमामि परमाद्य[त्म]पदारविन्दम्
आनन्दसान्द्रनिलयं मणिनूपुराढ्यम् ।
एतत्समस्तजगतामिति दर्शयन्तं
वैकुण्ठमत्र भजतां करपल्लवेन ॥ ३ ॥

श्लोकत्रयस्य पठनं दिनपूर्वकाले
दुस्स्वप्नदुःशकुनदुर्भयपापशान्त्यै ।
नित्यं करोति मतिमान्परमात्मरूपं
श्रीवैकटेशनिलयं व्रजति स्म योऽसौ ॥

श्रीः घनगुरवे नमः

॥ इति श्लोकत्रयम् ॥

॥ वेदव्यासध्यानम् ॥ ७ ॥

श्रीवेंकटेशमनुवासरमिन्दिरेशं
दुग्धान्नपूर्णमधुशर्करगोघृताढ्यम् ।
रम्भाफलेन सह पङ्कसयुक्तदिव्य-
राजान्नसूपममृतं स्मरतां करस्थम् ॥ १ ॥

संपूर्णवृष्टिमिह वर्षय काल्मेघैः
दुर्मिक्षकालरहितं कुरु वेंकटेश ।
कारुण्यजीवननिधिर्जगतां त्वमद्य
त्वामेव नौमि सततं वरद प्रसीद ॥ २ ॥

तिष्ठन् स्वामिसरोवरस्थल्यरे श्रीवेंकटेश सयन्
लक्ष्म्याऽलङ्कृतवाहुमध्यविलसत्सर्वाङ्गभूपोज्ज्वलः ।
वैकुण्ठाद्रिरसौ समस्तजगतामित्येव संदर्शयन्
विश्वालिङ्गनभायवान् विजयते ब्रह्मेन्द्ररुद्रेश्वरः ॥ ३ ॥

वेदव्यासकृतं ध्यानं निद्रान्ते स्मरतामिदम् ।
सर्वारोग्यं च भोगश्च नराणां तत्पदं भवेत् ॥
॥ इति वेदव्यासध्यानम् ॥

[॥ श्रीवेङ्कटेशनिध्यानम् ॥ ८ ॥]

ईशानां जगतोऽस्य वैकटपतेर्विष्णोः परां प्रेयसीं
तद्वक्षस्थलनित्यवासरसिकां तत्क्षान्तिसंवर्धिनीम् ।
पद्मालंकृतपाणिपल्लवयुगां पद्मासनस्थां श्रियं
घात्सल्यादिगुणोज्ज्वलां भगवती वन्दे जगन्मातरम् ॥ १ ॥

श्रीवैकटेशदयितां श्रियं घटकभावतः ।

समाश्रित्य वृषाद्रीशचरणौ शरणं श्रये ॥ २ ॥

श्रीमन् शेषगिरीश ते पदयुगे मञ्जीरसंराजिते
सक्तं मानसमस्तु [मे तव] शुभे जह्वे सुजान्वञ्चिते ।
रम्भाकान्तिहरोरुकाण्डयुगली प्राप्तं कर्दीं सेवते
काञ्चीनूपुरकिङ्किणीपरिचितां पीताम्बरालंकृताम् ॥ ३ ॥

नाभीपङ्कजतुन्दबन्धनलसदिव्योदरापाश्रयं
पद्माकौस्तुभहारमाल्यसुभगां वक्षस्थलीं गाहते ।
सर्वाभीष्टवरप्रदानकटिवन्धाब्जाग्र्यचकोज्ज्वलैः
हस्तैःश्लिष्टमनल्पभूषणयुतैः कण्ठं समालम्बते ॥ ४ ॥

मुक्तारत्नविराजिकुण्डललसद्गण्डं सुविम्बाधरं
नासाशोभि दयार्द्रलोचनयुगं सुभूर्ध्वपुण्ड्रोज्ज्वलम् ।
वक्तुं रत्नललाटिकापरिलसत्फालं सतृष्णं पिबत्
मौलौ रज्जति माल्यशोभिनि महारत्नाभिषेकोज्ज्वले ॥ ५ ॥

भूयो वक्तुमनुप्रसर्पति ततः कण्ठावसक्तं मुजैः
श्लिष्टं वक्षसि पद्मया परिचिते लगनं पुनर्मध्यमम् ।
कट्यूरुद्वयजानुषु प्रविततं जह्वावसक्तं पदोः
मासं तिष्ठति तत्र गात्रसुपमासक्तं वृषाद्रीश ते ॥ ६ ॥

॥ इति श्रीवैकटेशनिध्यानम् ॥

॥ अञ्जनशैलनाथस्तोत्रम् ॥ ९ ॥

पुलकिनि भुजमध्ये पूजयन्तं पुरन्ध्री
भुवननयनपुण्यं पूरिताशेषकामम् ।
पुनरपि वृषधौले फुल्लनीलोत्पलभं
पुरुषमनुभवेयं पुण्डरीकायताक्षम् ॥ १ ॥

आजानसौहृदमपारकृपामृताब्धिम्
अत्र्याजवत्सलमवेल्मुग्धीलमाद्यम् ।
आनन्दराशिमनुरागमयावरोधम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ २ ॥

आताम्रपादमवदातसुवर्णचेलम्
आपीनवाहुशिरखरोज्ज्वलशङ्खचक्रम् ।
आविस्मिताननमन्ददयाकटाक्षम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ३ ॥

अप्राकृतावयवसंहितसंनिवेशम्
आरूढयौवनमहीनकुमारभावम् ।
अम्लानकान्तिमनिवाञ्जनसानुभावम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ४ ॥

आशावकाशसमुदित्वरसर्वगन्धम्
आस्वादयत्सुगमसर्वरसस्वभावम् ।
आश्लेषगम्यमुखसंपृशनातिरेकम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ५ ॥

आदर्शयन्तमतिसंकुचिताक्षिशक्तिम्
 आश्रावयन्तमखिलान् वधिरान् प्रकृत्या ।
 आभाषयन्तमभितो नतमूकवर्गम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ६ ॥

आधावयन्तमतिमास्तमेव पङ्गुन्
 आजानुलम्बिभुजयन्तमहो कुवाहन् ।
 अन्यांश्च कृत्तशिरसः प्रतिजीवयन्तम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ७ ॥

आजन्मनिर्धनजनानलकेशयन्तम्
 अज्ञानपि त्रिदशदेशिकदेश्ययन्तम् ।
 अहाय बन्धमपि मर्त्यमबन्ध्ययन्तम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ८ ॥

आबद्धकङ्कणमशेषशरण्यतायाम्
 आपत्सहायमपराधसहं नतानाम् ।
 आसन्नसामगसुखालससूरिवर्गम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ९ ॥

अध्यासितासनसरोजसनूपुराङ्घ्रिम्
 आमुक्तवीरकटकायतवृत्तजङ्घम् ।
 आश्चर्यजानुयुगमप्रतिमोरुकाण्डम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ १० ॥

आवर्तिनिग्निखिलाण्डनिदाननाभिम्
 आयामिदोर्विवरकेलिगृहावरोधम् ।

आवद्धरत्नमयभूपभुजाचतुष्कम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ११ ॥

अंसावलम्बिमणिकुण्डलकान्तगण्डम्
आविस्मितांशुमधुराधरबन्धुजीवम् ।
आस्याब्जसौरभसमुत्सुकदीर्घनासम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ १२ ॥

अर्धेन्दुभास्वदलिकोलसदृर्ध्वपुण्ड्रम्
आलोलनीलकृटिलालकचारुवक्त्रम् ।
आविर्मयूखमणिचूडमहाकिरीटम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ १३ ॥

वादिभीतिकरार्येण रचिता भावबन्ध[तः] ।
शोभते वेङ्कटाद्रीशविषया स्तुतिरद्भुता ॥

इति अञ्जनशैलनाथस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्री

श्रीधनगुरवे नम

॥ वेकटेशस्तोत्रम् ॥ १० ॥

कौशिकश्रीनिवासार्यतनय विनयोऽञ्जलम् ।

वात्सल्यादिगुणावास वन्दे वरददेशिकम् ॥

पद्मस्था युवता परार्थ्यवृषभाद्रीशायतोरस्थली-

मभ्यावासमहोत्सवा क्षणसकृद्विश्लेषपावयासहाम् ।

मूर्ताभात्रमुपागतामिव वृषा मुग्धारितलाङ्गा श्रिय

नित्यानन्दविधायिनी निजपदे न्यस्तात्मना सश्रये ॥ १ ॥

श्रीमच्छेषमहीधरेशचरणौ प्राण्यौ च यौ प्रापकौ

अस्मदेशिकपुङ्गवै कस्यया सदशितौ तावकौ ।

प्रोक्तौ वाक्ययुगेन भूरिगुणकावार्येश्च पूर्वैर्मुहु

श्रेयोभि शठवैरिमुख्यमुनिभिस्तौ सश्रितौ सश्रये ॥ २ ॥

यस्यैक गुणमाहता कवयितु नित्या प्रवृत्ता गिर

तस्याभूमितया स्वत्राङ्गनसयोर्वैक्लव्यमासेदिरे ।

तत्तादृग्बहुसद्गुण कवयितु मोहाद्वृषाद्रीश्वर

काङ्क्षे कार्यविवेचन न हि भवेन्मूढाशयाना नृणाम् ॥

यत्पादा योर्पित निजसदृस्पर्शेन काञ्चिच्छिला-

मङ्गार डिम्भतामनुपमौ शान्त कमप्यश्चितौ ।

यत्पादरखिला शशास च महीमाश्वर्यसीमास्थलीम्

अद्राक्ष हरिमज्जनाचलन्दे निर्निद्रपद्मेक्षणम् ॥ ४ ॥

अत्रस्यन्मणिराजराजिविलसन्मञ्जीरनिर्यन्महः-
स्तोमप्रास्तसमस्तविस्तृततमश्रीमन्दिराभ्यन्तरम् ।
व्याकोचाम्बुजसुन्दरं चरणयोर्द्वन्द्वं वृषाद्रीशितुः
चक्षुर्भ्यामनुभूय सर्वसुलभं प्राप्स्यामि मोदं कदा ॥ ५ ॥

सत्कृत्या समकाललब्धतनुभिर्गोपीभिरत्यादरात्
विन्यस्तौ वदने कुचे च नितरां रोमाञ्चरोहाञ्चिते ।
पद्माभूकरपङ्कजैः सचकितं संवाह्यमानौ मृदू
मान्यौ वेङ्कटभूधरेशचरणौ मार्गे दृशोः स्तां मम ॥ ६ ॥

प्रातः फुल्लपयोस्हान्तरदलस्निग्धास्यान्तस्थलौ
निष्पीत्ताखिलनीरनीरधिलसन्नीलाम्बुदाभौ बहिः ।
राकाशीतमरीचिसन्निभनखज्योतिर्वितानाञ्चितौ
पादौ पन्नगपुङ्गवाचल्पतेर्मध्येमनस्तां मम ॥ ७ ॥

मन्दारप्रसवाभिरामशिरसां वृन्दारकश्रेयसां
वृन्दैरिन्दुकलामृता च विधिना कन्दौ धृतानन्दधू ।
बन्धच्छेदविधायिनौ विनमतां छन्दश्शताभिष्टुतौ
वन्दे शेषमहीधरेशचरणौ वन्दारुचिन्तामणी ॥ ८ ॥

चिञ्चामूलवृक्षासनेन मुनिना तत्त्वार्थसन्दर्शिना
कारुण्येन जगद्धितं कथयता स्वानुष्ठितिस्यापनात् ।
निश्चिन्त्ये शरणं यदेव परमं प्राप्यं च सर्वात्मनां
तत्पादाब्जयुगं भजामि वृषभक्षोणीधराधीशितुः ॥ ९ ॥

नन्दिप्यामि कदाऽहमेत्य महता धर्मेण तप्तो यथा
मन्दोदञ्चितमारुतं भरुतले मर्त्या महान्तं हृदम् ।

संतप्तो भवतापद्रवाशिखिना सर्वातिसंशामकं
पादद्वन्द्वमहीशभूधरपतेर्निर्द्वन्द्वहृन्मन्दिरम् ॥ १० ॥

यौ वृन्दावनभूतले व्यहरतां दैतेयवृन्दावृते
कुप्यत्काल्यविस्तृतोच्छ्रितफणारङ्गेषु चानृत्यताम् ।
किञ्चानस्समुदास्थतां किसलयप्रस्पर्धिनाधासुरं
तन्वातां मम वेंकटेशचरणौ तावंहसां संहतिम् ॥ ११ ॥

शेषित्वप्रमुखान्निपीय तु गुणाक्षित्या हरेस्सूरयो
वैकुण्ठे तत एत्य वेंकटगिरि सौलभ्यमुख्यानिह ।
नित्योदञ्चितसंनिधेर्निरुपमानिर्विन्द्य तस्याद्भुतान
निर्गन्तुं प्रभवन्ति हन्त न ततो वैकुण्ठकुण्ठादराः ॥ १२ ॥

संफुल्लाद्भुतपुष्पमारविनमच्छाखाशतानां सदा
सौरभ्यानुभवाभियन्मधुलिहा सङ्घैर्वृते भूरुहाम् ।
उद्यद्रश्मिभिरुज्ज्वलैर्मणिगणैरुत्तुङ्गशृङ्गैर्वृष-
क्षोणीभर्तारि वर्ततेऽखिलजगत्क्षेमाय लक्ष्मीसखः ॥ १३ ॥

नानादिङ्मुखवासिनो नरगणानभ्यागतानादरात्
प्रत्युद्यात् इवान्तिकस्फुटतरप्रेक्ष्यप्रसन्नाननः ।
सानुक्रीशमनाम्सटिम्भमहिलान् संप्राप्तसर्वेप्सितान्
कुर्वन्नञ्जनभूधरे कुवलयदयामो हरिर्भासते ॥ १४ ॥

आपादादनवद्यमाच शिरसस्सौन्दर्यसीमास्पद
हस्तोदञ्चितशङ्खचक्रमुरसा विभ्राणमम्भोधिजाम् ।
माल्यैरल्लसित मनोज्ञमकुटीमुख्यैश्च भूपाशतैः
मध्येतारणमञ्जनाचलत्पटे भान्तं हरि भावये ॥ १५ ॥

मञ्जीराञ्चितपादमद्भुतकटीविभ्राजिपीताम्बरं
 पद्मालङ्कृतनाभिमङ्गमहसा पाथोधरभ्रान्तिदम् ।
 पार्श्वालङ्कृतिशङ्खचक्रविलसत्पाणिं परं पूरुषं
 बन्दे मन्दहसं विचित्रमकुटीजुष्टं वृषाद्रीश्वरम् ॥ १६ ॥

नानामासुररत्नमौक्तिकवरश्रेणीलसत्तोरण-
 स्वर्णस्तम्भयुगान्तरालकभृशप्रद्योतमानाननम् ।
 आनासश्रुतिलोलनीलविशदस्निग्धान्तरत्नेक्षणं
 नाथं प्रेक्षितुमञ्जनाचलतटे नालं सहस्रं दृशाम् ॥ १७ ॥

चक्राञ्जे करयुग्मकेन सततं विभ्रत् करेण स्पृशन्
 सव्येनोस्मपीतरेण चरणौ सन्दर्शयन् भूपणैः ।
 सदलैः सकला दिशो वित्तिमिराः कुर्वन् वृषाद्री हरिः
 शुद्धस्वान्तनिपेचिते विजयते शुद्धान्तवाहान्तरः ॥ १८ ॥

मुस्निग्धाधरपल्लवं मृदुहसं मीनोदसल्लोचनं
 गण्डप्रस्फुरदंशुकुण्डलयुगं विभ्राजिसुभ्रूक्षसम् ।
 फालोद्भासिपरार्थरत्नतिलकं वक्रं प्रलम्बालकं
 भयं वैकटनायकस्य पिवतां भाग्यं न धात्रां पदम् ॥ १९ ॥

त्वत्पादाम्बुजसस्पृहं मम मनः कुर्यास्त्वदन्यस्पृहां
 दूरं तोलय दुःखजालजननी त्वत्पादवाञ्छाद्विषम् ।
 किञ्च त्वत्परतन्त्रभूसुरकृपापात्रं क्रिया मां सदा
 सर्पाधीश्वरभूधरेन्द्र भगवन् सर्वार्थसंदायक ॥ २० ॥

नाकार्यं श्रुतिबोदितां कृतिमहं किञ्चिन्न चावेदिपं
 जीवेशौ भवभङ्गनी न च भवत्पादाब्जभक्तिर्मम ।

श्रीमत्त्वत्करुणैव देशिकवरोपज्ञं प्रवृत्ता मयि
त्वत्प्राप्तौ शरणं वृषाचल्पतेऽभूवं ततस्त्वद्भरः ॥ २१ ॥

श्रीमत्कौशिकवंशवारिधिविधोः श्रीवेंकटेशाल्या
वित्यातस्य गुरोर्विशुद्धमनसो विद्यानिधेः सूनुना ।

भक्त्यैतां वरदाभिधेन भणितां श्रीवेंकटेशस्तुतिं

भव्यां यस्तु पठेद्गमुप्य कितरेच्छ्रेयः परं श्रीसखः ॥ २२ ॥

इति वेंकटेशस्तोत्रम् ॥

श्रीमते रामानुजाय नमः

॥ वृषाद्रिनाथस्तोत्रम् ॥ ११ ॥

—o—o—o—

शीघ्रेपशिखरिस्वामिन् रमाभृद्वक्षसस्तव ।
विलसत्पद्मद्वाशौ चरणौ शरणं भजे ॥

त्वत्कल्याणगुणाङ्कितामलवचःपाळी मुधास्यन्दिनी
नृत्यन्ती वदने स्वयं विलसते मूढस्य मे श्रीविभो ।
क्षोणीमण्डलसस्थसर्वरमिका [नन्दौघसन्दायिनी]
[दुर्मासा]जनतत्परे वनमृगे न्याता न किं चन्द्रिका ॥ १ ॥

वेदास्सर्वसुरेश्वराः कमलभूशम्भुश्च मन्वादयः
स्तोतुं यस्य महत्त्वमक्षमतमा न्यासादयश्चामधन् ।
त्वदासस्त्वदुपाश्रितस्तव मुतन्तस्माद्दहं निर्भयः
म्वामिन्तादृशवैभवस्य भवनं कर्तुं यतिष्ये [स्तुतिम्] ॥ २ ॥

श्रीवत्साङ्कयतीन्द्रसनुतहरे श्रीवेङ्कटाख्ये गिरौ
वैकुण्ठात्स्वयमागत प्रकृतिसंश्लिष्टानिमान् प्राणिनः ।
ब्रह्माण्डान्तरसंस्थितान् हि कृपया पातु सदा वर्तसे
तस्माद्विश्वविधायिनस्तव कृपा निर्हेतुकैव ध्रुवम् ॥ ३ ॥

प्रह्लादः करिराङ् विभीषण इति म्याताश्च भक्ता ह्यमी
भक्त्या लब्धभवत्कृपापरिणता ता लेभिरे संपदम् ।
तस्मात्केचिद्धो महेतुक्परा न्याचक्षिरे त्वत्कृपा
तेषां भक्तिमनिन्दिता तव कृपालब्धा कथं नोचिरे ॥ ४ ॥

सर्वेषां जगतां हि रक्षणविधौ सक्ता कृपा तावकी
क्वकं भू .... निलयं सरक्षयन्नाद्भुतम् (१) ।

मोहादुर्विपयेषु सक्तमनसां पापात्मनामादिमं
मिथ्यादास्ययुतं त्वरक्षदिति मां चित्रं हरे श्रीविभो ॥ ५ ॥

हे स्वामिन् भवराजयक्ष्मणि बहुप्रारब्धनानामय-
व्यालीढ[ढे] क्षणदुर्भरेतर [गुरु]तैरै[रन्धै]रसाध्ये परम् ।
मग्नानां जडताजुषां प्रतिपदं तापत्रयीमूर्च्छया
क्लिन्नानां सकलात्मनां विजयते सञ्जीवनी त्वल्लया ॥ ६ ॥

दातृणां प्रवरेण तेन भवता देयं धनं शाश्वतं
संस्त्यातीतमनन्तमद्गल्पदं प्राप्यं मुखान्वेषिणाम् ।
त्यक्त्वा लोष्टविकादिकाभ्यमघदं काङ्क्षन्ति ये त्वैहिकं
तान्मूढानपि हे विभो तव कृपा मातेव संरक्षते ॥ ७ ॥

सर्वेषां जगतामधीश्वर इति त्वां ख्यापयन् श्रीविभो
स्फूर्जत्प्रलचिरल्लरल्लखचितः कोटीनतुल्यप्रभः ।
ब्रह्मेशानसुरेन्द्रसर्वदिविजैः संस्तूयमानस्य ते
साक्षान्मन्मथमन्मथस्य मकुटी संराजते मस्तके ॥ ८ ॥

देव त्वन्मुखपङ्कजोपरि महासौरभ्यलोभागताः
स्निग्धारालविनीलकुन्तलगणा बल्गन्ति भृङ्गा यथा ।
कर्णाटो[णौ] चो[त्पलकर्णपूर[विसरत्कान्ति]छटाराजितौ
पश्ये सुन्दरशष्पुलीपरिचितौ श्रीशेषभृद्भिभो ॥ ९ ॥

कर्पूरार्पितमूर्ध्वपुण्ड्रमलिके विभ्राजते संततं
हारिद्रं तिलकं च शेषधरणीभृद्बल्लभ श्रीविभो ।
लावण्यामृतपूरपूरिस्तिमुखे किं पुण्डरीकद्वयं
[भाभातीति] महाद्भुतं जनयते द्वन्द्वं हि ते नेत्रयोः ॥ १० ॥

भ्रूभङ्गाङ्कयुत शुचिस्मितरचिज्योत्स्नापरिष्कारित
सेवे त्वन्मुखच्छन्द्रमण्डलमह जृम्भतमोहारिणम् ।
स्वामिन् शुक्रगृहस्पती चिरतरातस्योभयो पार्श्वयो
भ्राजन्तावित्र रत्नपुञ्जस्वचिते द्वे कुण्डले गण्टयो ॥ ११ ॥

दन्ताल्लिखत कुन्दकुड्मल्लततेस्तुल्या पर राजते
सौगन्ध्यादहिचाम्प्रकेयकलिकाप्रोद्भासिका नासिका ।
स्वामिन् विद्रुमत्रिभ्रयुग्ममधर व्यातन्मते माधुरी-
सौरभ्यारुगताश्रयस्त्वदधर श्रीशेषभूमृद्विभो ॥ १२ ॥

ध्रैवेयादिविभूषणानुकलित कण्ठस्त्वदीयो हरे
शेषाद्रीश सुवर्णपट्टरुलित शङ्ख विडम्बीयते ।
चत्वार ऋल जातपल्लवसुरक्षोणीजशारदा इव
घोतन्ते तत्र बाहव प्रविलसद्गन्नाङ्गदालङ्कृता ॥ १३ ॥

श्रीवैशुण्ठमिद पद्मवज्रयुगमित्यादर्शयन्नात्मना
श्रीहस्तमन्त्र दक्षिणशमयते ताप भद्रोपार्जितम् ।
हस्तोऽन्य कटिसगत कथयते शुक्तिश्चसख्यातिग-
त्रह्णाण्डातिभरोद्धृतेर्दृढमल मध्यस्य कर्तुं दशाम् ॥ १४ ॥

अन्यो दक्षिणपाणिरप्यमरराजात्यन्तवाधाहृता
दैत्याना वप्रकारि चक्रमनिश घटेऽञ्जनाद्रिप्रभो ।
अन्यो वामकरस्तदञ्जलयनागर्भैकनिर्भेदना-
राम शङ्खमुदारचन्द्रमुपम घटे तिलोकीविभो ॥ १५ ॥

यस्मिन् कौस्तुभत्रिम्विता निजतनु दृष्ट्वा रमाऽन्येर्ष्या
त्वा पश्यत्यथ ईक्ष्यदृक्प्रमरणैर्नक्षन्तदुद्गापये ।

संवर्ते विशते यदन्तरगृहं ब्रह्मादिजीवावलिः
तस्यां ते विनिवर्तते च जठरं तत्कीर्तये ते हरे ॥ १६ ॥

ब्रह्मावासपयोजनालनिलयं मे [चित्तहं]सोऽधुना
लावण्यामृतपूरितं प्रविशते नाभिहृदं तावकम् ।
कीर्यत्काञ्चनवारिजायतरजस्तुल्याम्बरालंकृतं
वल्गन्मोखलया परिष्कृतमहं मध्यं भजे सुन्दरम् ॥ १७ ॥

रम्भास्तम्भमदेभहस्तकरभप्रागल्भ्यचौर्यक्षमौ
ऊरू मे हृदयाब्जदर्पणतल्लतंभानुभावं गतौ ।
स्वामिन्नञ्जनशैलनाथ सततं सेवे भवज्जङ्घिके
स्फूर्जन्मन्मथकाहलीकमलार्भाकारलीला जुषौ ॥ १८ ॥

स्वामिन् वेदसुवर्णहंसककृतप्रौढैलशोभाझरी-
चञ्चदिव्यमुनीशमानससरोजाताब्जलीलावहौ ।
नि[त्यं श्री]करपल्लवानुकलनासंवाहितौ सुन्दरौ
यादौ तेऽञ्जनशैलनायक निधिप्रायौ सदा संश्रये ॥ १९ ॥

प्रागुत्तुङ्गपयोधिवारिधिजले त्वं योगनिद्रां भजन्
नाभिप्रोत्थितपङ्कजस्थितविधि दृष्ट्वा बहुव्याकुलम् ।
पुच्छोद्धट्टनकम्पिताखिलजगन्मीनाकृ[तिं भेजिवान्]
घोराकारयुतं सुरारिमवधीश्वोरं श्रुतीनां हरे ॥ २० ॥

जृम्भद्वैत्यसुपर्षवाहुपटलीसंसक्तसर्पाधिराड्-
भोगालीढविघूर्णितावनिधरे मग्ने जले वारिधेः ।
वात्सल्यादुदधार्पि(ः) भूधरममुं त्वं कच्छपाकारवान्
[ब्रह्मेशानवलारि]पु स्तुतिपरेष्वम्भोरुहाक्ष प्रभो ॥ २१ ॥

स त्वं जृम्भितधुर्धुरास्वविभिन्नाशावशावल्लभ-
श्रोत्रो यज्ञवराहमूर्तिरसुरं हत्वा हिरण्याक्षकम् ।

अम्भोधौ सरसीव नागदशनाग्रासक्तपद्माकृतिं
दंष्ट्राग्रेण रसामघार्षिं भगवञ् श्रीशेषभृद्भिभो ॥ २२ ॥

प्रह्लादाभयदामरेश्च भयदां ते नारसिंही तनुं
वन्दे भूरिसटाच्छटाविदलित[प्रोचुङ्ग]धाराधराम् ।

घूर्णात्पाटलनेत्रकोणनिपतज्ज्वालास्फुलिङ्गावृत-
क्षोणीचक्रतलं हिरण्यकशिपुप्रध्वंसिकां श्रीविभो ॥ २३ ॥

मिश्रुत्वाद्बहुदैत्यतो बलि[मखं खिन्नस्तदा] सायनैः [वामनः]
तिष्ठन्वेकटभूधरे बहुजनाद्वित्तं बलादाप्स्यसे । (१)

धत्रान् पापवतो [महा]बलयुतांस्तिस्सतकृत्वोऽवधीः
तीक्ष्णाग्रेण परश्वथेन भगध्वंस्त्वं भार्गवस्सन् हरे ॥ २४ ॥

रामो दाशरथिर्भवंस्त्रिभुवनप्रख्याततेजोरवि-
प्रोद्वेलंशुगणैरिवातिनिशितैस्सान्द्रैश्शरैस्सानुजः ।

गोपा[द्रीश विभो] सुरारिमवधीस्सीतारमाचोरकं
पौलस्त्यं दशकन्धरं युधि जगद्विद्रावणं रावणम् ॥ २५ ॥

स्यामिन् हन्तुमशक्यमम्बुजभवास्त्राद्यैश्शरैस्तीक्ष्णैः

कशे रावणमान्निबध्य चतुरो वार्धीन् य आसेदिवान् ।

तादृश्विक्रमशालिनं बल्यतामग्रेसरं बालिनं

धैर्यादेकशरेण घोरमवधीश्चितं महत्त्वं तव ॥ २६ ॥

त्यक्त्वा त्वामिह धर्मरूपमनघं यत्तुच्छधर्मार्थिने

त्वत्सिन्धे न कृणैव मोक्षसरणिर्जायाय सूर्यान्वये ।

तत्कार्यं मम धर्म इत्यभिमत प्राप्ताय गृध्राय वै
तच्चिव परम पद भगवता दत्त त्वया श्रीविभो ॥ २७ ॥

यस्ते भूर्यपराधकृच्चलमतिर्दत्तश्च काकामुर
पापात्मा भवदस्त्रघर्षणभिया धानन्विधीन्द्रेश्वरान् ।
मा रक्षधमिनीच्छया शरणमागम्याक्षमैरक्षितु
त्यक्तस्तै पुनरागतस्तव कृपापात वभूव प्रभो ॥ २८ ॥

अत्रत्याखिलभक्तरक्षणमिपाद्ब्रह्मादिभि सस्तुत
कान्तारे पितृवाक्यपालनपर स्वाम्यागमिव्यत्यसौ ।
इत्येन दृढनिश्चयात्तमनसा दत्त शमर्या फल
भुक्त्वा तृप्तिमवाप्यसे रघुवर श्रीशेषभूमृद्विभो ॥ २९ ॥

कूराणा भुवि दानवाशजनुषा कसादिदुष्टात्मना
संहाराय वसुन्धरास्थितजनात्यन्तव्यथाकारिणाम् ।
श्रीकृष्णोऽसि निजाङ्घ्रिपद्मयुगसेवासक्तशिष्टात्मना
सरक्षाभरकारणाय च हरे श्रीशेषभूमृद्विभो ॥ ३० ॥

पौरावेदितनैजचेष्टितगणानाकर्ण्य मात्रा भृश
कुप्यन्त्या यदुल्लखले दृढतर रज्ज्वा निबद्धो भवान् ।
लीलाभिस्तदुल्लखल करतलेनोद्घात्य गत्वाऽर्जुन
द्वन्द्वस्यामररूपतामविदधच्छेषमाभृद्विभो ॥ ३१ ॥

बाले मालुल्लसज्ञकेन रिपुणा कसेन या प्रेषिता
वक्षोज(द्वय)गुप्तभूरिगरला तत्पूतना या पुरा ।
स्तन्य क्ष्वेलमय सहासुभिरहो पीत्वा च निश्चेतना
कृत्वा ता गिरिसन्निभामविहरच्छ्रीमान् भवान् श्रीविभो ॥ ३२ ॥

एकं बालमधो विधाय विजने स्थित्वा च तस्योपरि
क्षिप्रं गोपगृहे पिबन् दधि महायन्त्रे घटान्तःस्थितम् ।
शेषं [तस्य] मुखे विमृज्य सहसा निर्गत्य तत्रान्तरे
व्यायतैर्गृहिभिर्निरीक्ष्य स भवान् तं ताडितं प्राहसत् ॥ ३३ ॥

बाल्येन त्वयि मृत्तिकां कवल्यत्याक्रोशतः सादरं
माला मृत्परिहारणाय बदनं चोद्धास्य ते पाणिना ।
यत्रालोक्य किलाञ्जजाण्डपदलीमाश्चर्यसंमोहिता
तस्थवज्जनशैलनायक हरे माया तवात्यद्भुता ॥ ३४ ॥

कालिन्दीसविधे विनोदमुरलीनादेन संमोहिताः
सुन्दर्यस्वरयाऽऽगताः स्मरनिभं त्वां वीक्ष्य गोपाङ्गनाः ।
त्वद्ब्रह्मात्मकताविलोकनदशाब्जा मुनीशा यथा
दिव्यानन्दमयोत्रिममनसोऽभूवन् [वृषा]द्वि[द्वि][प्र]भो ॥ ३५ ॥

हे स्वामिन् यमुनातटे तत्र परं वेत्तुं महत्त्वं पुरा
धत्सान् धेनुगणांश्च गोपपृथुकान् धाल्ना स्वमायाद्वितान् ।
ज्ञात्वा तादृशरूपकांस्त्वमपि तान् कृत्वा मनोहंकृतिं
छित्त्वा तस्य बहूकृतिं च कमलास्वामिन्नकार्पाः प्रभो ॥ ३६ ॥

अक्रूराय भवत्पदैकपनसे पूर्वं त्वया दर्शितान्
दीप्यत्कौस्तुभशङ्खचक्रमकुटीश्रीविद्युता शोभितान् ।
दिव्यानन्दमयामितामृतरसासास्मद्दान् श्रीविभो
मेवेऽहं बहुविग्रहान् घननिमांस्त्वद्विश्वरूपात्मकान् ॥ ३७ ॥

विभ्रह्माङ्गलमायुधं सुररिपून् भिन्दन् सपशानृपान्
संरक्षन् करुणार्द्रदृष्टिभिरमून् लोकान् समालोकयन् ।

इन्द्राद्यैर्दिविजैस्तुते कटितटीनीलाम्बरालंकृतो
रेवत्या हृदयप्रियोऽसि भगवन् श्रीशेषभृशृद्धिभो ॥ ३८ ॥

बुद्धोऽसि त्रिपुराङ्गनाम्रतकृते भङ्गं विधायासुरान्
तद्भर्तृन् शितिकण्ठसायकहतान् कृत्वा पुरा श्रीविभो ।
ग्लेच्छान्वाजिखुरोद्धतक्षितिपरागाच्छादिताशाम्बरान्
क्षुद्रान् भूरिबलान् नृशंसचरितान् कल्की हरिप्यस्यहो ॥ ३९ ॥

पङ्केजातभवो जगज्जननकृद्ब्रह्मा चतुर्भिर्मुखैः
क्षोणीमण्डलभारवाहचतुरशेषस्सहस्राननैः ।
यत्वेलाविहितावतारगणनां कर्तुं न शक्तो हरे
तेऽनन्ताः खलु दिव्यमङ्गलगुणैः संशोभितास्तावकाः ॥ ४० ॥

त्वत्पादाम्बुजयुग्मचिन्तनसुधापानैकलोलात्मनः
पुंसो मानसमन्यदेव विषयं कृत्यं कथं बाञ्छति ।
त्यक्तचा दिव्यरसालसालजनितं माधुर्यसारं फलं
कीरः काङ्क्षति किं शल्यटुपटलं नैव्यं हरे श्रीविभो ॥ ४१ ॥

अज्ञानावृतमात्मधर्मरहितं दूष्यं च नीचैर्गुणैः
नानादुर्विषयानुपक्तहृदयं क्षुद्रं कृतघ्नं जडम् ।
त्वद्भक्तेषु कृतापचारमपि मां संरक्षसे (१) बन्धुवत्
तम्मात्त्वां न च विस्मरामि सततं श्रीशेषभृशृद्धिभो ॥ ४२ ॥

संशोध्यन्मणिदीपकस्थिरदृशा सन्यांशितास्सत्यजन् (२)
लब्ध्वा वज्रमनर्धमात्तकुतुकस्सन्न त्यजत्यादरात् ।
तथ्या शोधयता मुमुक्षुरखिलान् सामान्यदेवास्त्यजन्
लब्ध्वा त्वां शरणं परात्परतरं हृष्यन्न मुञ्चत्यहो ॥ ४३ ॥

भूसंस्थाश्च पराशरप्रमृतयः स्वे नारादाद्यर्षयः

पङ्केजोद्भवलोकसंस्थमुनयस्सर्वे सनन्दादयः ।

तत्सायुज्यसमुद्युजोऽपि परमे ज्योग्नि स्थितास्सूरयः

त्वामेवाञ्जनशैलराजनिलयं पश्यन्ति वै सन्ततम् ॥ ४४ ॥

शेषादिशिशखरे सुवर्णरचिते साले कटाहाकृतौ

गुप्तं मूलधनं यथा तव परब्रह्मस्वरूपं हरे ।

विज्ञानाञ्जनमुद्रितान्तरदृशा दृष्ट्या भृशं योगिनः

प्रायच्छ[न्नुपलभ्य मो]क्षसरणीदारिद्र्यनिर्मोचनम् ॥ ४५ ॥

ईशानं जगतामनन्तगुणिनं दिव्योद्भसद्विग्रहं

लक्ष्मीशं धृतशङ्खचक्रमनघं शेषक्षमाभृद्विभो ।

सत्यं ज्ञानमनन्तमित्यभिमतश्रुत्यर्थवैषम्यतः

व्याचक्षन् कुदृशो निराकृतिकलं त्वां निर्गुणं मायिनः ॥ ४६ ॥

ब्रह्माद्यैः सकलैस्सुपूर्वपतिभिर्यद्वै दुरापं पदं

ध्यानोन्मीलितयोगिनामपि भृशं यच्चतसां दूरगम् ।

यद्वाचामपि दूरवर्ति परमं तद्भाम लक्ष्मीविभो

त्वत्पादाब्जयुगप्रपत्तिनिरता गच्छन्ति सौलभ्यतः ॥ ४७ ॥

त्वद्भक्तो निवसन्निहैव द्रुहिणस्याण्डाद्बहिस्संस्थिते

वैकुण्ठेऽनुभवत्यपारकरणं त्वां दिव्यदृष्ट्या हरे ।

वात्सल्यादनुवर्तसे त्वमपि तं नित्यानपायात्मना

वत्सं धेनुरिवानुललनरता श्रीशेषभृद्विभो ॥ ४८ ॥

शेषाद्रीश कियन्निशाकरसुधासारासुन्दुष्टाकिनी (!)

दृक् ते सञ्चारिणी जिजीविषिपते जागत्कजीवत्रजान् ।

कल्पस्स व्यवधी[स्रभिधी]यते सहि लयः कालः परीफण्यते
हालाहलयशिसावलीसहचरी यस्मिन्विभर्षिष्यति ॥ ४९ ॥

सृष्ट्यां भौतिकरूपकाण्यपघनान्यास्वाद्य वै प्राणिनः
पुण्यापुण्यपरीणतानि परितश्चाराचरव्यापिनः ।
स्वर्गं नारकमम्बुजासनपदं धालीमधोविष्टपं
यातायातगतैः प्रयान्ति भवतो मायाविमोहीकृताः ॥ ५० ॥

मायावृत्तकलेवरान्तरगतास्सर्वे तनूभृद्गणाः
ब्रह्माण्टान्तरकोणकूपकुहरे विभ्रामिताः कर्मभिः ।
तन्निष्कामिकमार्गबोधरहितास्तिष्ठन्ति मूढात्मकाः
बद्धद्वारविटङ्कमध्यविचाराः कीटा इव श्रीविभो ॥ ५१ ॥

एता[यस्ता]वद्भवमज्ञजन्तुगणितः पापात्मनामादिमः
क्षुद्रः(ः) क्रूरमना नृशंसचरितश्चापल्यदोपाकरः ।
दृप्तस्सन्ततनीचकृत्यनिरतो गत्यन्तराभाववान्
सोऽहं ते चरणौ ब्रजामि शरणं श्रीशेषभूभृद्विभो ॥ ५२ ॥

सर्वेष्वब्जभवाण्डकोटिषु जनास्संख्यापराश्चेत्सदा
तेपामायुरनन्नकालिकमिति स्याच्चेत्परार्धोदिकम् [धिका] ।
संख्याऽन्या समुपार्जिता यदि भवेदाजन्मजन्मान्नरं
स्वामिन् मल्लूत्पपातकानि गणितुं शक्यानि लक्ष्मीविभो ॥ ५३ ॥

आस्तां कल्पशतानुभान्यदुरितत्रातः परं दुर्वच.
त्वत्कैङ्कर्यरुचिः कदाचिदपि वा नास्त्येव मे पापिनः ।
शेषक्षमाधरनाथ मामथ यतो रक्षेति [वाङ्नास्ति तत्]
स्वामिन् केवलतावकीयकृपया संरक्षणीयो हरे ॥ ५४ ॥

पुत्रत्वान्न च हातुमिच्छसि हरे पापात्मकत्वाच्च मां
स्वामिन्नानुग्रहीतुमिच्छसि परं ना[चा'] शङ्क्य दौष्कामिकम् ।
तस्मान्नारकदुःखहेतुदुरितं दृष्ट्वा परं दुःख्यसि
हाहा हन्त तवापि दुःखवशतां दास्यामि लक्ष्मीविभो ॥ ५५ ॥

पापानीह मया कृतानि गणितुं शक्यानि लक्ष्मीविभो
सद्यस्तानि समुह्य धारय कृपादृष्ट्या निरातङ्कया ।
यद्वा तावकभक्तिमेव परमां तन्निष्कृतिं देहि मे
नोपेक्ष्यस्धारणागतः खलु धरानाथस्य सत्यात्मनः ॥ ५६ ॥

यद्वा दुर्वचपापकृत्यनिरतं मां रक्ष लक्ष्मीविभो
वात्सल्यादिगुणोदधिं मम गुरुं संवीक्ष्य सत्त्वात्मकम् ।
कृत्वा मायिनिराकृतिं तव मतप्रख्यातनिर्वाहकं
ब्रह्मेन्द्रादिकिरीटरत्नसुपमानीराजिताङ्घ्रे हरे ॥ ५७ ॥

स्वद्याथात्म्यनिबोधके मनुवरे निष्ठामवाप्यादरात्
ओङ्कारार्थमवेत्य तत्त्वस[श]रणा[ण]स्तन्नाशशब्दोदितम् ।
अर्थं चायनशब्दवेद्यममलं व्युत्पत्तियुग्मेप्सितं
मुक्तस्स्याद्विवुधोचितार्थमपि वै ज्ञानी चतुर्थीरितम् ॥ ५८ ॥

लक्ष्मीनाथ परात्मनश्चिदचितोस्तत्त्वस्य रूपं विदन्
शेषित्वं भवतश्चराचरविभोऽशौपत्यमप्यात्मनः ।
वैषम्यं प्रकृतेर्विचय सद्गुपायोपेयभावात् सुधीः
त्वपादौ शरणं गतस्तदितरो [रन्]मुक्तो भवेत्संत्यजन् ॥ ५९ ॥

मुक्तसंप्रतिपूजितस्सुखरैर्ब्रह्मादिभिस्संभ्रजन्
अण्डं चावरणान्यतीत्य च महाव्यक्तेस्त[क्ते त]रन्वे ततः ।

स्नातस्सन् विरजासरित्यथ भजन् दिव्योल्लसद्विग्रहं
वैकुण्ठं [ण्ठे] भवतैव नन्दति समं श्रीशेषभृशृद्विभो ॥ ६० ॥

सौवर्णाञ्चितदिव्यवज्रफलकप्रत्युत्सालावृते
भव्योत्तुङ्गसहस्ररत्नखचितस्तम्भोद्धृते मण्डपे ।
देवीभिस्सह संस्थितं, फणिपतेर्भोगे फणालंकृते
ध्याये त्वां घृतशङ्खचक्रमनघं संवेष्टितं सूरिभिः ॥ ६१ ॥

दिव्यं तत्पुरधामनामकपुरद्वारोल्लसद्गोपुरं
भास्वत्कोटिसमप्रभं हृदि सदा ध्यायेऽञ्जनाद्रिप्रभो ।
तस्मिन् या विरजा नदी प्रवहते तस्योभयोः पार्श्वयोः
सौवर्णद्रुमपुष्पगुच्छसुरभीष्युद्यानवृन्दानि च ॥ ६२ ॥

हरे सूर्यस्ते परे धाम्नि संस्थाः
[नमन्तो] वदन्ते [तो] भक्तीर्तनानि ।
प्रगीय [याथ] साम प्रधीयन्ति कीर्तिं
वितन्वन्ति नित्यं विचित्रं च कृत्यम् ॥ ६३ ॥

कचित्कीररूपा हरे सूर्यस्ते
प्रवक्ष्यन्ति नामानि शाखिव्रंजेषु ।
कचिद्भृङ्गरूपा भवन्माल्यगन्धान्
समाघ्राय दिव्यं प्रमोदं लभन्ते ॥ ६४ ॥

तव परमपदे वै सूर्यः पार्श्वयो [स्ते]
परिपदि रचयन्ते द्राविडान्नायगानम् ।
इति यत्किञ्चिन्नाथश्रीशठारिप्रमुख्याः
अपि च सुस्वरास्ते मङ्गलान्याचरन्ति ॥ ६५ ॥

श्रीशेषशैलशिखरे चिदचिद्विशिष्टं

श्रीसंश्रितोरसम्पारकृपैक्यात्रम् ।

आपादशीर्षमवलोक्य हरे जनास्त्वां

भक्ताभयप्रद सदैव मुदं लभन्ते ॥ ६६ ॥

अम्भवेद्भद्राचार्यचरणाम्बुजसंश्रितः ।

चकार रघुनाथार्थः शेषभूमृद्विमोस्तुतिम् ॥

इति तिरुनन्दाब्धवंशरघुनाथाचार्येण कृतं वृषादिनाथस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्रीः

॥ श्रीनिवासस्तोत्रम् ॥ १२ ॥

अथ विनुधविलासिनीषु विष्वङ्मुनिमभितः परिवार्य तस्थुषीषु ।
मदविहृतिविक्रथनमलापास्ववमतिनिर्मितनैजचापलासु ॥ १ ॥

तिभुवनमुदमुद्यतासु कर्तुं मधुसहसागतिसर्वनिर्वहासु ।

मधुरसभरिताखिलात्मभावास्वगणितभीतिषु शापतश्शुकस्य ॥ २ ॥

अतिविमलमतिर्महानुभावो मुंनिरपि शान्तमना निजात्मगुप्त्यै ।

अखिलभुवनरक्षकस्य विष्णोः स्तुतिमथ कर्तुमना मनाम्भूव ॥ ३ ॥

श्रियःश्रियं षड्गुणपूरपूर्णं श्रीवत्सचिह्नं पुरुषं पुराणम् ।

श्रीकण्ठपूर्वामरवृन्दवन्द्यं श्रियःपतिं तं शरणं प्रपद्ये ॥ ४ ॥

विभुं हृदि स्वं भुवनेशमीड्यं नील्यश्रयं निर्मलचित्तचिन्त्यम् ।

परात्परं पामरपारंमेनमुपेन्द्रमूर्तिं शरणं प्रपद्ये ॥ ५ ॥

स्मेरातसीसूनसमानकान्तिं सुरक्तपद्मप्रभादहस्तम् ।

उन्निद्रपङ्केरुहचारुनेत्रं पवित्रपाणिं शरणं प्रपद्ये ॥ ६ ॥

सहस्रभानुप्रतिमौपलौघस्फुरत्किरीटप्रवरोत्तमाङ्गम् ।

प्रवालमुक्तानवरत्नहारतारं हरिं तं शरणं प्रपद्ये ॥ ७ ॥

पुरा रजोदुष्टधियो विधातुरपाहृतान् यो मधुकैटभाभ्याम् ।

वेदानुपादाय ददौ च तस्मै तं मत्स्यरूपं शरणं प्रपद्ये ॥ ८ ॥

पयोधिमध्येऽपि च मन्दराद्रि धर्तुं च यः कूर्मवपुर्बभूव ।

सुधां सुराणामवनार्थमिच्छंस्तमादिदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ९ ॥

वसुधरामन्तरदैत्यपीडां(?) रसातलान्तर्विवशाभिविष्टाम् ।
 उद्धारणार्थं च वराह आसीच्चतुर्भुजं तं शरणं प्रपद्ये ॥ १० ॥
 नखैर्वैस्तीक्ष्णमुखैर्हिरण्यमरातिमामदितसर्वसत्त्वम् ।
 विदारयामास [च] यो नृसिंहो हिरण्यगर्भं शरणं प्रपद्ये ॥ ११ ॥
 महन्म[अहंम]हत्वेन्द्रियपञ्चभूततन्मात्रमात्रप्रकृतिः पुराणी ।
 यतः प्रमृता पुरुषा[प]स्तदात्मा तमात्मनाथं शरणं प्रपद्ये ॥ १२ ॥
 पुरा य एतत्सकलं बभूव येनापि तद्यत्त च लीनमेतत् ।
 आस्तां यतोऽनुग्रहनिग्रहौ च तं श्रीनिवासं शरणं प्रपद्ये ॥ १३ ॥
 निरामयं निश्चलनीरराशिनीकाशसद्रूपमयं महस्तत् ।
 नियन्तु निर्मातु निहन्तु नित्यं निद्रान्तमेनं शरणं प्रपद्ये ॥ १४ ॥
 जगन्ति यः स्थावरजङ्गमानि संहृत्य सर्वाण्युदरेशयानि ।
 एकार्णवान्तर्वेटपत्ततल्पे स्वपित्यनन्तं शरणं प्रपद्ये ॥ १५ ॥
 निरस्तदुःखौघमतीन्द्रियं तं निष्कारणं निष्कल्मप्रमेयम् ।
 अणोरणीयांसमनःतमन्तरात्मानुभावं शरणं प्रपद्ये ॥ १६ ॥
 सप्तान्बुजीरज्जकराजहासं सप्तार्णवीसंस्तृतिकर्णधारम् ।
 सप्ताश्वविम्बाश्वहिरण्यं तं सप्तार्चिरङ्गं शरणं प्रपद्ये ॥ १७ ॥
 निरागसं निर्मलपूर्णविम्बं निशीथिनीनाथनिभान्नाभम् ।
 निर्णतनिद्रं निगमान्तनित्यं निःश्रेयसं तं शरणं प्रपद्ये ॥ १८ ॥
 निरामयं निर्मलप्रमेयं निजान्तरारोपितविश्वविम्बम् ।
 निस्सीमकल्याणगुणात्ममूर्तिं निधिं निधीनां शरणं प्रपद्ये ॥ १९ ॥
 त्वक्चर्ममांसास्यसृग्श्रुमूत्रश्लेष्मान्तविद्च्छुक्लसमुच्चयेषु ।
 देहेष्वसारेषु न मे स्पृहैषा ध्रुवं ध्रुवं त्वं भगवन् प्रसीद ॥ २० ॥

गोविन्द केशव जनार्दन वासुदेव विश्वेश विश्व मधुसूदन विश्वरूप ।
श्रीपद्मनाभ पुरुषोत्तम पुष्कराक्ष नारायणाच्युत नृसिंह नमो नमस्ते ॥२१॥

देवाः समस्तामरयोगिमुख्याः गन्धर्वविद्याधरकिन्नराश्च ।

यत्पादमूलं सततं नमन्ति तं नारसिंहं शरणं प्रपद्ये ॥ २२ ॥

वेदान् समस्तान् खलु शास्त्रगर्भान् आयुः स्थिरं कीर्तिमतीव लक्ष्मीम् ।

यस्य प्रसादात् पुरुषाः लभन्ते तं नारसिंहं शरणं प्रपद्ये ॥ २३ ॥

ब्रह्मा शिवस्त्वं पुरुषोत्तमश्च नारायणोऽसौ मस्तांपतिश्च ।

चन्द्रार्कवायुप्रिमरुद्गणाश्च त्वमेव नान्यत् सततं नतोऽस्मि ॥ २४ ॥

सप्तः च नित्यं जगतामधीशः त्राता च हन्ता विभुरप्रमेयः ।

एकस्त्वमेव त्रिविधा विभिन्नः त्वां सिंहमूर्तिं सततं नतोऽस्मि ॥ २५ ॥

हरिः ओम् शुभमस्तु ॥

इति श्रीनिवासस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्रीः

॥ श्रीवेंकटेश्वरनवरत्नमालिकास्तुतिः ॥ १३ ॥

श्रीमानम्भोधिकन्याविहरणभवनीभूतवक्षःप्रदेदाः
मास्वद्भोगीन्द्रभूमीधरवरशिखरप्रान्तकेलीरसज्ञः ।
शश्वद्भोगेन्द्रवह्निप्रमुखसुरवराव्यमानाङ्घ्रिपद्मः
पायान्मां वेंकटेशः प्रणतजनमनःकामनाकल्पशाखी ॥ १ ॥

यस्मिन् विश्वं समस्तं चरमचरमिदं दृश्यते वृद्धिमेति
भ्रश्यत्यन्ते च तादृग्विभवविलसितस्सोऽयमानन्दमूर्तिः ।
पद्मावासामुखाम्भोरुहमदधुमधुविद्विभ्रमोन्निद्रचेताः
शश्वद्भुयाद्विनम्राखिलमुनिनिवहो भूयसे श्रेयसे मे ॥ २ ॥

वन्दे देवं महान्तं दरहसितलसद्भ्रञ्चन्द्राभिरामं
नव्योन्निद्रावदाताम्बुजरुचिरविशालेक्षणद्वन्द्वरम्यम् ।
राजन्मार्ताण्डतेजःप्रसितशुभमहाकौस्तुभोद्भास्युरस्कं
शान्तं श्रीशङ्खचक्राद्यमलकरयुतं भव्यपीताम्बराढ्यम् ॥ ३ ॥

पायाद्विद्वस्य साक्षी प्रभुरखिलजगत्कारणं शाश्वतोऽयं
पादप्रहाघराशिप्रशमननिभृताम्भोधरप्राभवो माम् ।
व्यक्ताव्यक्तस्वरूपो दुरधिगमपदः प्राक्तनीनां च वाचां
ध्येयो योगीन्द्रचेतस्सरसिजनियतानन्ददीक्षाविहारः ॥ ४ ॥

आद्यं तेजोविशेषैरुपगतदशदिङ्गण्डलाभ्यन्तरालं
सूक्ष्मं सूक्ष्मातिरिक्तं भवभयहरणं दिव्यभव्यस्वरूपम् ।

लक्ष्मीकान्तं खगेन्द्रध्वजमघशमनं कामितार्थैकहेतुं
वन्दे गोविन्दमिन्दीवरनवजलद्रश्यामलं चारुहासम् ॥ ५ ॥

राकाचन्द्रोपमास्यं ललितकुवलयश्याममग्भोजनेत्रं
ध्यायाम्याजानुवाहुं हलनलिनगदाशार्ङ्गरेखाञ्चिताङ्गिम् ।
कारुण्याञ्चत्कटाक्षं कलशजलधिजापीनवक्षोजकोशा-
श्लेषावासाङ्गरागोच्छ्रयललितनवाङ्गोखक्षस्थलाढ्यम् ॥ ६ ॥

श्रीमन्संपूर्णशीतद्युतिहसनमुखं रम्यत्रिम्बाधरोष्ठं
ग्रीवाप्रालम्बिवक्षस्थलसततनटद्वैजयन्तीविलासम् ।
आदर्शौपम्यगण्डप्रतिफलितलसत्कुण्डलश्रोत्रयुग्मं
स्तौमि त्वां द्योतमानोत्तममणिरुचिरानल्पकोटीरकान्तम् ॥ ७ ॥

सप्रेमौत्सुक्यलक्ष्मीदरहसितमुखाम्बोस्हामोदनुभ्यन्-
मत्तद्वैरेफधिक्रीटितनिजहृदयो देवदेवो मुकुन्दः ।
स्वस्ति श्रीवत्सवक्षाः श्रितजनशुभदः शाश्वतं मे विदध्यात्
न्यस्तप्रत्यग्रकस्तूर्यनुपमतिलकप्रौढसत्कालभागः ॥ ८ ॥

श्रीमान् शेषाद्रिनाथो मुनिजनहृदयाग्भोजसद्राजहंसः
सेवासक्तामरेन्द्रप्रमुखसुरकिरीटार्चितात्माङ्गिपीठः ।
लोकस्यालोकमालाद्विहरति रचयन् यो दिवारात्रलीलां
सोऽयं मां वेंकटेशप्रभुरधिककृपावारिधिः पातु शश्वत् ॥ ९ ॥

श्रीशेषशर्माभिनवोपवल्लभा

प्रियेण भक्त्या च समर्पितेयम् ।

श्रीवेंकटेशप्रभुकण्ठनूपा

विराजतां श्रीनवरत्नमाला ॥ १० ॥

इति श्रीवेंकटेश्वरनवरत्नमालिकास्तुतिः समाप्ता ॥

॥ श्रीपद्मावतीनवरत्नमालिकास्तुतिः ॥ १४ ॥

—o—o—o—

श्रीमान् यस्याः प्रियस्सन् सकलमपि जगज्जङ्गमस्थावराद्यं
स्वर्भूपातालभेदं विविधविधमहाशिल्पसामर्थ्यसिद्धम् ।
रजन् ब्रह्मामरेन्द्रैस्त्रिभुवनजनकः स्तूयते भूरिशो यः
सा विष्णोरेकपत्नी त्रिभुवनजननी पातु पद्मावती नः ॥ १ ॥

श्रीशृङ्गारैकदेवी विधिमुखसुमनःकोटिकोटीरजाग्रद्-
रत्नज्योत्स्नाप्रसारप्रकटितचरणाम्भोजनीराजितार्चाम् ।
गीर्वाणस्त्रैणवाणीपरिफणितमहाकीर्तिसौभाग्यभाग्यां
हेलानिर्दग्धदैन्यश्रमविषममहारण्यगण्यां नमामि ॥ २ ॥

विद्युत्कोटिप्रकाशां विविधमणिगणोन्निद्रमुक्लिग्धशोभा-
सम्पत्सम्पूर्णहाराद्यभिनयविभवालंक्रियोल्लासिकण्ठाम् ।
आद्यां विद्योतमानस्मितरुचिरचितानल्पचन्द्रप्रकाशां
पद्मां पद्मायताक्षीं पद्मनलिननमल्पद्वसद्भां नमामि ॥ ३ ॥

शश्वत्स्याः श्रयेऽहं चरणसरसिजं शार्ङ्गपाणेः पुरन्धवा-
स्तोकं यस्याः प्रसादः प्रसरति मनुजं क्रूरदारिद्र्यदग्धे ।
सोऽयं सद्योऽनवद्यस्थिरतरुचिरश्रेष्ठभूयिष्ठनव्य-
स्तन्यप्रासादपङ्क्तिप्रसितबहुविधप्राभवो वोभवीति ॥ ४ ॥

सौन्दर्योद्वेगहेमाम्बुजमहितमहासिंहपीठाश्रयाढ्यां
पुण्यत्रीलारविन्दप्रतिमवरकृपापूरसम्पूर्णनेत्राम् ।
ज्योत्स्नापीयूषधाराबहनवसुपमदौमधामोज्ज्वलाङ्गी
वन्दे सिद्धेशचेतस्सरसिजनिलयां चक्रिसौभाग्यत्रयि ॥ ५ ॥

संसारक्लेशहन्ती स्मितरुचिरमुखी सारशृङ्गारशोभां
सर्वैश्वर्यप्रदात्री सरसिजनयनां संस्तुतां साधुवृन्दैः ।
संसिद्धस्निग्धभावा सुरहितचरितां सिन्धुराजात्मभूतां
सेवे संभावनीयानुपमितमहिमां सच्चिदानन्दरूपाम् ॥ ६ ॥

सिद्धस्वर्णोपमानद्युतिलसिततनुं स्निग्धसंपूर्णचन्द्र-
व्रीडासंपादिवक्रां तिलसुमविजयोद्योगनिर्निद्रनासाम् ।
तादात्वोत्फुल्लनीलाम्बुजहसनचणात्पीयचक्षुःप्रकाशां
बालश्रीलम्पवालप्रियसखचरणद्वन्द्वरम्यां भजेऽहम् ॥ ७ ॥

यां देवी मौनिवर्याः श्रयदमरवधूमौलिमाल्यार्चितांघ्रि
ससारासारानिधितरतरणे[तरणतरिं] सर्वदा भावयन्ते ।
श्रीकारोत्तुङ्गरत्नप्रचुरितकनकस्निग्धशुद्धान्तलीलां
तां शश्वत्पादपद्मश्रयदखिलहृदाह्लादिनीं ह्लादयेऽहम् ॥ ८ ॥

आकाशाधीशपुत्री श्रितजननिवहाधीनचेतःप्रवृत्तिं
वन्दे श्रीवैकटेशभुवरमहिषीं दीनचित्तप्रतोषाम् ।
पुष्यत्पादारविन्दप्रसृमरसुमहदशामितस्वाश्रितान्त-
स्तामिस्तां तत्त्वल्पां शुकपुरनिलयां सर्वसौभाग्यदात्रीम् ॥ ९ ॥

श्रीशेषदामाभिनवोपवल्लसा

प्रियेण भक्त्या च समर्पितेयम् ।

पद्मावनीमङ्गलकण्ठभूषा

विराजतां श्रीनवरत्नमाला ॥ १० ॥

इति श्रीपद्मावतीनचरनमालिकाव्युत्तिः समाप्ता ॥

॥ श्रीपद्मावतीपरिणयतारावलिः ॥ १५ ॥

श्रीमानम्भोधिकन्याविहरणभवनीभूतवक्षःप्रदेशो
भास्वद्भोगीन्द्रभूमीधरवरशिखरप्रान्तकेलीरसज्ञः ।
शश्वद्भवेन्द्रबहिप्रमुखसुरवराध्यायमानाङ्घ्रिपन्नः
पायान्नः श्रीनिवासः प्रणतजनमनःकामनाकल्पशाखी ॥ १ ॥

श्रीमच्चन्द्रान्ववाये लिजगति महिते भूपतिः कश्चनासीत्
आकाशास्यः स्वतेजःप्रशमितसकलारातिगर्वान्धकारः ।
प्रागाद्याशावधूटीकुचकलशतटीक्षौमितात्मीयकीर्तिः
निर्वेलौदार्यशाली हरिरिव धरणां हृदयन्नादरेण ॥ २ ॥

पुत्राभावात्कदाचिन्नृपकुलतिलकः पुलकामेष्टहेतोः
क्षोर्णा सीरेण कर्णन् स्फुरदमलदलं हैममम्भोजमस्याम् ।
दृष्ट्वा तस्मिंश्च कन्यां सरसिजनयनां 'पुलिकेयं त्वदीये'-
त्याकर्ष्याकाशवाणीमनवधिकुतुकस्मेरवक्रोऽग्रहीताम् ॥ ३ ॥

तस्मिन् यज्ञं नृपेन्द्रे कृतवति महिषी भूरिवान्तर्निधानं
दिव्यं तेजो वहन्ती स्फुरतमविभवा लब्धसंस्कारसम्पत् ।
अर्थं शक्तित्रयीवाक्षपमभिसुपुत्रे शक्रसाञ्चीसदृक्षा
प्राप्ते काले मुहूर्ते लसितशुभगुणा मिलितुल्यं सुपुत्रम् ॥ ४ ॥

धात्री [प्रोक्तः स निम्नो] गुरुपु विधिवदाकल्प्य तज्जातकर्म
स्वारस्यं [स्त्रीयं] चाप्यपत्यं वसुदमि [म] वनिजां पद्मतौल्येन पद्मात् ।
चक्रे बालश्च सोऽयं विधुरिव वधुधे वासैरैशुक्लपक्षे
पितादेर्ब्रह्मचर्यं व्रतमथ विधिना प्राप चास्ताणि वेदान् ॥ ५ ॥

बाला राजन्यमौलेरनुदिनमतुलां वृद्धिमासाद्यमाना
 सेयं लब्धोदया श्रीहिमकरकलिकेवावलेह्याङ्गशोभा ।
 कर्णान्तश्रान्तगङ्गेरुहदलतथना मन्दहासोज्ज्वलास्या
 सुभ्रूसौन्दर्यलक्ष्मीरिव सकलजनाह्लादभूत्यै बभूव ॥ ६ ॥

ततः कदाचित्—

तां पद्मां स्वालिवृन्दैस्सह कुसुमवने पारिजातप्रसूना-
 न्यादायादाय रम्ये क्वचिदनुलवलीमण्डपे निक्षिपन्तीम् ।
 दृष्ट्वा कोऽप्युत्तमस्त्वां विवहति पुरुषश्श्रीसमृद्धोऽचिरेणे-
 त्युक्त्वा दत्त्वा शुभाशीर्वचनमथ ययौ नारदः पारदश्रीः ॥ ७ ॥

पश्चादाखेटलोभादधिगहनतलं धावयन्तं करीन्द्र
 दृष्ट्वा तुङ्गे तुरङ्गे कमपि च पुरुषं पद्मपत्रायताक्षम् ।
 कोऽयं श्रीमान् वनान्ते विचरति सखि किं दृष्टपूर्वस्त्वयाऽयं
 नो चेत् पृष्ट्वा स्वरूपं स्मररुचिरतनोश्चितमाश्वासयामि ॥ ८ ॥

इति सखीमुक्त्वा तं प्रति—

कस्त्वं भोःश्रीनिवासोऽस्म्यहमखिलजगन्नायकः काऽसि बाले
 श्रीमाणाकाशनामा नृपकुलतिलकस्तस्य पद्माऽस्मि पुत्री ।
 कस्मादत्रागतस्त्वं तरुणि मनसिजं पृष्ठ जाने न चाहं
 वामो वामोरु यो मामनयदयि तव श्रीपदाभोजमूलम् ॥ ९ ॥

इति तेन प्रत्युक्त्वा—

सेयं श्यामा लताङ्गी सरसिजनयनस्यान्तरङ्गं विदित्वा
 ररे मा मानिपाद शृणु मम वचन याहि शीघ्रं पिता मे ।

आगन्ता कि विरिक्ते वससि चिरमिति श्लिष्टमुच्चार्य पार्श्वे
 ज्ञात्वा गूढा सवीना स्थितिमथ निरगाल्जिता ता प्रपेदे ॥ १० ॥
 याते राजीवनेत्रे स्वयमथ सरुहास्स्वास्सखीस्ता विहाय
 स्त्रीय प्राप्यारोध हृदि तमनुपद चिन्तयन्त्येकरूपम् ।
 दीना कन्दर्पतीघ्रप्रहरणविकल्स्वान्तरङ्गा वृशाङ्गी
 नो नक्त नो दिवा वा स्वपिति निहरति स्नाति भुङ्क्ते स्म पद्मा ॥११॥
 चेतस्तस्या विदित्वा स च हयमधिरुद्धाशु गेह प्रपन्न
 कृच्छ्रेणातीत्य कक्ष्या कथमपि शयनागारमभ्येत्य तल्पे ।
 तामेवान्तर्दधानो दिशिदिशि पुरत पार्श्वतश्चापि पद्मा
 पद्माक्षीमीक्षमाण प्रतिकलममुहच्चिन्तयस्तद्गुणौघान् ॥ १२ ॥

तदानीम्—

एद्येद्युत्तिष्ठ शेषे किमिदमुपनत नास्ति ते किं वुमुक्षा
 भुङ्क्ष्व प्रातश्च सम्यङ् न हि बत भवता मुक्तमित्यामनन्ती ।
 आसीनाऽऽराञ्च त्रिं ते हृदयगतमहो किं नु वा सुन्दरीं ते
 दृष्ट्वा मुग्ध मनन्ते कुत इति वकुला मेऽभिधत्स्वेत्यपृच्छत् ॥ १३ ॥

तस्यै स —

मात कान्तारदेशे द्विरदमनुसरत्केतो दैवयोगात्
 आत्मीयाभिस्सखीभिस्सह कुसुमजने पारिजातापचायम् ।
 कुर्वन्ती व्योमनाम्नो नृपकुलतिलकस्यात्मजाम्बुजाक्षीम्
 अद्राक्ष तत्कटाक्षैरपहृतमभवन्मन्मनश्चेत्यवादीत् ॥ १४ ॥

तत —

नेतु सभोज्य त द्रागथ कृतशपथा प्रस्थिता तन्नगर्या
 मध्येमार्गं महेश कलशजमुनिना पूजित सप्रणम्य ।

प्राप्यानुजां महर्षेर्महितगुणनिधेर्व्यासमूनोश्शुकस्त्या-
तीत्यारण्यानि पद्मालिभिरथ वकुला सङ्गताऽऽसीत् क्रमेण ॥ १५ ॥

दृष्ट्वा पृष्ट्वा च बालाः किमिह वसथ का यूयमित्वादरोक्त्या
मातः पद्मावयस्या चयमिति च तदीयोत्तरं सा निशम्य ।
पौनःपुन्येन मध्ये पथि नृपतनयाशीलमाकर्णयन्ती
प्रायात्तूर्णं प्रमोढाद्वियदधिपपुरीं प्रांशुहर्म्याग्रभागाम् ॥ १६ ॥

तदैव—

आयान्ती वीथिकायामथ शतसुपिरेणांशुकेनाञ्चिताङ्गी
गुञ्जाशङ्खादिभूपामधिहृदयतल म्वात्मजं धारयन्तीम् ।
भूतं भव्यं भवद्भः फलमपि कथयामीति तारं भणन्तीम्
आनाप्योचे भविष्यद्भद्र फलमिति तां राजपत्नी पुलिन्दाम् ॥ १७

सैवं पश्चात्पुलिन्दाऽप्ययि तव तनयोद्यानदेशे युवानं
दृष्ट्वा कन्दर्पतुल्य सितनर्लिनदृशं तं वृषस्यन्त्यभीक्षणम् ।
विद्वा कन्दर्पवाणैरभिलषितमसावाभुयादेव बाले-
त्युक्त्वा राज्ञीमयासीत्पथिपथि च पुनन्याहरन्ती यथोक्तम् ॥ १८ ॥

ततः—

पुत्रीमासाद्य राज्ञी तव किमभिमतं ब्रूहि मे नैव गोप्य
कि वा कार्यं करिष्ये तदपि च तनये तन्मगचक्ष्व सद्यः ।
एवं सान्त्वं जनन्या कथितमनुगता म्लिष्टमाह सा पद्मा
मातः श्रीशावलोकाद्रहमभजमिमां तद्वियोगज्वरार्तिम् ॥ १९ ॥

राज्ञी पुत्र्या रहस्यं कथमपि कथितं सत्रपं सानुतापं
श्रुत्वा वै(फ)ल्यमीतस्फुटितनिजमनाः कृच्छ्रतः स्थास्तुषैर्या ।
वासु त्वं नो विभीयास्तव हृदयगतं नैव दु साधमेतत्
साध्नेमि त्वां च साधु प्रियतमहृदयां मोदयामीत्यवादीत् ॥ २० ॥

दृष्ट्वा पद्मासखीभिः सममथ वकुलाऽऽकाशभूमीशपत्नीं
 देवि ! प्रख्यातकीर्तिर्वृषगिरिनिलयः श्रीनिवासस्तवैव ।
 कन्यां सप्रेममैच्छत्कलयतु भवती पद्मिनीदानपूर्वं
 तत्कल्याणं सुखेनेत्यवददथ नृपश्चाभ्यनन्दत्तथेति ॥ २१ ॥

श्रीमानाकारितस्तं सुरगुरुरचिरादेत्य चाकाशराजं
 श्रीमन्वैशाखमासे सितदलनवमीसंयुते शुक्रवारे ।
 अस्ति बुद्ध्राहलमं प्रतिहतकलुषं निश्चितं सुप्रशस्तं
 तस्मिन् पद्माविवाहो भवतु नृपवरेत्येवमारादवोचत् ॥ २२ ॥

सोऽयं राजेन्द्रमौलिस्तदनु स वकुलां प्रेषयन् व्याससूनुं
 दूतैरानाय्य तस्मै विधिवदतिथिसत्कारमाधाय धीमान् ।
 पद्मिन्या त्वां विधित्सुर्गृहिणमधिप इत्युच्यतां भव्यवर्ते-
 त्याख्यायाराच्छुकार्षिं फणिगिरिनिलयस्थान्तिकं प्राहिणोत्तम् ॥ २३ ॥

सद्यस्त्वष्टा तदात्वे वियदधिपविमोराज्ञया राजधानीं
 नव्यप्रासादहर्म्यप्रमुखनिरुपमप्राभवाद्दयामकार्षीत् ।
 रम्भास्तम्भैः प्रफुल्लप्रसवफलयुतै रम्यचूतप्रवालैः
 चित्रैस्संस्थानभेदैस्तदनु पुरजनोऽभूपयद्रङ्गवल्त्या ॥ २४ ॥

श्रीरप्यात्मप्रियं तं मणिगणनिचिते विष्टरे सन्निवेद्या-
 भ्यज्य श्रीगन्धतैलैर्गगनचरधुनीवारिभिस्त्रापयित्वा ।
 क्षौमं सन्वार्य नूतनं मृगमदतिलकं फालभागे-विधाया-
 तानीद्गन्धानुलेपाद्यखिलविधपरिष्कारमामोदभूम्ना ॥ २५ ॥

पश्चाद्भेन्द्रवैवम्बतवरुणकुबेरादिभिर्देववृन्दैः
 तैस्तैर्ब्रह्मर्षिवर्यैः प्रथितनिजतपस्संपदुन्नेपवद्भिः ।

वाणीन्द्राणीभवानीमुखविवुधवधूसञ्चयैरञ्चितोऽसौ
युक्तो माङ्गल्यवाद्यैर्वियदधिपुरीं प्राविशच्छ्रीनिवासः ॥ २६ ॥

पद्माश्रीशौ तदानीं करिपतगपतिस्कन्धदेशे निपण्णौ
आदायाकाशराजो निजकुलगुरुभिः पौरवृद्धैरमात्यैः ।
साध्वीलोकैर्मृदङ्गाद्यखिलशुभमहातूर्यघोषैश्च सार्धं
तीर्णग्रामोत्सवौ तावतुपमकुतुकादानिनाथ स्वगेहम् ॥ २७ ॥

श्रीपद्माश्रीनिवासौ निजगळलसितां श्रीमतीं पुष्पमालाम्
अन्योन्यं मन्दहासस्फुटरुचिरमुखाम्भोरुहौ लीलयैव ।
हर्षोत्कर्षं तदानीं पुरजनहृदयेष्वावहन्तौ त्रिवारं
वृद्धाचारानुरोधाद्विनिमयमवनीशाङ्गणे तावकार्थाम् ॥ २८ ॥

स श्रीमान् श्रीनिवासो वियदधिपसुतापाणिमालन्व्य पाणौ
निर्दिष्टं तेन राज्ञा विविधमणिमयस्तम्भादिव्यान्तराले ।
श्रीमत्कल्याणगेहे मणिगणविलसन्मण्डपे वेदिमध्ये
भास्वद्भास्वत्प्रकाशं मणिमयमविशत् प्राञ्चु कल्याणपीठम् ॥ २९ ॥

पादौ निर्णिज्य तीर्थैरथ मनुजपतिश्श्रीशमाराध्य सम्यक्
दत्त्वाऽनल्पं किरीटप्रमुखमणिमयाशेषभूपाविशेषान् ।
पुत्रीं पद्मां सहेमाक्षतकुमुमञ्जुभद्रव्यपूर्णाम्बुधारा-
पूर्वं प्रादात् प्रमोदात्करकमलतले सोऽपि जग्राह पद्माम् ॥ ३० ॥

स्रष्टा श्रीशेन पद्मागलभुवि विधिवन्मन्त्रपूतं प्रशस्ते
लम्ने माङ्गल्यमूत्रं सह शुमनिनदैर्धारयित्वा विधिज्ञः ।
पद्माहस्ताब्जदत्तैर्हुतभुजमपि तैर्हारयित्वाऽथ लोत्रैः
एतौ जायापती श्रीद्विजवरचसाऽतोपयःसंपणमौ ॥ ३१ ॥

श्रीमान्ब्रह्मेशसङ्क्रन्दनवरुणकुबेरादिमान् देवसङ्घान्
 देवोऽनुज्ञाप्य सर्वान् श्वशुरमपि मुदाऽऽनम्य पादारविन्दे ।
 शोपाद्रौ शृङ्गभागे रुचिरमणिमहासौषसङ्घे नितान्तं
 लक्ष्मीपद्मावतीभ्यामरमत मुदितः प्रेमसंपूर्णचेताः ॥ ३२ ॥

श्रीमान् श्रीवत्साङ्कितवक्षा वक्षोधिवासिलक्ष्मीकः ।
 श्रीर्वेकटेशदेवस्ततं श्रेयांसि दिशतु भूयांसि ॥ ३३ ॥

श्रीशेषशर्माभिनवोपकृतसः प्रियेण भक्त्या च समर्पितोऽयम् ।
 पद्माविभोर्मङ्गलकण्ठदेशे विराजतां श्रीनवकण्ठतोरः ॥ ३४ ॥

॥ इति श्रीपद्मावतीपरिणयतारावलिः समाप्ता ॥

श्रीः

उज्ज्वलवेंकटनाथस्तोत्रम् ॥ १६ ॥

—०००००—

रङ्गे तुङ्गे कवेराचलजकनकनद्यन्तरङ्गे भुजङ्गे

शेषे शेषे विचिन्वन् जगदवननयं भात्यशेषेऽपि दोषे ।

निद्रामुद्रां दधानो निखिलजनगुणध्यानसान्द्रामतन्द्रां

चिन्तां यां तां वृषाद्रौ विरचयसि रमाकान्त कान्तां शुभान्ताम् ॥१॥

तां चिन्तां रङ्गवल्गुतां वृषगिरिशिखरे सार्थयन् रङ्गनाथ

श्रीवत्सं वा विभूषां व्रणकिणमहिराट्सूरिक्लृप्तापराधम् ।

उज्ज्वलवेंकटनाथस्तोत्रटीका ॥

इदं स्तोत्रम् अन्तादिरूपेण परिणतमस्ति । तथाहि—प्रथमश्लोकान्ते शुभान्तामिति—
द्वितीयश्लोकारम्भे तां चिन्तामिति । क्वचित् पूर्वश्लोकान्त्यपदस्य उत्तरश्लोकादित्वं, क्वचित्
पूर्वश्लोकान्त्यवर्णस्य उत्तरश्लोकादित्वम् । एवं प्रबन्धान्त्यावयवस्य प्रबन्धार्थमगतत्वमपि ।

१. गुरुपरपराशेखरायमाणस्य धीरङ्गेशयस्य श्रीवेंकटेशस्य चैक्यमनुभवति उमाभ्यां
पद्याभ्याम् ।

कावियोः “हेमाङ्गा” इति प्रसिद्धिमरुद्ग्याह—कनकनदीति । भुजङ्गे—
फणिपतिशयने । शेषे—शेषपर्यङ्कभाग इत्यर्थः । भाति—मासमाने, अशेषेऽपि दोषे—
विषयसप्तमी । निद्रामुद्राम्—अबोधमुद्राम् । दधान इत्यस्य निद्रामुद्रां चिन्तामित्युभयत्र
सम्बन्धः । निद्रामुद्रां यां चिन्तां च दधानः जगदवननयं, नय उपायः, विचिन्वन् शेषे
इति क्रियया सम्बन्धः । शेषे—स्यपिपीत्यर्थः । हे रमाकान्त कान्तां—रमणीयाम् ।
शुभान्ताम्—शुभपर्यवसानां तां चिन्तां वृषाद्रौ विरचयसि, इति सम्बन्धः ।

२. श्रीवत्सं वा विभूषाम्—अथ वाशब्द द्वार्यकः । धीकराविभूषणमिव । अहि-
राट्सूरिक्लृप्तापराधं व्रणकिणं—भीमदन्तपूरिमिः महातटाकनिर्माणसमये कुशलप्रहारेण
दमितं व्रणकिणम् । क्लृप्त्यप्रवाहनाय श्रीवत्सविभूषणमिव भवेति सम्बन्धः । अयने

पृत्वा वात्सल्यमत्युज्ज्वलयितुमवने सक्तौ बद्धदीक्षो
बध्नन्वीयाद्भ्रियूपे निखिलनरपशून् गौणरज्ज्वाऽसि यज्वा ॥ २ ॥

ज्वालारावप्रनष्टासुरनिबहमहाश्रीरथाङ्गाब्जहस्तं
श्रीरङ्गे चिन्तितार्थान्निजंजनविषये योक्तुकामं तदर्हान् ।
द्रष्टुं दृष्ट्वा समन्ताज्जगति वृषगिरेस्तुङ्गशृङ्गाधिरूढं
दुष्टादुष्टानवन्तं निरुपधिकृपया श्रीनिवासं भजेऽन्तः ॥ ३ ॥

अन्तः कान्तश्श्रियो नस्तस्करुणाविलसद्दृत्तरङ्गैरपाङ्गैः
सिञ्चन्मुञ्चन्कृपाम्भ कणगणभरितान्प्रेमपूरानपारान् ।
रूपं चापादचूडं विशदमुपनयन् पङ्कजाक्ष समक्षं
धत्तां हृत्तापशान्त्यै शिशिरमृदुलतानिर्जिताब्जे पदाब्जे ॥ ४ ॥

अब्जेन सदृशि सन्ततमिन्धे हृत्पुण्डरीककुण्डे य ।
जडिमार्त आश्रयेऽद्भुतपावकमेत निरिन्धनं ज्वलितम् ॥ ५ ॥

रक्षणरूपे—सक्तौ—संभोजने यागे बद्धदीक्षः—दीक्षित । गौणरज्ज्वा—गुणानां
समूहः गौणं तद्गुणया रज्ज्वा । यज्वा अर्पति सम्बन्ध ।

३. ज्वालेति ॥ ज्वाला च आरावश्च ज्वालारावी ताभ्यां प्रनष्ट असुरनिबह
यशोस्तथाविधौ श्रीरथाङ्गाब्जो सुदर्शनपाञ्चजन्यौ हस्तयो यस्येति बहुव्रीहिगर्भो बहुव्रीहिः ।

४ अन्तरिति ॥ सकरुणनिलसद्दृत्तरङ्गैरपाङ्गै सिञ्चन् । कृपाम्भ कणगण-
भरितान् अपारान् प्रेमपूरान् मुञ्चन् । पङ्कजाक्षं रूप—दिव्यमङ्गलत्रिग्रहम् आपादचूडं समक्षं
विशदमुपनयन् श्रियःकान्तः—श्रीनिवास, शिशिरमृदुलतानिर्जिताब्जे—शैल्यमार्दवाभ्याम्
अधरीकृतपद्मे, हृत्कृपये पदाब्जे, कर्म) हृत्तापशान्त्यै न अन्त धत्तां निदघात्कित्यर्थ ।

५ अब्जेन सदृशि अजाकारे हृत्पुण्डरीककुण्डे हृदयकोशरूपकुण्डे । कुण्डः
वेदिस्यनिस्थानम् । जडिमार्तं । जडिमा—ससारजाड्यम् । जाड्य शैल्यमिति यावत् ।
अत्र “पद्मकोशप्रतीकश्च, तस्य मध्ये वाहीशैला” इत्यादिशुलार्थोऽनुसन्धेय ।

*ज्वलितनानानागशृङ्गामणिगणोदितसुपरभागक
घननिभाभासुराङ्गक वृषगिरीश्वर वितर शं मम
सुजनतातातायिताखिलहितसुशीतल्लगुणगणाल्य
विस्मरारारादुदित्वररिपुभयङ्करकरसुदर्शन ।

अथ शरभवृत्तगानि पट्पद्यानि ॥

६. ज्वलितेति ॥ ज्वलिताः नानानागशृङ्गाः ये मणयः तेषां गणेन उदितः
सुपरभागः यस्य तस्य संबुद्धिः सुपरभागक । घननिभया भाभया मासुराणि अङ्गानि
यस्य तस्य संबुद्धिः । सुजनतातातायितेति—जनानां समूहः जनता शोभना जनता
तस्यास्तातायित साधुजनसरसकेति यावत् । विस्मरारारादुदित्वररिपुभयंकरकरसुदर्श-
नेति—विस्मराराम् आरादुदित्वररिपुभयंकरं करसुदर्शनं यस्य तस्य संबुद्धिः । सकलपापा-
पारभीकरघनरवाकरसुदरेति—सकलपापानाम् अपारभीकरः घनरवाकरः सुदरः शोभनः
शंखः पाञ्चजन्यः यस्य । सादरमिति—अवतु माम् आमाद्यसंभृतमिति छेदः । आवैः सपकैः
स्यैः पापैः संभृतं पूर्णम् ; आर्द्रापरार्धमरितमिति यावत् । अगणनोचितगुणेति—
अगणनोचिताः असंख्येयाः गुणाः यत्स्येति व्युत्पत्तिः । पापाटवीहितदबहुताशनसमहिमेति
कृपाविशेषणम् । पापाटवीना हती विनाशने दबहुताशनसमहिमा दावाधितुष्या । समहिमेति
सगन्धेतिवभिर्देशः । एवभूता कृपा अकत्विति पूर्वेषान्वयः । इतरथायाधारमिति—इतरथा,
अथ, अथारम् इति छेदः । अथ इतरथा अथारं लक्षणविमोचनं न किञ्चन इह उपायगणे
नास्तीत्यन्वयः । इतरथा—प्रकाराभ्यन्तरेण । अथारं यं ब्रह्मनिबोधं अर्थं तद्विरोधिं तद्
आसमन्तात् सवासन राति अपहरति इत्यथारं ब्रह्मसाक्षात्कारविरोधिनां सवासननिवर्तकम् इति
यावत् । अधारमिति तवर्गचतुर्थघटितच्छेदे प्रथमयोः तवर्गाद्वितीयत्वात् तृतीयस्य च चतुर्थन्येन
एकजातीयवर्णघटितमगणकमिति शरभवृत्तलक्षणस्य लोपः यकारघनारयोः एकवर्णत्वेन

*अत पष्ठादिपचपञ्चकं शरभवृत्तमष्टपादम् । अन्वयानि पद्यानि तु प्रसिद्धतान्येव ।
शरभवृत्तलक्षणं तु—वसुपदं ददम्यते दशरसरसज्ञाति नमजनज्जलमुगनानानामर्वाभिमिह
धुर्धुंवि शरभनाम हि ॥ इति ॥ अस्यार्थः—शरभनाम शरभनामकं वृत्तम् । अवि । धुर्धुः ।
वसुपदं—अष्टचरणम् । दशरसरसज्ञाति क्रमेण दशसु पदसु पदसु च प्रतिपादं सविपुक्तम् ।
नमजनज्जलमुक्—प्रतिचरणं नवगणगणजगणनयगजगणनगणजगणनमुमिमुक्तम् । अन्न-
नामवर्णम नानानामर्वाघटितमगणकम् एकजातीयवर्णघटितमगणकमिति यत् । एवं
ददम्यते हि—सम्पक् विद्यते सल इति ॥

सकल्यापापारभीकरघनरवाकरसुदर सादरम् .

अवतु मामामाघसम्भृतमगणनोचितगुण रमेश्वर

तव कृपा पापादवीहतिदवहुताशनसमहिमा ध्रुवम्

इतरथाधाधारमस्त्यघगणविमोचनमिह न किञ्चन ॥ ६ ॥

नगधराराधने तव वृषगिरीश्वर य इह सादर-

रचितनानानामकौसुमतस्लसन्निजवनविभागज-

सुमकृतां तां तां शुभन्नजसुपहरन् सुखमहिपतिर्गुरुः

अतिरयायायासदायकभवभयानकशठरिपोः किल ।

निगमगा गा गायता यतिपरिवृद्धेन तु रचय पूर्य

जितसभो भो भोगिराङ्गिरिपतिपदार्चनमिति नियोजितः

एकप्रयत्नत्वेन च समाधेयः ; तत्पक्षे अधारमिति विमोचनक्रियाविशेषणम् । भवदीय-
कृपैश्शरणा वयमिति पिण्डितोऽर्थः ।

७. नगधरेति ॥ नगधर - गोवर्धनोद्धारक वृषगिरीश्वर यः अहिपतिः गुरुः
श्रीमान् अनन्तसुरैः अतिरयायायासदायकभवभयानकशठरिपोः । अतिरयः—
अतिवैगवान् तीव्र इति यावत् आचायासः—आयासः तददायकः यो भवः संसारः
तस्य, भयानकः यः, शठरिपुः श्रीमान् पराङ्मुखदिव्यसुरैः तस्य । निगमगाः—
दृष्टत्वं संबन्धः पद्यार्थः ; तद्दृष्टवेदान्तगताः सहस्रशाखाकक्षाविडम्बलसंहितागता इति यावत् ।
गाः गिरः गाधाहृपाः । गायता—तृप्तः, व्याख्याता इति यावत् । यतिपरिवृद्धेन—भगवता
मान्यकारेण । भो पूर्य पूर्येति धैर्यवृत्तेन पदेन श्रीमद्वनन्तसुरैः संबोधनम् । जितसभः
धैर्याध्यवसायाभ्यां निजिता सभा छात्रगोष्ठी येन तथाभूतस्त्वम् इह अस्यां विभूती भोगिराङ्गिरि-
पतिपदार्चनं रचयेति नियोजितः सः तव आराधने आराधनार्थम् इह अस्यां विभूती ।
सादररचितनानानामकौसुमतस्लसन्निजवनविभागजसुमकृताम् -सादरं रचितः यः
नानानामभिः कौसुमतश्मिः पुष्पवृक्षैः लम्बन् प्रदाशमानः निजवनविभागः स्वकीयपुष्पोद्यान-
विभागः चम्पकवनं मङ्गिकावनं मालतीवनं पुलागवनं तुलसीवनं स्थलपद्मवनं केशवनम् इति
विभागः तज्जनैः सुमैः सद्योविकम्बरैः पुष्पैः । कृतां—प्रथिताम् । तांतां तच्चादर्शी
वाच्यमगोचरशोभायुताम् । शुभन्नजं मङ्गलावहं मालाम् उपहरन् परमया भक्त्या समर्पयन् ।
तदुदितव्रणचुडुक्कभूषणे—तस्मात् अनन्तसुरैः उदितम् उरपन्नं व्रणं कुदालप्रहारव्रणकिर्णं

इह परं रंरम्यते स्म च तदुदितव्रणचुबुकभूषणे

इह रमे मे मेघरोचिपि भवति हारिणि हृदयरङ्ग ॥ ७ ॥

चुबुकप्रदेशभूषणं यस्य तस्मिन् वाःसत्यातिशयेन भक्तनिर्मितं व्रणकिणं भूषणत्वेन
त्रिभ्रति । मे रमे—मम कान्ते, रमः कान्तः । मेघरोचिपि हारिणि—हृदयहारिणि
भवति । परम् अतीव, रंरम्यते स्म च । प्रिये जने नास्ति पुनरुक्तम् इतिन्यायेन पुनःपुनरुक्तम् ।
हृदयरङ्गगेति संबोधनम् औचित्येन यत्रकुत्र वा योजनीयम् ।

अत्रायमितिहासः—पुरा किल भगवान् भाष्यकारः सुमेघसाम् अनन्तसूरिप्रभृतीनां
छात्राणां गोष्ठीमधिष्ठाय श्रीपराङ्मुखशिवसूरिगाथासहस्रव्याख्यानेन कंचित्कालं यापयन्नास्त ।
तत्र कतिपयदिनेषु गतेषु मूलक्रमेण तृतीयशतके (१५००-१६००) इत्यादि
तृतीयदशकस्य व्याख्यानं प्रस्तुतमासीत् । तत्र भगवतः श्रीपराङ्मुखशिवसूरिः श्रीवेंकटाद्रौ
श्रीवेंकटेशस्य सर्वकालसर्वोपस्थान् पुण्यकर्मकरणे निरतिशयमनोरथः प्रवर्तते इति प्रथम-
गाथायां ज्ञात्वा भगवत्प्राप्त्याचार्याणामपि तत्रैव मनोरथं ज्ञात्वा तन्निर्वर्तने श्रद्धातिशयप्रेरितः
स्वस्य कैङ्कर्योन्तरव्यग्रतया स्वशिष्यमुखेन तन्निर्वर्तयितुकामः “अपि नाम अत्र गोष्ठ्यां यः
कश्चित् अत्र वेंकटाद्रौ इदं कैकर्यं निर्वर्तयितुं प्रभवति” इत्यप्राप्स्यति । वेंकटाद्रौ शीतमयेन
सर्वेषु छात्रेषु अनन्तसूरिवर्जं मौनमास्थितेषु श्रीमान् अनन्तसूरिः सहसा उरथाय आचार्यपरि-
गृहीत एव धर्मः शिष्याणां पुद्गेत्यतम इति दृढम् अप्यवस्य स्तामिन् मामाज्ञापय अस्मै कैकर्याय
इति प्रार्थयामास । तदावधैर्याभ्यवसाययोः परमप्रीतः भगवान् भाष्यकारः इत्यां गोष्ठ्यां त्वमेव
पुरुषः इति धैर्यसूचकेन पुरुषपदेन तं समबोधयत् । तदनु तत्कैकर्याय आचार्यप्रेरितः श्रीमान्
अनन्तसूरिः पुण्योद्यानाय महातटाकं स्वजायया सह स्वयमेव कुदालखननमृदपनयनादिभिः
व्यरचयत् । तत्र तटाकनिर्माणसमये श्रीवेंकटेश्वरः माणवरूपेण आगत्य श्रीमदनन्त-
सूरिदेव्या क्रियमाणे मृदपनयनकैङ्कर्ये मध्ये स्वयं किंचिद्दहनेन साहाय्यमकार्षीत् । पूर्वापेक्षया
त्वरितमागच्छन्ती देवीमवलोक्य कथमेवमित्यप्राप्स्यति । भूतार्थोवादिन्यां च देव्याम् अन्य-
साहाय्यं स्वीयकैङ्कर्ये असहमानः तं कुदालेन प्रहर्तुम् अनुधावति स्म । स तु माणवरु-
श्रीवेंकटेशस्य आगोपुरद्वारं प्रधाव्य तत्र अनन्तसूरिणा चुबुकदेशे प्रहृतोऽन्तर्दधे । तस्मिन्नेव
दिने सायं श्रीमदनन्तसूरौ पुण्याणि सम्पूर्णं आराधनावसरे भगवन्तं सेवमाने तच्छुश्रूष्यदेशे
रुधिरव्रणमद्राक्षीत् । दृष्ट्वा च शङ्कितहृदये भगवान् अर्चकमुखेन स्तामिमत्तं सेनैवेदं
कारितमिति च समादिशत् । अनन्तरं तद्व्रणशान्तये घनसारातुलेपनं च समादिशत् ।
तदनु तटाकनिर्माणपूर्वकं पुण्योद्यानं निर्माय पुण्यकैङ्कर्ये प्रवर्तमाने पुनरपि वाःसत्यातिरेकेण
भगवान् श्रीवेंकटेश्वरः सह श्रिया स्वमनःकान्तया काधनं निशं तत्र पुण्योद्याने विह्वल्य पुण्याणि
चापविलग्नगुहं वामचारमकरोत् । पुण्येषु न्यूनीभवस्तु भगवान् अनन्तसूरिः उनिद्रः
कस्यांचन रात्रौ समन्तादवलोकयन्नास्त, अद्राक्षीच्च यथेष्टं श्रीदमार्तीं तीं दिव्यदम्पती ।

गतमये ये ये पदे तव रुचियुता भुवि वृषगिरीश्वर-
विदधते ते ते पदार्चनमितरथा गतिविरहिता इति
मतिमता तातायिते त्वयि शरणतां हृदि कलयता परि-
चरणया यायाऽऽयता तव फणिगणाधिपगुरुवरेण तु ।

विरचितां तांतां वनावलिमुपगते त्वयि विहरति द्रुम-
नहनगाङ्गां गामिव श्रियमरचयत्तव स गुरुरस्य च
तदनु तान्तां तां रमां परिजनगिरा द्रुतमव्यतो निज-
शिशुदशाशाशालिनीमपि वितरतो वर वितर शं मम ॥ ८ ॥

तदनु तत्र पूर्वे एतदवलोकनमीत्येव सरभसमपगच्छति अत्रला मन्दमन्दगामिनी स्त्रीरूपिणी
श्रीः अनन्तसरिणा गृहीता बद्धा च द्रुमे धेनुरिव । सा तु बद्धा श्रीमन्तम् अनन्तसूरिं प्रीला
मीत्येव तातेलामन्त्रयामास । एवं निजशिशुभावं कञ्चन्तीं तां श्रियं परिजनगिरा निश्चिन्त्य
आहूय श्रीवैकटनाथमन्दिरं गत्वा तदङ्गीकारं भगवन्त ययाचे । याचमान एव तां भगवतो
वक्षसि दृष्ट्वा जहर्ष । तदाप्रभृति अनन्तसूरैः श्रीवैकटेश्वरश्वशुर इति प्रसिद्धिः—इति ।
अयमितिहासः द्वितीयाष्टमयोरपि श्लोकयोरनुसन्धेयो यथाभागम् ॥

८. गतमये इति ॥ भो वृषगिरीश्वर येये (साधवः), गतमये—मयसंभावनारहिते ।
पदे पादारविन्दे रुचियुताः भवन्तीति संबन्धः ; तेते (साधवः) इतरथागतिविरहिताः
उपायान्तररहिताः ; ते तव पदार्चन विदधते कुर्वन्ति इति मतिमता एवम् अध्यवसाय-
युतेन तातायिते रक्षके त्वय्येव शरणताम् उपायत्वं कलयता फणिगणाधिपगुरुवरेण अनन्त-
सूरिनामकेन आचार्यशिष्यामणिना । तव त्वदर्धे परिचरणया कैङ्करूपेण आयता दीर्घा
याया वनावलिः विरचिताम् (अत्र विरचितेति पाठः साधुः) त्वयि तां तां वनावलिम् उपगते
विहरति सति (उपगम्य क्रीडमान इति यावत्) स गुरुरः तव श्रियं तव मनःवान्तां श्रियं
गामिव धेनुमिव द्रुमनहनगाङ्गां द्रुमे नहनं बन्धन गच्छति प्राप्नोतीति द्रुमनहनग तादृशम्
अङ्गं यस्याः द्रुमनहनगाङ्गा तथाविधाम् । अरचयत्-द्रुमे अत्रन्नादिति यावत् । तदनु तान्तां
थान्तां निजशिशुदशाशाशालिनीं स्वशिशुभावं कञ्चन्तीमपि तां परिजनगिरा रमां द्रुतम्
व्ययतः निश्चितवतः अतएव वितरतः तुभ्यं प्रयच्छतः वर जामातृभूत । मम शं वितर
भवःस्वरूपरूपगुणविमर्षैश्वर्यैश्रीलापनुमवजनितासुखं प्रयच्छेत्त्यर्थः ॥

ममतया यायाऽऽविला मतिरुदयते मम सपदि तां हर
 करुणया याया शुभा मम वितर तामयि वृषगिरीश्वर
 सदुदयायायासमृच्छसि न दरमप्यारिविदलनादिषु
 मदुदयायायासमीप्ससि न तु कथं मम रिपुजयाय च ।
 मयि दयाया यासि केन तु न पदतां ननु निगद तन्मम
 मम विमो भो भोगिनायकशयन मे मतमरिजयं दिश
 परम याया या दया तव निरवधिं मयि झटिति तामयि
 सुमहिमा मा माधव क्षतिमुपगमत्तव मम कृतेऽनघ ॥ ९ ॥

घटितपापापारदुर्भटपटलदुर्घटनिधनकारण
 रणधरारारात्पलायननिजनिदर्शितबहुबलायन

९. ममतयेति ॥ अथि वृषगिरीश्वर । ममतया—ममकारेण मम याया आविला मतिः
 कलया मतिः उदयते आविर्भवति तां सपदि सद्य एव हर अवाकुरु ; याया शुभा मतिः तां मम
 ममं करुणया वितर, त्वं सदुदयाय आयासम् कच्छसि दरमपि स्वल्पमपि अरिविदलनादिषु न
 आयासम् ऋच्छसि । (एवं स्थिते) मदुदयाय कथं नायासमीप्ससि मम रिपुजयाय च कथं तम्
 ईप्ससि ; आयासः अवतारादिरूपः प्रयत्नः अवतरणादिप्रयत्नस्सर्वोऽपि साधुपरिवाणार्थः,
 दुष्कृद्दिनाद्यादिकस्तवानुषाङ्गिकः इति हि “परिवाणाय साधुनाम्” इत्यादी पुराविदः ॥
 मयीति—दयायाः यासि इति छेदः । मयि दयायाः मद्विषयिण्या दयायाः पदताम्
 आधारतां केन हेतुना न यासि, तत् मम निगद । भो भोगिनायकशयन मम विमो मम नाथ
 मे मतम् अरिजयं दिश । परमेति—परम यायाः या दया इति छेदः । हे परम तव या
 दया मयि विषये, झटिति क्षिपे निरवधिं तां यायाः प्राप्नुहि इत्यर्थः । हे माधव अतघ
 निर्दोष तव सुमहिमा अकारकदणकरः अव्याजसहत् इत्यादिः शोभनो महिमा । मम
 कृते मदर्थं झटिति हानिं न्यूनतामिति यावत् मा उपगमत् न प्राप्नोतु, मदपराधानवेक्ष्य मयि
 दयाया अकरणे तव महिम्नो न्यूनतैव भवेदित्यभिसेधिः । माङ्गोमात् उपगमत् इत्यत्र
 अडमावः ॥

१०. घटितेति ॥ घटितानि यानि पापानि तान्येवापारदुर्मटाः तेषां पटलस्य समूहस्य
 दुर्भटम् अस्मदीयप्रयत्नैः घटयितुमशक्यं यमिधनं नाद्यः तस्य पारणोभूत् । वेकत्रं वृषपा
 समस्तपापविनाशकेति यावत् । रणधरेति—रणधरा शुद्धभूमिः तस्या शारेण प्राप्नोतु

दरवरारारांशनाशन मधुविनाशनं मम मनोधन
रिपुल्यायांयाहि पाहि न इदमरं मम कल्य पावन ।
सुतरसासासारदृक्तरतिशुभा तव निपततान्मयि
सहरमो मोमोत्तु सन्ततमयि भवान्मयि वृषगिरावपि
प्रतिदिनं ननम्यते मम मन उपेक्षिततदपरं त्वयि
तदरिपापापासनं कुरु वृषगिरीश्वर सततमुज्ज्वल ॥ १० ॥

उज्ज्वलवैकटनाथस्तोत्रं पठतां भुवाऽरिविजयश्रीः ।
श्रीरङ्गोक्तं लसति यदमृतं सारज्ञहृदयसारङ्गे ॥ ११ ॥
॥ इति उज्ज्वलवैकटनाथस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

यदारात्पलायनं शत्रूणां निर्वासनं तेन निजं स्वकीयं निर्दिशितं यत् बहुबलं बहु आधिकं बलं
भुजादिवलं तस्य अयन—आधारभूत । इदं तु खरदूषणादिवधे प्रसिद्धम् । दरवरोति—
दरवरेण पाञ्चजन्येन आरारावनाशन—आरः अररयम् आरः शत्रुसंबन्धी दुर्योधनादिसंबन्धीति
यावत् ; यः आरावः कोलाहलः तस्य नाशनं विनाशकेति यावत् । मधुविनाशनेत्यादि स्पष्टम् ।
रिपुल्यायायाहीति—रिपुल्याय, आयाहीति छेदः । नः पाहि । इदम् अनिष्टनिवारणम्
इष्टप्रापणं च उभयम् अरं शीघ्रं मम कल्य, हे पावन बाह्यान्वतरशुद्धिकर तव अतिशुभा
सा शैत्यमाहुयोदिशुषत्रिशिष्टा सारदृक्तरतिः—सारभूतकटाक्षपरंपरा । सुतरसा—शोभनेन
वेगेन त्वरया मयि निपततात् । मयि वृषगिरीश भवान् मयि वृषगिरावपि सन्ततं सहरमः
श्रिया सहितः मोमोत्तु मृद्यं मोदताम् । मन मनः उपेक्षिततदपरं तस्मात् पूर्वोक्तात्
श्रिया सहितश्च भवतः मयि निवासात् अपरम् इतरत् वैपयिकं सुखम् उपेक्षितं येन तथाविधं सत् ।
त्वयि भवद्विषये ननम्यते मत्तया पुनःपुनः प्रह्वीभवति । सततम् उज्ज्वल वृषगिरीश्वर तत्
तस्मात् ; अरिपापापासनम्—अरीणां पापानामपासनं निरसनं कुरु इति संबन्धः ॥

११. उज्ज्वलेति—अरिविजयश्रीः भुवा इति संबन्धः । लसतीति—यत् स्तोत्रं
सारज्ञहृदयसारङ्गे—सारज्ञानं हृदयरूपे सारङ्गे साराङ्गे सारङ्गशब्दः लक्षणया साराङ्गबोधकः ।
अमृतम् अमृतमिव लसतीति संबन्धः, अथवा सारज्ञ एव हृदयसारङ्गः चन्द्रः तत्र यत् अमृतं
लसति ॥

श्रीः

॥ श्रीनिवासाय नमः ॥

श्रीनिवासाचादशकम् ॥ १७ ॥

श्रीवासदेवकरुणाशिशिरालोकामृतावसेकेन ।

उपचितबहुविधपुष्पं धन्यं श्रीवेंकटाचलं वन्दे ॥ १ ॥

बहुलशिलातल्लतस्तितृणगणवीरुञ्जरीमयश्शिखरी ।

यो गीयते परिवृतो योगीन्द्रैश्श्रीनिवास एवेति ॥ २ ॥

पशुपक्षिमृगवनस्पतितृणगुल्मलताशिलासु चाल्मजनिम् ।

यत्रार्थयन्ति मुनयश्चिलाकारेषु निज्जीरेष्वपि च ॥ ३ ॥

परवासुदेव एव स्थिरवासं प्राप्य यत्र सह रमया ।

चिरमानन्दमुपैति हि परमानन्दं विहाय वैकुण्ठम् ॥ ४ ॥

मलसंकुले कलावपि फलजालान्यैहिकान्यपीह जनाः ।

स्वामीष्टानि लभन्ते यत्र श्रीवासदेवकरुणातः ॥ ५ ॥

नारायणाचलेऽसिन्नाराच्छ्रीस्वामिपुष्करिण्याश्च ।

तीरालये विमान्तं नारायणमाश्रये रमाकान्तम् ॥ ६ ॥

अञ्जनगिरिशिखरालयमञ्जनरोचिर्निरञ्जनं धाम ।

कञ्जविलोचनर्माढे पिञ्जरवक्षश्चिथयस्त्वया किमपि ॥ ७ ॥

नारायणाद्रिवासं श्रीश्रीवासं रमाक्षमावासम् ।

हरिमणिगिरिसमभासं सुखचिरहासं नगाम्यवितदासम् ॥ ८ ॥

आश्रितफणीन्द्रशैलं हरिमणिनीलं सुवर्णसमूचेल्म् ।

धनसाराञ्चितफालं कमललोलं नमामि समशील्म् ॥ ९ ॥

श्रीहृयग्रीवाय नमः

श्रीवेंकटेशतूणकम् ॥ १८ ॥

वज्रशङ्ख(वाणचापचिहि)ताड्घ्नपङ्कजं
नर्तितायुतास्याग्यूनिससरत्प्रभाकुलम् ।
वज्रपाणिमुख्यलेखवन्दितं परात्परं
सज्जनार्चितं वृषाद्रिसावेभौममाश्रये ॥ १ ॥

पञ्चवाणमोहनं विरिञ्चिजन्मकारणं
काञ्चनाम्बरोज्ज्वलं सचञ्चलाम्बुदप्रभम् ।
चञ्चरीकसञ्चयाभचञ्चलालकावृतं
किञ्चिदुद्धतभ्रुवं च वञ्चकं हरिं भजे ॥ २ ॥

[मङ्गलाधिदैवतं] भुजङ्गमाङ्गशायिनं
सङ्गरारिभङ्गशौण्डमङ्गटाधिकोज्ज्वलम् ।
अङ्गसङ्गिदेहिनामभङ्गरार्थदायिनं
तुङ्गशेषशैलभव्यशृङ्ग[सङ्गिन] भजे ॥ ३ ॥

कम्बुकण्ठमम्बुजातडम्बराम्बकद्वयं
शम्बरारितमेनमम्बुराशितल्पगम् ।
वम्भरार्भकालिभव्यलम्बमानमौलिकं
शङ्खकुन्ददन्तवन्तमुत्तमं भजामहे ॥ ४ ॥

पङ्कजासनार्चित शशाङ्कशोभिताननं
कङ्कणादिदिव्यभूषणाङ्कितं वरप्रदम् ।
कुङ्कुमाङ्कितोरस सशङ्खचक्रनन्दकं
वेंकटेशमिन्दिरापदाङ्कित भजामहे ॥ ५ ॥

॥ इति श्रीवेंकटेशतूणकम् ॥

श्रीः

श्रीवेंकटेशविजयार्यासप्तविभक्तिस्तोत्रम् ॥ १९ ॥

श्रीवेंकटाद्रिधामा भूमा भूमाप्रियः कृपासीमा ।

निरवधिकनित्यमहिमा भवतु जयी प्रणतदर्शितप्रेमा ॥ १ ॥

ज[य जनता]विमलीकृतिसफलीकृतसकल्मङ्गलाकार ।

विजयी भव विजयी भव विजयी भव वेंकटाचलाधीश ॥ २ ॥

कमनीयमन्दहसितं कञ्चन कन्दर्पकोटिलावण्यम् ।

पश्येयमञ्जनाद्रौ पुंसां पूर्वतनपुण्यपरिपाकम् ॥ ३ ॥

मरतकमेचकरुचिना मदनुज्ञागन्धिमध्यहृदयेन ।

वृषैलमौलिसुहृदा महसा केनापि वासितं ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

पत्यै नमो वृषाद्रेः करयुगपरिकर्मशङ्खचक्राय ।

इतरकरकमलयुगलीदर्शितकटिवन्धदानमुद्राय ॥ ५ ॥

साम्राज्यपिशुनमकुटीसुघटललाटात् सु[मङ्गला]पाङ्गात् ।

स्मितरुचिफुलकपोलादपरो न परोऽस्ति वेंकटाद्रीशात् ॥ ६ ॥

सर्वाभरणविभूषितदिव्यावयवस्य वेंकटाद्रिपतेः ।

पल्लवपुष्प[विभूषित]कल्पतरोश्चापि का भिदा दृष्टा ॥ ७ ॥

लक्ष्मीललितपदाम्बुजलाक्षारसरञ्जितायतो[स्के] ।

श्रीवेंकटाद्रिनाथे नाथे मम नित्यमर्पितो भारः ॥ ८ ॥

आर्यावृत्तसमेता सप्तविभक्तिर्वृषाद्रिनाथस्य ।

वादीन्द्रभीकृदारुयैरार्यै रचिताः जयत्वियं सततम् ॥ ९ ॥

॥ इति श्रीवेंकटेशविजयार्यासप्तविभक्तिस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्रीः

वैकटेशस्तोत्रम् ॥ २० ॥

मेवे वेङ्कटनाथं, सेव्यगुणाधारं
देवेशं दनुजैरिषु देवशिरोरत्नम् ॥

प्राचीनं परमधनं प्रणिपता लभ्यं
प्राचीने वचसि परं ब्रह्म समाग्नातम् ।
प्राचीनैरार्यवरैः प्राप्यतयाऽवगतं
वीचीनाममृतभुवा विजयपुरलोकम् ॥ १ ॥

कारुष्यामृतजलाधि कमपि महींपुंसुं
तारुष्याश्चित्तुलसीदामालङ्कारम् ॥ २ ॥
आरुष्यात्पद्मतलयोररुणितभृभाग
दारुष्याश्रयनसतो दलितहिरण्याङ्गम् ॥ २ ॥

नित्येष्टा निरपाया निर[वधिकास्प्या]-
मत्यादृत्येन[श्चिथेण] तनोरन्तरिता महसा ।
सत्यां सद्गुणपूर्णा सागरसभृता-
मत्यादृत्यात्ममामादधतं हृदये ॥ ३ ॥

वर्णादाकारमवाद्धारिददायादं
[स्वर्णा]लङ्काररुचा सुभगतदिल्लेखम् ।
कर्णालकृतिकान्त्या कान्तरूपोलान्त
कर्णान्तायतनरुणाक्ञ्चुक्तापाङ्गम् ॥ ४ ॥

कार्याणां भुवनानां का[रणमा]ग्नातं
धार्याणामपि तेषां धारणपारीणम् ।

आर्याणामनुभक्तामान्तरमानन्दं
वार्याणां भवविपद्गं वारकनामानम् ॥ ५ ॥

स्वाधीनाशेषजगत्स्वा[मित्याऽ]वगतं
स्वाधीनेन्द्रियमुनिभिः स्वस्वमनोगम्यम् ।
स्वाधीनम्मन्यजनैस्सूरिभिरग्राह्यं
स्वाधीनोदयविभवं स्वामिसरोदेशे ॥ ६ ॥

वन्दारुत्रिदशवरावनतशिरो[गलितैः]
मन्दारद्रुमकुमुमैर्भहितपदाम्भोजम् ।
सौन्दर्यामृतसरिता सकलदृशां सुखदं
सुन्दरजामातृमुनेः शुभतरमन्दारम् ॥ ७ ॥

वादिभीतिकराचार्यरचितं वेङ्कटेशितुः ।
स्तोत्रं पठति यस्तस्य नित्यं तत्सेवनं भवेत् ॥ ८ ॥

इति वेङ्कटेशस्तोत्रं संपूर्णम्

श्रीः

श्रीवेंकटेशपञ्चकस्तोत्रम् ॥ २१ ॥

श्रीधराधिनायकं श्रितापवर्गदायकं
श्रीगिरीशमितमम्बुजेक्षणं विचक्षणम् ।
श्रीनिवासमादिदेवमक्षरं परात्परं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ १ ॥
उ-पेन्द्रमिन्दुशेखरारविन्दजामरेन्द्रवृ-
न्दारकादिसेव्यमानपादपङ्कजद्वयम् ।
चन्द्रसूर्यलोचनं महेन्द्रनीलसन्निभम्
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ २ ॥
नन्दगोपनन्दनं सनन्दनादिवन्दितं
कुन्दकुट्टमलाग्रदन्तमिन्दिरामनोहरम् ।
नन्दकारविन्दशङ्खचक्रशार्ङ्गसाधनं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ ३ ॥
नागराजपालनं भोगिनाथशायिनं
नागवैरिगामिनं नगारिशलुसुदनम् ।
नागभूषणार्चितं सुदर्शनाद्युदायुधं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ ४ ॥
तारहीरक्षीरशार[तारहीरशार]दाभ्रतारकेशकीर्ति[सं]
विहार[हारहार]भादिमध्य[म]न्तशून्यमव्ययम् ।
तारकासुराटवीकुष्ठारमद्वितीयकं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ ५ ॥
इति श्रीवेंकटेश्वरपञ्चकस्तोत्रं संपूर्णम्,
श्रीवेंकटेश्वरपणमस्तु. श्रीरस्तु.

श्रीः

श्रीनिवासगद्यम् (श्रीनिवासचूर्णिका) ॥ २२ ॥

मरुद्धितमरिन्दमं भद्रनकोट्टिलोवप्यव-
त्पुरं पुरहरार्चितं [स्फुरद्विखण्डचन्द्रा] ननम् ।

[श्रियः पतिमहं दधच्छ्रुतजनावने तत्परं]

मम प्रियतमं हरिं मनसि वेंकटेशं कृत्ने(ती) ॥ १ ॥

अ(मुं) विल सकलचराचरजन्तुसन्ताननिरन्तरान्तर्वहिव्यापि[नं], श्रिताखण्ड-
त्रहाण्डभाण्डप्रपञ्चं, पञ्चशरप्रपञ्चकोटिसुपमाविलासवशीकृतनिष्टपेशकिंनरकिंपुरुषसिद्ध
विद्याधराप्सरो(?) रगत्यक्षरक्षोर्गन्धर्वगण्डपन्नगविलासिनीगणं, गणनाथसूनुपुष्करिणी-
तीरतरुणासुणविरणविरणप्रकाशमानशातकुम्भस्तम्भगोपुरप्राकारान्तरमन्दिरान्तरमण्डपा-
न्तरप्रशस्तर्पाठसमुद्दिशन्तं शन्तनुतनूभवगोगोपगोपीमुचुकुन्दमुक्तिपदं, पदारविन्दनि-
प्यन्दबृन्दारकनद्रीर्निर्झरनिमज्जज्जनाघ्रिवनप्रचण्डगन्धवाहूः वाहनीकृतैरावतवाहनसा-
स्ताद्विसारस्तम्भीकृतभीतरायुधमुसेरुं शरीरकं निजलोटिपुटविदारितकाद्रवेयप्रपञ्चस-
रणमात्रविनाशितकराळवेळं(?) द्वेळदृष्टाशूनभास्करं, भास्करभास्वरकोटिस्वचितमणि-
दीप्तिवैभवचितलेस्याप्रतिविम्बिनिर्कृतोपान्तदीपिकाकलापिपिकपाकशासनोपलकलकाया-
नककलशायुतिरस्कृतनेत्राम्बुदावृतचञ्चललक्ष्मी(?) श्रुतान्तनितान्तसौरभ ... वमृगमदमृग-
पदधूलियाल्यपरिमे (म)ळलहरीबुमंघुमितस्ववस्त्यमध्ये, मध्यालंकृतचामीकरभुजङ्गभूषणं,
भूषणीकृतकलशनिर (नीर) निधेयनन्दनं, नन्दनीकृतमुमशिलीमुखे[खं,]मुखपीठपाणि-
पद्मपरिन्यस्तपाञ्चजन्यादिप्रा(प्र)हारं, हारादिभूषणभूषितं, भूषितशौर्यजटाकलापमहावि-
रापिसेवितं, सेवितान्तर अ(रा)न्तलक्ष्मिदिपरमभयवतोत्तमम्, उत्तमश्लोकधुर्यं,
धुर्यशौर्यलीलाखण्डितकैटभादिदैतेयजातं, जातप्रसादसुधाकळोलनीत(नितान्त)कान्त
मुखकपोल(लं), फालाम्ब्र(न्तर) कीलानल्लोकैध(रा)द्यधिकारद(दं), रदावलरक्षणपरं
परादपि परं श्रीमद्वैकटाद्रिनिकेतनं हरिं भजे ॥

श्रीनिवासगद्यं संपूर्णम्.

ऋद्धिस्तवः ॥ २३ ॥

श्रीमन्वृषभशैलेश वर्धतां विजयी भवान् ।
 दिव्यं त्वदीयमैश्वर्यं निर्मयाद् विजृम्भताम् ॥ १ ॥
 देवीभूपायुधैर्नित्यैर्मुक्तैर्मोक्षैकलक्षणैः ।
 सत्त्वोत्तरैस्त्वदीयैश्च सद्गः स्तात्सरसस्तव ॥ २ ॥

प्राकारगोपुरस्वरभासादमणिमण्डपाः ।
 शालिमुद्गतिलदीनां शालाशैलकुलोज्ज्वलाः ॥ ३ ॥
 रत्नकाञ्चनकौशेयशौमक्रमुक्यालिकाः ॥
 शय्यागृहाणि पर्यङ्कवर्याः स्थूलासनानि च ॥ ४ ॥
 कनकनेत्रकभृङ्गारपतद्ग्रहकलाञ्जिकाः ।
 छलचामरमुखाश्च सन्तु नित्याः परिच्छदाः ॥ ५ ॥

अस्तु निस्तुल्यमव्यग्रं नित्यैर्भूयर्चनं तव ।
 पक्षेपक्षे विवर्धन्तां मासिमासि महोत्सवाः ॥ ६ ॥
 मणिकाञ्चनचित्राणि भूषणान्यम्बराणि च ।
 काश्मीरसारकस्तूरीकर्पूराद्यनुलेपनम् ॥ ७ ॥
 कोमलानि च दामानि कुसुमैस्सौरभोत्करैः ।
 धूपाः कर्पूरदीपाश्च सन्तु सन्ततमेव ते ॥ ८ ॥
 नृत्तगीतयुतं वाचं नित्यैर्मत्त विवर्धताम् ।
 श्रोत्रेषु(च) सुधाधाराः कल्पन्तां काहलीस्वनाः ॥ ९ ॥
 कन्दमूलफलोदयं कालेकाले चतुर्विधम् ।
 सूपापूष्युतक्षीरशर्करासहितं हविः ॥ १० ॥

घनसारशिलोदप्रः क्रमुकाष्टदलैस्सह ।

त्रिमलानि च ताम्बूलीदलानि स्वीयुक्त प्रभो ॥ ११ ॥

प्रीतिभीतियुक्तो भूयाद्भूयान् परिजनस्तव ।

भक्तिमन्तो भजन्तु त्वां पौरा जानपदास्तथा ॥ १२ ॥

वरणीधनरत्नानि वितरन्तु चिरं तव ।

कैङ्कर्यमखिलं सर्वं कुर्वन्तु क्षोणिपालकाः ॥ १३ ॥

धेमदिग्धदृशः स्वरं प्रेक्षमाणास्त्वदाननम् ।

महान्तस्सन्ततं सन्तो मङ्गलानि प्रयुञ्जताम् ॥ १४ ॥

एवमेव भवेन्नित्यं पालयन् कुशली भवान् ।

मामहारमण श्रीमान् वर्धतामभिदुर्धताम् ॥ १५ ॥

पत्युः प्रत्यहमित्यं यः प्रार्थयेत् समुच्छ्रियम् ।

प्रसादसुमुखः श्रीमान् पश्यत्येनं परः पुमान् ॥ १६ ॥

इति ऋद्धिस्तवः संपूर्णः

श्रीः

श्रीवेंकटेशविजयस्तोत्रम् ॥ २४ ॥

दैवतदैवत मङ्गलमङ्गल पावनपावन कारणकारण ।

वेंकटभूधरमौलिविभूषण माधव मूधव देव ज्योतिभव ॥ १ ॥

वारि[दसंनिभ]देह दयाकर शारदनीरजचारुविलोचन ।

देवशिरोमणिपादसरोरुह वैकटशैलपते विजयोभव ॥ २ ॥

अञ्जनशैलनिवास निरञ्जन रञ्जितसर्वजनाञ्जनमेचक ।

मामभिपिञ्च कृपामृतशीतलशीकरवर्षिदशा जगदीश्वर ॥ ३ ॥

वीतसमाधिक सारगुणाकर केवलसत्त्वतनो पुरुयोत्तम ।
 भीमभवाणवतारणकोविद वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ४ ॥
 स्वामिसरोवस्तीरमाकृतकैल्महारसलालसमानम ।
 सारसपोधनचित्तनिकेतन वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ५ ॥
 आयुधभूषणकोटिनिवेशितशङ्करथाङ्गजितामतसंमत ।
 स्वेतरदुर्घटसङ्घटनक्षम वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ६ ॥
 पङ्कजना[नीनिलया]कृतिसौरमवासितशैलवनोपवनान्तर ।
 मन्द्रम्हास्वनमङ्गलनिर्झर वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ७ ॥
 नन्दकुमारक गोकुलपालक गोपवधूवर कृष्ण [परात्पर] ।
 श्रीचमुदेवज जन्ममयापह वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ८ ॥
 शैशवपातितपातकिपूतन धेनुककेशिमुखामुरसूदननी
 कालियमर्दन कंसनिरासक मोहतमोपह कृष्ण जयीभव ॥ ९ ॥
 पालितसङ्गर भागवतप्रिय सारथिताहिततोपपृथामुत् ।
 पाण्डवदूत पराकृतक्षी [भरपाहि] परावरनाथ परायण ॥ १० ॥
 शातमस्वामुविभञ्जनपाठ्य सत्रिशिरःखरदूषणदूषण ।
 श्रीरधुनायक राम रमासख विश्वजनीन हरे विजयीभव ॥ ११ ॥
 राक्षससोदरभीतिनिवारक शारदशीतभयूखमुखाभुज ।
 रावणदाहणवारणदारणकेसरिपुङ्गव देव जयीभव ॥ १२ ॥
 काननवानरवीरवनेचरकुञ्जरसिहसृगादिपु वत्सल ।
 [श्रीवर]मूरिनिरस्तभवाद्दर वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ १३ ॥
 वादिसाध्वसकृत्पूरिकथितं स्तवर्न महत् ।
 वृषशैलपतेः श्रेयस्कामो नित्यं पठेत् सुधीः ॥ १४ ॥

श्रीः

श्रीवेंकटेशाय नमः

श्रीवेंकटेशद्वादशनामस्तोत्रम् ॥ २५ ॥

—००००—

अस्य श्रीवेंकटेशद्वादशनामस्तोत्रमहामन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः अनुष्टुप् छन्दः

श्रीवेंकटेश्वरो देवताः। दृष्टार्थे विनियोगः ॥

नारायणो जगन्नाथो चारिजासनवन्दितः ।

श्यामिपुष्करिणीवासी शङ्खचक्रगदाधरः ॥ १ ॥

पीताम्बरधरो देवो गरुडामनशोभितः ।

चन्द्रदर्पकोटिलावण्यः कमलायनलोचनः ॥ २ ॥

इन्दिरापतिगोविन्दः चन्द्रमूर्यप्रभाकरः ।

विश्वात्मा विश्वलोकेन्द्रो जयश्रीवेंकटेश्वरः ॥ ३ ॥

एतद्वादशनामानि त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नरः ।

दारिद्र्यदुःखनिर्मुक्तो धनधान्यसमृद्धिमान् ॥ ४ ॥

जनवश्यं राजकश्य सर्वकामार्थसिद्धिदम् ।

दिन्यतेजः समाप्नोति दीर्घमायुश्च विन्दति ॥ ५ ॥

ग्रहरोगादिनाशं च कामितार्थफलप्रदम् ।

दृष्ट्वा जन्मनि सौख्यं च विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ६ ॥

॥ इति ब्रह्माण्डपुराणे ब्रह्मनारदसंवादे वेंकटेशद्वादशनामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

श्री

श्रीवैकटेशकवचस्तीत्रम् ॥ २६ ॥

अस्य श्रीवैकटेशकवचस्तीव्रमहामन्त्रस्य प्रत्या ऋषि गायत्री छन्द
श्रीवैकटेश्वरो देवता । ओं बीज ही शक्ति ह्रीं कीलम् । ट्प्राये विनियोग ।
ध्यानम्.

ध्यायेद्वेङ्कटनायक करयुगे शङ्ख च चक्र मुदा(गदा-)

चा(घ)न्ये पाणियुगे वर(ऽम्बर) कटितटी(टे) त्रिभ्राणमर्कटशिवम् ।

देव देवशिखामणि श्रियमथो वक्षोन्मघान(?) हरि

भूपाजालमनेकरत्नखचित दिव्य त्रिरीटाङ्गदम् ॥ १ ॥

वराह पातु मे शीर्षं केजान् श्रीवैङ्कटेश्वर ।

त्रिखामिच्छापति कर्णौ ललाट दिव्यत्रिग्रह ॥ २ ॥

नेत्रे युगान्तस्थाग्री मे कपोले ऋनकाम्बर ।

नासिकामिन्दिरानाथो वक्त्रं ब्रह्मादिवन्दित ॥ ३ ॥

चुचुक कामद कण्ठमगस्त्याभीष्टदायक ।

असौ कसान्तक पातु कमठमन्तनमण्डले ॥ ४ ॥

हृत्पद्म पात्वदीनात्मा त्रुक्षि कालाम्बरद्युति ।

कटि कोलवपु पातु गुह्य कमलमोशभृत् ॥ ५ ॥

नाभि पद्मापति पातु ऊरौ कल्मषनाशन ।

अङ्गुलीर्हर्षशैलेन्द्रो नगरानम्बरद्युति ॥ ६ ॥

उरु तुम्बुरुगानजो जानुनी शङ्खचक्रभृत् ।

पादौ पद्मेक्षण पातु गुल्फौ चाकाशगाङ्गट ॥ ७ ॥

दिशो दिक्पालवन्द्याङ्घ्रिभार्या पाण्डवतीर्षगः ।

अत्र्यात्पुत्रान् श्रीनिवासः सर्वकार्याणि गोत्रराट् ॥ ८ ॥

वेंकटेशः सदा पातु मद्भाग्यं देवपूजितः ।

कुमारधारिकावासो भक्ताभीष्टाभयप्रदः ॥ ९ ॥

शङ्खाभयप्रदाता तु शम्भुनेविनपादुकः ।

• वान्छितं वरदो दद्याद्वन्देन्द्राद्रिशिखामणिः ॥ १० ॥

श्वेतवाराहरूपोऽयं दिनरात्रिस्वरूपवान् ।

रक्षेन्मां कमलानाथ सर्वदा पातु वामनः ॥ ११ ॥-

श्रीनिवासस्य कवचं त्रिसन्ध्यं भक्तिमान् पठेत् ।

तस्मिन् श्रीवेंकटाधीशः प्रसन्नो भवति ध्रुवम् ॥ १२ ॥

आपत्काले जपेद्यस्तु शान्तिमायात्युपद्रवात् ।

रोगाः प्रणमन यान्ति लिज्जपेद्भानुवासरे ॥ १३ ॥

सर्वसिद्धिमवाप्नोति विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ।

इति श्रीमद्भाग्यपुराणे वेंकटाचलमाहात्म्ये वसिष्ठनारदसंवादे

वेंकटेशादिव्यकवचमोक्षं नाम पञ्चदशोऽध्यायः

श्रीः

श्रीपद्मावतीस्तोत्रम्

—००६६००—

अस्तु पद्मसरोमध्यादाविर्भूतं परं महः ।
वशे यस्य परं धाम तद्दृवाचलमास्थितम् ॥ १ ॥
अनन्याधीनविभवमद्भुतं दैवतं श्रये ।
मातरं जगतां लक्ष्मीं जगन्मातुः परां प्रियाम् ॥ २ ॥
सखीभिश्चश्रुतिभिर्नित्यं यां यथावत् पनायिताम् ।
आकर्ष्य हृदये न्यस्यन् लब्धात्मा श्रीनिधिः परः ॥ ३ ॥
मातुस्ते नामधेयं तत् देवतेति, हरिर्भुवम् ।
पद्मदेव्युच्यते तेन, नित्यश्लिष्टतया त्वया ॥ ४ ॥
प्रजाः पतिप्रियाः कृत्वा भोगसाम्यविधित्तया ।
स्वच्छायाश्रयणं तासु तनोपि कृपया रमे ॥ ५ ॥
सरोजसौरमाऽऽधाधि दिव्यं लावण्यवर्षिं ते ।
वशीकृतवृषाद्रीशं रूपं पाप व्यपोहतु ॥ ६ ॥
अभये कृपया देवि प्रतिज्ञाते त्वया हरिः ।
व्याजभङ्गमिया वक्ति प्रपत्तिं पाणिमुद्रया ॥ ७ ॥
यथा खलु परिष्वक्तो देवो देवत्वमश्नुते ।
श्रद्धया सर्वलोकैकहितां त्वां मातरं श्रये ॥ ८ ॥
अम्बुजनिवासरसिकाम्बुजनेत्रस्य वल्लभां देवीम् ।
अनवद्यगुणगरिम्णा श्रियं परां निस्समां वन्दे ॥ ९ ॥

आश्रयतु मानसं सुखमासीनामम्बुजे जगज्जननीम् ।

आश्रितरक्षणहेतोरद्वैतपद्मावतीरूपाम् ॥ १० ॥

प्रणमयति सन्व्यकरतो दक्षिणतो या ददाति चाप्यभयम् ।

स्वार्धानलोकवृत्तिं सरोजवासां परां वन्दे ॥ ११ ॥

परया मया त्वया खलु परमोऽभूत्पुरुष एष देवि तथा ।

अपरमताऽऽपत्तिभियाऽनपायिनीमुरसि धत्ते त्वाम् ॥ १२ ॥

निग्रहनिदान्तदूरामाग्रहरहितैः प्रबुद्धविभवां त्वाम् ।

प्राप्यां प्रापकभूतां परमां विष्णोः प्रियां वन्दे ॥ १३ ॥

निखिलविभूतिनियन्ता यत्पदलाक्षाङ्कलक्षितोरस्कः ।

अत्यन्तसौम्यमूर्तिं मातरमनघां श्रियं वन्दे ॥ १४ ॥

दुष्कृतकर्तृवाहिष्कृतिवद्धश्रद्धे परे हरौ पुंसि ।

प्रादुष्कृतवचनमुधां श्रियं प्रपद्ये शुभं ददतीम् ॥ १५ ॥

अखिलैराश्रितहृद्यैर्गुणैः परां त्वां निरीक्ष्य सत्रीडम् ।

विष्णुं श्रुतीर्ध्रुवं श्रीः सखीस्त्वमादिष्टवत्प्रसि स्तोतुम् ॥ १६ ॥

पापानि वर्धयति नः परो रणं तैश्चिकीर्षुरतिवेलम् ।

रक्षोवधान्त इव ते परिरम्भं मातरद्भुतं लिप्सुः ॥ १७ ॥

अनघैरम्बुजवासिनि कटाक्षितैस्सहजशीतलैर्दिव्यैः ।

अच्युतरूपोल्लासिभिरस्माकं भवुकमत्त देहि त्वम् ॥ १८ ॥

शुकपुरमध्यशोभिःशुभसन्नसमुज्ज्वलया

वृषगिरिशृङ्गासिपुरुषोत्तमसंश्रितया ।

अखिलजगद्धितैकपरया कृपया परया

मम शुभमस्तु नित्यमनयाऽनघया रमया ॥ १९ ॥

कमलत्रुहरदीव्यदिव्यरूपां श्रयन्तः
 पुनरपि पुरुहूतोऽन्ये च यां प्राप्तसत्ताः ।
 वृषगिरिवरवासी यद्वशे विश्रुतोऽसौ
 सविनयमयमस्यै साधु बद्धोऽञ्जलिर्मे ॥ २० ॥

त्वायस्य मामखिलरक्षणजागरूके
 नारायणस्य हृदये विहिताधिवासे ।
 पाथोजवासरसिके पदपङ्कजे ते
 कारुष्यदुग्धजलधे शरणं भजामि ॥ २१ ॥

श्रीस्त्वं श्रिता शरणमीप्सुभिरमार्तरावं
 श्रुत्वा श्रिता वृषगिरीशभुजान्तरालम् ।
 तं श्रावयस्वथ शृणासि समस्तमेनः
 शृणासि सर्वमपि शेषजनोचितं नः ॥ २२ ॥

मध्ये समस्तजगदीशितुरब्जगेहे
 मात्तश्चितश्च भवती प्रणवे विमान्ती ।
 सत्यं व्यनक्ति घटनां सरभैर्वचोभिः
 शेषाद्रिभस्य चरणे शरणार्थिना नः ॥ २३ ॥

शुकपत्तनवासतत्परां जगतां भाग्यमनुग्रहात्मिकाम् ।
 सरसीरूहवासिनीमिमा शरणं याम्यहमन्वहं श्रियम् ॥ २४ ॥

अतिशाव्यनुरूपदिव्यरूपा सततं त्वं श्रितरक्षकस्य शौरिः ।
 दयया वृषशैलमाश्रितेऽसिन् कमलेऽधः कमले यदाविरासीः ॥ २

वृषपर्वततुङ्गशृङ्गभाजा

निहिता मादृशनीचरक्षणार्थे ।

कमले ऋणारसेकसान्द्रा

म्वरुसनीक्षणसहतिर्ध्रुव त्वम ॥ २६ ॥

निकुटेऽत्र गिरौ समागतोऽसौ

तनया । मैवमितो विधत्त पापम् ।

इति दु सनिराचिकीर्षुरस्म

त्यतिबोधार्थमिहेत्य भासि मात ॥ २७ ॥

पतिरेष पर पद विहाय

प्रथित वेङ्कटशैलमाश्रितस्सन् ।

उपतिष्ठति मे गुणीभयस्तत्

न भय व श्रयतेति वक्षि मात ॥ २८ ॥

नानारूपाप्यधिगतवती नाथमेन श्रयन्ती

नाकित्व त्व जननि तनुपे नारकिष्णप्यर यत् ।

तत्कि चित्र जगति हतका कष्टगत्या तवेद

प्राप्ता पादाम्बुजमिह लसन्त्येव लब्धेष्टवर्गा ॥ २९ ॥

(टिप्पणी अर-भृश, रेफशून्यमित्यप्यर्थ ।

नारकिणा रेफशून्यत्वे नाकित्वम् ।

हतका हतककारा इत्यर्थान्तरम् । इद-इकारदम्

कष्टगतौ ककारहानौ इकारे सति इष्टगतिर्भवति)

त्वदाश्लिष्टोरस्के स्वकचरणयुग्म प्रणयत

प्रपत्तव्य देवे प्रकटयति नारायण इह ।

त्वमम्य श्री स्वस्मिन् श्रुतिमितमुपायत्वमभय-

स्फुटीकृत्या पत्या तुलितमनुकम्प्य प्रथयसि ॥ ३०

तपसा श्रीनिवासेन प्राप्तां शुकपुरे पुरा ।

श्रियं पद्मावतीमित्थं प्रणतो वीरराघवः ॥ ३१ ॥

इति तर्काण्य पाण्डितरत्न वाक्य श्रीवीरराघव विरचितं पद्मावतीस्तोत्रं संपूर्णम्

श्रीः

अथ श्रीवेङ्कटेशस्तोत्रम्

श्रिया परिष्कृतोरस्कं दयामय शुभाकृतिम् ।

श्रीवेङ्कटशिखारत्नं श्रीनिवास भजामहे ॥ १ ॥

सते वैकुण्ठखण्डेऽसिन्ननन्ताश्चर्यवैभवे ।

सुल्भाय नमः पुंसे दुर्लभात्मसमाय नः ॥ २ ॥

अञ्जनादिशिरस्यात्तव्यञ्जनायाञ्जनच्छिन्दे ।

अञ्जनाभाय शुद्धाय रञ्जनायात्मने नमः ॥ ३ ॥

अव्यक्ताय सुसूक्ष्माय स्वयंव्यक्ताय भास्वते ।

वृषभाद्रिविनोदाय विशुद्धज्योतिषे नमः ॥ ४ ॥

तस्मै परस्मै कस्मैचित्पुंसे ससेविताङ्घ्रये ।

सुरासुरनरैर्भुक्तैरिव नित्यश्रिये नमः ॥ ५ ॥

अद्रीकृतमहात्ल्पमधिकल्पदयानिधिम् ।

आश्रितप्रार्थनाकल्पमाकल्पयतु मे मनः ॥ ६ ॥

अखर्वपूर्वदेवादिगर्वसर्वङ्गपौजसे ।

नमः श्रीशाय शर्वादिमुपर्वस्तुतर्पणे ॥ ७ ॥

उतुङ्गाचलशृङ्गस्यो दयारङ्गरपाङ्गितै ।
 समानपि समान्ययन् जन्तून्, मन्तून्दिशेषेत्स न ॥ ८ ॥
 आदृष्य भवितो व्याजे आधिया येरुगेपचम् ।
 अनुभावयते रूप निधये श्रीश्रिये नम ॥ ९ ॥
 नित्यश्रीवासनिर्दुष्टहृदयाय दयात्मने ।
 निरिलानुग्रहेकार्थविग्रहाय नमोऽस्तु न ॥ १० ॥
 अर्चिताय नमो दिव्येऽमुमनोभिस्सुगन्धये ।
 विबुधाम्रतदायास्तु वृषभाट्टिप्रियोभिने ॥ ११ ॥
 घनप्रलमिहाट्टिवन्च्छायेन वर्धना ।
 घनाघनसमानेन जनतापच्छिद्रे नम ॥ १२ ॥
 नानाशाखोपपत्ताय सुपर्णोद्भासितात्मने ।
 निश्शेषफलदायास्तु नम कल्पद्रुमाय न ॥ १३ ॥
 यामुनाश्वगतोद्धोधमुमनस्सन्तुतात्मने ।
 मित्यगोपजनेष्टाय गोविन्दाय नमोऽस्तु न ॥ १४ ॥
 बालोपच्छन्दनन्यायकृतविश्वहित परम् ।
 अवतीर्णं प्रभु तीर्णकेश कारणमाश्रये ॥ १५ ॥
 कप्यासकञ्जनेत्राय नम कल्मषहारिणे ।
 मन प्रग्रहरुद्धाक्षरशीकार्याय विष्णवे ॥ १६ ॥
 प्रशस्तनागपृष्ठेऽस्मिन्नाकपृष्ठ इव स्थितम् ।
 नित्यमर्याश्रय धाम जगत्सचितृ तनुम् ॥ १७ ॥
 अपारविभ्रानेकतीर्थे दिव्ये वृषाचले ।
 मन्थलोकमहारले वसते विष्णवे नम ॥ १८ ॥

आनन्दनिलयख्यातविमानान्तर्विभूषणम् ।
 अशेषेश्वरमानन्दमयं ब्रह्म परं स्तुमः ॥ १९ ॥
 सेवे तौ दम्पती दिव्यौ यावेनांसि भवार्दितान् ।
 हरावः प्रणिपात्येति वराहक्षेत्रमाश्रितौ ॥ २० ॥
 प्रणिपात्यानुगृह्यापि पद्मया प्रेषितान् जनान् ।
 प्रपाद्य परमानन्दे मज्जयित्वा नमो नमः ॥ २१ ॥
 सप्तपर्वतसोपानसमारोहश्रमैर्भवान् ।
 अघानि फलयन् श्रीश स्वान्मसात्कुरुते श्रितान् ॥ २२ ॥
 आस्त्य पर्वतानुचैः अधःस्थान् वीक्ष्य साधवः ।
 भक्ताभक्तान्तरं श्रीमन्नेतावदिति मन्वते ॥ २३ ॥
 यं त्वां मुक्तामयाकल्पं सदा मुक्तामयाः श्रिताः ।
 मुक्ता मयापि पाप्मानः येन श्रीनाथ ते नमः ॥ २४ ॥
 अदृष्टश्रीनिवासानामश्रिताहीन्द्रभूभृताम् ।
 परो दूरेऽस्ति वैकुण्ठः इति धीरस्त्यपक्विमा ॥ २५ ॥
 अमृतस्यन्दिभिर्मुक्तैर्नित्यमुक्तैस्सभक्तिकम् ।
 सुमैस्सुवर्णैस्त्वं नित्यमुक्तैश्च श्रीनिधेऽर्च्यसे ॥ २६ ॥
 चित्तभूरमृतं तेजः प्राणः खं ब्रह्म माधव ।
 मूलं फलं रसो वै स सुखं तत् सर्वमप्यसि ॥ २७ ॥
 घनाघनप्रभं शेषधराधरशिरःस्थितम् ।
 रमारमणमाहुस्त्वां परापरविदो गतिम् ॥ २८ ॥
 वन्दे वैकुण्ठशैलेशं वैकुण्ठं कुण्ठितांहसम् ।
 ऐक्यकण्ठं प्रमाणानां यत्र, यस्यापि च श्रिया ॥ २९ ॥

निहत्यान्तस्तमो लोकानवते नवतेजसे ।
सर्वगन्धरसाय स्वाद्विचित्र श्रीशं ते नमः ॥ ३० ॥

अस्तदोषं समस्ताढ्यं शस्तं करुतं स्तवैस्तुवन् ।
पारं द्रक्ष्यत्यतो नैष परीहासाय मे श्रमः ॥ ३१ ॥

धीवेङ्कटेशाय नमः

ज्ञानशीलनिधिं नौमि मुनिं श्रीरङ्गलक्ष्मणम् ।
गुरुं, गुरोर्मुखाद्यस्य श्रीवासो भरमग्रहीत् ॥ ३२ ॥
प्रपद्ये पञ्चसंस्कारगुरुं लयन्तलक्ष्मणम् ।
नित्यश्रीवासनिध्यानपूजेज्यं प्राज्ञयोगिनम् ॥ ३३ ॥
नानाकृतिकृनक्षेमं नारायणगिरिस्थितम् ।
प्रपत्तिदर्शिनं वन्दे देशिकं वेङ्कटेश्वरम् ॥ ३४ ॥
शुचिक्षुर्बलाद्योऽसौ श्रीनिधिं देवतोत्तमम् ।
स्थापयामास योगीन्द्रशेष एतं श्रयेऽनिशम् ॥ ३५ ॥
बद्धाञ्जलिपुटो नित्यं प्रपद्ये सप्त पर्वतान् ।
श्रियां विहरते सार्धं येषु नः पुरुषोत्तमः ॥ ३६ ॥
अहीन्द्रशैलवास्तव्यमद्भुतं धाम तन्मयि ।
अपाङ्गरिङ्गणं किञ्चिदातनोत्वनुकम्पया ॥ ३७ ॥
आनन्दात्म यदाश्रित्य सुखमिन्धे जगत्त्रयम् ।
शेषशैलशिरोरत्नं प्रत्नं तद्दयतां मयि ॥ ३८ ॥
महिमाऽनन्यसामान्यो मान्यं सौलभ्यमीश्वरे ।
श्रूयतेऽस्तीति यत्तस्य देव एष निदर्शनम् ॥ ३९ ॥

कटाक्षाय नमस्तस्मै वेङ्कटब्रह्मणो विभोः ।

अनुकम्पामुपाश्लिष्य जाग्रद्यः वुरुते जगत् ॥ ४० ॥

निःश्रेयसस्थलमिवैष फणीन्द्रशैलो

नाथ त्वया भवति मङ्गलविग्रहेण ।

तन्माह्वाननुगृहाण तथा यथा त्वाम्

आराधयेयुरपि तामनपेक्ष्य मुक्तिम् ॥ ४१ ॥

नृनं वसन्नपि भवानमृते विभूतौ

आत्मप्रभाभिरतसीसुममेचक्राभिः ।

व्याप्नोति वेङ्कटविभो भुवनान्यथापि

भाग्याय नस्तव तु मङ्गलविग्रहोऽयम् ॥ ४२ ॥

पितोरनुग्रहपदं न परं सुपुत्राः

दुष्टासुता अपि तदस्तु रमानिवास ।

वाढं तु विश्वसिमि हानपदं न चाहं

केवोपयोक्ष्यत इयं करुणा विना माम् ॥ ४३ ॥

याचे भवन्तमिह काङ्क्षितमर्पयेति

नो चेद्विभो क्व तव गच्छतु शेष एषः ।

त्वायस्व वा धृपर्गरीश दयाप्रभावात्

आहो त्यज ध्रुवमिदं शरणं त्वमेव ॥ ४४ ॥

द्विदशशतरसज्ञो नायमीष्टेऽपराधान्

मम गणयितुमेषा निष्कृतिस्ता क्व कोणे ।

अतिविमलधियो यां यां मुनीन्द्रास्मरन्ति

त्वयि शमयतु ततान् साञ्जलिर्भे प्रणामः ॥ ४५ ॥

सकृदपि यदि शेषशेषशैलेश्वर त्वां

नमति निहितबुद्धिः तत्प्रभृत्येव धन्यः ।

मम तु किमिह कुर्यां चञ्चलं मानसं यत्
क्षणमपि न पुनस्त्वद्यग्रतामेति कृच्छ्यात् ॥ ४६ ॥

त्वयि विनिहितबुद्धिर्नाथ जात्वेप भूयात्
भवतु मयि दया ते मा प्रतीक्षस्व किञ्चित् ।

तृणमपि न चलेत्वामन्तरेणेति सत्ये
मम कथमिह यत्नस्सिध्यतु त्वां वितैव ॥ ४७ ॥

अनुदिनमतिभाम्यादाश्रयन्ते भवन्तं
य इह विमलचित्ताः द्विष्टसंसारदुःखाः ।
न न भवति तदा नः तैस्सह तत्तत्वेच्छा
घृषगिरिभुवि विष्णो मां यदि त्वं दयेथाः ॥ ४८ ॥

पुनन्तु पादाम्बुजयुग्मरेणवः
फणीन्द्रशैलेश्वर ते प्रतिक्षणम् ।
स्मरन् ध्रुवं यान् समयेषु सादरं
प्रगल्भते प्रार्थितलम्भने जनः ॥ ४९ ॥

वृषाद्रिशृङ्गे विभवं श्रियःपते
विभाव्य ते विस्मरतात् कथं जनः ।
मुहुर्मुहुर्यः क्रमशोऽनुसंहितो
विधास्यति त्वर्घ्यतुलां दृढां मतिम् ॥ ५० ॥

श्रियःपते वैभवमेव ते महत्
यदाश्रितस्सप्त गिरीनहो जनः ।

अस्त्रिन्नपादस्सुखमेव लङ्घयन्
सिसेविपुस्त्वामभिवन्ध मोदते ॥ ५१ ॥

जगन्नियन्ता न भवेद्भवेद्वा
नास्ते यतो जातु न दृश्यतेऽपि ।

यद्यस्ति दृश्येत तदेति पक्षः

त्वया वृषादीश विलीयते सा ॥ ५२ ॥

आम्नायबोद्धे जगति प्रभृते

न कश्चन त्वां ध्रुवमभ्युपैष्यत् ।

नचेद्भवान् शेषमहीध्रभूमौ

अद्योतयिष्यत्स्वमनन्यवेद्यः ॥ ५३ ॥

मन्ये य एतादृशमीश्वरं त्वां

प्रवर्तते हन्त जनो निरोद्धुम् ।

कलेस्स कोऽपि प्रभवः प्रमूढः

कथञ्च केनापि न शिक्षणीयः ॥ ५४ ॥

भोक्तव्यं कृतमिति निश्चिता मतिर्मे

खेदस्तु प्रतिदिनमप्यसह्य एषः ।

याचेऽहं वृषगिरिनाथ दीनदीनः

पापानि प्रशमय मे कटाक्षितैस्ते ॥ ५५ ॥

धन्यास्ते फणधरभूधरे तु वृक्षा

धन्यास्ते प्रतिदिवस तु किकरास्ते ।

धन्यास्ते विमलधियः स्तुवन्ति ये त्वां

धन्यस्यामहमिह ते कटाक्षितेन ॥ ५६ ॥

ब्रह्माद्या प्रणिहितमानसास्सुरास्ते

सन्तीति श्रितदय मा भवानुदास्ताम् ।

सत्यं यत्तव न सुदुर्लभाः स्तवास्ते

दिष्ट्वा तु क्षणमिह दत्तदृष्टिरस्मि ॥ ५७ ॥

इष्टं यद्भवति तदाप्तये जगत्यां

सुस्पष्टं वदति जनो ह्युपायभेदान् ।

सन्वेते, यदि न भवान् दयेत् किं स्यात्
 तद्याचे द्रुतमिह मे फलं प्रयच्छ ॥ ५८ ॥

यस्यादरेण भवतो ननु वेङ्कटास्यः
 पापापनोदनविधौ पटुरेप शैलः ।

यस्यानुभावमनुमाय महर्षयस्ते
 वाञ्छन्ति तत्र तृणतां तमहं भजामि ॥ ५९ ॥

श्रीश त्वया किमिति वाऽऽद्रियते वृषाद्रिः
 तस्याथवा फलमिदं तपसस्तु कस्य ।

ज्ञानेन वा किमथ तस्य वृषाद्रिनाथ
 चित्ते तु मे वस न किञ्चन कर्तुमीशे ॥ ६० ॥

लज्जे न कर्तुमिह किञ्चन यन्निपिद्वं
 बद्धाञ्जलेस्त्वयि नतिस्तु न बुद्धिपूर्वा ।

भव्यं तथापि भवितेति वृषाद्रिनाथ
 मन्ये दयार्द्रभवदीयकटाक्षलाभात् ॥ ६१ ॥

कदाचिदासाद्य वृषाद्रिशृङ्गं
 विलोक्य ते वैभवमाश्रितस्त्वाम् ।

सत्यं हरे वेङ्कटशैलनाथ
 विहातुमिच्छेन्न कदापि तु त्वाम् ॥ ६२ ॥

अहमहमिह्याः स्मितेर्विष्णुणां
 यदि निचयं प्रतिवासरं जनानाम् ।

वृषगिरिशिखरे विलोक्य ऋषो-
 त्यथ किमु ते पदसेविनां विचारः ॥ ६३ ॥

विसृत्वरो यस्य कटाक्ष एष
 विनम्रमिष्टैरभिपिञ्चति द्राक् ।

मजे तमेतं वृषशैलदेवं

श्रियःपतिं शेखरमागमानाम् ॥ ६४ ॥

निरत्ययं खेलतु भावना मे

यथा च ते मङ्गलविग्रहेऽस्मिन् ।

तथा दयेथाः वृषशैलनाथ

यथा च नान्यत्र गतिर्ममास्तु ॥ ६५ ॥

यस्यानुभावं स्वयमैकमत्यात्

उच्चैर्वदन्ति श्रुतयो विभिन्नाः ।

अहीन्द्रशैलस्य शिरोमणिं तम्

आश्रित्य नारायणमसि तुष्टः ॥ ६६ ॥

हृदयेषु सतां वृषादिशृङ्गे

निगमान्तेषु च नित्यमुल्लसन्तम् ।

कमपि श्रितवत्सलञ्च लक्ष्मी-

पदलाक्षाङ्कितवक्षसं सरामि ॥ ६७ ॥

अस्माकमार्तिशमनाय वृषाचलेऽस्मिन्

अध्यक्षितः कलशवारिधिकन्यकेशः ।

कारुण्यसारकलितेन कटाक्षितेन

श्रेयस्तनोतु शरणं जगतां तयाणाम् ॥ ६८ ॥

निरीक्षमाणः कृपयाऽर्थिनं जनं

परीक्षमाणश्च वृषाचलेऽत्र तम् ।

यथा न खेदोऽस्य भवेत्तथा भवान्

हितं वितन्नत्रसिलञ्च रक्षति ॥ ६९ ॥

रमासुखाम्बुजोह्लासवीक्षणस्मेरचक्षुषः ।

प्रसीदन्तु कटाक्षास्ते वृषशैलेशितुर्मयि ॥ ७० ॥

अर्थादौ प्रौढिमाभावेप्यपरित्याज्यतां विदन् ।

श्रीनिवासस्तुतिं वेगाद्यतानीद्वीरराघवः ॥ ७१ ॥

श्रीनिवासाय नमः

सम्यग्निभान्य सकलं पुनरौहिकाद्यं
मायावशेन भवता कमलेश सुष्टम् ।

सर्वात्मकं मुक्तमयश्च भवन्तमीहे
दृष्ट्वा गुरोश्च भवति स्वयमैकतान्यम् ॥ ७२ ॥

अत्यन्तसुन्दरमुखाम्बुजमन्द्रहासात्
नेत्रोत्पलप्रहितनिस्तुलवीक्षितैश्च ।

क्षेमं दधत्सकललोकनिदानमेव
शेषाद्रिशेखरमणिश्शरणं ममास्तु ॥ ७३ ॥

कलशपयोधिजाकमलसोदरनेत्रयुग-
प्रहितकटाक्षवर्षकृतनीलिममूर्तिरसौ ।

निगमशिरोभिराकलितनैजगुणांशकल-
कल्यत्तु मङ्गलं सततमेव वृषाद्रिपतिः ॥ ७४ ॥

पद्मयांसलङ्कितोरस्थलं प्रार्थये
पूरुषध्वोत्तमं शेषशैलेश्वरम् ।

दुःखमागन्तु मे दूरतः प्रक्षिपत्
भूरिकल्याणकृद्वीक्षितं प्रेष्यताम् ॥ ७५ ॥

सुरमौलिमकुटमण्डनमन्दारसङ्गमरन्दमेदुरितम् ।
सवाहितं श्रिया नः श्रियं समेषयतु औरिपदपद्मम् ॥ ७६ ॥

कलशाम्बुराशिकन्याकौस्तुभवनमालिकादिकलितं सत् ।
वक्षस्त्यलं विधत्तां वेङ्कटनाथस्य मङ्गलानि मम ॥ ७७ ॥

श्रीवेङ्कटेशस्तोत्रम्

दिवि तिष्ठति वृक्ष इव स्तब्ध इति त्वां धरेऽत्र तिष्ठन्तम् ।

सकलफलकल्पवृक्षं पुराणं श्रीमन् श्रुतिस्तौति ॥ ७८ ॥

कल्याणि संततमिमं कमपि कृपावारिशोवधिं देवम् ।

विनतजनजातरक्षादीक्षं श्रीभूमिवल्लभं शरणम् ॥ ७९ ॥

वेङ्कटभूधरशिखरद्योति परं विमपि धाम निर्हेतु ।

निखिलजगदेकहेतुर्नैसर्गिकगुणगभीरमस्तु हृदि ॥ ८० ॥

आश्रितरक्षणसूचकहस्ताम्बुजमुद्रमखिलदेवमिमम् ।

शोपमहीधरभूषणमेव जनः श्रीनिधिं नमति ॥ ८१ ॥

अनिदं प्रथमानि वचांस्यशोपतो बोधयन्ति यं देवम् ।

विनतातनयमहीधरशिखरपरिष्कारमाश्रये श्रीशम् ॥ ८२ ॥

सर्वत्र जगति तिष्ठन् सर्वस्याप्यश्रयः श्रियःकान्तः ।

नारायणशिखरिशिरःपरिष्कृतिशरणमस्तु देवो नः ॥ ८३ ॥

विद्युद्दुदञ्चितदीप्तिस्तरुणो धाराधरो यथा देवः ।

अञ्जनगिरिमधितिष्ठन्नञ्जनमखिलं व्यपोहतु श्रीगः ॥ ८४ ॥

जगतस्सुखमेधयते मेधां भक्तिञ्च संपदं ददते ।

वृषपर्वतशिखरजुषे श्रीमण्डितवक्षसे नमस्सततम् ॥ ८५ ॥

प्रह्लादमन्यगुह्यात्कृपानिधिः श्रीनृसिंहमूर्तिर्यः ।

सिंहाचलशिखरगतो देवः श्रीवल्लभस्त एष गतिः ॥ ८६ ॥

सताचलाधिनाथो द्विसप्तलोकाधिराज एष हरिः ।

संख्यातीतै रूपैस्समुद्भूतान् श्रीपतिः परं शरणम् ॥ ८७ ॥

॥ धीमते ह्यवधनपरमह्मणे नमः ॥

वर्णमालास्तवः ॥

अस्तु वरित्वदमनन्तभूधरे निस्तुलद्युति समस्तदैवतम् ।
शस्तदं श्रितवतामुरस्तलन्यस्तमानितरमं परं हृदि ॥ ८८ ॥

आदरेण वृषभूधरेशितुर्भेदुरेण भयधैर्यनिश्चयैः ।

पंकजातसदृशे पदे नतिः पंकजातशमनीयमस्तु नः ॥ ८९ ॥

इज्ययाऽहमहिराजभूभृतः प्राज्यया परिवृढं प्रहर्षयन् ।

नित्यमस्य पदपद्मचिन्तया कृत्यकृद्भवितुमसि कामनः ॥ ९० ॥

ईडितुं श्रुतिगणैस्सदोद्यतैः व्रीडितं हि यमनन्तभूमकम् ।

तस्य शपगिरिशृंगवासिनः न्यस्य पद्मधिसुदसि मे भरम् ॥ ९१ ॥

उच्चनीचपदभेदचिन्तनां व्युच्चरन्त्यविकलं विना यतः ।

पद्मवासरसिका तेर्दयासन्नो दृश इमं श्रयेऽनिशम् ॥ ९२ ॥

ऊर्जितं किमपि धाम संश्रये वर्जितं स्वयमशेषहेयतः ।

शेषशैलशिखराग्र्यभूषणं शेषभूतनिखिलं श्रियपतिम् ॥ ९३ ॥

ऋद्धिस्तु न्यपस्तु चार्थ्यस्ति सिद्धिस्तुप्रशुभकर्मणो यतः ।

व्यक्तिमेत्य वृषर्षते स्थितं सक्तिमेति तमवेक्षितुं मनः ॥ ९४ ॥

नृनेसावनुजिघृक्षुरादरादेनसा दिवमुपेतुमक्षमान् ।

अंजनाचलशिरः श्रितो रमारञ्जनो य इममाश्रयेमहि ॥ ९५ ॥

ऋषचेतसमदुष्टरक्षणे दृष्टदुष्टदमने ज माधवन् ।

अंहसां निधिरयं जनो हरिं, रंहसा शरणमेति विश्वसन् ॥ ९६ ॥

- एति यो गिरिमुपैति ते पदं हेतिभूषणलसाद्विभूतिक ।
 स श्रयत्यभिमतानि सत्पदान्यश्रमेण भुवनेष्वपि त्रिषु ॥ ९७ ॥
- ऐन्द्रमुख्यपदचिन्तनं वृथा चन्द्रकोटिजयिनो वृषेश्वर ।
 व्याकृतानवधिनामरूपते ष्णाकृतेः पदमिदं परं पदम् ॥ ९८ ॥
- ओजसैप विदधद्भुवं वशो भो जनाः नस्यति शेषभूमृति ।
 विप्रतीपविधिभिः किमस्ति वः क्षिप्रमेव शरणं चिकीर्ष्यताम् ॥ ९९ ॥
- औदरैकनिरस्तान् धनार्थिनोप्यादरेण हरिरेप मुक्तिदः ।
 पश्यतीह वृषवल्लभो जनाः नश्यथ स्वयमुपेत्य किं परान् ॥ १०० ॥
- अंबुजाक्ष इह शेषभूधरे कम्बुचक्रलसदंसकुण्डलः ।
 प्रलनव्यवहृमव्यभूषणो रत्नराशिरिव राजति स्थिरः ॥ १०१ ॥
- भः परो यदिह तत्परः स्थितः, कः परश्शुभकरश्श्रयेम तम् ।
 शेषवासरसिकेऽत्र शेषिता शेषतापि यद्दशेषतस्स्थिरा ॥ १०२ ॥
- कमलदलविमलशीतलकर्णान्तविशाललोचनोदारम् ।
 कमपि कमलासनाथं कलये वृषशैलविहरणं कृष्णम् ॥ १०३ ॥
- खरशठकठोरहृदयस्वभावभेदिप्रभावभूमानम् ।
 खरकिरणकोटिभास्वरमखरकराह्लादमच्युतं वन्दे ॥ १०४ ॥
- गतिमन्येष्वात्मनि वा फलार्थिनामप्यनर्थिनाञ्च परम् ।
 सर्वान्तरं समेतं समया रमया दयानिधिं नौमि ॥ १०५ ॥
- घनसुकृतजनसमर्चित घनाघनप्रार्थ्यदिव्यमव्याम ।
 अधनोदन जीवघनात् परं श्रियस्त्वां पतिं समीक्षेय ॥ १०६ ॥
- दं सुहृसिनित्यविचारोद्भव्यगुणस्पन्दसततघोषश्च ।
 व्यर्थो वृषशैलतेस्सन्नश्चिन्त्येन सन्तनं रूपम् ॥ १०७ ॥

चरणं वृषशैलमणेस्तरणं जगतस्समाश्रये शरणम् ।

अरुणाम्बुजदलसुन्दर-करुणास्सनिर्भरायताक्ष तव ॥ १०८ ॥

छविभिस्सकलं तेजद्वादयते यस्स्वयंप्रभः प्रभवः ।

तमहं तरुणपयोधरवर्णं वृषशैलविहरणं प्रणतः ॥ १०९ ॥

जगदवन-हरण भवनाद्याश्चर्यक्रीडमञ्जनापीडम् ।

रमया सनाथममलं हृदये मे प्रार्थये स्थितये ॥ ११० ॥

अर्तिति त्यजति भवन्तं सन्ततमभ्यस्तलोलुपं चित्तम् ।

वृषशैलशिखरविहरण विवरीतुं त्वां कदा नु ते कामः ॥ १११ ॥

जाव् आविति कलहपरो भक्षे मार्जार इव जनो यत्न ।

परहानि-स्वात्मसुखप्रवणस्तस्माद्रमेश रक्ष भवात् ॥ ११२ ॥

टीकाशतं विधत्तां व्याचष्टां श्रुतिषु काममर्थशतम् ।

किं तेन यदि विरज्य न भुङ्क्ते न ध्यायतीह विष्णो त्वाम् ॥ ११३ ॥

ठक्विति यावत्प्राणाः न तनोर्निर्यान्ति तावदस्त्वेवः ।

परिपोषितभक्तिरसो भुवि भवति ध्यानपूजनैश्श्रीश ॥ ११४ ॥

डयत इति विहगमात्रं न कथञ्चन ते रथो यथा विष्णो ।

अहमपि तथा न विधिरिव तथापि नाथ स्तुतिप्रियेक्षस्व ॥ ११५ ॥

दक्कादिवादनोल्बणनाट्यरसेन स्तवेन भव्येन ।

अनुभूय राधयति यं अंभुस्तं सिंहशैलंगं स्तौमि ॥ ११६ ॥

ण इति हि वर्णो वाणीसिद्धेर्विष्णोश्च वर्णने हेतुः ।

नारायणसंज्ञां त्वयि नियमयति श्रीवृषाद्रीश ॥ ११७ ॥

तदिदुज्ज्वले घनो यो वनमालाशोभनो वृषाधीनः ।

तद्दृष्ट्वा न भवेयुः कंकाः कथमत्र पक्षिणां मध्ये ॥ ११८ ॥

स्थिरकृष्णपक्षरम्या हंसाः प्राप्ता अहं स इति यागम् ।
 स्वपमिदैकपरा इह चित्तं शुद्धाश्चरन्ति वृषे ॥ ११९ ॥
 दक्षास्सन्ति गिरीशास्तदेव ते सर्वमङ्गलाकाराः ।
 सद्गुणपतयस्सुगुहाश्शेषगिरीशान भक्तौघाः ॥ १२० ॥
 धावन्ति च धोरन्ति च धयन्ति च त्वां स्तवैश्च धिन्वन्ति ।
 लब्धञ्च धारयन्ति श्रीशैत्यं पञ्चधा भक्ताः ॥ १२१ ॥
 नागेन्द्रनगवरं यो न गतो नगतो नरस्य नास्य मिदा ।
 फलदं नगस्य जन्म स्यादस्य तु निष्फलं जन्म ॥ १२२ ॥
 पाणिपयोजगतस्ते शङ्खो हंसस्सुदर्शनश्लिष्टः ।
 श्रीमन् पद्मपद्मगतैर्हंसैर्दृष्टोऽथ मानसे लसति ॥ १२३ ॥
 फलमिदमेवेति सतां फलदं त्वरथेति संसृतिं बहताम् ।
 यत्र परा प्रतिपत्तिः तत् त्वद्रूपं वृषाद्रीग ॥ १२४ ॥
 वैरैः पञ्चभिरेतैस्सन्न्यूहः पर इव त्वमुल्लसति ।
 वृक्ष इवैकस्तब्धो दिवि तिष्ठन् शेषशैलशिखरे त्वम् ॥ १२५ ॥
 भवतु भगवन्मुकुन्द श्रीवल्लभ वेंकटाद्रिशृंगमणे ।
 कुलदैव कल्पवृक्षेत्येवं त्वयि मे वचोऽजलम् ॥ १२६ ॥
 मदनकद्रुनैर्धनायायेताल्या पारलैकिकैर्धैर्मः ।
 भृशमत्र कर्शितानां परायणं त्वं रसायनं भगवन् ॥ १२७ ॥
 यस्याः कणास्सरन्तो भाग्यवशात्संहतास्सुखाय भुवः ।
 विलसन्ति तलतल श्रीमन् वात्सल्यदीर्घिका सा त्वम् ॥ १२८ ॥
 रमयितुमेवं रमां त्वं भूमिमधिन्दः प्रजाश्च पासीति ।
 गमयति घोषो नासोः कथां रमारमण गोविन्द ॥ १२९ ॥

लक्ष्मी शुकपुरि तपसा प्राप्य श्रीशैलशृंगशृंगारः ।
 तपसो विदूरभविनस्तपस्त्रिनो वीक्षसे दयया ॥ १३० ॥
 वन्दारुनन्दध्रुवहं वृन्दावनचारि वारिजाऽऽताम्रम् ।
 शुभशेषभोगवासं श्रीवास त्वत्पदं विभातु हृदि ॥ १३१ ॥
 शक्तो दिवि स्थितस्त्वं सर्वत्र तथापि शेषमायातः ।
 असमर्थबद्धभक्तव्रातसमाश्लेषविरहसन्तप्तः ॥ १३२ ॥
 षड्गुणमन्त्रं दिव्यं त्रिगुणरत्नान् सादरं समास्वाद्य ।
 अक्लेशतो विरक्तिं वर्धयसे वृषगिरीश त्वम् ॥ १३३ ॥
 सद्यः फलं प्रयच्छति कल्पतरौ सप्तशैलशिखरस्थे ।
 अनुकल्पभूतमल्पदमन्यदैन्येन किं सेव्यम् ॥ १३४ ॥
 हयवदनाद्यवतारैराब्रह्ममनुष्यमान्ध्यहर्तारम् ।
 वेदगिरिशिखरशैखरमिमं नुमो भक्तिधीवृद्धौ ॥ १३५ ॥
 इति वर्णमालस्तवः

कुण्डलिराजगिरिस्थः खण्डितसकलान्तराय एष हरिः
 कल्याणं कल्पयतु नः कलशाकूपारकन्यकानिलयः ॥ १३६ ॥
 वृषगिरिशिखरविहारी वृषमुखविवुधाभिवन्द्यपद्मजः ।
 वृषमस्मासु विधत्तां वीक्षावलितैर्विशिष्टकारुण्यैः ॥ १३७ ॥
 पुष्पासि भोगमत्तिलं क्लिप्नाति न किञ्चिदाश्रित इह त्वाम् ।
 तमिमं मुकुन्द वन्दे देवं त्वां वृषगिरीशानम् ॥ १३८ ॥
 अञ्जनाचलविभूषणं भजे कञ्जलोचनमशेषदैवतम् ।
 आदरेण निगमान्तदेशिको यो बभूव जगदुद्दिधीर्षया ॥ १३९ ॥

श्रीनिधानमनपायि वत्सलं तन्निधानमधिरोपभूधरम् ।
 सावधानमनुभोक्तुमादरात्संविधानपरमस्तु मे मनः ॥ १४० ॥
 आश्रये श्रितजनावने स्थितं धाम दिव्यमनघं दयानिधिम् ।
 वेङ्कटाचलविहारि वारिदश्यामसुन्दरमघाप्तुत्तये ॥ १४१ ॥
 कामये कमलकोमलं तव क्षान्तिसागर पदं परायणम् ।
 काम एव मम कापथे वत प्रस्थितिं न पुनरेतु किञ्चन ॥ १४२ ॥
 खेदवर्षकरकाभिराहते मोदहेतुरिह नो मनागपि ।
 कापथे पुनरिदं प्रवर्तते कष्टमीश्वर मनो रग्यत्सि नो ॥ १४३ ॥
 इष्टमेतदिति वेङ्कटेश्वर स्वल्पमप्यमल नैव चिन्तये ।
 पारत्नव्यपरिकर्मितस्य मे तत्र युज्यत इति स्थितः पुनः ॥ १४४ ॥
 अञ्जनेश भुवि रञ्जयन्श्रितान् भञ्जनं न कुरुषे ममैतत् ।
 कञ्जलोचन कृपानिधे कथं कल्मषक्षपणनामकीर्तन ॥ १४५ ॥
 पापमच्युत कृतं पुनःपुनर्धाहरं खलु मया ऽनुभूयते ।
 पुण्यमस्ति यदि मे यदृच्छया पद्मवासरसिकेश पाहि माम् ॥ १४६ ॥
 दुष्कृतस्य करणे दृढं मनः दूयते पुनरथो मनागिव ।
 प्रत्यहं यदिदमीदृशं हरे कीदृशी गतिरहो भविष्यति ॥ १४७ ॥
 नास्ति मे गतिरनन्यवत्सल श्रीनिधे सकललोकरक्षक ।
 देहि दिव्यजलरोपमद्युते तापशान्तिमभयङ्करो भव ॥ १४८ ॥
 यावदच्युत पवित्रमानसप्राज्ञसादरसुभाषितास्पदम् ।
 जीवितं सकललोकमानितं तावदस्तु न तु चेन् मृति कुरु ॥ १४९ ॥
 देशिकैरनघदिव्यमानसैराहते पथि भवन्मनोहरे ।
 श्रीनिवास कृपया मनागतं पार्श्वगर्तपतनाच्च पाहि माम् ॥ १५० ॥

अम्बुजासनमुखैस्सुरैस्तुतं तुम्बुरुप्रभृतिगीतमप्यहम् ।
 शम्बरारिविवशोच्युतं श्रये त्वं बलेन तव रक्ष माधव ॥ १५१ ॥
 कामलेशहतचेतनो न यो माननीयविभवस्स संसृतौ ।
 सर्वशेषिशुभदिव्यदम्पतिप्रीतिमात्रमपि किञ्च काम्यते ॥ १५२ ॥
 सर्वकामपरिपूर्णसेवया घोरकामवशता विन्दयति ।
 अद्भुतं तमिममञ्जनाचलद्योतमाश्रय मनः परां गतिम् ॥ १५३ ॥
 इन्द्रियाणि न वशे मनागपि श्रीनिवास तमसा वृतोऽस्म्यहम् ।
 जालु हन्त भवता भवत्प्रियैश्चेक्षितं सपदि मामुपेक्षसे ॥ १५४ ॥
 रक्ष संप्रति रमानिवास मां रागसंभृतपरागपांसुलम् ।
 कालमेध करुणारसैश्शुभैश्शोधयन् विहितशुद्धजीवनः ॥ १५५ ॥
 वेदपर्वतशिरास्थितं पदं वेद यत्तव रमानिधे जनः ।
 वेदनाभिरनुपप्लुतस्सुखं वेद सोऽत्र च परत्वात्तु चालिलम् ॥ १५६ ॥
 इत्थमाश्रितजनावनप्रियं देवदेवमनघं दयानिधिम् ।
 श्रीनिवासमिह वीरराघवो दुष्कृतोद्यमहतीप्सयाऽऽश्रितः ॥ १५७ ॥
 उपनिषद्भिरुदीरितमादरादुदयतामुपवृंहणवर्णितम् ।
 सुरमहर्षिमुखस्तुतमद्भुतं मनसि सिंहमहीधरगं महः ॥ १५८ ॥
 किमिह नः कथया भवितान्यया त्वनयकल्पितया कथयानया ।
 अवहितं भव वेङ्कटभूधरे तव हितं निहितं महितं मनः ॥ १५९ ॥
 प्रणतलोकपरायणमानसं प्रणमत प्रणयेन परायणम् ।
 निखिलवेदगवेषितमद्भुतं वृषमहीधरदीप्तमिदं महः ॥ १६० ॥
 निखिलत्रापनिवर्हणचुञ्चुना नियमितस्वक्युग्मविभृतिना ।
 श्रितरमः करुणासहचारिणा दिशति वीक्षितकेन न नस्सुखम् ॥ १६१ ॥

सकलहंससमाश्रयणीयतां सकलहंसमिदं मणिनूपुरैः ।

सपदि नः प्रतिपादयतीव ते कमलकान्ति पदं कमलापते ॥ १६२ ॥

हितकृते कृपयेह महीतले महितमञ्जनशैलमधिश्रितम् ।

अनघमद्भुतमङ्गलविग्रहं कमपि यामि गतिं कमलानिधिम् ॥ १६३ ॥

आश्चर्यभूतनिरपायदयामयीभि-

राद्रीकृताखिलवृषाद्यचलस्थलामिः ।

बद्धादराऽऽहितनिमज्जनपावनीभि-

र्धारामिराढ्यमवनीधरमाश्रितोऽस्मि ॥ १६४ ॥

अमितो विशोभिगिरिकूटेश्वर-

द्भुमशृङ्गलुङ्गतरशाखिकोज्ज्वलैः ।

अधिनीरजातललितैरनोकहै-

र्हदि पापनाशशुभतीर्थमस्तु नः ॥ १६५ ॥

इतस्ततो भिन्ननिजप्रसारया

प्रभूतपापक्षयवारिधारया ।

अदभ्रवेगोत्थकणाऽऽहिताभ्रया

मनश्शरीरञ्च ममास्तु शोधितम् ॥ १६६ ॥

आकाशगं गामपि संप्रविष्टं

आकाशगङ्गासलिलं महान्तः ।

श्रेय प्रदं संविनियोजयन्तो

भजन्ति लक्ष्मीश भवत्प्रियत्वम् ॥ १६७ ॥

सहस्रसूर्योज्ज्वलदिव्यतेजस-

स्सरोजवासासहधर्मचारिणः ।

सुखैस्तुशीतैर्हरितैः प्रमामरैः

वनं मुदे तद् घनपत्रचित्रितम् ॥ १६८ ॥

वने निवासोऽप्यवनेन जीविता
 जनेष्वसक्तिर्जनतापहारिता ।
 घने स्थितिस्त्वध्यघनाशशीलता
 त्वदद्रिलीनेषु हरे जनेरिताः ॥ १६९ ॥
 हरे गिरेरस्य हि सर्वतोमुख-
 प्रदानशुद्धान्तरभावशोभिताः ।
 निवासिनोऽन्ते स्वयमात्तगौरवा
 भवन्ति मान्या मुदिरा भवत्पदे ॥ १७० ॥

न श्रद्धा न मतिः न शक्तिरथ मे किं स्याददृष्टं शुभम्
 धूर्तानां मम चास्ति का खलु भिदा वेषः प्रजामोहनः ।
 हे शेषाचलशेखरेश्वर रमानाथ प्रभो शाश्वत
 ज्ञानानन्दविभूतिनायक नय त्वं मां स्वयं सत्यम् ॥ १७१ ॥

अन्तर्मे न हि मातयापि भवति प्रेम श्रियः प्रेयसि
 स्वामिन्यद्भुतनिस्समाधिकगुणग्रामे शुभालम्बने ।
 कामोऽथापि भवद्विलोकनविधौ कामैकवश्यस्य मे
 वाप्यस्वेदसगद्गदस्वरमुत्प्राप्त्यै कथं युज्यते ॥ १७२ ॥

भक्ताः केचन पावितत्रिजगतस्त्वप्येव पातिव्रती
 विभ्राणास्तव पादपद्मन्तये शैलं समायान्ति ये ।
 तादृक्षाः मयि नित्यदुष्टहृदये नाथ प्रभो नीरद-
 श्याम श्रीधर वीक्षण सकृष्ण याचे क्षिपन्तु स्वयम् ॥ १७३ ॥

कामार्तिन्न कथं मनो मम हरे यन्नाम नारीमर्था
 हा कष्ट प्रतिमामपीक्षणपदं प्राप्तं जहात्येव न ।
 कल्याणे कमनीय उज्ज्वलतमे कालाम्बुदश्यामन्त्रे
 कांक्षाकल्पनरौ वृषाचलमणौ दुर्यात्कदैता रतिम् ॥ १७४ ॥

भाग्यं भूरि वृषाचलेश कलये स्त्रीजन्महेतुं यतः
 तारुण्योज्ज्वल तोयवाहसुभगे त्वय्यस्तु लीनं मनः ।
 एतत्साम्प्रतमञ्जुजेक्षण यथा गोप्योऽपि कृष्णे त्वयि
 प्रेमोद्धारकपायिकोमलहृदो नैवं मुनीन्द्रा यतः ॥ १७५ ॥

आचार्यैरुपदिष्टमस्ति सुहृदं संचिन्तितञ्च स्वयं
 नातो चाद्यकुट्टिष्टमोहनवशं मन्ये मनो यास्यति ।
 एवन्त्वेपि यदञ्जनाद्रिशिखरप्रद्योत लक्ष्मीनिधे
 त्वद्रूपानुभवस्थमस्ति न मनः पापिष्ठमेतत्ततः ॥ १७६ ॥

आगत्यान्तरवेक्षणाय भवतश्चित्तं न यत्तं वत
 प्रस्थाने कृपया बहिश्च मनुते प्रान्ते समायात्विति ।
 ईहक्तन्द्रि महाप्रमेतदनधं त्वाञ्चेत् दिदृक्षेत् जा-
 त्वेतद्वैकटशैलनाथ भगवन् प्रत्यूहितं मा कुरु ॥ १७७ ॥

त्वामेष प्रणतोऽस्मि ते परिजनान् येऽन्ये त्वदीयाश्च तान्
 मा मे जातु मनः क्रुधा कलुषितं भूयाद्दृपाद्रीश्वर ।
 सखं सर्वमहो विचिन्त्य बहुना यज्जन्मना स्वार्जितम्
 क्रोधः किन्तु महागसे पुनरतश्शान्तोऽस्मि वीक्षस्व माम् ॥ १७८ ॥

बुध्या यानि कृतानि सम्प्रति कथं पापानि तानि प्रभो
 न स्मर्यन्त इहाञ्जनेश्वर मनो घूर्तं मदीयं ध्रुवम् ।
 स्यात्तव्यन्तु यथा, तथा न भवितुं यत्नो भवन्तं पुन-
 स्साक्षेपं स्मर्यामि सर्वसमतां लक्ष्म्या सह त्वं हस ॥ १७९ ॥

दूरेऽपोहय दुष्कृतानि कृपया पुण्यानि चेत्सन्ति मे
 तानि श्रीश चलात्समूहय मयि प्रेम स्वय पोषय ।
 हे गोपीजनवान्धव प्रणिपताम्यन्या गतिर्नास्ति मे
 तत् त्वं तत्रमनुत्तमं तत्र पदद्वन्द्वं सुखं दर्शय ॥ १८० ॥

आजत्पीतसुवर्णाचिलवसनं काञ्चीकृतालङ्कियं -
 सालग्रामसुवर्णरत्नकुसुमप्रख्यातमाल्याञ्चितम् ।
 कान्तं ते घनसारपुण्ड्रललितस्मेरारविन्दोल्लस-
 द्भक्तं दिव्यकिरीटमञ्जनपते रूपं स्वयं दर्शय ॥ १८१ ॥

(विरक्तगृहस्थप्रार्थना)

श्रीमानेष वृषाचलेन्द्रशिखरप्रान्तप्रदीपायित-
 स्वैरव्यक्तसमस्तमङ्गलनिधिश्रीभूर्तिराधित्सताम् ।
 पद्मापादपयोजयुम्मविगलल्लाक्षापदेओज्ज्वल-
 न्मन्दस्यन्दिमरन्दमेदुरमहोरस्को विरक्तिं मम ॥ १८२ ॥

कृत्याकृत्यविवेकदुर्विधमहानर्थोपनद्धोन्मद-
 प्राज्ञमन्यकरत्यजद्वरदृढप्रोन्माथि मन्मानसम् ।
 तन्मे संप्रति तं प्रति प्रणतयस्सन्तु प्रियो यश्श्रियः
 प्रेमाद्रं प्रणिधापयेन्मन इदं कामञ्च निर्यापयेत् ॥ १८३ ॥

शृङ्गे शेषभुजङ्गपुङ्गवगिरेस्तुङ्गे परं मङ्गलं
 शृङ्गारं तमनङ्गभङ्गविधये सौऽहं शरण्यं गतः ।
 यो लक्ष्मीमुखपद्मलम्भितमहामोदानघापाङ्गित-
 श्रेणीभृङ्गपरंपरास्वरसमस्वाङ्घ्रिश्रितस्वागतः ॥ १८४ ॥

यत्त्वत्त्वाश्रममद्वितीयमनघं तत् सद्वितीयं श्रियः
 प्रेयः प्राप्तमिदं द्वितीयमिह मे धर्मः परं वर्धताम् ।
 मा भूदञ्जनशैलशेखर हरे त्वत्पादपङ्केस्त्वं-
 प्राप्तस्यास्य कदापि कामकन्दनस्वल्पभक्तज्ञोऽपि मे ॥ १८५ ॥

इज्यौपासनबंधदेवविधिना पूर्वं परद्याश्रमं
 प्रत्यप्यन्नसमर्पणेन सुहितां धृतिं सुखं प्रेप्सतः ।

श्रीमन्नञ्जनशैलशृङ्गविलसत्सन्तान संकल्पय

स्वनैव स्वकर्किकरत्वविभवस्यैव सयूथस्य मे ॥ १८६ ॥

त्वामेवानुभवन्निरन्तरमहं त्वत्पाददास्यप्रियः

त्वत्प्रीत्यै नियतं विधाय विधिवत्सर्वं गृहस्योचितम् ।

कामोद्दामकदर्थनानि कमलाकान्त प्रभावेण ते

दूरीकृत्य कृतार्थयेयमनिजं दीनं भदीयञ्च माम् ॥ १८७ ॥

यस्तु प्राथमिकाश्रमस्त भगवन् क्षिप्रं व्यतीयाय मे

वानप्रस्थ इतीदमद्य जगति प्राप्तं भृशादर्शनम् ।

संन्यासस्तु गृहस्थधर्मवहनव्याक्षिप्तनैजस्थितिः

तद्गार्हस्थ्यमिदं विधत्स्व नियतं धर्म्यं प्रियं ते मम ॥ १८८ ॥

इत्थं वेङ्कटशैलशेखरपदाम्भोजद्वयैकप्रियः

कन्दर्पोद्भटदर्पधूननकृते देवं तमेव श्रयन् ।

धर्म्ये वर्त्मनि वीरराघवकविर्वाञ्छन् शुभं वर्तनं

ततः प्रार्थितवानथास्य पठिताप्यस्त्वेतदीक्षापदम् ॥ १८९ ॥

(अधमर्णप्रार्थना)

श्रीकान्त श्रितसर्वलोकशरण श्रेयोनिधे शाश्वत

स्वाधीनाखिल शान्त क्लृप्तल शुभप्रज्ञानशक्त्युज्ज्वल !

देवाधीश वृषाचलेश्वर दृढं त्वत्पादपद्मप्रियः

त्वद्भृत्यस्तव किंकरोऽसि किमिति प्राप्तोऽसि कष्टां दशान् ॥ १९० ॥

वेदो मानमशेषतस्त भगवांस्त्वं दैवतं केशवः

मान्याः व्यासपराशरादिमुनयो निष्कम्पनिर्धारकाः ।

सत्येवं वृषशैलशेखर कथं त्वत्पादपद्मद्वयीम्

आश्रित्यापि जनोऽयमित्थमधुना कष्टस्य काष्ठां गतः ॥ १९१ ॥

उद्दिश्याङ्घ्रिमुदार ते यदि भवेदेकोऽभिनीतोऽञ्जलिः

केनाप्यच्युत कृत्स्नमस्य वृजिनं मुष्णासि पुष्णासि शम् ।

तत्ताद्वयप्रथपद्मवासरसिकालङ्कारवक्षस्थल

प्राज्ञैरित्थमुदीरितोऽसि तदिदं काले त्वया स्मर्यताम् ॥ १९२ ॥

कालोऽयं कलिरत्र कल्पितमभूज्जन्म त्वयेदं तु नः

तस्मादसदिहास्ति कर्म नतरां भूयः प्रतीक्ष्यं त्वया ।

कामं मोक्षपथस्स मास्तु सकलं त्वन्यत्तदेकोद्भवं

तर्हिक नामनि वेङ्कटेश फणितोऽप्येवं न सन्तुप्यसि ॥ १९३ ॥

नाहं संसृतिसागरान्तरमहावर्तभ्रमं प्रार्थये

नो वा त्वामपहाय दभ्रचिदनुस्वादक्षणं कामये ।

नो वा संप्रति रत्नलक्ष्मणमुनिन्यस्तात्मरक्षाभरः

त्वत्तस्त्वत्पदपद्मसेवनमहानन्दञ्च याचे स्वयम् ॥ १९४ ॥

श्रीमन्नङ्गनशैलशेखर हरे स्वामिन्निदं शिष्यते

यते पादपयोजसेवनमिहाऽऽदेहावसानेप्सितम् ।

तत्तुभ्यं मयका मदीयकयुजा निर्वर्तय त्वं स्वयं

दूरीकृत्य भयं दयाजलनिधे दौषैकराशोर्मम ॥ १९५ ॥

उत्पाद्य स्वयमुत्तमे खलु कुले विद्यासु युक्तास्वपि

व्यत्याद्याद्भुतदेशिकाङ्घ्रिकमलात्संपाद्य यत्सांप्रतम् ।

वात्सल्येन वृषाचलेश नयतो वर्त्म स्वयं साधु माम्

अन्ते हन्त कथं नु घोरवृजिनारण्ये विसर्गे मतिः ॥ १९६ ॥

स्थातुं युक्तमसंशयं समधिया मानावमानद्वये

नैवाथापि निदेशलङ्घनकृतं सखं सतां गर्हणम् ।

आज्ञापालनतत्परस्य यदि मे कामो न संकल्प्यते

पद्माकान्त सुपुत्रहानिविहितश्शोको भवन्तं दहेत् ॥ १९७ ॥

हा हा हन्त मुकुन्द हास्यति कदा चिन्ताज्वरो मानसं
 सर्वोप्येष वृथैव याति समयो दास्येऽपि तिष्ठासतः ।
 आकर्षन्ति यथायथं न च परीहारे मनाक् प्रामवं
 नाथ त्वां शरणं गतस्य ऋणिता श्रीकान्त नैवोचिता ॥ १९८ ॥

अद्य श्वस्तदनन्तरे दिवस इत्येवं मृषाभाषितैः
 अथापेक्षिणमुत्तमर्णेनिवहं नित्यं हरे वञ्चयन् ।
 सर्वं नारकमज्जनाद्रिशिखरालङ्कार चेत्याप्नुयां
 लत्कीर्तिर्मम दास्यवृत्तिरपि हा नूनं ल्यं यास्यतः ॥ १९९ ॥

श्रीमन्नीदृशसाधुवर्त्मनयनप्राप्तं यशस्ते स्थिरं
 कर्तुं किञ्च ममापि जन्म सफलीकर्तुं व्यवस्यन्निह ।
 दासे देव दयातरङ्गितशुभापाङ्गाल्पविक्षेपतः
 क्षिप्रं सर्वमृणं विधूय मम देह्यात्यन्तदास्यं त्वयि ॥ २०० ॥

इत्थं वेङ्कटशैलशृङ्गनिलयं सर्वार्थविश्राणनं
 श्रीमन्तं हरिचन्दनं कुलधनं देवं परं संश्रयन् ।
 प्रेमोद्गारकपायितेन मनसा कैङ्कर्यविघ्नक्षयं
 काङ्क्षन्नस्तुत वीरराघवकविः क्षेमाय देवोऽस्तु सः ॥ २०१ ॥

(पाणिमुद्रास्तवः)

पार्थ पुरा प्रणयतः पुरतो निपाद्य
 पद्यं यदुत्तमरहस्यमसावगासीः ।
 संमेव्य चेकटपतेऽन्न तदर्थदर्शि
 हर्तंगितं तव विनप्यमिधिल्लुरस्मि ॥ २०२ ॥

वाचामगोचरमनन्त पदाब्जयोस्ते
 वेदेषु वैभवमशक्तमेपु वक्तुम् ।
 का नाम मादृशमहाजडदुष्टवाचाम्
 कार्यं वृषाचलपते ऽत्र कथा प्रवृत्तौ ॥ २०३ ॥

कामैकभोगविवशाभ्निदशानुपेत्य

तेषां पशूभक्तुमिच्छथ हन्त कस्मात् ।

तस्माद्द्वरं विविधसच्चरणार्हभूमा-

वल्लैव वस्तुमिति बोधयसि प्रभो त्वम् ॥ २१५ ॥

आराधनेषु विविधेष्वधिदेवमुक्ते-

प्वेतत्पदाब्जयजन परमस्ति सन्तः ।

आराधनं परतरन्विवदमाश्रिताना-

मित्यादरेण वृषशैलमणे ब्रवीषि ॥ २१६ ॥

ण्या विभृतिरियतीदमुपर्यसौ मे

नित्या त्रिपादिति करेण परेण चोक्त्वा ।

बंध्रम्यमाणमिह भन्यजगन्मय त्वं

लोकं निनीपुरवलोक्यसे पदं ते ॥ २१७ ॥

अस्युच्छ्रितः परिन ण्य धराधरेन्द्र

पादेन पश्यत मयैवमधःकृतोऽत्न ।

इत्थं मवद्वृजिनरागिमधो विदध्या-

मातः पद प्रणमतेति वदम्यन्त ॥ २१८ ॥

गृह्णन्ति येऽत्र कुमुमानि कृतेषु साक्षा-

दभ्यर्चनेषु चरणैरमरा महान्त ।

शिक्षानि तेल्लिह वदन्ति गिरोभिरेता-

न्यर्च्यं पदं तदिदमित्यधिदेव वाक्ष ॥ २१९ ॥

तैविक्रमश्चरण ण्य जगद्यथाभ्याः

दभ्यातपत्रमुररचिह्नविशिष्टशोभम ।

एकातपत्रपहवज्रधरादिभाय-

लिप्सा यदि प्रणमतेति वदम्यन्त ॥ २२० ॥

स्थानास्तुदूरमवतीर्णवतस्तस्ते

जङ्घान्तपादयुगलश्रमयापनाय ।

भक्तान्नियोजयसि, यस्य तवाद्भुतस्य

प्रेक्षाल्यप्रशमितश्रम एष लोकः ॥ २२१ ॥

भक्तव्रजं वृषगिरीन्द्र विमोहनं त्वां

स्त्रीभावतस्त्वनुबुभूषुमनुग्रहीतुम् ।

प्राङ्मैथिलीपरिणयात्कृन्तुगौतमस्त्री-

रूपं दृष्यमल लम्भयसेऽङ्घ्रिरेणुम् ॥ २२२ ॥

सा पादुकापि पद्मङ्कजधारात्प्राक्

साकेतराजपद्मुत्तममःयतिष्ठत् ।

तस्मादिदं गिरसि धारयतां करस्थः

क्षेमस्सयोग इति वक्षि वृषाचलेन्द्र ॥ २२३ ॥

मद्दिव्यशाखचरणैकपरायणत्वा

च्छास्वति वीक्ष्य चरणेत्यपि च प्रसिद्धिम् ।

वेदस्स मां गिरिवपुर्वहतीह भक्तये-

त्येवं सुपर्णगिरिश्रृंगमणे ब्रवीषि ॥ २२४ ॥

सत्यादिलोकनिलयांस्तव सेवनार्थे

वैकुण्ठलोकगमनोद्यमिनस्सुरांस्त्वम् ।

अत्रागतोऽस्मि वृषयैल इति ब्रुवाणो

वित्रासितासुर समाह्वयसीति मन्ये ॥ २२५ ॥

ज्ञानात्मके च भुवने जलधेश्च मन्ये

मान्येषु ते निगमराजशिरस्यु नित्यम् ।

तुल्यं श्रियःकमन निस्त्वपरार्थबुद्धि-

प्वप्याविभातमुपदर्शयसेऽग्निपद्मम् ॥ २२६ ॥

आशावशेन बहुधा विरचय्य कर्मा-
 ष्याशाधिपा मदकलेषु मतङ्गजेषु ।
 न्यस्तासना इह पतन्ति जनाः ! फलं तत्
 नित्यं लभध्वमिति वक्षि करेण किं त्वम् ॥ २०४ ॥

दिव्यस्समस्त्यदृतकस्तमसः परस्ता-
 दन्यस्स कश्चिदिति किञ्चु मुधाऽभिमत्या ।
 भक्तैः प्रपत्तृभिरपि त्वपुनर्गतीदं
 प्राप्यं परं पदमिति प्रणयिन् ब्रवीषि ॥ २०५ ॥

क्षेतं महिष्ठमिदमादिवराहदेव-
 कारुष्यकन्दलकटाक्षविनष्टकष्टम् ।
 दत्ते त्विवर्गमपवर्गमपीह तस्मात्
 वस्तव्यमित्युपदिशस्युचितं रमेश ॥ २०६ ॥

आरुह्य सप्त तव सेवनकांक्षयाऽद्रीन्
 आगच्छतः करुणया कमलेश पश्यन् ।
 अलैव तिष्ठत मददूभुतदिव्यरूप-
 द्यष्टिप्रनष्टदुरिता इति किं ब्रवीषि ॥ २०७ ॥

काकासुरेण दृतघोरविचेष्टितेन
 काले जगत्त्रयपरिश्रमणं विधाय ।
 यस्मिन्पदे निपतितं शारणार्थिना प्राक्
 एतत्तदाश्रयत शीघ्रमिति ब्रवीषि ॥ २०८ ॥

सन्ति प्रलोभनपराः फलमल्पमेव
 दक्षाः प्रदातुमधरोचरमाशु देवाः ।
 सर्वत्र तत्र भविनां न सुखायकाशः
 तन्मे पदं शरणमाश्रयतेति वक्षि ॥ २०९ ॥

तेपि त्वदीयमनघ विभव समीक्ष्य

वक्ष्या भवन्ति तत्र कसदृशस्ततोऽस्तु ॥ २३२ ॥

त्वामद्वितीयमखिलाश्श्रुतयो गृणन्ति

श्रीमन् सदैव रमयापि च सद्वितीयम् ।

त्वद्भूमदर्शनसुराग्वुनिधौ निमग्ना

नैवान्यदम्बुजविलोचन लोभयन्ति ॥ २३३ ॥

हा हा निमेतदधरोत्तरमद्य लोभ-

स्सञ्चेष्टमान इति सात्त्विकसघप्राद ।

सर्पज्ञ भाषि परिशील्यत कलौ ते

साधुत्वबुद्धिरिह चेत, न रमेश भीर्मे ॥ २३४ ॥

शक्तिस्तवाम्त्यनवधिर्हि यथा तथैव

श्रीकान्त सन्त्यनवधीनि ममप्यघानि ।

सर्वाधिकम्य तव साम्यमिदं न युक्त

तत्र प्रिचिन्त्य दययोचितमल कुर्या ॥ २३५ ॥

आमङ्गुनृपुरमहामुट भवन्तम्

आम्यापरेण मनसा च दृशा विलोभ्य ।

आनन्दसागरनिमज्जनभाग्यधन्या

मान्या श्रिय कमन सन्तु मयि प्रसन्ना ॥ २३६ ॥

सा सर्पलोकजननी सफलार्तिहन्त्री

सामादिभिस्त्वयि दयामभिवर्धयन्ती ।

त्वय्येक्तामुपगता लम्पतीह यैषा

त्वच्च श्रियो निलय नशरण भवेतम् ॥ २३७ ॥

सर्मान्तरात्मभवन सकलेषु तुल्या

वृत्ति सदैव रमयापि च साहिती ते ।

ससारवारिधिरय भवतामगाधो

जङ्घामितं जलमिवास्ति सुरेन लंघ्य ।

मन्पादपद्मयुगलप्रणिपातमाता-

दित्यादरेण वदसीत्र वृषट्प्रिनाथ ॥ २२७ ॥

एवंविधानि विविधानि विनोधयस्त्वं

विश्वं जनं निजपदाम्बुजसेवनेन ।

धन्यं तनोपि दयया वृषत्रैलशृंगे

नित्य स्थितोऽहं निरपायरमानिवास ॥ २२८ ॥

(इति पाणिमुद्रास्तवः)

नाथ श्रियो नलिनमुन्दरमाश्रयस्ते

पादं पवित्रमपर्नातममस्तखेदः ।

सार्वेन्द्र्यरम्यसम्प्लाद्भुतशोपवृत्ति-

धन्यो वुभूषति दयाम्बुनिधे ममाऽऽत्मा ॥ २२९ ॥

नाथस्य एष नरकच्छिदपारशक्ति-

नाम्स्य पृष्ठ इव नः प्रकटे प्रकृष्टे ।

नारायणाचल इह म्वयमाविरात्मा

भूमा रमासहचर म्वगुणैम्ममिन्द्रे ॥ २३० ॥

एष श्रिया सह हरिस्तुभदिन्धर्मूर्ति-

श्रेष्ठो जनस्य सम्प्लस्य विधिलुरसिान् ।

श्रेयाचले जयति वेम्पटनाथनामा

किं भो जनाम्नदितरल भज चमेनम् ॥ २३१ ॥

ये नाम केचन रमेश समेश कर्म-

वैचिन्त्यन कलिननाद्यनुदृष्टिपक्षा ।

तेपि त्वदीयमनघं विभवं समीक्ष्य

वक्ष्या भवन्ति तव कतसदृशस्ततोऽस्तु ॥ २३२ ॥

त्वामद्वितीयमखिलाश्श्रुतयो गृणन्ति

श्रीमन् सदैव रमयापि च सद्वितीयम् ।

त्वद्गुणदर्शनमुस्वाम्बुनिधौ निमग्नाः

नैवान्यदम्बुजविलोचन लोकयन्ति ॥ २३३ ॥

हा हा निनेतदधरोत्तरमद्य लोक-

स्सञ्चेष्टमान इति सात्त्विकसधवादः ।

सर्वज्ञ भावि परिशीलयतः कलौ ते

साधुत्ववृद्धिरिह चेत्, न रमेज भीमे ॥ २३४ ॥

शक्तिस्तवाम्यनवधिर्हि यथा तथैव

श्रीकान्त सन्त्यनवधीनि ममप्यघानि ।

सर्वाधिकस्य तव साम्यमिदं न युक्तं

तत्त्वं विचिन्त्य दययोचितमल कुर्याः ॥ २३५ ॥

आमङ्गलनृपुरमहामकुटं भवन्तम्

आम्यापरेण मनसा च दृशा विलोक्य ।

आनन्दसागरनिमज्जनभाग्यधन्याः

मान्याः श्रियः कम्पन सन्तु मयि प्रसन्नाः ॥ २३६ ॥

सा सर्वलोकजननी सकलार्तिहन्त्री

सामादिभिस्त्वयि दयामभिवर्धयन्ती ।

त्वय्येक्तामुपगता लसतीह यैषा

त्वञ्च श्रियो नित्य नदशरणं भवेत्तम् ॥ २३७ ॥

सर्वान्तरात्मभवनं सकलेषु तुल्यां

वृत्तिं सदैव रमयापि च साहिती ते ।

नारायणाचलनिवासरताभियुक्ताः

सम्यञ्चिभाव्य सममेव भवन्तमाहुः ॥ २३८ ॥

तद्गाम दिव्यमनघं तपसाप्यगम्यं

सकल्पितं हि भवता न ममात्र खेदः ।

यत् त्वा तथैव रमयाद्य-वृषाद्रिशृंगे

पश्यामि सादरमशेषसमन्वितोऽहम् ॥ २३९ ॥

आसेतुवन्धहिमशैलमनन्तभेदा-

लोका भवन्तमनपायदयानिधानम् ।

आनम्रवाञ्छितविधानपरावतार-

भाराधयन्ति रमया सहितं स्वशक्त्या ॥ २४० ॥

अम्भोजनेत्रमपहाय रमासहाय

क भो जनाः भजथ हन्त वृथा विमुग्धाः ।

सर्वेष्टदम्सकलदेवपतिस्स एष

शेषाचले विहरतीह हि वो हिताय ॥ २४१ ॥

विश्वस्य याचतु फलं तदिहेति बुध्या

विश्वस्य विश्वमिहलोकफल दुहान ।

त्वल्लब्धभूतिविधिशम्भुमुखान्यदेव-

सेवारतिं शमयसीव वृषाद्रिवासिन् ॥ २४२ ॥

बैकुण्ठतो वृषगिरि स्वयमच्युत त्वाम्

आनीय तेऽङ्घ्रियुगमाश्रयितु जनौघम् ।

या प्रेरयत्यथ इतोप्यवतीर्य तस्याः

प्रीत्यै श्रियो मयि निघेहि दयार्द्रदृष्टिम् ॥ २४३ ॥

दिव्ये प्लव्ने विविधवैद्युतदीपरल-

भव्ये भवन्तमिह सम्प्रति पुष्करिण्याम् ।

श्रीशैलनाथ सहितं रमया च भूम्या
दासस्समीक्ष्य च विनम्य च धन्य एषः ॥ २४४ ॥

मुक्तिमध्वृत्तरुचिरस्फटिकावदात-
स्थूणोपगोमिति विचित्रविमानमान्ये ।
विभ्राजमानशुभवैद्युतदीपङ्क्तौ
स्वज्योतिषा ह्यव द्वाऽद्रिपते विभासि ॥ २४५ ॥

श्रीमन् वृषाचलवराञ्जलवल्लभ त्वा-
माश्रित्य सन्ततभक्तपदपद्मसक्तः ।
पापादपापनिचयाक्षिरयाञ्च सम्य-
गात्मानमात्मजनमप्यवितुं प्रयाचे ॥ २४६ ॥

सर्वज्ञ ते न विदितं किमिदं मनो मे
सर्वेषु शक्त न कुतस्तवने निगोज्ये ।
मुक्तादिनेव किमितोऽस्ति मया फलं ते
चद्रुधो यदस्मि भगवन् स परस्समाधिः ॥ २४७ ॥

आशावशाद्दृपगिरीश तथानुरूप्यात्
अज्ञातशक्तिरहमीडितुमध्यवस्यन् ।
अन्यत्र कालमखिलं सरसं क्षिपन् यत्
त्वां प्रस्मरामि तदिदं भगवन् क्षमस्व ॥ २४८ ॥

गीतोपदेशनिरतः पथनात्मजात-
केतोः पृथातनुभुवो रणदेशमध्ये ।
व्याख्याङ्कगोभिकरपद्मदलस नूतं
गोविन्दराज इह वेङ्कटवल्लभ त्वम् ॥ २४९ ॥

त्वय्येव मे मतिरियं नियता विभातु
त्वत्पादपङ्कजधनेन च धन्यता स्यात् ।

त्वलुन्दराङ्गपरिचिन्तनलब्धभूसा

त्वत्किङ्करः कमललोचन वर्तिपीय ॥ २५० ॥

श्रीवेङ्कटाद्रिमदृशं न हि किञ्चिदस्ति

श्रीवेङ्कटेशसदृशो न च जातु कश्चित् ।

तत्त्वादपङ्कजपरागपविलितेन

देहेन तत्परिसरे सुकृती भवानि ॥ २५१ ॥

वज्रायुधादिविबुधव्रजवन्द्यमानं

वज्रैकभूषणविभूषितमुज्ज्वलं त्वाम् ।

वज्रात्कठोरतरमप्यतिमूर्खचित्त-

माशु द्रवं रचयितुं प्रभुमाश्रितोऽसि ॥ २५२ ॥

किं नाम चिन्तयसि दासजने न जाने

देहान्तकालपरमावधिं कार्यमूर्ख ।

शास्त्रश्रमेण विक्लः कुन एव भक्तः

प्रत्यक्षितं स्वपरभावि दुतस्तरां स्यात् ॥ २५३ ॥

आलोटितानि निम्बिलान्यपि यैस्तु शाम्बा-

प्याचर्यितलजमु वैरवधारितं त्वाम् ।

नारायण श्रितवृषाचलनुङ्गशृङ्ग

नाथं नमामि नलिनाक्षमुद्गरमाद्वयम् ॥ २५४ ॥

पादारविन्दयुगले बलवन्मनो मे

निक्षिप्तमच्युत निरस्तसमस्तदोषे ।

तवैव मञ्जुलपनोहरदिव्यरुक्म-

मज्जीरयोभिनि मधुस्वदनं विधत्ते ॥ २५५ ॥

नाथ श्रियो नयनयोर्युगलं मदीयं

निदोषमद्गलनिधिं निधिमाश्रितानाम् ।

आपादचूडमनुभूय भवन्तमेति

साहस्रनेत्रमुखसेवित ! नैव तृप्तिम् ॥ २५६ ॥

रौक्मेण भव्यमहसा मकुटेन मान्यं

चक्रेण ते कमललोचन कम्बुना च ।

नित्यं श्रिया विहितशोभभुजान्तरालं

रूपं प्रभो वृषगिरीश विभातु चित्ते ॥ २५७ ॥

सा मे समस्तजगतीभवभाग्यभूमा

कामातिशायिकमनीयगुणाभिरामा ।

श्यामा रमारमण दिव्यसुवर्णदामा

क्षेमाय मूर्तिरियमस्तु वृषाद्रिधाया ॥ २५८ ॥

सिंहाचलेश्वर दिशो विदिशश्च देव-

मिहं समार्थयितुमेत्य जना भवन्तम् ।

सिंहाद्रयादिव मृगैर्वृजिनैर्विमुक्ताः

सिंहासनेषु महितेषु सुखं जयन्ति ॥ २५९ ॥

नागा हि रत्नशिरसोऽर्थपरायणास्ते

नागेशपर्वतनिवास तथाऽव्यनिस्थाः ।

धर्मे रता दिविमवा अपि कायमग्नाः

त्रैवर्गिकेतरदिमां गमय तिलोकीम् ॥ २६० ॥

मध्येऽवनेरिह तथा पयसां निधाने

व्योमन्यपेततपसि स्फुटरश्मिचिम्बे ।

नित्यं विभान्तमनघं मरुतामघीशं

त्वां सर्वभूतनित्यं कलयेऽज्जनेद्य ॥ २६१ ॥

वेङ्कटमहीध्वरशेखरमिह त्वां

याचति यदेप इदमस्ति न न युक्तम् ।

दीन इह निर्गतिलब्धफल एष

त्वं तु विभुरद्भुतमहागुणनिधिश्च ॥ २६२ ॥

वेङ्कटाधीश ते वैभवं किंविधं

केन वा शक्यते ज्ञातुमत्यद्भुतम् ।

क्षेमभाजं जनं मां भवान् भूयसा

वीक्षितेन स्वयं देव नित्यं कुरु ॥ २६३ ॥

दयासिन्धुः श्रीमान् दलितनिखिलारातिरधिकं

श्रियं नः पुष्पान् यश्शरणमसि कृत्स्नस्य जगतः ।

प्रभुत्वं सौलभ्यं परमपुरुषत्वं त्वं हरे

कदा वा को वा स्याद्ददितुमिह शक्तः कियदपि ॥ २६४ ॥

असामान्यं मान्यं ह्यतिवचनसौलभ्यमधुरं

प्रभुत्वं श्लाघन्ते परमपुरुषं ब्रह्मनिस्ताः ।

अलीकस्तोत्राणामविषयमेनन्ताद्भुतगुणं

तदेकस्थानं त्वां वृषगिरिपते यामि शरणम् ॥ २६५ ॥

अस्मादशामयमनारतदुष्कृतानाम्

अव्याजवत्सलत्तया शमिताङ्गनस्सन् ।

शेषाचलेश भगवन् भवसिन्धुपोतः

पारे परत तनुपे परमे च साम्यम् ॥ २६६ ॥

प्रपद्येऽहं सद्यः पदयुगामविद्यैकनिल्यो

निषद्या दोषाणां निरवधिगुणग्राममनघम् ।

मृगेन्द्रक्षोणीभृन्महितशिखरोद्यानविहृति-

प्रियश्रीवैवश्यक्षतदुरितदृष्टेस्तव हरे ॥ २६७ ॥

सूरीन्द्रा अपि नाथयामुनमुनिश्रीपूर्णरामानुज-

श्रुत्यन्तार्यमुखास्तथा मम गुरुस्त्वय्यन्तरामानुजः ।

शिष्यस्तस्य च रत्नलक्ष्मणमुनिर्यं श्रीनिधिं संश्रिताः

सोऽयं सर्वगुरुस्तुतोऽस्तु नियतं श्रेयःप्रदो नः प्रभुः ॥ २६८ ॥

यदायत्तं विश्वं, यदुपरि न किञ्चित् यत् इदं

निलीनं यत्नेदं यदिदमिति चाग्नायविदितम् ।

भजे तन्निर्दोषं निरवधिकनिस्संल्यविभवं

प्रबुद्धैराराध्यं प्रपदनवशं श्रीश्रियमिह ॥ २६९ ॥

मनो मे मा किञ्चिन्मधुमथन मृद्रातु मदनो

मृष्टे वाऽन्यस्मिन् वा मम भवतु मा रक्षकमतिः ।

अशेषेशे शेषाचलनिलयिनि श्रीपरिवृढे

मुकुन्दे भावो मे भवतु मुनिलोकैकसुगमः ॥ २७० ॥

महत्यानन्देऽस्मिन्महितगुणसिन्धौ स्फुरति तं

विहायायं लोकः किमिति विषये हन्त सजति ।

क्षुधश्चोदन्यायाः प्रशमनमिमं ध्यायन्त जनाः

शरीरे जीर्णेऽस्मिन्नहि भवति तातो न जननी ॥ २७१ ॥

त्वयि सति खगराजक्षमाधराधीश लक्ष्मी-

परीबृढ सकलन्नः क्षेममातन्वति द्राक् ।

किमिति कलयतीदं मानसं त्वद्विभिन्नं

भवसि च परमस्त्वं प्रापकस्सन् फलञ्च ॥ २७२ ॥

नियन्ता न्याप्यं यन्निखिलमपि लोकेषु भवता

तदेष स्वाच्छन्दं विजहदिह जीवो नियतधीः ।

उपेक्ष्यैतद्बाह्यं निपुणमथ सर्वान्तरमिमं

भवन्तं भुञ्जीत श्रितरम दुराशाविरहितः ॥ २७३ ॥

तत्तद्वर्णाश्रमसमुचितं कर्म यस्सात्त्विकस्सन्

यावज्जीवं त्वयि भगवति श्रीश भक्तो विदध्यात् ।

अर्वाचीनैर्न खलु स पुमान् लिप्यते लब्धशेष-
प्रख्यशोणीधरशिखरसंवास कारुण्यतस्ते ॥ २७४ ॥

पादाम्भोजयुगे प्रणम्य निहितं जङ्घागतं मानसं
जानुद्वन्द्वमुपेयिवत् परिगतश्रेष्ठोरु लब्ध्वा कटिम् ।
वक्षः श्रीमणिगोमि संश्रितमथो लोलं भुजेषु क्रमा-
द्वक्त्राब्जं समवाप्य कृन्तमचिरादालम्बते श्रीपते ॥ २७५ ॥

इत्थं निस्तुलतीर्थसप्तशिखरिप्रख्यातशृङ्गाटवी-
कुञ्जैकान्तरमाविहारपरमानन्दं परं पूर्यम् ।
श्रीवत्सान्वयवीरराघवकविः कालेषु यै र्भक्तिमान्
अस्तौपीदिह तानि संकलितवान्पद्यानि सोऽयं स्वयम् ॥ २७६ ॥

इति तर्काण्वेन पण्डितरत्नेन शिरोमणिना उक्तम् । विरराघवाचार्येण विरचितं
श्रीपद्मावतीस्त्रोत्रसहितं श्रीविक्रमेशस्त्रोत्रं संपूर्णम् ॥

॥ शुभमस्तु ॥

श्रीमान्वेकटनाथार्यः कवितार्किककेसरी ।
वेदान्ताचार्यवयो मे सन्निधत्तां सदा हृदि ॥

श्रीः

दयाशतकम्

प्रपद्ये तं गिरिं प्रायः श्रीनिवासानुकम्पया ।
इक्षुसारस्रवन्त्येव यन्मूर्त्या शर्करायितम् ॥ १ ॥

विगाहे तीर्थबहुलां शीतलां गुरुस्सन्ततिम् ।
श्रीनिवासदयाम्भोधिपरीवाहपरम्पराम् ॥ २ ॥

कृतिनः कमलावासकारुण्यैकान्तिनो भजे ।

धत्ते यत्सूक्तिरूपेण त्रिवेदी सर्वयोग्यताम् ॥ ३ ॥

पराशरमुखान्वन्दे भगीरथनये स्थितान् ।

कमलाकान्तकारुण्यगङ्गाप्लावितमद्विधान् ॥ ४ ॥

अशेषविघ्नशमनमनीकेश्वरमाश्रये ।

श्रीमतः करुणाम्बोधौ शिक्षास्रोत इवोत्थितम् ॥ ५ ॥

समस्तजननी वन्दे चैतन्यस्तन्यदायिनीम् ।

श्रोयसां श्रीनिवासस्य करुणामिव रूपिणीम् ॥ ६ ॥

वन्दे वृषगिरीशस्य महिषां विश्वधारिणीम् ।

तत्कृपाप्रतिघातानां क्षमया वारणं यया ॥ ७ ॥

निशामयतु मां नीला यद्भोगपटलैर्ध्रुवम् ।

भावितं श्रीनिवासस्य भक्तदोषेष्वदर्शनम् ॥ ८ ॥

कमप्यनवधिं वन्दे करुणावस्णालयम् ।

वृषशैलस्तटस्थानां स्वयं व्यक्तिसुपागतम् ॥ ९ ॥

अकिञ्चननिधिं सूतिमपवर्गान्निर्वायोः ।

अङ्गनाद्रीश्वरदयामभिष्टौमि निरङ्गनाम् ॥ १० ॥

अनुचरशक्त्यादिगुणामग्रेसरबोधविरचितालोकाम् ।

स्वाधीनवृषगिरीशां स्वयं प्रभूतां प्रमाणयामि दयाम् ॥ ११ ॥

अपि निखिललोकसुचरितमुष्टिं धयदुरितमूर्च्छनाजुष्टम् ।

सञ्जीवयतु दये मामङ्गनगिरिनाथरङ्गनी भवती ॥ १२ ॥

भगवति दये भक्त्या वृषगिरिनाथे समाप्नुते तुङ्गे ।

अप्रतिघमज्जनानां हस्ताल्मब्रो मदागसां मृथः ॥ १३ ॥

कृष्णजनकल्पलतिकां कृत्वापराधस्य निष्क्रियामाद्याम् ।
 वृषगिरिनाथदये त्वां विदन्ति संसारतारिणां विबुधाः ॥ १४ ॥
 वृषगिरिगृहमेधिगुणा बोधवलैश्वर्यवीर्यशक्तिमुखाः ।
 दोषा भवेयुरेते यदि नाम दये त्वया विनाभृताः ॥ १५ ॥
 आसृष्टि सन्ततानामपराधानां निरोधिर्ना जगतः ।
 पद्मासहायकरुणे प्रतिसञ्चरकेलिमाचरसि ॥ १६ ॥
 अचिद्द्विशिष्टान्प्रलये जन्तूनवलोक्य जातनिर्वेदा ।
 करणकलेवरयोगं वितरसि वृषशैलनाथकरुणे त्वम् ॥ १७ ॥
 अनुगुणदशार्पितेन श्रीधरकरुणे समाहितस्नेहा ।
 शमयसि तमः प्रजानां शास्त्रमयेन स्थिरप्रदीपेन ॥ १८ ॥
 सदा वृषाचल्पतेः पादे मुखकान्तिपत्रलछाया ।
 करुणे सुखयसि विनतान्कटाक्षविट्टैः करावचेयफलैः ॥ १९ ॥
 नयने वृषाचलेन्दोस्तारामैत्री दधानया करुणे ।
 दृष्टस्त्वयैव जनिमानपद्मर्गमकृष्टपच्यमनुभवति ॥ २० ॥

समयोपनतैस्तव प्रवाहै-

रनुकम्पे कृतसंप्लवा धरित्री ।

शरणागतसस्यमालिनीयं

वृषशैलेशकृपीवलं धिनोति ॥ २१ ॥

कलशोदधिसम्पदो भवत्याः

करुणे सन्मतिमन्थसस्कृतायाः ।

अमृतांशमवैमि दिव्यदेहं

मृतसञ्जीवनमज्जनाचलेन्दोः ॥ २२ ॥

जलधेरिव शीतता दये त्वं
 वृषशैलाधिपतेस्वभावभृता ।
 प्रलयारभटीनटीं तदीक्षां
 प्रसभं ग्राहयसि प्रसत्तिलास्यम् ॥ २३ ॥
 प्रणतप्रतिकूलमूलघाती
 प्रतिघः कोपि वृषाचलेश्वरस्य ।
 कलमे यवसापचायनीत्या
 करुणे किङ्करतां तवोपयाति ॥ २४ ॥
 अवहिष्कृतनिग्रहान्विदन्तः
 कमलाकान्तगुणान्स्वतन्त्रतादीन् ।
 अविकल्पमनुग्रहं दुहानां
 भवतीमेव दये भजन्ति सन्तः ॥ २५ ॥
 कमलानिलयस्त्वया दयालुः
 करुणे निष्करुणा निरूपणे त्वम् ।
 अत एव हि तावकाश्रितानां
 दुरितानां भवति त्वदेव भीतिः ॥ २६ ॥
 अतिलङ्घितशासनेष्वभीक्ष्णं
 वृषशैलाधिपतिर्विजृम्भितोऽप्या ।
 पुनरेव दये क्षमानिदानै-
 र्भवतीमाद्रियते भवत्यधीनैः ॥ २७ ॥
 करुणे दुरितेषु मामकेषु
 प्रतिकारान्तरदुर्जयेषु खिन्नः ।
 क्वचायितया त्वयैव शार्ङ्गं
 विजयस्थानमुपाश्रितो वृषाद्रिम् ॥ २८ ॥

मंथि तिष्ठति दुष्टृतां प्रधाने

मितदोपानितरान्विचिन्वती त्वम् ।

अपराधगणैरपूर्णकुक्षिः

कमलाकान्तदये कथं भवित्री ॥ २९ ॥

अहमस्यपराधचक्रवर्ती

करुणे त्वं च गुणेषु सार्वभौमी ।

विदुषी स्थितिमीदृशीं स्वयं मां

वृषशैलेश्वरपादसात्कुरु त्वम् ॥ ३० ॥

अशिथिलकरणेऽस्मिन्नक्षतश्वासवृत्तौ

वपुषि गमनयोम्ये वासमासादयेयम् ।

वृषगिरिकटकेषु व्यञ्जयत्सु प्रतीतै-

र्मधुमथन्दये त्वां वारिधाराविशेषैः ॥ ३१ ॥

अविदितनिजयोगक्षेममात्मानभिज्ञं

गुणंल्वरहितं मां गोप्तुकामा दये त्वम् ।

परवति चतुरैस्ते विभ्रमैः श्रीनिवासे

बहुमतिमनपायां विन्दसि श्रीधरण्योः ॥ ३२ ॥

फलवितरणदक्षं पक्षपातानभिज्ञं

प्रगुणमनुविधेयं प्राप्य पद्मासहायम् ।

महति गुणसमाजे मानपूर्वं दये त्वं

प्रतिवदसि यथार्हं पाप्मनां मामकानाम् ॥ ३३ ॥

अनुभवितुमधौघं नाल्मगागामिकालः

प्रशमयितुमशेषं निष्क्रियाभिर्न शक्यम् ।

स्वयमिति हि दये त्वं स्वीकृतश्रीनिवासा

शिथिलितभवभीतिः श्रेयसे जायसे नः ॥ ३४ ॥

अवतरणविशेषैरात्मलीलापदेशै-

रवमतिमनुकम्पे मन्दचित्तेषु विन्दन् ।

वृषभशिखरिनाथस्त्वन्निदेशेन नूनं

भजति शरणभाजां भाविनो जन्मभेदान् ॥ ३५ ॥

परहितमनुकम्पे भावयन्त्यां भवत्यां

स्थिरमनुपधि हार्दं श्रीनिवासो दधानः ।

ललितरुचिषु लक्ष्मीभूमिनीलासु नूनं

प्रथयति बहुमानं त्वत्प्रतिच्छन्दबुद्ध्या ॥ ३६ ॥

वृषगिरिसविधेषु व्याजतो वासभाजां

दुरितकल्पितानां दूयमाना दये त्वम् ।

करणाविलयकाले कान्दिशीकस्मृतीनां

सरयसि बहुलीलं माधवं सावधाना ॥ ३७ ॥

दिशिदिशि गतिविद्धिर्देशिकैर्नायमाना

स्थिरतरमनुकम्पे स्त्यानलम्ना गुणैस्त्वम् ।

परिगतवृषशैलं पारमारोपयन्ती

भवजलधिगतानां पोतपात्री भविली ॥ ३८ ॥

परिमितफलसङ्गात्प्राणिनः किंपचाना

निगमविषणिमध्ये नित्यमुक्तानुपक्तम् ।

प्रसदनमनुकम्पे प्राप्तवत्या भवत्या

वृषगिरिहरिनीलं व्यञ्जितं निर्विशन्ति ॥ ३९ ॥

त्वयि बहुमतिहीनः श्रीनिवासानुकम्पे

जगति गतिमिहान्यां देवि संमन्यते यः ।

स खलु विबुधसिन्धौ सन्निकर्षे वहन्त्यां

क्षमयति मृगवृष्णाधीचिकाभिः पिपासाम् ॥ ४० ॥

अपि केशुणे जनस्य तरुणेन्दुविभूषणता-

मपि कमलासनत्वमपि धाम वृषाद्रिपतेः ।

तरतमतावशेन तनुते ननु ते विततिः

परहितवर्ष्मणा परिपचेलिमकैलिमती ॥ ५३ ॥

धृनभुवना दये त्रिविधगत्यनुकूलतरा

वृषगिरिनाथपादपरिरंभवती भवती ।

अविदितवैभवाऽपि सुरसिन्धुरिवातनुते

सकृदवगाहमानमपनापमपापमपि ॥ ५४ ॥

निगमसमाश्रिता निखिललोकसमृद्धिकरी

भजद्बुधकूलमुद्रुजगतिः परितसहिता ।

प्रकटितहंसमत्स्यकमठाद्यवतारशता

त्रिबुधसरिच्छ्रयं वृषगिरीशदये वहसि ॥ ५५ ॥

जगति मितंपचा त्वदितरा तु दये तरला

फलनियमोज्झिता भवति सन्तपनाय पुनः ।

त्वमिह निरङ्कुशप्रशकनादिविभूतिमती

वितरसि देहिनां निरवधिं वृषशैलनिधिम् ॥ ५६ ॥

सकरुणलौकिकप्रभुपरिग्रहनिग्रहयो-

र्नियतिमुपाधिचक्रपरिवृत्तिपरंपरया ।

वृषभमहीधरेशकरुणे वितरंगयतां

श्रुतिमितसपदि त्वयि कथं भविता विशयः ॥ ५७ ॥

वृषगिरिकृष्णमेघजनिता जनितापहरां

त्वदभिमतिं सुवृत्तिमुपजीव्य निवृत्ततृषः ।

बहुषु जलाशयेषु बहुमानमपोह्य दये

न जहति सत्यथ जगति चातकवल्कृतिनः ॥ ५८ ॥

त्वदुदयतूलिकाभिरमुना वृषशैलजुया

स्थिरचरशिल्पिनैव परिकल्पितचित्रधियः ।

यतिपतियामुनप्रभृतयः प्रथयन्ति दये

जगति हितं न नस्त्वयि भरन्यसनादधिकम् ॥ ५९ ॥

मृदुहृदये दये मृदितकामहिते महिते

धृतविबुधे बुधेषु विततात्मधुरे मधुरे ।

वृषगिरिसार्वभौमदर्शिते मयि ते महतीं

भवुकनिधे निधेहि भवनूलहरां लहरीम् ॥ ६० ॥

अकूपरैरेकोदकसमयवैतण्डिकजवै-

रनिर्वाप्यां क्षिप्रं क्षपयितुमविद्यास्यवडवाम् ।

कूपे त्वं तत्तादृक्प्रथिमवृषपृथ्वीधरपति-

स्वरूपद्वैगुण्यद्विगुणनिजत्रिन्दुः प्रवहसि ॥ ६१ ॥

विवित्सावेतालीविगमपरिशुद्धेऽपि हृदये

पटुप्रत्याहारप्रभृतिपुटयाकप्रचकिताः ।

नमन्तस्त्वां नारायणशिखरिक्कूटस्थकरूपे

निरुद्धत्वद्गोहा नृपतिसुतनीतिं न जहति ॥ ६२ ॥

अनन्याधीनस्सन्भवति परतन्त्रः प्रणमतां

कूपे सर्वेद्रष्टा न गणयति तेषामपकृतिम् ।

पतिस्त्वत्पारार्थ्यं प्रथयति वृषक्षमाधरपति-

र्व्यवस्थां वैयात्यादिति विघटयन्ती विहरसि ॥ ६३ ॥

अपां पत्युश्शूलनसहनमुनेर्धर्मनिगलं

कूपे काकस्यैकं हितमिति हिनास्त स नयनम् ।

विलीनस्वातन्त्र्यो वृषगिरिपतिस्त्वद्विहृतिभि-

र्दिशत्येवं देवो जनितसुगतिं दण्डनगतिम् ॥ ६४ ॥

आजां स्याति धनमनुचरानाधिराज्यादिकं वा
 काले दृष्ट्वा कमलवमतेरप्यक्रिञ्चित्कराणि ।
 पाद्माकान्त प्रणिहितवतीं पालनेऽनन्यसाधये
 साराभिजा जगति कृतिनस्सश्रयन्ते दये त्वाम् ॥ ४१ ॥

प्राजपत्यप्रभृतिविभवं प्रेक्ष्य पर्यायदुःख
 जन्माहाङ्गन्यृपगिरिवने जम्बुपां तस्थुषां वा ।
 आशांसाना कतिचन विभोस्त्वत्परिष्वङ्गधन्यै-
 रङ्गीकारं क्षणमपि दये हार्दतुङ्गैरपाङ्गैः ॥ ४२ ॥

नाभीपद्मस्फुरणसुभगा नव्यनीलोत्पलाभा
 म्रीडाशैलं कमपि कलणे वृष्वती वेङ्कटाख्यम् ।
 शीता नित्यं प्रसदनवती श्रद्धधानावगाह्या
 दिव्या काचिज्जयति महती दीर्घिकां तावकीना ॥ ४३ ॥

यस्मिन्दृष्टे तदितरसुखैर्गम्यते गोप्सद्वत्वं
 सत्य ज्ञान त्रिभिरवधिभिर्मुक्तमानन्दसिन्धुम् ।
 त्वत्स्वीकारात्तमिह कृतिनस्सूरिवृन्दानुमान्यं
 नित्यापूर्वं निधिमिव दये निर्विशन्त्यञ्जनाद्रौ ॥ ४४ ॥

सारं लब्ध्वा कमपि महत श्रीनिवासाम्बुरांशे
 काले काले घनरसवती कालिकेवानुकम्पे ।
 व्यक्तोन्मेवा मृगपतिगिरौ विश्वमाप्याययन्ती
 शीलोपज्ञ क्षरति भवती शीनल सद्गुणौघम् ॥ ४५ ॥

भीमे नित्य भवजलनिधौ मज्जनां मानवाना-
 मालम्बार्थं वृषगिरिपतिस्त्वन्निदेशात्प्रयुक्ते ।
 प्रज्ञासार प्रकृतिमहता मूलभागेन जुष्ट
 शाखाभेदैस्सुभगमनघ शाश्वतं शास्त्रपाणिम् ॥ ४६ ॥

विद्वत्सेवाक्तकनिकपैर्वीतपङ्काशयानां

पद्माकान्तः प्रणयति दये दर्पणं ते स्वशास्त्रम् ।

लीलादक्षां त्वदनवसरे लालयन्विप्रलिप्तां

मायाशास्त्राप्यपि शमयितुं त्वत्प्रग्नप्रतीपान् ॥ ४७ ॥

दैवात्मासे वृषगिरितटं देहिनि त्वन्निदाना-

त्स्वामिन्याहीत्यवशवचने विन्दति स्वामनस्यम् ।

देवः श्रीमान् दिशति करुणे दृष्टिमिच्छंस्त्वदीया-

मुद्धातेन श्रुतिपरिषदामुत्तरेणाभिमुखम् ॥ ४८ ॥

श्रेयःसूतिं सकृदपि दये सम्मतां यस्सखीं ते

शीतोदारामलभत जनः श्रीनिवासस्य दृष्टिम् ।

देवादीनामयमनृणतां देहवत्त्वेऽपि विन्दन्

बन्धान्मुक्तो ब्रह्मिभिरनघैः पूर्यते तत्प्रयुक्तैः ॥ ४९ ॥

दिव्यापाङ्गं दिशसि करुणे येषु सद्देशिकात्मा

क्षिप्रं प्राप्ता वृषगिरिपतिं क्षत्रबन्ध्वादयस्ते ।

विश्वाचार्या विधिशिवमुखास्स्वाधिकारोपलब्धा

मन्ये माता जड इव सुते वत्सल्य मादृशे त्वम् ॥ ५० ॥

अतिक्रमणोऽपि जन्तुरधिगम्य दये भवती-

मशित्थिलधर्मसेतुपदवी रुचिरामचिरात् ।

अमितमहोर्मिजालमतिलङ्घ्य भवान्बुनिधिं

भवति वृषाचलेशपदपत्तननित्यधनी ॥ ५१ ॥

अभिमुखभावसंपदभिसंभविनां भविनां

कचिदुपलक्षिता कचिदभंगुरगूढगतिः ।

विमलरसावहा वृषगिरीशदये भवती

सपदि सरस्वतीव शमयत्यधमप्रतिषम् ॥ ५२ ॥

अपि करुणे जनस्य तरुणेन्दुविभूषणता-

मपि कमलासनत्वमपि धाम वृषाद्रिपतेः ।

तरतमतावशेन तनुते ननु ते विततिः

परहितवर्ष्मणा परिपचेलिमकेलिमती ॥ ५३ ॥

धृतभुवना दये त्रिविधगत्यनुकूलतरा

वृषगिरिनाथपादपरिरंभवती भवती ।

अविदितवैभवाऽपि सुरसिन्धुरिवातनुते

सकृद्वगाहमानमपतापमपापमपि ॥ ५४ ॥

निगमसमाश्रिता निखिललोकसमृद्धिकरी

भजद्वधभूलभुद्रुजगतिः परित्तहिता ।

प्रकटितहंसमत्स्यकमठाघवतारशता

विबुधसरिच्छ्रयं वृषगिरीशदये वहसि ॥ ५५ ॥

जगति मितंपचा त्वदितरा तु दये तरला

फलनियमोज्जिता भवति सन्तपनाय पुनः ।

त्वमिह निरङ्कुशप्रशकनादिविभूतिमती

वितरसि देहिनां निरवधिं वृषशैलनिधिम् ॥ ५६ ॥

सकरुणलौकिकप्रभुपरिग्रहनिग्रहयो-

नियतिमुपाधिचक्रपरिवृत्तिपरंपरया ।

वृषभमहीधरेशकरुणे वितरंगयतां

श्रुतिमितसपदि त्वयि कथं भविता विशयः ॥ ५७ ॥

वृषगिरिकृष्णमेघजनितां जन्तापहरां

त्वदभिमतिं सुवृत्तिमुपजीव्य निवृत्ततृपः ।

बहुषु जलाशयेषु बहुमानमपोह्य दये

न जहति सत्यं जगति चातकवत्कृतिनः ॥ ५८ ॥

त्वदुदयतूलिकाभिरमुना वृषशैलजुषा
 स्थिरचरशिल्पिनैव परिकल्पितचित्रधियः ।
 यतिपतियामुनप्रभृतयः प्रथयन्ति दये
 जगति हितं न नृस्त्वयि भरन्व्यसनादधिकम् ॥ ५९ ॥
 मृदुहृदये दये मृदितकामहिते महिते
 धृतविवुधे बुधेषु धिततात्मधुरे मधुरे ।
 वृषगिरिसार्वभौमदायते मयि ते महतीं
 भवुकनिधे निधेहि भवनूलहरां लहरीम् ॥ ६० ॥
 अकूपारैरेकोदकसमयवैतण्डिकजवै-
 रनिर्वाप्यां क्षिप्रं क्षणयितुमविद्यास्वचडवान् ।
 कृपे त्वं तत्तादृक्प्रथिमवृषपृथ्वीधरपति-
 स्वरूपद्वैगुण्यद्विगुणनिजचिन्दुः प्रवहसि ॥ ६१ ॥
 विविक्तावेतालीविगमपरिशुद्धेऽपि हृदये
 पटुप्रत्याहारप्रभृतिपुटपाकप्रचक्रिताः ।
 नमन्तस्त्वां नारायणशिखरिकूटस्थकसूणे
 निरुद्धत्वद्ग्रीहा नृपतिसुतनीतिं न जहति ॥ ६२ ॥
 अनन्याधीनस्सन्भवति परतन्त्रः प्रणमतां
 कृपे सर्वद्रष्टा न गणयति तेषामपकृतिम् ।
 पतिस्त्वत्पारार्थ्यं प्रथयति वृषक्षमाधरपति-
 र्यवस्थां वैयात्यादिति विघटयन्ती विहरसि ॥ ६३ ॥
 अपां पत्युश्शत्रून्सहनमुनेर्धर्मनिगलं
 कृपे काकस्यैकं हितमिति हिनास्त सा नयनम् ।
 विलीनस्वातन्त्र्यो वृषगिरिपतिस्त्वद्विहृतिभि-
 दिशत्येवं देवो जनितसुगतिं दण्डनगतिम् ॥ ६४ ॥

निषादानां नेता कपिकुलपतिः कापि शवरी
 कुचेलः कुञ्जा सा व्रजयुवतयो माल्यकृदिति ।
 अमीषां निम्नत्वं वृषगिरिपतेरुन्नतिमपि
 प्रभूतैः स्रोतोभिः प्रसभमनुकम्पे समयसि ॥ ६५ ॥

त्वया दृष्टस्तुष्टि भजति परमेष्ठी निजपदे
 वहन्पूर्तारष्टौ विहरति मृडानीपरिवृद्धः ।
 विभर्ति स्वाराज्यं वृषशिखरिशृंगारिकरुणे
 शुनासीरो देवासुरसमरनासीरसुभटः ॥ ६६ ॥

दये दुग्धोदन्वद्व्यतियुतसुधासिन्धुनयत-
 स्त्वदाश्लेषान्नित्यं जनितमृतसंजीवनदशाः ।
 स्वदन्ते दान्तेभ्यः श्रुतिवदनकर्पूरगुल्फिका
 विषुष्वन्तश्चित्तं वृषशिखरिविश्वंभरगुणाः ॥ ६७ ॥

जगज्जन्मस्थेमप्रलयरचनाकेलिरसिको
 विमुक्तधेकद्वारं विघटितकवाटं प्रणयिनाम् ।
 इति त्वद्यायत्तं द्वितयमुपधीकृत्य करुणे
 विशुद्धाना वाचां वृषशिखरिनाथः स्तुतिपदम् ॥ ६८ ॥

कलिशोभोन्मीलक्षितिकलुपकलंकपजवै-
 रनुच्छेदैरैतैरवटतटवैषम्यरहितैः ।
 प्रवाहैस्ते पद्मासहचरपरिष्कारिणि कृपे
 विकल्पन्तेऽनल्पा वृषशिखरिणो निर्झरगुणाः ॥ ६९ ॥

स्त्रिलं चेतोवृत्तेः किमिदमिति विस्मेरभुवनं
 कृपे सिंहक्ष्माभृल्लुप्तमुखचमत्कारकरणम् ।
 भरन्यासच्छन्नप्रबलवृजिनप्राभृतभृतां
 प्रतिप्रस्थानं ते श्रुतिनगरशृंगाटकजुपः ॥ ७० ॥

त्रिविधचिदचित्सत्तास्थेमप्रवृत्तिनियामिका

वृषगिरिविभोरिच्छा सा त्वं परैरपराहता ।

कृपणभरभृत्किं कुर्वाणप्रभृतगुणान्तरा

वहसि करुणे वचक्षुष्यं मदीक्षणसाहसे ॥ ७१ ॥

वृषागिरिपतेर्हृद्या विधायतारसहायिनी

क्षपितनिस्त्रिलावद्या देवि क्षमादिनिषेविता ।

भुवनजननी पुंसां भोगापवर्गविधायिनी

वितमसि पदे व्यक्तं नित्यां विभर्षि दये स्वयम् ॥ ७२ ॥

स्वयमुदयिनस्सिद्धाद्याविष्कृताश्च शुभालया

विविधविभवव्यूहावासाः परं च पदं विभोः ।

वृषगिरिमुखेप्वेतेष्विच्छावधि प्रतिलब्धये

दृढविनिहिता निश्चेषिस्त्वं दये निजपर्वभिः ॥ ७३ ॥

हितमिति जगद्दृष्ट्या क्लृप्तैरक्षयफलान्तरै-

रमतिविहितैरन्यैर्धर्मायितैश्च यदृच्छया ।

परिणतबहुच्छन्ना पद्मासहायदये स्वयं

प्रदिशसि निजाभिप्रेतं नः प्रशाभ्यदपत्न्या ॥ ७४ ॥

अतिविधिशिवैरैश्वर्यात्मानुभूतिरसैर्जना-

नहृदयमिहोपच्छन्दैषामसंगदशार्थिनी ।

तृपितजनतातीर्थस्नानक्रमक्षपितैः नसां

वित्तरसि दये वीतातङ्का वृषाद्रिपतेः पदम् ॥ ७५ ॥

वृषगिरिसुधासिन्धौ जन्तुर्दये निहितस्त्वया

भवभयपरीतापच्छिद्यै भजन्नघमर्षणम् ।

मुषितकलुषो मुक्तरघेसैरैरभिपूर्यते

स्वयमुपनतैस्त्रात्मानन्दप्रभृत्यनुबन्धिभिः ॥ ७६ ॥

अनितरजुषामन्तर्मूलेऽप्यपायपरिप्लवे

कृतविदनघा विच्छिन्नैषा कृपे यमवश्यताम् ।

प्रपदनफलप्रत्यादेशप्रसङ्गविवर्जित

प्रतिविधिमुपादत्से सार्धं वृषाद्रिहितैषिणा ॥ ७७ ॥

क्षणविलयिना शास्त्रार्थाना फलाय निवेशिते

पितृसुरगणे निर्वेशात्प्रागपि प्रलय गते ।

अधिगतवृषक्षमाभृन्नाथामकालमशवदा

प्रतिभुवमिह व्याचल्युस्त्रा कृपे निरुपप्लवाम् ॥ ७८ ॥

त्वदुपसदनादद्य श्वो वा महाप्रलयेऽपि वा

वितरति निज पादाम्भोजं वृषाचलशेखर ।

तदिह करुणे तत्तत्क्रीडातरङ्गपरम्परा-

तरतमतया जुष्टायास्ते दुरत्ययता विदु ॥ ७९ ॥

प्राणिहितधिया त्वत्सपृक्ते वृषाद्रिशिखामणौ

प्रसृमरसुधाधाराकारा प्रसीदति भावना ।

दृढमिति दये दत्तास्वाद विमुक्तिवलाहक

निभृतगरस्तो निध्यायन्ति स्थिराशयचातका ॥ ८० ॥

कृपे विगतवेल्या कृतसमग्रप्रोषैस्त्वया

कलिज्वलनदुर्गते जगति कालभेधायितम् ।

वृषक्षितिधरादिषु स्थितिपदेषु सानुप्लवै-

वृषाद्रिपतिविग्रहैर्व्यपगताखिलावग्रहै ॥ ८१ ॥

प्रसूय विविध जगत्तदभिवृद्धये त्व दये

समीक्षणविचिन्तनप्रभृतिभिस्त्वय तादृशै ।

विचित्रगुणचित्रिता विविधद्वीपपैदेशिकी

वृषाचल्पतेस्तनु विशसि मत्स्यकर्मादिकाम् ॥ ८२ ॥

युगान्तसमयोचितं भजति योगनिद्रारसं
 वृषक्षितिभृदीश्वरे विहरणक्रमाज्जाग्रति ।
 उदीर्णचतुर्णवोकदनवेदिनीं मेदिनीं
 समुद्धृतवती दये त्वदभिजुष्टया दंष्ट्रया ॥ ८३ ॥

सटापटलमीषणे सरमसाद्ब्रह्मासोद्भटे
 स्फुरत्कृधि परिस्फुटभ्रुकुटिकेऽपि कृत्के कृते ।
 दये वृषगिरीशितुर्दनुजडिम्बदत्तस्तना
 सरोजसदृशा दृशा समुदिताकृतिर्दृश्यसे ॥ ८४ ॥

प्रसक्तमधुना विधिप्रणिहितैः सपर्योदकैः
 समस्तदुरितच्छिदा निगमगन्धिना त्वं दये ।
 अशेषमविशेषतस्त्रिजगदञ्जनाद्रोशितु-
 श्वराचरमचीकरश्चरणपङ्कजेनाङ्कितम् ॥ ८५ ॥

परश्वथतपोधनप्रथनसत्कृतूपाकृत-
 क्षितीश्वरपशुक्षरक्षतत्रकुङ्कुमस्थासकैः ।
 वृषाचलदयालुना ननु विहर्तुमालिप्यथाः
 निधाय हृदये दये निहतरक्षितानां हितम् ॥ ८६ ॥

कृपे कृतजगद्धिते कृपणजन्तुचिन्तामणे
 रमासहचरं क्षितौ रघुधुरीणयन्त्या त्वया ।
 व्यमज्यत सरित्पतिस्सकृद्भवेक्षणात्तक्षणा-
 त्यकृष्टचहुपातकप्रदामहेतुना सेतुना ॥ ८७ ॥

कृपे परवतस्त्वया वृषगिरीशितुः क्रीडितं
 जगद्धितमशेषतस्तदिदमित्थमर्थाप्यते ।

मद्च्छलपरिच्युतप्रणतदुष्कृतप्रेक्षितै-
 र्हतप्रचलदानवैर्हलधरस्य हेलयसतैः ॥ ८८ ॥

प्रभूतविबुधद्विपद्मरणखिन्नविश्वभरा-

भरापनयनच्छलात्त्वमतार्थं लक्ष्मीधरम् ।

निराकृतवती दये निगमसौधदीपश्रिया

त्रिपश्चिदधिगीतया जगति गीतयाऽन्धतम ॥ ८९ ॥

वृषाद्रिदृश्यसादिन प्रगल्भोर्मरूपेखित-

स्त्विषा स्फुटतटिद्रुणस्त्वदवसेकसस्कारवान् ।

करिष्यति दये कल्पिप्रबलघर्मनिर्मूलन

पुन वृत्तयुगाङ्कुर भुवि कृपाणधाराधर ॥ ९० ॥

विश्वोपकारमिति नाम सदा दुहाना

मद्यापि देवि भवतीमवधीरयन्तम् ।

नाथे निवेशय वृषाद्रिपतौ दये त्व

न्यस्तस्वरक्षणभर त्वयि मा त्वयैव ॥ ९१ ॥

नैसर्गिकेण तरसा करुणे नियुक्ता

निम्नेतरेऽपि मयि ते विततिर्यदि स्यात् ।

विस्मापयेद्वृषगिरीश्वरमप्यवार्या

वेलातिलङ्घनदशेव महाम्बुराशे ॥ ९२ ॥

विजातशासनगतिर्विपरीतवृत्त्या

वृत्तादिभि परिचिता पदवी भजामि ।

एवविधे वृषगिरीशदये मयि त्व

दीने विभोऽशमय दण्डधरत्वलीलाम् ॥ ९३ ॥

मासाहसोक्तिघनकञ्चुकवञ्चितान्य

पश्यन्तु तेषु विदधाम्यतिसाहसानि ।

पद्मासहायकरणे न रणस्ति कि त्व

घोर बुलिङ्गशत्रुनेरिव चोष्टित मे ॥ ९४ ॥

विक्षेपमर्हसि दये विपलायितेऽपि

व्याजं विभाव्य वृषशैलपतेर्विहारम् ।

स्वाधीनसत्वसरणिस्त्वयमत्र जन्तौ

द्राघीयसी दृढतरा गुणवागुरा त्वम् ॥ ९५ ॥

सन्तन्यमानमपराधगणं विचिन्त्य

त्रस्यामि हन्त भवती च विभावयामि ।

अहाय मे वृषगिरीशदये जहीमा-

माशीविषग्रहणकेलिनिभामवस्थाम् ॥ ९६ ॥

औत्सुक्यपूर्वमुपहृत्य महापराधान्

मातः प्रसादयितुमिच्छति मे मनस्त्वाम् ।

आलिख्य तान्निखशेषमलब्धतृप्ति-

स्ताम्यस्वहो वृषगिरीशधृता दये त्वम् ॥ ९७ ॥

जह्याद्वृषाचल्पतिः प्रतिघेऽपि न त्वां

धर्मोपतत इव शीतलतामुदन्वान् ।

सा मामस्तुदभरन्यसनानुवृत्ति-

स्तद्वीक्षणैः स्पृश दये तवकेलिप्रभैः ॥ ९८ ॥

दृष्टेऽपि दुर्बलधियं दमनेऽपि हसं

स्नात्वाऽपि धूलिरसिकं भजनेऽपि भीमम् ।

बद्धा गृहाण वृषशैलपतेर्दये मां

त्वद्वारणं स्वयमनुग्रहशृङ्खलाभिः ॥ ९९ ॥

नातः परं किमपि मे त्वयि नाथनीयं

मातर्दये मयि बुरुष्य तथा प्रसादम् ।

बद्धादरो वृषगिरिप्रणयी यथाऽसौ

मुक्तानुभूतिमिह दास्यति मे मुकुन्दः ॥ १०० ॥

निस्सीमवैभवजुषां मिषतां गुणानां

स्तोतुर्दये वृषगिरीशगुणेश्वरीं त्वाम् ।

तैरेव नूतमवशैरभिनन्दितं मे

सत्यापितं तव बलादकुतोभयत्वम् ॥ १०१

अद्यापि तद्दृषगिरीशदये भवत्या-

मारम्भमात्रमनिदं प्रथमस्तुतीनाम् ।

सन्दर्शितस्वपरनिर्वहणा सहैथा

मन्दस्य साहसमिदं त्वयि वन्दिनो मे ॥ १०२ ॥

प्रायो दये त्वदनुभावमहाम्बुराशौ

प्राचितसप्रभृतयोऽपि परं तटस्थाः ।

तत्रावतीर्णमतल्लपृशमाप्लुतं मां

पद्मापतेः प्रहसनोचितमाद्रियेथाः ॥ १०३ ॥

वेदान्तदेशिकपदे विनिवेश्य बालं

देवो दयाशक्तकमेतदवादयन्माम् ।

वैहारिकेण विधिना समये गृहीतं

वीणाविशेषमिव वेङ्कटशैलनाथः ॥ १०४ ॥

अनवधिमधिकृत्य श्रीनिवासानुकम्पा-

मवितथविषयत्वाद्विश्वमत्रीडयन्ती ।

विविधकुशलनीवी वेङ्कटेशप्रभृता

स्तुतिरियमनवद्या शोभते सत्यभाजाम् ॥ १०५ ॥

शक्तमिदमुदारं सम्यगभ्यस्यमाना-

नृषगिरिमधिरस्य व्यक्तमालोकयन्ती ।

अनितरशरणानामाधिराज्येऽभिषिञ्चे-

च्छमितरिमत्पक्षा शार्ङ्गधन्वानुकम्पा ॥ १०६ ॥

विश्वानुग्रहमातरं व्यतिषजत्त्वर्गापवर्गा सुधा-

सघ्नीचीमिति वेङ्कटेश्वरकविर्भक्त्या दयामस्तुत ।

पद्यानामिह यद्विधेयमगवत्सङ्कल्पकल्पद्रुमात्

शंशामास्ताधृतचूतनयतस्सांपातिकोऽयं क्रमः ॥ १०७ ॥

कामं सन्तु मिथः करम्बितगुणावद्यानि पद्यानि नः

कस्यास्मिञ्छतके सदम्बुकतके दोषश्रुतिं क्षाम्यति ।

निष्पत्सूहृवृषादिनिर्झरझरत्कारच्छलेनोञ्जलम्

दीनालम्बनदिव्यदम्पतिदयाकलोलकोलाहलः ॥ १०८ ॥

इति कवितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य कृतिषु

दयाशतकं सम्पूर्णम्

कवितार्किकसिंहाय कल्याणगुणशालिने ।

श्रीमते वेङ्कटेशाय वेदान्तगुरवे नमः ॥

श्रीरस्तु

श्रीः

श्रीनिवासगुणाकरः

श्रीवरदाचार्यविरचितव्याख्यानसहितः

वादिकण्ठीरवश्रीमद्वरदार्येण धीमता ।

व्याख्या श्रीवासकाव्यस्य लिख्यते पदयोजनी ॥

श्रीवेङ्कटेश्वरस्तोत्रमारभते—

श्रीभृत्सद्वृषगोत्रशेखरमणे वेदप्रवक्तः शुचे

लोकास्वाद्यचरित मुन्दरतनो धीवारिभिः क्षालिते ।

सस्रैतद्वरदक्षिणा शुभगुणा सालङ्कृतिर्विस्फुर-

त्सद्वृत्ता कविता मया तव पदे दासेन भाव्याऽर्प्यते ॥ १ ॥

श्रीभृदिति ॥ श्रियं शोभां संपत्तिं पद्मां विभर्तीति श्रीभृत्, तस्य संबुद्धिः । 'शोभासंपत्तिपद्मासु लक्ष्मीः श्रीरिति कथ्यते' इति निघण्टुः । सतो वृषगोत्रस्य वेङ्कटाचलस्य शेखरमणे, सत्(न्) वृषं(पः) सुकृतं यस्य तादृशस्य गोत्रस्य शेखरमणे सत्कुलप्रमूतेति चार्थः । वेदप्रवक्तः वेदानां हयग्रीवरूपेण प्रवचनकर्तारित्यर्थः । शुचिः परिशुद्ध इत्यर्थः । लोकैः जनैः आस्वाद्यमनुभवैकयोग्यं चरितं चारितं यस्य सः । सुन्दरा तनुर्यस्य सः । धीवारिभिः ज्ञानवारिभिः क्षालिते शोधिते, तव भवतः पदे पादे । स्वेन स्वीयेन सह वर्तते इति सस्वः । सचासावेप च सस्वैप एष आत्मा अहमित्यर्थः । 'स एव वरदक्षिणा श्रेष्ठदक्षिणा यस्यास्ता सस्रैतद्वरदक्षिणा, आत्मीयसहित आत्मैव वरदक्षिणेत्यर्थः । शुभः गुणः सौन्दर्यादिर्यस्यास्ता शुभगुणा । अलङ्कारादि (अलङ्कृतिरलङ्कारः अनुप्रासादि-) रूपमादिश्च तेन सहिता सालङ्कृतिः । विस्फुरत् प्रकाशमानं सन् योयं वृषं शार्दूलादिकं यस्यास्ता । कविता मया दासेन अर्प्यते समर्प्यते । अस्मिन् श्लोके

सम्बुद्धिसप्तकम् ॥ १ ॥

ब्रह्मादीनामपि स्तोतुमशक्यस्य तव पदे मम स्तोत्रप्रवृत्तिर्हेयेत्याह—

वाण्यस्योऽसमदृक् सहस्रवदनो द्योसत्पुरोधाःस्वभू-
हृज्जादात्तवरः पुराणवरकृत् तत्पुत्रकस्तत्सुतः ।

सेनेशो वरभाष्यकृत् तव परा घण्टाऽहमल्पं परं

यौष्माकीन(ण)गुणादिकं कथयितुं लक्ष्मीश शक्तो न किम् ॥

हे लक्ष्मीय वाणी सरस्वती आस्ये यस्येति व्यधिकरणबहुव्रीहिः
चतुर्मुखः । असमा दृशो यस्य सः असमदृक् रुद्रः । सहस्राणि वदनानि मुखानि
यस्य सः सहस्रवदनः अनन्तः । द्योसत्पुरोधाः बृहस्पतिः । स्वस्माद्भवतीति स्वभूः
ब्रह्मा, तस्य हृत्-हृदयं तस्माज्जायत इति हृज्ज्. नारदः, तस्मादात्तः स्वीकृतः वरो
यस्य सः चाल्मीकिः । दैवाद्वृत्ते वरः श्रेष्ठे त्रिषु क्लीवं मनाक् प्रिये' इति निघण्टुः ।
पुराणवरकृत् पराशरः तत्पुत्रकः व्यासः तत्सुतः श्रीशुकः । सेनेशो विष्वक्सेना-
शशठकोपः । वरभाष्यकृत् श्रीभाष्य[कृत]कारः । घण्टा वेदान्ताचार्य उक्तभ्यो-
ऽन्योऽहमिति शब्दार्थः । यौष्माकीनं(णं) युष्मत्संबन्धिनं परमनन्तमधिकं वा
गुणादिकं कथयितुं स्तोतुमल्पं यथातथा शक्तः समर्थः नकिं शक्त एवेत्यर्थः ॥ २ ॥

एवं स्तोतुमशक्त्वेऽपि यावच्छक्ति स्तोप्यामीत्याह—

व्योमाब्जायितसीमभूमिकमपि श्रीभृङ्गवद्वैभवं
तावचित्सुलभं धृतामृतरसं सञ्जीवनैकौपधम् ।

यावच्छक्ति वदामि यामि सुसुखं तेनैव कात्स्न्येन कः

पानाशक्त इति ब्रमुञ्चति पयो गाङ्गं सवृद्चेतनः ॥ ३ ॥

भूमिकं(मिः) सीमातिशयं(-प्रदेशः) यस्य सः(तत्) तादृशमपि यावच्छक्ति
शक्त्यनुगुणं वदामि वच्मि । सुसुखं यामि प्राप्स्यामि । तत्र दृष्टान्तमाह । सवृद्
चेतनः जलानोद्युक्तचेतनः तेनैव कात्स्न्येन तेन सामस्येनैव पाने अशक्त इति
असमर्थ इति गाङ्गं गङ्गासंबन्धि पयः प्रमुञ्चति किम्? न प्रमुञ्चतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

ब्रह्माद्यपेक्षया मद्वाक्य एव तव प्रेमास्तीत्याह—

वाणीनाथमुखामरपिंशठजिद्रामानुजार्यादिवा-

ग्जाले सत्यपि शब्दशक्यशुभतायुक्ते त्रयीभाविनि ।

काङ्क्षेये पितरौ ममैव मधुरं शब्दं युवां श्रीहरी

लोकेऽग्न्यात्मजवाक्चये सति शिशोरव्यक्तशक्यं(ब्दं)यथा ॥ ४ ॥

त्वयां वेदे भाविनि भाववतीत्यर्थः । शब्दशक्यशुभतायुक्ते शब्दश्च
शक्यं च शब्दशक्ये तयोः शुभता शुभत्वं तथा युक्ते । वाणीनाथः ब्रह्मा
मुखो(खे खं) येषां ते वाणीनाथमुखाः, अमरपिः नारदः, शठजित् पराङ्कुशः, रामा-
नुजः भाष्यकारः तेषां वाग्जाले वाक्समूहे सत्यपि श्रीहरी लक्ष्मीनारायणौ पितरौ
युवां भवन्तौ ममैव अत्यन्तबालकस्य मधुरं शब्दं तथा युथा काङ्क्षेये
काङ्क्षमाणावित्यर्थः । तत्र दृष्टान्तमाह-लोक इति । अग्न्यात्मजाः ज्येष्ठमुताः तेषां
वाक्चये वाक्समूहे सत्यपि अव्यक्तमशुद्धं शक्यं(ब्दं)यथा शब्दमिव काङ्क्षेये
काङ्क्षमाणावित्यर्थः ॥ ४ ॥

कर्तुमकर्तुं शक्तिर्ममाप्यस्तीत्याह—

अघटितघटनायां त्वत्समोऽसि प्रसिद्धा

वृषधरधव सा ते पण्डितंमन्यतेद्भः ।

नुतिकृतिभरभारी दुर्घटं शास्त्रदृष्ट्या

परमिह घटयामि श्रीश शब्दार्थजालम् ॥ ५ ॥

हेवृषधरधव हेवेद्भटाचल्पते ते भवतः सा अघटितघटना प्रसिद्धा ।

1. तेनैव यावच्छक्तिवदनेनैव शोभने सुखं यामीत्यन्वय. स्पष्ट एव । उत्तरत्रापि
कथञ्चिदन्वयः सुख इत्यामिप्रायेण एवं योजना ।

हे श्रीश हे स्वामिन् पण्डितंमन्यतेद्वः पण्डितं [आत्मानं] मन्यत इति पण्डितंमन्यः
तस्य भावस्तत्ता तथा इद्वः दीप्तः अहम् अघटितघटनायां त्वत्समः त्वत्सदृशः अस्मि ।
अघटितघटनासुपपादयति—नुतिः स्तोत्रं, तस्य कृतिः प्रयत्नः तस्य भरत्वं भरतीति
भारी अहं दुर्घटं घटितुमशक्यं शब्दार्थजालं शब्दार्थसमूहं शास्त्रदृष्ट्या श्रीहर्ष(रीअ)
त्रेत्यादौ श्रीहर्षलेत्यादिरूपेण परमत्यन्तं घटयामि सन्धिं करोमीत्यर्थः ॥ ५ ॥

पूर्वं व्यासमनुप्रविश्य महितानुचार्यं शब्दान् स्वयं
तं पूजास्पदमातनोरसुपदे त्वं चौर्य(र)वत् कौतुकात् ।
अधैनं समनुप्रविश्य कुटिलान् शब्दानिमानुचरन्
मां हास्यास्पदमातनोप्यपि तथा शेषः कृतार्थोऽस्मि हि ॥ ६ ॥

त्वं पूर्वं द्वापरयुगे कौतुकात् विलासात् व्यासमनुप्रविश्य अनुप्रवेशं कृत्वा
महितान् पूज्यान् शब्दान् स्वयमुच्चार्य तं व्यासं पूजास्पदं पूजाधारमतनोः कृतवा-
नसि । असुपदे सुपदभिन्ने अपशब्देऽप्यित्यर्थः । (...?) अद्य कलियुगे एनं मां
समनुप्रविश्य अनुप्रवेशं कृत्वा चौर्य(र)वत् चोरो यथा, कुटिलान् इमान् शब्दानुचरन्
मां हास्यास्पदं हासास्पदम् आतनोपि कृतवानसि । अपि तथा तथापीत्यर्थः ।
हास्यास्पदीकरणेऽपीत्यर्थः । शेषः परार्थत्व^१दिति सूत्ररीत्या शेषः तव यद्येष्ट-
विनियोगार्हत्वात् कृतार्थः इत्यर्थः ॥ ६ ॥

निशामुखनटन्महानटकिरीटकोटिस्फुर-

त्सुधानिधिगलत्सुधामिलितगाङ्गभङ्गोपमम् ।

कृत्वित्वमिह मे भुवि त्वदनुपक्तिमद्युक्तिम-

द्विधेहि कमलानिधे युवनिपीतवालास्यवत् ॥ ७ ॥

हे कमलानिधे श्रीनिवास निशामुखे सायङ्काले नटन्महानटो रूढः तस्य
किरीटकोटियु स्फुरन् यस्सुधानिधिश्चन्द्रः तस्माद्गलती या सुधा अमृतं, तथा
मिळिता ये गाङ्गभङ्गाः गङ्गातरङ्गाः तैरुपमा यस्य तत् । त्वदनुपक्तिमत् त्वया

1. इदं देद्व द्विवचनं प्रण्यमिति प्रकृतिभावविधानात् सन्धिरत्र दुर्घटः ।

2. मी. सू. 3 1 2.

अनुषक्तिमत् त्वत्सम्बन्धवत् । अत एव यूना [तरुण]वयस्केन निपीतं यद्दालास्यं
नवोदामुखं तद्वत् युक्तिमत् प्रशस्तयोगवत् । प्राशस्त्ये मनुप् । कवित्वं मे
विधेहीत्यर्थः ॥ ७ ॥

इच्छा सिद्धे न भजति जनि कितु साध्ये ममेदं
चित्तं चित्तं स्वसहजतया शेषतामेव सिद्धाम् ।

लिङ्गद्वन्द्वस्फुरदजडिमत्वत्स्वरूपाभिनुत्यै
वाञ्छत्युच्चैर्वृषधरशिरोनीलकल्पक्षमाज ॥ ८ ॥

हे वृषधरशिरोनीलकल्पक्षमाज वृषधरशिरसः वेङ्कटाद्रिशिखरस्य नीलकल्प-
क्षमाज नीलकल्पवृक्षभूतेत्यर्थः । मम इच्छा सिद्धे ब्रह्मणि जनिमुत्पत्तिं निष्ठां न
भजति न प्राप्नोति । सिद्धेऽसिद्धे(द्धवत्)साधनाप्रयोगात् । कितु तथाऽपि साध्ये
जनिं भजति । चित्तमित्याश्रये । तर्हि किं वाञ्छतीत्याह—मम चित्तं स्वेन
सहजतया सिद्धां शेषतां परार्थता [फण]ध[र]राजतां च, लिङ्गद्वन्द्वेन अखिलहेय-
प्रत्यनीकत्वकल्याणगुणैकतानचरूपलिङ्गद्वयेन स्फुरत् प्रकाशमानम् अजडिम जडरहितं
ज्ञानस्वरूपं यत्त(-त् त्व-)-स्वरूपं तत्स्तुत्यै उच्चैः उन्नततया तथा वाञ्छति अपेक्षत
इत्यर्थः^१ ॥ ८ ॥

रमाऽपि कुसुमाधिकम्रदिमपाणिना सेवते
प्रमादरहितैव यत्तव तदङ्घ्रियुग्मं परम् ।
ममापि कठिने हृदि स्थिततयैव रक्तीकृतं
क्षमामिह कुरु प्रभो वृषधरेऽशक्ते मयि ॥ ९ ॥

हे वृषधरेत् हे वृषाचल्पते रमाऽपि श्रीरपि कुसमात् पुष्पादपि यो(-दधिको)
म्रदिमा[यस्य]सचासौ पाणिः हस्तः तेन प्रमादरहितैव प्रमादाभावेनैव तव भवतः
यत्तङ्घ्रियुग्मं सेवते, परम् उल्कृष्ट तदङ्घ्रियुग्मं ममापि कठिने हृदि हृदये स्थिततया
स्थित्या रक्तीकृतम् अरणीकृतम् । हे प्रभो इह श्दानीम् अशक्ते हृत्काटिन्यनिवर्त-
नाशक्ते मयि क्षमा शान्तिम् अनुग्रहमिति भावः । कुरु कुर्याः ॥ ९ ॥

L. " चित्तं त्वा स्तोतु सहस्रमुखशेषतां वाञ्छतीत्यर्थः । "

कठिने ते मम चित्ते

वृत्तिः शक्या न चेच्छुभं कुर्वेतत् ।

कुर्वन्ति तथा लोके

नेदं त्याज्यं विभो किमायासेन ॥ १० ॥

कठिने मम चित्ते ते वृत्तिः स्थितिः शक्या समर्था न चेत् न स्याच्चेत् एतत् मम चित्तं शुभं कुरु मृदु कुर्वित्यर्थः । तदि(त्वमि)ति शेषः । लोके यथा असमीचीननिवासस्थानं समीचीनं कुर्वन्ति तथा त्वमपीत्यर्थः । बहुस्थानक्त्वादेतत्त्यजामीत्यत आह—हे विभो स्वामिन् त्वया न त्याज्यं नोपेक्षणीयम् । तत्र हेतुं वक्ति—विभो इति । हे विभो हे स्वामिन् आयासेन किं? किं प्रयोजनमित्यर्थः ॥ १० ॥

विष्णो त्वत्पदभाक्तरुजमितो ध्वान्तच्छलान्निष्पिवन्

धूमालि विबुधत्रजं शुचिमुखं शुद्धाः कलाः प्रापयन् ।

स्वाः पीयूषमयीर्ग्रितात्तक्रशिमाधिक्यो विशुद्धस्फुरत्

सत्सङ्गोऽङ्घ्रिरुहश्रियै चरति ते श्रीश द्विजेन्द्रस्तपः ॥ ११ ॥

हे विष्णो हे स्वामिन् त्वत्पदं विष्णुपदम् आकाशं च भाक् प्राप्तः तदनन्तरं तरुजं वृक्षसङ्घम् इतः प्राप्तः वनवासं कुर्वन् ध्वान्तच्छलात् तमोन्याजात् निष्पिवन् मित्तरां पिवन्नित्यर्थः । धूमपानं तपश्च करोतीति स्फुरति । शुचिः अग्निः मुखं यस्य तं परिशुद्धाननं च विबुधत्रजं विद्वत्सङ्घं देवतासङ्घं च स्वाः स्वीयाः पीयूषमयीः सुधामयीः मोक्षप्रदतया अमृतपूर्णाश्च शुद्धाः परिशुद्धाः कलाः षोडशभागान् वेदान्तविद्याश्च प्रापयन् दानं कुर्वन्नित्यर्थः । व्रतेन आत्तः यः क्रशिमा काश्यं तस्याधिक्यं यस्य स । विशुद्धः परिशुद्धः स्फुरन् प्रकाशमानः सतां नक्षत्राणां सत्पुरुषाणां च सङ्गो यस्य सः । द्विजेन्द्रश्चन्द्रः ब्राह्मणश्च ते भक्तः अङ्घ्रिरुहाणां नखानां श्रियै कान्त्यै तपश्चरति आचरतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अरुणतरुणतरणि[किरण]

विक्रसज्जलयतिजलजगर्भाभम् ।

वृष[गिरि]धव तत्र चरणं

शरणं करवाण्यनर्घशातार्थम् ॥ १२ ॥

हे वृष[गिरि]धव हे वेङ्कटाचल्पते अरुणः रक्तः तरुणः बालः तरणिः सूर्यः तेन (तस्य किरणैः) विकसत् विकसमानं जलवर्ति उदकवर्ति यज्जलजं पद्मं तस्य गर्भः किञ्चलकः तस्यामेवाभा यस्य तत् तव भवतः चरणं पादम् अनर्घशातार्थम् अपरिमितसुखार्थम् । शर्मशातसुखानि चेत्यमरः । शरणं रक्षकं करवाणि करो-
मौत्यर्थः ॥ १२ ॥

अम्भस्सम्भरितालवालचलवद्विध्वंभरारम्भव-

द्रम्भास्तम्भविभञ्जकः करिकरः शेषाद्रिचूडामणे ।

सारंसारंमुरुप्रभं म्रदिमभागूरुद्वयं ते हिया

संकोचं मुहुरेति कन्दरमुखं पीत्वा विपं याति च ॥ १३ ॥

हे शेषाद्रिचूडामणे शेषाद्रेः वेङ्कटाचलस्य चूडामणे शिरोभूषणेत्यर्थः । अम्भसा उदकेन सम्भरितं पूर्णाकृतं यदालवालं यस्यास्ता । अत एव बलवती या विश्वम्भरा भूमिः तस्या आरम्भवत आरम्भभूतस्य रम्भास्तम्भस्य कदलीस्तम्भस्य दिभञ्जकः नाशकः तत्सत्त्वे उरुसाग्यं प्रसजंदिती तद्विभञ्जकः करिकरः करिहस्तः । उरु अधिकं प्रभा यस्य तत् । म्रदिमानं मृदुत्वं भजतीति म्रदिमभाक् ते भवतः उरुद्वयं सारंसारं स्मृत्वास्मृत्वा हिया लज्जया विपं जलं गरलं च पीत्वा मुहुः प्रतिपदं संकोचम् एति प्राप्नोति । कन्दरमुखं गुहातुल्यमुखम् एति च प्रवि-
शतीत्यर्थः । यथा लोके कश्चिन्मानी शत्रुजितस्सन् लज्जया गुहां प्रविशति तद्वत् करिकरोऽपि भवदूरुजितः कन्दरमुखं प्रविशतीति भावः ॥ १३ ॥

नाभिर्नीलिमनीरनिग्न्सरसी यत्पद्ममासीत्ततः

त्वच्छ्रंसासानिललौल्यभाजि युवयोः पित्रोः पुरः पश्यतोः ।

यत्नानेकमुखार्भको मधुरसव्यासङ्गिभृङ्गीच्छटा-

सङ्गीतान्धितरङ्गसङ्गतमनाः प्राशनाति डोलारसम् ॥ १४ ॥

नाभिः त्वद्वस्ति नीलिमैव नीरं जलं यस्यास्ता, निग्ना च सरसी, नीलिमनीरा च सा निग्न्सरसी च अगाधसरः, अभूदिति शेषः । यत् यस्मात् ततः

नाभ्या पद्ममासीत् उत्पन्नमासीत् अतः सा सरसीत्यर्थः । तव यथासाहित्यं
निश्वासमस्तु तेन लौह्य लोह्य चञ्चलत्वमित्यर्थः । तद्भजनीनि लोह्यभाजि यत्र
पद्मे पित्तो मातापित्तो, पिता मातृत्वैकशेषः । युगयो लक्ष्मीनारायणयो
पुर पुरतः पश्यतो सतो । श्रियो वक्षस्वत्वात् युगयोरित्युक्तिः । एतेन
जलमयम्यापित्तैकस्तम्भप्रासादसाम्यं च पद्मस्य स्फुरति । अनेकानि मुखानि यस्य स
चतुर्मुखः स एव दिशुः । मधुरसे मकरन्दरसे व्यासङ्गो यामा ता या भृङ्गीच्छटा
भृङ्गीसन्गहा तासा सङ्गीताब्धि सङ्गीतसमुद्र तस्य तरङ्गा ऊर्मय तेषु सङ्गतम्
आमक्तं मनः अन्तःकरणं यस्य स । डोलारस प्राशनानि अनुभवतीत्यर्थः । यथा
लोके पितरौ [' प्रेमप्रियं वारु '] पिपीलीकावाधारहितडोलाया [' निवेश्य ']
[' तस्यामेव '] [गायन्ती] बालिकाश्च निवेश्य गानरसमनुभवन्तः पुत्रः प्रेम्णा
पश्यतस्तथाऽत्रापि प्रतिभाति ॥ १४ ॥

श्यासो मन्दमरुन्मणिस्तु मुकुरो मन्दस्मिन् चन्द्रिका
वेशमोरो वनमालिका वृषधरेडोला तनुत्विण्णदी ।

मघ्नास्यादमदोत्पतन्मधुकरश्रेण्यम्बुधिन्दूत्किर-

द्वार्यन्तं तत्र नाभिवारिजमिदं लीलाभिकृत्प्यै श्रियः ॥ १५ ॥

हे वृषधरेट् वेङ्कटाचलरते श्रियः लक्ष्म्या लीलाभिकृत्प्यै लीलार्थं तत्र भवत
श्यास निश्वास मन्दमस्तु मलयरायु, तव मणिः कौस्तुभः सुन्दरः दर्पणः ।
मन्दस्मिन् मन्दहास चन्द्रिका ज्योत्स्ना, वक्षःस्थल वेश्म गृहा, वनमालिका वनमाला
डोला, तनुत्विद् तनुकान्ति नदी जलक्रीडानदी, इदं पुरोवर्ति नाभिवारिज नाभिपद्म
मन्वास्वादेन मकरन्दास्वादेन यो मदः गर्भं तस्मिन् उत्पतन्ती पद्ममाया या
मधुकरश्रेणी भृङ्गमाला सैव (तामेव) अम्बुधिन्दूत् उत्किरत् वार्यन्तं जल्यन्तं,
तत्र अवयवादिक् लक्ष्म्या लीलोपकरणमासीदिति सर्वत्र सन्ध्यते ॥ १५ ॥

कुक्षिस्थलैलोक्यगलोकौघविमर्द-

प्राप्तीच्छन्नत्वोदयभाजो बलयस्ते ।

तत्सीमाकारा नलिमन्ध्यश्चितरेखाः

शेषरूमा(क्षोणी)भृङ्गज लक्ष्मीश विभान्ति ॥ १६ ॥

हे शेषश्मा(क्षोणी)भृद्भव हे वेङ्कटाचलपते हे लक्ष्मीश हे लक्ष्मीपते ते भवतः वल्यः कुक्षिस्थं यत् त्रैलोक्यं तद्गच्छतीति त्रैलोक्यगः सचासौ लोकौघः लोकसमूहः जनसङ्घः तस्य विमर्देन संमर्देन प्राप्तं यदुच्छूनत्वं पीनत्वं, तेन उदयभाजः उत्पत्तिभाजः विभान्ति । वलिसन्धिषु वलिमध्येषु अञ्चितरेखाः प्राप्तरखाः । अब्जु गतिपूजनयोरिति धातुः । तत्सीमाकाराः तस्य त्रैलोक्यस्य सीमाकारा अवधिभूता विभान्तीत्यर्थः ॥ १६ ॥

कुक्षिन्यस्तजगत्रयीजनघटासंमर्दजोच्छूनता-

संभूता वलयश्च सन्धय इमास्तत्सीमरेखा इव ।

सद्वीरोदरबन्धनं विजयते तद्धारणादक्षता

सन्देहारचितं वृषाचलशिरश्चूडामणे श्रीनिधे ॥ १७ ॥

उक्तमेवार्थं प्रकारान्तरेण विशदयति— वृषाचलस्य वेङ्कटाचलस्य शिरसः

चूडामणे शिरोभूषण श्रानिधे लक्ष्मीपते इमाः वल्यः सन्धयश्च तत्सीमरेखा इव तेषां लोकानां रेखा इव अभिज्ञा (अवधिभूता) इव । कुक्षावुदरे न्यस्ता या जगत्रयीजनघटा लोकत्रय (जन) समूहः तस्या यस्संमर्दः तस्माज्जाता या उच्छूनता पीनत्वं तथा संभूताः संजाताः । सन्तः प्रशस्ता हीराः यस्य तत् तथोक्तमुदरबन्धनं रशनाभरणं तद्धारणे जगत्रयीधारणे अदक्षता असामर्थ्यं सैव सन्देहः¹ तेनारचितं [विजयते] निश्चितं रेखा (निश्चिततया) प्रकाशते ॥ १७ ॥

श्रीवत्सचिह्नवक्षाः

श्रीवत्सलतातिशायिवात्सल्यः ।

श्रीवत्ससक्तचित्तः

श्रीवत्सजिदाकृतिर्हरिर्जीयात् ॥ १८ ॥

श्रीवत्सं चिह्नं यस्य तद्वक्षो यस्य सः । श्रियो वत्सलता वात्सल्यं [तदतिशायि वात्सल्यं] यस्य सः । [“श्रियः वत्से वक्षसि सक्तचित्तः”] । श्रियः लक्ष्म्याः वत्सः मन्मथः तं जयतीति श्रीवत्सजित् तस्याकृतिरिवाकृतिः यस्य सः । वेङ्कटेश इति शेषः ।

1. 'सैव' इत्यस्य स्थाने 'तस्य' इति पठितव्यम् । यद्वा सन्देहः सन्दिग्धोऽर्थ इति व्याख्येयम् ।

जीयात् सर्वोत्कर्षेण वर्तताम् ॥ १८ ॥

तटित्पटुकुटीरभापटलहेमपेटीरमा-

घटीकुचतटीलसत्तरपटीरपङ्काङ्कितम् ।

नमद्दय पश्यतोहरतरं तवोरस्स्थलं.

धगद्गमितसद्दृष्टपद्मपधरेश चित्तेऽस्तु मे ॥ १९ ॥

तटित् विद्युदेव पटु समर्थं कुटीरं मन्दिरं यस्य तत्तादृशं यद्भापटलं कान्तिवृन्दं तस्य हेमपेट्याः स्वर्णपेटिकायाः रमाया लक्ष्म्याः घटीव यौ कुचौ स्तनौ तयोः तट्यां प्रदेशे लसत्तरमत्यन्तं प्रकाशमानं यत्पटीरपङ्कं चन्दनपङ्कं तेनाङ्कितं चिह्नितं, नमति (तः) नमस्कारं कुर्वत (तः) हृ(य)त हृदयं तस्य पश्यतोहरं [नमन्-] मनोहरं, धगद्गमितः धगद्गायमान.(ना) सन् (ती) योग्यः (म्या) दृष्टकौस्तुभो यस्य तत्तवोरस्स्थलं वक्षस्स्थलं मे मम चित्ते अस्तु भवत्वित्यर्थः ॥ १९ ॥

फुल्लेन्दीवरगुच्छसुन्दरशिखा प्रान्तस्फुटाब्जा ततोऽ-

धस्ताद्गुच्छयुगाश्रिताग्र(न्त)विलसन्मह्यग्रसत्पल्लवा ।

अप्राप्तोपमगन्धकान्तिमृदुताव्योमाम्बुजम्लानता

न्यस्ता चम्पकमालिकोरसि विभो केनापि शुद्धेन ते ॥ २० ॥

हे विभो हे वेङ्कटाचल्पते ते तव उरसि वक्षस्स्थले फुल्लानि विकचानि यानीन्दीवराणि कलहाराणि तेषां गुच्छाः स्तवकाः तैस्सुन्दराः सुमगा शिखाः अग्राणि यस्यास्ता । प्रान्तेषु पार्श्वेषु स्फुटानि विकचानि अम्बुजानि यस्यास्ता । ततोऽधस्तात् अब्जादधः गुच्छकानां स्तवकानां युगेन द्वन्द्वेन अश्रिता । नि गतानि १ अग्राणि । २ महद्यो महिकाकुसुमानि अग्रे येषां ते मह्यग्राः अन्ते विकसन्तो मह्यग्राः सत्पल्लवाः यस्याः सा । अप्राप्ता अलब्धा उपमा साम्यं यस्यास्ता गन्धश्च परिमलः कान्तिस्तेजः मृदुता मार्दवं ताभिः व्योमाम्बुजस्य आकाशपद्मस्य म्लानता यस्यास्ता । तद्बदच्छे (सत्ये) त्यर्थः । शुद्धेन केनापि क्षीरोदेन चम्पकमालिका चम्पकमाला न्यस्ता समर्पिता । केशपाशनेत्रकुचनरवकर-पादतनुरूपविषयाणां निगरणम् ॥ २० ॥

एका त्वत्पदजा-समुद्रमगमात्सिन्धुः परा वार्धिजा
 त्वां शेषाद्रिगृहं श्रिता चक्रचकन्नीरा लसच्छैवला ।
 स्वब्जेन्दीवरशङ्खचक्रमिथुनावर्ता स्फुरत्सैकता
 स्मृत्याऽप्यर्थितजीवनादिफलदा पापापनोदक्षमा ॥ २१ ॥

चक्रचकत् प्रकाशमानं नीरमुदकं यस्यास्ता । चक्रचकदित्यनुकरणशब्दः ।

सु शोभनमब्जमीन्दीवरं शङ्खश्च चक्रमिथुनं चक्रवाकमिथुनमेव आवर्ताः, स्वादावर्तो-
 ऽम्भसां भ्रम इत्यमरः । पक्षद्वये केशपाशरोमराजिमुखनेत्रकण्ठस्तनद्वयावर्तसैकतानां(?)
 निगरणम् । नदीपक्षे अर्थितजीवनादिफलदा जीवनशब्देन उदकमुच्यते । आदिशब्देन
 स्वर्ग उच्यते । रमापक्षे जीवनभैश्वर्यादिकम् । आदिशब्देन मोक्षश्च । पुरुषकारेणे-
 त्यर्थः । स्मृत्या स्मरणेन पापानां दुष्कृतानामपनोदने निवारणं क्षमा समर्थेत्यर्थः ।
 “गङ्गा गङ्गेति यो ब्रूयात्” इत्युक्तेः । रमापक्षे मोक्षप्रतिबन्धकीभूतपापनिवर्तिके-
 त्यर्थः । “वेरि मारात् पूमेलिरुप्पाक् विनै तीर्कुमे” इत्युक्तेः, (तिरुवाय् मोळि
 ४. ५. ११.) एतादृशात् (एका) त्वत्पदात् चरणाज्जाता गङ्गा सिन्धुः समुद्रं वार्धि
 अगमत् प्राप्ता । परा अन्या वार्धिजा लक्ष्मीः, शेषाद्रिः शेषाचलः निवासो यस्य तं
 त्वां भवन्तं श्रिता आश्रिता ॥ २१ ॥

त्वद्दृक्पुष्पवदंशुजार्धहसनस्वापं मधुघ्राडूमा
 सौपानैर्वलिभिस्समेत्य शिशवे नाभीजुपे चारुजे ।

दातुं स्वौपधिकाज्यमब्जमनिशं हस्ते वहन्ती भव-
 द्बक्षस्था भवरोगिणे दिशति मे कि नामृतं सत्कृपा ॥ २२ ॥

आश्रित्य किमकरोदित्याह— सती योग्या कृपा दया यस्यास्ता । भवतः
 वक्षसि वक्षस्स्थले तिष्ठति वसतीति भवद्बक्षस्था तव भवतः नाभिपद्मं भवद्बक्षस्थ-
 ल्यास्तिनी रमा लक्ष्मीः नाभी जुषतीति नाभीजुप् नाभीपद्मजनुपे अरुजे
 रोगनिवारणार्थं शिशवे चतुर्मुखाय वलिभिः तैरेव सौपानैः समेत्य गत्वा सु योग्यम्
 ओषधिरस्यास्तीति औपधिकमोषधिमिश्रं यदाज्यं घृतं दातुं तव भवतः दृशौ यौ
 पुष्पवन्तौ सूर्यचन्द्रौ तयोः । ‘एकयोक्त्या पुष्पवन्तौ दिवाकरनिशाकरावित्यमरः ।

अंशवः किरणाः तेभ्यः [जातं] अर्धहसनस्वापं यस्य तत् । मधु मकरन्दं धरतीति मधुधाद् । डुधाञ् धारणपोषणयोरिति धातुः(१) । अप्सु जायत इत्यञ्जं पद्मम् । अनिशं सर्वदा हस्ते शये वहन्ती विअर्ता । भवः संसारः स एव रोगः यस्य तस्मै मे मह्यं अमृतं मोक्षं न दिशति किं, न ददाति किं ? दिशत्येवेत्यर्थः ॥ २२ ॥

श्रीस्त्वल्लोचनपुष्पवत्करचयैरर्धप्रबोधं मधु-

भ्राज्यञ्जं तव नाभिपद्मशिशवे वल्ल्याख्यसोपनकैः ।

गत्वा दातुमिवौषधोज्ज्वलघृतं शङ्खं वहन्ती भव-

द्वक्षस्थ्यां भवरोगिणे दिशति मे किं नामृतं वत्सला ॥ २३ ॥

उक्तमेवार्थं पुनर्विशदयति । वत्सला वात्सल्यवती श्रीलक्ष्मीः भवद्वक्षस्था भवद्वक्षस्थलनिवासिनी सती तव भवतः नाभिपद्मशिशवे नाभिपद्मजनुपे चतुर्मुखाय वल्ल्याख्यसोपानकैः वल्यभिधानसोपानैः गत्वा प्राप्य औषधेन उज्ज्वलं घृतं यस्य तं शङ्खमिव स्थितमित्युत्प्रेक्षा । तव लोचने यौ पुष्पवन्तौ तयोः करचयाः किरणसमूहाः तैरर्धप्रबोधमर्धविकसितम् । अर्धमुकुलितमित्यर्थात् सिद्ध्यति । मधुभ्राजि मधुना मकरन्देन भ्राजि प्रकाशमानम् अञ्जं दातुमिव वहन्ती मे मह्यम् अमृतं मोक्षं न दिशति किम् ? न ददाति किम् ? दिशत्येवेत्यर्थः ॥ २३ ॥

पश्चाद्बाहुयुगेन पद्मयुगले लक्ष्म्या समीपं स्वकं

नीते तावकमीक्षणं दिनकरश्चन्द्रश्च गोच्यापनैः ।

एकं विस्फुटयन् परं मुकुलयन्त्रित्यं समृद्धस्वनं

तस्या वक्त्ररुचिं कलां कुचरुचिं किं प्रापयत्यच्युत ॥ २४ ॥

द्विभुजा हस्तस्थितपद्मा श्रीरित्यं वर्णिता । चतुर्भुजा पश्चाद्बागगतकरद्वय-
स्थपद्मद्वया वक्षस्था श्रीवर्ष्यते—न च्चावयत्याश्रितानित्यच्युतः तस्य सवुद्धिः । स्वपद्मं
सूर्यचन्द्रपरम् । लक्ष्म्या श्रिया पश्चात् पश्चाद्बागे बाहुयुगेन बाहुद्वन्द्वेन स्वकं स्वीयं
समीपं सानिधानं पद्मयुगले पद्मद्वन्द्वे विद्याभ्यासार्थं नीते सति तयोर्मध्ये एकं
दक्षिणभागस्थं पद्मं तावकं त्वत्तन्त्रिचि [ईक्षण] ईक्षणरूपः दिनकरः सूर्यः । गोच्यापनैः

किरणव्यापनै अन्यत्र विद्याव्यापनै । एतेनाध्यापन्त्वोक्ति । विस्फुटयन् प्रकासयन्
 अन्यत्र स्फुटोच्चारण कुर्वन् । भृङ्गस्वनगन्धेन पद्म प्रति अध्ययन च व्यजयते ।
 तस्या लक्ष्म्या वक्त्ररुचि मुखकान्तिरूपा कला विद्या प्रापयति निम्—तयोर्मध्ये
 नित्यं सभृङ्गस्वन परमन्यत्पद्मं त्वदीक्षणरूपश्चन्द्रश्च गोव्यापनैर्मुमुक्षुल्यन् मुकुलमानं
 कुर्वन् कुचरुचि स्तनकान्तिरूपा कला प्रापयति किमित्युत्प्रेक्षा ॥ २४ ॥

चञ्चल्लोकजयेच्छपञ्चविशिरज्याग्राहरानागली-

स्वादुतापहमाधुरीरसपिबद्वाचासुधाशीकरैः ।

जन्यान्धोमहतीसमुद्रतकलादेशैस्त्वदीशश्रुतिः ।

मातस्सिञ्चसि मा कथं मम कृते वीक्ष्यापि मे मदशाम् ॥ २५ ॥

हे [मे] रमे हे मात इति सन्ध । जन्यं युद्धम् अन्ध अन्न यस्य तस्य
 नारदस्य । 'मिस्सा स्त्री भक्तमन्धोऽन्नमित्यमर । महती महतीनामिका या वीणा
 तस्या समुद्रताया कलाया गानविद्याया आदेशैः पिरोधिभि । "शत्रुवदादेश ।"
 चञ्चती लोकानां जयेच्छा यस्य तस्य पञ्चविशिखस्य मन्मथस्य ज्याग्राहयो
 'मौर्वीवाहनरूपयो, 'भृङ्गश्रेणीशुकयो रावागल्या ध्वनिपङ्के स्वादुत्वापहेन स्वादुत्व-
 चरेण माधुरीरसेन माधुर्यरसेन पिबन्त्या पानं कुर्वत्या वाचाया एव सुधाया
 अमृतस्य शीकरे निन्दुभि मदशा मदवस्था वीक्ष्यापि दृष्ट्वाऽपि त्वदीशश्रुतिं
 त्वन्नाश्रुणरन्ध्रं मम कृते मदर्थं कथं मा सिञ्चसि? कुतो वा नोपदिशे । नारद-
 गानादपि माधुरी[भृता] वाचा मदैन्य दृष्ट्वाऽपि कथं न शससि? अतः श्रीप्र-
 विज्ञापयेत्यर्थः ॥ २५ ॥

भोगी चन्दनगन्धसङ्गमृदुतावृत्तायतत्वैर्भाद्-

बाहुश्रीजयदी(धी)रितो वृषगिरि मत्वा जगद्रक्षणात् ।

ग्राहोः पोष्यघनाच्च भक्षितजगत्प्राणं घनद्वेषयु-

स्वं न्यूनं तः वीक्ष्य केतनमगाद्वल्मीकरन्ध्रं भयात् ॥ २६ ॥

भोगी सर्प चन्दनवृक्षगन्धस्य यस्सङ्गं सन्ध तस्मात्(?) मृदुता मर्दिव

वृत्तत्वं वर्तुलत्वम् आयतत्वं दैर्घ्यम् चन्दनगन्धसङ्गमृदुतावृत्तायतत्वान्वितैः (-तौ)
 भवतः तव [यौ] बाहू तयोः, [श्रियः शोभायाः] जयश्रीः (-धीः) जयसंपत्तिः
 (-सङ्कल्पः) [यस्य तादृशः] सन् वृषगिरिं वेङ्कटाचलम् इतः प्राप्तः; जगतो रक्षणं
 यस्मात्तस्मात्, पोषयितुं योग्यः पोष्य. घना मेघा महान्तश्च यस्य तस्माद्वाहोः भुजात्,
 भाक्षितः असितः जगत्प्राणो वायुः जगतां प्राणश्च येन तम् । घनैर्महद्भिः मेघैश्च
 यो द्वेषः विरोधः तेन युज्यत इति घनद्वेषयुक् सचासौ. स्वश्च तं न्यूनं
 मत्वा तव केतनं गरुडध्वजं मत्वा (वीक्ष्य) च भयात् युद्धभयात् बलमीकरन्ध्रं
 वामलक्षुविवरं; 'वामलक्षुश्च नाकुश्च बलमीकं पुनपुंसकम्' इत्यमरः । अगात्
 प्राप्तः ॥ २६ ॥

वाराशिजदिनिजनारीसमूहकुचनीरोत्थकुड्मलगणे

तारेट्कलानिकरमूरीकृतोऽसनभीरञ्चितं कृतवती ।

स्फाराङ्गुलिव्रततिसारप्र['सून]ततिराराद्धृताङ्कुशदशा

क्रूरानुरेट्करिणि हा राजते नखरपांरम्परी तत्र हरे ॥ २७ ॥

हरति पापानीति हरिः । 'हरिर्हरती'त्यादि । तस्य संवृद्धिः । तव
 भवतः नखरपारम्परी नखराणां नखानां पारम्परी परम्परा । वाराशिः समुद्र तस्य
 (-जा) आदिर्यस्य सः । सचासौ निजनारीसमूहस्य(श्च)[तस्य]लक्ष्मीप्रमुखसमूहस्य
 कुचनीरोत्थकुड्मलगणे कुचावे(चेप्वे)व स्तनावे(नेप्वे)व नीरोत्थकुड्मलगणे
 पद्मकुड्मलगणे ऊरीकृता अङ्गीकृता उलसनस्य विकासस्य भीसती (यया) भया
 (तथा) सती । तारेट् चन्द्रः तस्य कलानिकरं किरणसमूहम् अञ्चितं पूजितं यथा
 तथा कृतवती । स्फाराणां विस्ताराणामङ्गुलीनामेव व्रततीनां व्रतानां, 'वह्नी तु
 व्रततिर्लते'त्यमरः । सारप्रसूनततिः सारकुक्कुसुमनतिः पुष्पावस्थेत्यर्थः । आरात्
 समीपे । आराद्दूरसमीपयोरिति निघण्टुः । क्रूरः दुष्टः अनुरेट् राक्षसाधिप्रो
 हिरण्यकशिपुः स एव करी गजः तस्मिन् क्रूरानुरेट्करिणि घृता अङ्कुशस्य दशा
 यस्यास्ता । वृत्तान्तददशेति पाठे कृता रचिता अन्तदा नाशदा दशा यया । तस्य
 नाशिकेत्यर्थः । राजते प्रकाशते । हेत्याश्चर्ये ॥ २७ ॥

अन्यात्रार्यातिभीमप्रतिकलरहितापारपाप्मासदीक्षा
दोषार्तो पुष्पवन्तावरिदरकपटौ त्वन्मुखेनेक्षणोत्कौ ।

इच्छन्तौ साक्षितां स्वां मदितरविषयां पापनुत्ति नु नात्त-
प्रत्युत्ती त्वत्कुतो वा परमिह वसतः किं वृषक्षमाधरेश ॥ २८ ॥

हे वृषक्षमाधरेश वेंकटाचल्पते अयानि लोकविलक्षणानि अवार्याणि निवारयितुमशक्यानि अतिभीमानि अतिभयङ्कराणि प्रतिकलेन प्रत्यन्तरेण रहितानि अपाराणि अनन्तानि यानि(१) पाप्मानि येषां तेषामस्माकमीक्ष्या वीक्षणेन यो दोषः प्रत्यवायः तेनार्तो पीडितौ । मदीक्षेति वक्तव्येऽपि स्वकार्यनिन्दाभिप्रायेणास्मदिति बहुवचनोक्तिः । अरिश्च (-रि च) दरश्च अरिदरौ शङ्खचक्रे इति कपटो व्याजो ययोस्तौ । कपटोऽस्त्री व्याजदम्भेत्यमरः । पुष्पवन्तौ चन्द्रसूर्यौ त्वन्मुखमेव त्वद्वक्त्रमेव इनासूर्यं तस्य दर्शने इक्षणे उत्कौ यत्नवन्तौ मदीक्षणपापनिवृत्त्यर्थं त्वन्मुखसूर्येक्षणोत्कावभृदि(तामि)ति भावः । 'सूर्योऽपि सूर्यान्तर मित्यादि । सूर्यावलोकनार्थगमनेऽपि तत्रैव स्थितिः कुत इत्यत्राह—इच्छन्ताविति । स्वां स्वीयां सूर्यचन्द्रसंबन्धिनी साक्षिता साक्षित्वम् । 'आदित्यचन्द्रां विति चतुर्दशानां नरवृत्तान्तसाक्षित्वात् तेष्वेतयोरपि प्रवेशादिति भावः । मत्तः इतरः अन्यः विषयः यस्यास्तां, पापनुत्ति नु मत्पापनाश नु इच्छन्तौ काङ्क्षमाणौ कुतो वा हेतोः त्वत् त्वत्तः नात्तप्रत्युत्ती नजर्यस्य नशब्दस्य सुप्सुपेति समासः । अस्वीकृतप्रत्युत्तरौ इह त्वत्सन्निधावेव परमत्यन्त वसतः, किमिति प्रदने । एतद्दर्शनपापं त्वद्दर्शनाश्रिवृत्तम् । पुनर्दर्शने पापं स्यादिति अत्रैव वसतः किमित्यर्थः ॥ २८ ॥

1 "पूर्वं एतस्य दर्शनेन जात पापं त्वन्मुखसूर्यदर्शनाश्रिवृत्तम् । पुनर्गमने पुनस्तद्दर्शनात् आदयो पापं स्यात् । एतदन्यविषये आदयो, साक्षित्वाधिकार देहि । नोचेत् अस्य पापं वा निवर्तय । नो चेन्न गच्छाव इति प्रार्थितवन्तौ । 'एताभ्यां त्यक्तं एतस्य पुण्यपापसाक्षित्वाधिकारं च कुर्यात् । एतस्य पापं मयाऽपि क्षारयितुमशक्यम् । अतः किं कुर्यात् ।' इति [इति] स्तम्भ्यतामूढतया वा, परत्वेन अनादरेण वा, केनापि हेतुना भगवता प्रत्युत्तरं दत्तम् । अतः तत्रैव वसतः किमित्यर्थः ।"

धराधरधराधरं तत्र सुधाशरीमाधुरी-

निराकृतिधुरंधरं दृढतरं निपीयाहवे ।

दरस्तत्र सुहृद्द्विपोर्ध्वनिमिषेण हि श्रोत्रयोः

सुधागरलवृष्टिकृद्भवति पुष्टिनष्टयो कृते ॥ २९ ॥

धराधर गोवर्धन धरतीति धराधरधर तस्य सवुद्धि । आहवे युद्धे तत्र दर शङ्ख । 'दरोऽस्ती शङ्खभययोरीपदर्थेऽपि चाव्ययम्' इति निघण्टु । सुधाशरीमाधुरीनिराकृतिधुरधर, सुधा अमृत तस्या शरी प्रवाह तस्या माधुरी माधुर्यं, तस्या निराकृतौ निवारणे धुर भार वहतीति । तस्या गर्वनिरासकमित्यर्थ । तत्र अधरमधरोष्ठम् अत्यन्त दृढ दृढतरम् । 'उत्तरउतमौ प्रत्यया'विति तरप्प्रत्यय (१) । तरप्तमपाविति घप्रत्ययश्च(१) । निपीय पीत्वा । सुहृच्च द्विट् च सुहृद्विपौ मिलशत्रू तयो श्रोत्रयो श्रवणयो पुष्टिनष्टयो लामालामयो कृते ध्वनिमिषेण ध्वनिव्याजेन सुधागरलयो अमृतविषयो वृष्टिं वर्षं करोतीति सुधागरलवृष्टिकृद्भवतीत्यर्थ । द्विषा नाशार्थं सुहृदा पुष्ट्यर्थं ध्वनि करोतीत्यर्थ । "स घोषो धार्तराष्ट्राणा"मिति । मेघस्तु सामुद्राम्भ पीत्वा बुल्यासु मधुर वर्षति । तटाकस्थं जलमादाय क्षेत्रे वर्षति । शङ्खस्तु अधरामृत पीत्वा शत्रुभर्णे विपात्मना सुहृत्कार्णे अमृततात्मना एकदैव वर्षति अहो इत्यर्थ १ ॥ २९ ॥

स्यालं श्रीश दिनेदिने ऽक्षतजलध्युत्पत्तिमस्तोपम

त्वद्वत्त्रामिभवेच्छयाऽऽगतमथ तत्पन्नखेन क्षतम् ।

हीतं पीतकलङ्कदुर्भरगरं हा कालचक्रे विधुं

विन्यस्य भ्रमयस्यजेन विगरं कर्तुं रवान्तत्पितुः ॥ ३० ॥

हे श्रीश श्रिय पते दिनेदिने प्रतिदिनम् अक्षतानित्यादि(अक्षता नित्या) जलधे समुद्रात् उत्पत्तिर्जन्म यस्य तम् । लडयोरभेदाद्दिनेदिने मन्दबुध्युत्पत्तिमन्तम् । तदेव दर्शयति— अस्तेति । अस्ता निरस्ता उपमा सादृश्य यस्य[तस्य]त्वद्वत्स्य

1 'त्रेधासुरयुद्धे दवेषु मूर्च्छितेषु भगवता आगत्य शङ्खे पुरिते तावनेषु 'स घोषो धार्तराष्ट्राणा' इति शीला दैत्या मूर्च्छिता मृताश्च भवन्ति । देवास्तु जीवन्तीत्यर्थ । "

स्वन्मुखस्य अभिमवे तिरस्कारे इच्छया यत्नेन आगतं प्राप्तम् । अथ आगमनानन्तरं
त्वत्पन्नखेन त्वत्पादनखेन क्षतम् महात्मनो धिक्कुर्वतां पादताडनमेव निश्चितमित्यर्थः ।
स्याल्लवात् पादताडित इति स्फुरति । नखसाम्यमेव नास्ति, कुतो वक्तूसाम्यमिति
भावः । हीतं लज्जावन्तम् अत एव पीतं कलङ्क एव दुर्भरं भरणायोग्यं गरलं यस्य
तम् । स्यालं भावुकं विधुं चन्द्रं तत्पितुस्समुद्रस्य खात् पुत्रमरणं स्यादिति
भयकृताग्निनादात् [“चन्द्रोदयसमये समुद्रधोपो महान् । विगरं वीतगरलं
कर्तुम् । गरलनिवर्तने श्रीशत्वस्यालत्वश्चशुरनिनादा हेतवः” ।] अजेन चतुर्मुखद्वारा
कालचक्रे शिशुमारचक्रे विन्यस्य स्थापयित्वा भ्रमयसि । भ्रमितं करोतीति वा
पाठः^१ । हेत्याश्चर्ये^२ खेदे वा ॥ ३० ॥

मत्वाऽऽस्याक्रमणोत्कमक्षियुगलं त्वच्छमश्रुरेखा नता
तन्मध्यं तव चोन्नतानुनयने(कृत्)नासा जगाम श्रुतिः ।

स्वानुलङ्घनधीः समीपमलिकं भ्रूसीमलोलीकृते
मूर्धन्यञ्च कचं स भागमपरं भीत्या किमु श्रीनिधे ॥ ३१ ॥

हे श्रीनिधे लक्ष्मीनिवास अक्षियुगलं नेत्रद्वन्द्वम् आस्यस्य मुखस्य आक्रमणे
आक्रान्तौ उत्कमुखकं मत्वा स्वनिराकरणभीत्या त्वच्छमश्रुरेखा नता नम्रा किमिति
सर्वत्र संबध्यते । मृद्धी स्मश्रुरेखा नमनेन काल्यापनं कृत्वती किम् ।
स्वाभाविकमनस्य भीतिहेतुकत्वमुत्प्रेक्ष्यते । उन्नता नासा नासिका स्वनिराकरण-
भयेन अनुनयने निमित्ते सति । अनुनयनशब्दोऽनुनयनजन्यप्रसादपरः, नेत्रद्वन्द्व-
प्रसादनार्थमित्यर्थः । तन्मध्यमक्षियुगलमध्यं जगाम । नासेति स्त्रीलिङ्गात् स्त्री
व्यज्यते । महत्या स्त्रिया अनुनयने कृते अवश्यमनुगृह्य निराकरणं न
करोतीति भावः । अनुनयकृदिति वा पाठः । अनुनयनं वुर्चती सती जगामेत्यर्थः ।
एकनेत्रसमीपगमने अपरस्य कौपः स्यादिति तन्मध्यगमनम् । श्रुतिरपि श्रोत्रमपि
अनुनयनार्थं स्वानुलङ्घने स्वस्यातिक्रमणे धीर्यस्यास्ता स्वानुलङ्घनधीः । चक्रपाणिव-

1. “ लोके वृत्तगरलपान जन ताभिर्घर्तनाय युत्त्रालचक्रे भ्रमयन्ति । तद्वत् । ”

2. ‘हीत्याश्चर्ये’ इत्यन्यत्र ।

व्यधिकरणसप्तमी । श्रुत्युल्लङ्घनस्यायुक्तत्वादिति भावः । समीपं^१ जगाम । अलिकं फालम् । भूरेव सीमा । नयनफालयोरान्तरालिकसीमा । तस्याः अक्षियुगलेन चञ्चलीकरणात् । अक्षिचलने भ्रचलनादिति भावः । तद्वृत्तां मर्यादां (तामर्यादां?) कथयितुं भूर्धन्यं मूर्धनि भवं सर्वोत्कृष्टं च कचं प्रति जगाम । स कचोऽपि भयेन स्वस्य मृदुत्वात् स्वतिरस्कारे किं स्यादिति भयेन अलिकस्य वचनमनादरेणाश्रुपृच्छिव अपरं भागं पश्चाद्भागं प्रति कार्यान्तरासक्तयेव जगाम किमित्यर्थः ॥ ३१ ॥

न्यकृतकमलोल्लसितं

श्रुत्यन्तनिपक्तमस्तमिथ्यादृष्टि (क्?) ।

दृष्ट्वेव भक्तवृन्दं

दृग्द्वयमासीत्तथा वृषाद्रीश ॥ ३२ ॥

हे वृषाद्रीश । न्यकृतेत्यादिविशेषणानि दृग्द्वयपक्षे प्रथमान्तानि(?) । भक्तपक्षे द्वितीयान्तानि । तव दृशोः दृष्ट्योः द्वयं द्वन्द्वम् इदं कर्तुं । न्यकृतं तिरस्कृतं कमलाया लक्ष्म्याः संपदः उल्लसितमुल्लासो यस्य तत्, संपद्यनासक्तमित्यर्थः । श्रुत्यन्तेषु वेदान्तेषु निपक्तमत्यन्तासक्तम् अस्तमपगतं(?) मिथ्यादृष्टिः देहात्मज्ञानं यस्य तत् देहान्मभ्रमरहितमित्यर्थः । तव भक्तवृन्दं भक्तसमूहं दृष्ट्वेव स्वयमपि तथा न्यकृतेत्यादिविशेषणाविशिष्टमासीत् अभवत् । न्यकृतं तिरस्कृतं कमलस्य पद्मस्य उल्लसितं विकासो यस्य तत्, कर्णान्तव्यापि, अमरहितं, भगवद्दृष्टेर्भ्रान्त्यसंभवादिति भावः ॥ ३२ ॥

आघ्रातुं मुखमीश किंच भवता कुन्दव्रजः प्रापितः

किं कारुण्यमुघान्घिकेनपटली चित्ताद्बहिर्निर्गता ।

लग्ना त्वद्वदनेन्दुपानसमये माधुर्यलोभाद्वरात्

किं लक्ष्मीरथवा (-रुभा) मुकुन्द किमिदं मन्दसितं तेऽथवा ॥ ३३ ॥

हे ईश भवता कुन्दव्रजः मल्लिकासमूहः आघ्रातुमाघ्राणं कर्तुं मुख वक्तुं

मति प्रापित विम् । चित्तादन्त करणाद्बहि निर्गता तव कारुण्यमेव त्वद्वयैव
 सुधावधे क्षीरसमुद्रस्य पेनपटली विम् पेनतति किम्? लक्ष्मी (क्ष्म्या) कर्त्री (त्र्या)
 त्वद्वदनेन्दु त्वन्मुखचन्द्र तस्य पानसमये वरात् श्रेष्ठात् माधुर्यलोभात् माधुर्य
 लौभ्यात् लग्ना सक्ता लक्ष्मी अथवा(लक्ष्मीरदभा) [श्री]दन्तकान्ति किम्? अथवा
 नो चेत् मन्दसित वा मन्दहासो वा? इतीत्थमिति निश्चयाभावात् [अ]निश्चि
 ता(श्चया)न्तस्सन्देहालङ्कार ॥ ३३ ॥

वन्धूकाम्बुजकुन्दचम्पकसुमान्योष्ठाक्षिदन्तावली-

घ्राणं मुख्यरचीहया समभवन् युग्मं तु सारङ्गयोः ।

शाख्यन्तस्पृहयाल्वदभ्रमहिमश्रीदृक्त्वमाश्रित्य किं

तत्र श्रीप्रिय सर्वगन्धरससल्लब्ध्या सदा मोदते ॥ ३४ ॥

हे श्रीप्रिय लक्ष्मीप्रिय वन्धूक वन्धुजीवक, वन्धूको वन्धुजीवक इत्यमर ।

अम्बुज पद्म कुन्द मल्लिकाचम्पकसुमानि(?) एतेषा द्वन्द्व वन्धूकाम्बुजकुन्द-
 चम्पकसुमानि । मुखे भवा मुख्या भवन्मुखसन्धिकान्तिमनुभ्रितुमिच्छयेत्यर्थ ।
 ओष्ठ अधरोष्ठ अक्षिणी नेत्रे दन्तावली दन्तपङ्क्ति घ्राण नासिका ओष्ठा(ष्ठो)क्षि-
 (णी) दन्तावली घ्राण चेति द्वन्द्व । प्राण्यङ्गत्वादेकपदान् । समभवन् समभूवन् ।
 सारङ्गयो भृङ्गयोर्युग्म द्वन्द्वम् । 'सारङ्गश्चातके भृङ्गे' इत्यमर । शाख्यन्तस्पृ-
 हयाल्वदभ्रमहिमश्रीदृक्त्व शाख्यन्तेषु वृक्षाग्रेषु वेदान्तेषु च स्पृहयालु स्पृहायुक्तम्
 अदभ्रौ(भ्रो) अधिकौ(को) महिमानौ(मा) [ययोस्ते] श्रियो लक्ष्म्या दृशौ तयो-
 र्भावस्तत्त्वम् । यद्वा अदभ्रमहिमान श्रिय पश्यतीति अदभ्रमहिमश्रीदृक् तस्य
 भावस्तत्त्व पुरुषकारभूतलक्ष्मीध्वनासक्तत्वं प्रार्थयते । आश्रित्य तत्र त्वन्मुखे
 सर्वगन्धाना सर्परसाना सल्लब्ध्या सौन्दर्यप्रशस्तलाभेन(?) अन्यत्र चम्पकगन्धरसानु-
 भवो नास्ति । अन्येषा तु एकदा एकैस्स्य । स्वन्मुखे तु चम्पकगन्धरससहिताना
 सर्पेषामेकदैव लाम इत्यर्थ । सर्पगन्धस्सर्परस इति श्रुत्युक्तस्य सच्छब्द['वाच्य']न्य
 लाभेन चेत्यर्थ । सर्वगन्धाना (सर्पगन्ध सर्पे) रसो यस्य स । सचासौ(?)
 सच्च सर्पगन्धरससत् परब्रह्म तस्य लब्ध्या लाभेन सदा सर्पदा मोदते किम् ॥ ३४ ॥

आराध्याराधन(क)परि-
शोधकवेदावलीधियै भवतः ।

छन्दःप्रवक्तुरास्ये

विमले रदमालिके भवतः ॥ ३५ ॥

छन्दसां वेदानां प्रवक्तुः प्रवचनकर्तुः भवतः तव आस्ये मुखे विमले स्वच्छे रदमालिके दन्तपङ्क्ति, आराधयितुं पूजयितुं योग्यमाराध्यम् । आराधयतीत्याराधकम् । स्वार्थे कः(?) पूजायोग्यपदार्थः (यज्ञादिः) एतेन आराध्यं चाराधनं चाराध्याराधने तयोः परिशोधकः विमर्शको यो वेदः आम्नायः । 'श्रुतिस्त्री वेद आम्नाय' इत्यमरः । तस्यावली(ल्यौ) पङ्क्तिः(ङ्क्ती) । आराध्यमृतब्रह्मस्वरूपप्रतिपादकोत्तरभागः आराधनभूतयज्ञादिस्वरूपप्रतिपादकः पूर्वभागः [इत्येवं द्वेषा स्थितौ] पूर्वोत्तरभागौ कर्मकाण्डब्रह्मकाण्डौ विगमिति धियै बुध्यै भवत आस्तामित्यन्वयः । अत्र 'वेदास्सर्वे पङ्क्ता' इत्यादिश्लोकोऽनुसन्धेयः ॥ ३५ ॥

अघटितघटनालक्ष्यं

वक्त्रेन्दौ श्मश्रुतिमिरमेतत् ।

नासाचम्पकनिकटे

भ्रूमृङ्गश्रेणिकेव लक्ष्मीश ॥ ३६ ॥

हे लक्ष्मीश ते तव वक्त्रं मुखमेव दन्दुधन्द्रः तस्मिन् [एतत् श्मश्रुव तिमिरम्] नासैव चम्पकं चम्पककुसुमं तस्य निकटे [भ्रू] भ्रूमृङ्गाणां भ्रूममराणां श्रेणिकेव पङ्क्तिरिव अघटितघटनालक्ष्यम् । [चन्द्रतिमिरयोर्विरोधात्] चम्पकम-
रयोः विरोधाच्च ॥ ३६ ॥

जित्वा प्राकृतसाधनैर्जगदथो साध्येतरांस्तैर्मुनीन्

दिव्ये ते धनुषी भ्रुवौ रतिपुतस्तूष्णौ च जह्वे सरः ।

वर्षेन्दीवरजालमङ्घ्रिकरदग्धत्नं च पद्मान्यहो

यत्नैः प्राप्य चकार पूरुपमणे नैर्वल्लवीस्त्वद्विटाः ॥ ३७ ॥

हे पूरुपमणे पुरुषश्रेष्ठ [सरः] [“ धनुर्द्वयसन्पादनप्रयोजनलाभाय

रतियुत इति विशेषणम् । अत एव 'धनुषी रतिपञ्चबाणयोः' इति नैषधः^{१]} प्राकृतैः प्रकृतिविकारैः साधनैः इक्षुधनुःपद्मबाणाद्यैः । 'अरविन्दमशोकं चे' त्यादि । जगत् मुनिव्यतिरिक्तं कृत्स्नं जगज्जित्वा ब्रह्मादिकृत्स्नं जगत् कामवशं कृत्वा अथो जनन्तरं तैः प्राकृतसाधनैः साध्याज्जगतः इतरानप्यतिरिक्तान् मुनीन् कर्म, दिव्ये अप्राकृते ते तव भ्रुवावेव धनुषी । दिव्यपदं यथायोग्यं तूण्यादिष्वपि संबध्यते । जङ्घे एव तूण्यौ । वर्ष्म शरीरमेव इन्दीवरजातं कुवलयसमूहम् । अङ्घ्री पादौ करौ हस्तौ दृक् नेत्रं वक्तुं चेति अङ्घ्रिकरदृग्भ्रुवत्कृतिमिति द्वन्द्वः । प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावः । यत्नैः [" तपः प्रभृतिभिः प्राप्य तैः^{२]} पूर्वोक्तैः दिव्यैस्साधनैः त्वमेव विद्यो यासां तास्त्वद्विदाः वल्ल्वीर्गोपिकाः चकार कृतवान् । तदामोहकं सर्वावयवसौन्दर्यमिति भावः ॥ ३७ ॥

साराचिरद्युतिकनीराभिरामतरधाराधराधिपवटा-

दोराहवप्रचयधीरानुशासितभगोराशिजायुततनो ।

स्वाराण्मुखाग्निमुखहीरालियुङ्मकुटभाराजिदीपपटली-

नीराजिताङ्घ्रियुगं नारायणाद्यपरमारादशर्म हर मे ॥ ३८ ॥

सारं सारयुक्तं चिरा[त्]द्युतिर्यस्य न भवतीति अचिरद्युतिकम् अस्थिरकान्तिकमित्यर्थः^१ । यन्नीरं जलं तेन अभिरामतराः सुन्दरतराः ये धाराधराधिपघटाः मेघसमूहाः । 'धाराधरो जलधर' इत्यमरः । ताभिः दोराहवप्रचये बाहुयुद्धोपचये धीरा दृढा अनुशासिता शिक्षिता भा कान्तिर्यस्यास्सा गोराशिजा लक्ष्मीः तथा युक्ता तनुर्यस्य तस्य संबुद्धिः । स्वाराण्मुखानामिन्द्रप्रमुखानाम् अग्निमुखानां देवानां हीरालियुजां वज्रपङ्क्तियुक्तानां मकुटानां भाराजिभिः कान्तिपङ्क्तिभिरेव दीपपटलीभिर्दीपसमूहैः नीराजितं नीराजनीकृतम् अङ्घ्रियुगं पादयुग्मं यस्य तस्येति संबुद्धिः । अद्य इदानीम् । आद्येति वा पदविभागः । आदिभूतेत्यर्थः । हे नारायण सकल-जनाधार मे मम आराद्हरम्, अशर्म दुःखं हर परिहर^२ ॥ ३८ ॥

१. "सारविजुजलाभिराम" इत्यन्वयः

२. श्लोके 'परमाराद्' इत्यत्र 'परम रावोत्कृष्ट' इति विभज्य व्याख्येयम् । 'परम्' इति विभज्य 'अद्य परं अद्यैव' इति वा, 'परं आराद् अत्यन्तदूरे' इति वा ।

वृन्दीभूततमिस्रबुद्धिकलयच्चण्डांशुभामण्डली-
शङ्कामङ्कुरयत्सुरत्नरुचिरं शेषाचलाधीश्वर ।

बद्धं मूर्द्धजकुड्मलं कवलयन्नप्राघराश्यागिरत्-
त्वत्कारुण्यकलामिव प्रकटयत्येतत् किरीटं तव ॥ ३९ ॥

हे शेषाचलाधीश्वर हे वैकटाचलाधीश्वर तव भवतः अबृन्दं बृन्दं संपद्यमानं भूतं वृन्दीभूतम् । अमृततद्भावे च्चिः । समूहीभूतमित्यर्थः । यत्तमिस्रमन्धकारः तस्य बुद्धिं मनीषां कलयन् निराकरिष्यन् । कलिः कामधेनुः । यश्चण्डांशुः सूर्यः तस्य भामण्डली क्रान्तिसमूहः तस्याः शङ्कां सन्देहमङ्कुरयन्ति उत्पादयन्ति यत्सुरलानि यच्छोभनरलानि तैः रुचिरं सुन्दरम् । बद्धं पुञ्जीभूततया समीचीनतया कृतं मूर्द्धजाः शिरोरुहा एव कुड्मलं, कुड्मल्यकारकेशसमूहमित्यर्थः । कवलयत् आक्रममाणम् । एतत् दरीदृश्यमानं किरीटं नम्राणां नमस्तुर्वताम् अधानां पापानां राशिं समूहम् आसमन्तात् गिरत् भक्षयत् यत्कारुण्यं त्वदीयदया तस्य कलां पापभक्षणरूपविद्यां प्रकटयतीव प्राकट्यं करोतीवेत्यर्थः ॥ ३९ ॥

अलिजलधरबलभिदुपल-
तिमिरलघिमकलनसत्रलकवररुचः ।

जनदृगगुणपरिहृतिमति-
कृतपरिवृति भवति तत्र नु सुम मकुटम् ॥ ४० ॥

हे सुम शोभमाना प्रकाशमाना मा लक्ष्मीः यस्य तस्य संबुद्धिः श्रीश, तव मकुटं किरीटम् अलिर्भ्रमरः जलधरः मेघः बलभिदुपलः इन्द्रनीलः तिमिरमन्धकारः एतेषां लघिमा लघुत्वं तस्य कल्पने संपादने सबलायाः बल्युक्तायाः तज्जयिन्या इत्यर्थः । कवररुचः कचकान्त्याः जनानां दृगगुणस्य दृष्टिदोषस्य परिहृतिमत्या परिहारेच्छया कृता परिवृतिरावरणं यया (यस्य) तत्तादृशं भवति अमविष्यन्नु(१) । वतिसुन्दरकचान्निःकृष्टमकुटस्य कचालङ्कारत्वात्संभवात् दृष्टिपरिहाराय कचमावृणोति

किमित्यर्थः ॥ ४० ॥

श्रीभृद्रुद्रकचं श्रमैकफलदं कि ते किरीटं महत्
चित्तं मन्मकुटं शिरस्स्थमपि मे विभ्रद्भूरं भासयत् ।

सद्गम्यं परमं पदं त्ववति ते प्राचीनमप्युत्तरं
सर्वस्मात्परिपूरयत्युत्तराः स्वाशा महद्दर्पते ॥ ४१ ॥

हे श्रीभृत् हे लक्ष्मीभृत् रुद्रः प्रतिरुद्रः कचः केशपाशो यस्य तत् कचकान्त्याच्छादकत्वात् शोभाकरत्वाभावात् श्रमैकफलदं श्रम आयासः एको मुख्यः यस्य तत् तच्च तत्फलं च तद्दातीनि श्रमैकफलदं तद्धारणात् श्रमात्मकफलमेव शिष्यत इत्यर्थः । ते तव किरीटं मकुटं कि महत् किमधिकम्? मत्किरीटम्, त्वत्पादुकारूपमिति गूढाभिप्रायः । चित्तं विचित्रम् । चित्तत्वमेवाह—मन्मकुटं मत्किरीटं शिरस्स्थमपि मे मम भरं भारं विभ्रत् भासयत् तद्धारणामारभ्यैव जीवस्य स्वरूप-प्रकाशात् तत्पूर्वमसत्प्रायत्वान्मामाभासयदित्यर्थः । “असन्नेव स भवति असद्ब्रह्मेति वेद चेत् अस्ति ब्रह्मेति चेद्देद सन्तमेनं ततो विदुः” रित्युक्तेः । सतां सत्पुरुषाणां नक्षत्राणां च गम्यं प्राप्यं लभ्यं च ते भवतः परमम् उत्कृष्टं पदं वैकुण्ठमाकाशं च अवति रक्षति, वैकुण्ठं रक्षतीत्यर्थः । पादं लीलाविभूतिमवतीति च । पादोऽस्य विधाभूतानि लिपादस्यामृतं दिवीति श्रुतेः । अनेन पादरक्षाशब्दार्थ उक्तः । कि च प्राचीनं प्राग्देशस्थं पुरातनं च सर्वावयवनिष्कृष्टत्वादस्य सर्वस्मादुत्कृष्टत्वं सर्वावयवैभ्यः उत्तरमुत्तरभागस्यमुत्कृष्टम् । सर्वे वेदा यत्प्रदग्मन्तीति श्रुतेः । उत्तरा अधिकतराः सुयोम्याः आशा दिशः मनोरथांश्च परिपूरयति । अतश्चित्त-मिदं महत् । एतन्महत्त्वं वर्ण्यते । त्वत्किरीटं तु तव भारभूतं केशपाशच्छादकत्वान्न प्रकाशकम् । कन्याप्यप्राप्यन्यात् अरक्षकत्वात् अनभीष्टत्वाच्च । तस्मान् कि महत्? एतावत्सत्किरीटवर्णनेन मम किं प्रयोजनम्? मम प्राप्यप्रापकभूतं मन्मकुटमेव वर्ण्यते इत्यर्थः ॥ ४१ ॥

साक्षिण्यासतमा दयां तव गता सर्वार्थविन्माधुरी-
युक् श्रुत्यन्तपदाभिरामनिनदा सर्वैस्त्वदीयैस्सह ।

त्वद्वष्टैव सहस्रधा निकटभाग्नूते जगद्ब्रह्मं

त्वद्भृन्मन्मकुटप्रसिद्धिमधिकां श्रीचल्लभ श्रूयताम् ॥ ४२ ॥

तन्मकुटे को वा साक्षीत्यत आह—हे श्रीचल्लभ वैकटाचल्पते [साक्षिणी]

साक्षिभूता आसतमा अत्यन्तमासा तव भवतः दयां गता दयाविषयभूता दयाशतकवक्त्री
च सर्वार्थवित् सर्वज्ञा सर्वतन्त्रस्वतन्त्रा च । उक्तं हि वादिभीकरगुरुभिः—* अवि
तत्सहधर्मिणीकृपाचाखिलतन्त्रप्रमुताक एष सूरिरिति । [माधुरीयुक्] श्रुतिः वेदः अन्ते
यस्य तत् श्रुतेराद्यमित्यर्थः । तच्च तत् पदं च प्रणवमोङ्कारः तेनाभिरामः सुन्दरो निनदः
धनिर्यस्यास्सा ओमिति नादं कुर्वतीत्यर्थः । यद्वा माधुरीयुक्श्रुत्यन्तपदेन वेदान्ताचार्य-
शब्दो विवृतः । उक्तं हि सप्तत्याम्—* “इहरङ्गपतिप्रसादलब्धे”त्यादि । सर्वैस्समस्तैः
त्वदीयैस्त्वत्संग्रह्यमिशाठकोपादिरूपैः अवतीर्णैः विष्वक्सेनादिभिस्सह तैरपि तत्रतत्र
मन्मकुटवर्णनं कृतमित्यर्थः । त्वद्वष्टैव घण्टाधिष्ठानदेवता नित्यसूरिवेदान्ताचार्य
इत्यर्थः । उक्तं हि तैरेव संकल्पसूर्योदये—* “वित्तासिनी विबुधवैरिवरूथिनी-
ना”मित्यादिना । सप्तत्यां च—* भाद्रपदमासेत्यादिना । चण्डमारुते च—*
तुसगवदनहेपाजृम्भितेत्यादिना । जगतां लोकानां धुरं भारं वहतीति जगद्ब्रह्मं त्वां
विभर्ताति जगद्ब्रह्महत्वद्भूत् तच्च तन्मकुटं यत्किरीटं तस्य प्रसिद्धि निकटभाक् सती
सहस्रधा पादुकासहस्ररूपेण भूते वदतीत्यर्थः । श्रूयतां त्वयेति शेषः । विष्वक्-
सेनादिभिस्तत्रतत्र पादुकावर्णनात् तेषां सहोक्तिः ॥ ४२ ॥

शेषत्वेन निरूपितं गुरुरैस्तच्छेषतामाश्रितैः

स्वामित्वं निरुपाधिकं भजदहो निर्दोषमत्स्वत्वभाक् ।

लक्ष्मीभागधरीकृतं तु भवता लोकानुकूलं पुरा

त्वामुद्रास्य तव प्रभुत्वमकरोन्नो वेत्सि कि तत्प्रभो ॥ ४३ ॥

अचेतनघण्टायाः कथं साक्षित्वम्? तत्राह । लक्ष्मी श्रियं भजतीति

लक्ष्मीभाक् तस्य संबुद्धिः नित्यश्रीरिति वा पाठः । नित्याः श्रियः शोभा संपत्तिः पद्मा (शोभासम्पत्तिपद्माः) यस्य तस्य संबुद्धिः । बहुवचनान्तसमासत्वात्नित्यश्रीकेति न प्राप्तम् । तस्य मन्मकुटस्य शेषतां शेषभूततामाश्रितैः प्राप्तैः गुरुवरैः विष्वक्सेनादिभिः शेषत्वेन स्वशेषभूतत्वेन *निवासशय्यासनपादुकेत्याद्युक्तरीत्या फणिराजत्वेन निरूपितं निरूपाधिकम् *दासभूताः स्वतस्सर्वे इत्यादिना उपाधिरहितं स्वामित्वं मत्स्वामित्वं भजदपि भजमानमपि निर्दोषं चोरादिवाधारहिततया निर्दोषं मत्स्वत्वं मत्स्वामित्वं मद्भनत्वं च भजतीति निर्दोषमत्स्वत्वंभाक् भवता त्वया अधरीकृतं तिरस्कृतं पादस्याधस्ताच्च कृतं सत् क्रियमाणं सत् लोकानुकूलं जनानुकूलं यथातथा त्वां भवन्तम् उद्वास्य निराकृत्य पुरा तैतायुगे तव प्रभुत्वम् अकरोत् कृतवान् (वत्) । लोके कश्चन पुत्र्यस्तिरस्कृतस्सन् समयं प्रतीक्ष्य तत्पदमनुभुङ्क्ते तद्वदिति भावः । रामवनवाससमये पादुकायाः पट्टाभिषेको द्रष्टव्यः ॥ ४३ ॥

गावो यत्र निरूप्यमाणविलसद्रूपानुगच्छद्ददः

सौत्कण्ठा विचरन्त्यहो सुमनसां यद्वाऽप्यजानां गवाम् ।

शीर्षेषु प्रतिभाति निर्मलदृशां त्वद्गत्युपायात्मता

यस्मिन्नेव विभाति तेन सदृशं लक्ष्मीश किं वर्तते ॥ ४४ ॥

इदमपि विरुद्धभाषणम् । एतादृशं न जानामीत्यत आह । हे लक्ष्मीश लक्ष्मीपते सुमनसां देवानां विदुषां च पुष्पाणां च । स्त्रियः सुमनसः पुष्पमित्यमरः । निरूप्यमाणं युक्तिभिर्निर्णयमानं विलसत् प्रकाशमानं रूपं यत् तदनुगच्छन्ति हृन्दि हृदयानि यासां तास्सत्यः । स्वान्तं हृन्मानस मन इत्यमरः । निरूप्यमाणं विलसच्च रूपं यासां ताः अनुगच्छन्ति जनानां हृदयानि यासां ताश्च सुशब्दतया रूपनिष्पत्तियोगाः अत एव मनोहराश्चेत्यर्थः । सुमनःपक्षे भायुक्ततया मनोहराश्चेत्यर्थः । उक्तपठया अभिलाषया(पेण) सहिताः सौत्कण्ठास्सत्यः यत्र यन्मकुटे विचरन्ति संचरन्ति मन्मकुटं स्तुवन्तीत्यर्थः । अन्यत्र प्रकाशयन्तीत्यर्थः । अहो आश्चर्यम् । यद्य मत्किरीटम् अजानां छागानां गवां धेनूनां च वाचामित्यर्थः । अन्यत्र पूजार्हत्वान्(?) शीर्षेषु शिरसु प्रतिभाति प्रकाशते । नजानन्त इत्यजानां नित्यानां गवां वाचां वेदानां शीर्षेषु प्रतिभाति वेदान्तवेद्यमित्यर्थः । निर्मला मलरहिता

दृक् ज्ञान येषां तेषां सम्यक् परिशीलकानां इत्यर्थः । त्वं गतिं कर्ता यस्य स यस्मिन् त्वत्कर्तृकगमने त्वां प्रति गतिं प्राप्तिं त्वत्कर्मकप्राप्तौ च उपायभूत साधनम् आत्मा स्वरूप यस्य स तस्य भाव उपायात्मता यस्मिन्मन्मकुटे विभाति प्रकाशते तेन मन्मकुटेन सदृशं ममानं किं वर्तते न किञ्चिदपीत्यर्थः । किमिति प्रश्ने ॥ ४४ ॥

गेहादेर्मनुजास्त्रिविष्टपमदस्तेषां पयोजासनः

तेषां तस्य च वैकटाचल्पते श्रीशस्य (ते श्रीशः) पादद्वयम् ।

यत्तस्यापि हि पादुकामणिमयं संरक्षकं पुंमणि

व्याकीर्णं तदनन्यरक्षकमर्थं मां सर्वदा रक्षतु ॥ ४५ ॥

इदमत्यन्तविरहभाषणमित्याशङ्क्या तद्विवृण्वन् तस्य भगवतः चरणापेक्षयाऽप्युल्लृष्टत्वमुपपाठयति—गेहादेरिति । हे वैकटाचल्पते गेहादे गृहादे । गृह-गेहोदवसितवेश्मसन्निकेतनमित्यमरः । मनुजा मनुष्या रक्षका इत्यर्थः । तेषां मनुजानां त्रिविष्टपे स्वर्गे सीदन्तीति त्रिविष्टपसदो देवा रक्षकाः । तेषां देवानां पयोजं पद्ममासनं यस्य स चतुर्मुख रक्षक इत्यर्थः । हे श्रीश ते तव पादद्वयं तस्य च चतुर्मुखस्य च संरक्षकम् । सर्वेषामपि शिरोधार्यत्वात् सर्वावयवेषु सत्त्वपि आश्रयणयोग्यत्वात् विष्वधिष्ठानकत्वाच्चेति भावः । तस्यापि पादद्वयस्यापि [संरक्षकं] पादुकामणिमयं पादुकाश्रेष्ठरूपम् । स्वार्थं मयत् । पुमणय हीरा पुत्रश्रेष्ठाश्च तैर्व्याकीर्णं व्याप्तम् । न विद्यते अन्यो रक्षकोऽस्तीति कथा यस्य तत् रक्षकान्तररहितमित्यर्थः । तत् वस्त्विति शेषः । मां सर्वदा सर्वकालेषु रक्षतु लोक रक्षणहेतुभूतपादद्वयस्यापि रक्षकत्वात् पादुकाया सर्वोत्कृष्टत्वमिति भावः ॥ ४५ ॥

स्तोत्रं गोत्रापतीनां न कुरु मुखं मुधा स्वायं ते ज्ञा यदि स्युः

नो जानन्त्युक्तिं शक्तिं त्रिचतुरपदधीलोलनाचो यदि स्युः ।

दुर्गारारसर्वगर्गाः परिभवचतुरास्त्रिद्वयो यद्यलभ्याः

नात्मश्लाघा सहन्ते न तत्र फललनस्तद्भज श्रीनिवासम् ॥ ४६ ॥

राज्ञा कर्मिणानभिज्ञानान् श्लाघानर्हत्वात् तत्र फललेशो नास्तीत्याह—हे मुख

हे वक्तुं स्वाय धनाय गोत्रापतीनां राज्ञां मुधा व्यर्थं स्तोत्रं न कुरु राजविषयकस्तुतिं न कुर्वित्यर्थः । गोत्रापतयः जानन्तीति ज्ञाः ज्ञानवन्तः स्युर्यदि ते प्रभवः । [“ उक्तिशक्तिं कवितासामर्थ्यं ” न जानन्ति । अथ यदि त्विचतुरपदलोलवाचः स्युः कवने अत्यल्पपरिचयवन्तो भवेयुः] वारयितुमशक्यो दुर्वारः खर्वः स्वल्पः स न भवतीत्यखर्वः किञ्च गर्वोऽहङ्कारो येषां ते दुर्वाराखर्वगर्वाः । परिभवे तिरस्कारे चतुराः समर्था भवन्तीति शेषः । यदि यद्यपि सिद्धयः कार्यसिद्धयः अलभ्याः दुर्लभाः । कथञ्चिन्नभ्याश्चेदपि आत्मश्लाघां तद्विषयकश्लाघां [न] सहन्ते अयं पण्डित इति श्लाघां न कुर्वन्तीत्यर्थः । अतस्तेष्वपि विषयेषु तव फलत्वः फललेशोऽपि नास्ति । तत् तस्मात्कारणात् श्रीनिवासं वेंकटाचलपतिं भज सेवस्व भज सेवायामिति धातुः ॥ ४६ ॥

नो गच्छेः कविते सुते क्षितिपति त्वं चन्दनद्रुं धने
गन्धे लोलतया ससंशयबुधक्रूराहयस्तत्र हि ।

अन्योन्यैक्यगलत्कुदूपगाविपाः साध्वोपधिस्पर्शतोऽ-

प्यग्रे त्वां वत मारयेयुरचिरात् तत् पत्रिपत्रं भज ॥ ४७ ॥

संप्रति कवित्वं क्षितिपतिं प्रति नो गच्छेरिति वारयति । हे कविते सुते कविताकान्त्यके त्वं भवती क्षितिपतिं राजानं प्रति नो गच्छेः । राजानमेव चन्दनद्रुं चन्दनवृक्षं धन एव गन्धे परिमले । विमदोत्थे परिमले गन्धो जनमनोहर इत्यमरः । लोलतया आशया । लोलश्चालसतृष्णयोरिति निघण्टुः । नो गच्छेः न प्राप्नुहि । गमने दोषमाह—क्रूरति । तत्र हि चन्दनवृक्षे हि संशयैस्तह वर्तन्त इति ससंशयाः विश्विज्जानेन गर्विताः ते च ते बुधाश्च त्रिद्विंशश्च त एव क्रूराहयः क्रूरसर्पाः अन्योन्यैक्येन परस्परैक्येन गलन्ति. प्रसरन्ति कुदूपणान्येव कुत्सितदूपणान्येव विपाणि येषां ते तथोक्ताः । युक्ताः(?) साधव एव सत्पुरुषा एव ओपययः तेषां स्पर्शतोऽपि स्पर्शादपि अग्रे पुरत एव अचिराच्छीघ्रं त्वां मारयेयुः मारणं कुर्युः व्रतेति खेदे । तस्मात्पूर्वमेव [स-]संशयबुधक्रूराहिस्पर्शात्पूर्वमेव पत्रिपत्रं पक्षिवाहनं भज । पत्र वाहनपक्षयोरिति निघण्टुः । मारयेयुरित्यनेन कार्यहानि

कुर्युरिति भाव । विषदष्टाना गारुड-भ्यानद्योतनार्थं पतिपत्नमित्युक्तम् ॥ ४७ ॥

बोद्धारोऽपि समिद्धमत्सरतया नाद्वावहित्थाचणाः

शुद्धोक्ति-प्यविशुद्धयुद्धिजननश्रद्धालुतात्सुद्धताः ।

सद्धीकानपि विद्वयन्ति कविते श्रद्धत्स्व ते(मे)ऽद्वावचोऽ

वद्वक्ष्मेशगुणा जगद्वचपदे नद्वा समृद्धा भव ॥ ४८ ॥

श्रमिजा अपि प्रभुसमीपे मात्सर्याद्वञ्चयन्तीत्याह बोद्धारोऽपीति द्वयेन ॥

हे कविते किञ्च बोद्धारोऽपि जानवन्तोऽपि समिद्धो दीप्तो मत्सरो मात्सर्यं येषां
तेषां भावस्ततया समिद्धमत्सरतया अद्वा सत्यं न भङ्गीति नाद्वा असत्यमित्यर्थं ।
नशब्देन नजर्थेन मुष्पुपेति समासः । तस्य ('असत्यस्य') अवहित्था आकार-
गोपनं तेन चणासमर्था चणप्यत्ययः । अवहित्थाऽऽकारगुणिरित्यमरः । स्वदौ-
र्जन्यगोपनेद्वा (गोपनसमर्था) इत्यर्थः । शुद्धासु परिशुद्धासु उक्तिषु वाक्येषु विषये
अविशुद्धा दुष्टा या वृद्धि इयमुक्तिरयुक्तेति वृद्धिः तस्या जन्ने प्रभोरुत्पादने श्रद्धा
आसक्तिरेषामस्तीति श्रद्धाल्व तेषां भावः श्रद्धालुता तया अत्युद्धता अति
धूर्तास्सन्तः । सती योस्या अवञ्चिकेत्यर्थं धी वृद्धिर्येषां तान्, स्वार्थे क ।
विद्वयन्ति विद्वान् कुर्वन्ति येनेकेनाप्युपायेन राज्ञा स्वविषये स्वारस्य ('कविता
विषये अस्वारस्य') उत्पादयन्ति । मे मम अद्वावच सत्यवाक्यं श्रद्धत्स्व
मद्वाक्ये आदरं कुर्वित्यर्थः । वद्वा न भङ्गी(न्ती)त्यनद्वा असयोजिता( ) क्ष्मेशस्य
राज गुणा यस्यास्ता अवद्वक्ष्मेशगुणा जगता लोकानां धव प्रभु विष्णु तस्य पादे
पादपद्मे नद्वा सती वद्वा सती पाद प्रतिपादयन्ती सती समृद्धा गेहिकामुष्मिक्स-
ग्रद्धिमती भव ॥ ४८ ॥

विद्वद्द्वेषभृतो मुधापदगणाः प्रोचैस्स्वरा निहृपाः

संकेतेन परस्परं स्वविजये साक्षित्वमप्याश्रिताः ।

मद्बुद्धीनपि वञ्चयन्ति विबुधान् भूपान्तिके नास्तिका

त्रिधाविचविधातुका भुवि कृते लक्ष्मीशमेवाश्रय ॥ ४९ ॥

पुनरपि मुरान्तरेण शिक्षयति—विद्वदिति ॥ हे [कृते] कविते विद्वद्धि

द्वेष विरोध (त) विभ्रतीति विद्वद्धेषभृत । विदुषा वेष । [त विभ्रतीति च]
 मुधा व्यर्थं पदानां गणो वाक्यानां समूहः येषां ते मुधापदगणाः । उच्चैरुच्चरित-
 व्यमित्यादिप्रकारेण प्रकर्षेण उच्चैः उन्नतः स्वरः येषां ते प्रोच्चैस्वराः । निर्गता
 नष्टा (लपा)लज्जा हीयेषां ते निरुपा 'मन्दाक्ष हीलपा व्रीडा लज्जा साऽपत्रपाऽन्यत'
 इत्यंमरः । परस्परमन्योन्यम् संकेतेन तवाहं साह्यं करोमि मनापि त्वया कर्तव्यमिति
 संकेतेन स्वविजये स्वेषां विजये साक्षित्वमपि साक्षिभाजमपि आश्रिताः । किञ्च
 भूपान्तिके राजसमीपं नास्तिका 'वादेन ब्राह्मणं जित्वा कङ्कगृध्रोपसेवित' इति
 श्लोकं ज्ञात्वा निरस्तपरलोका दृष्टातिशया सद्वुद्धान् योग्यान् बुधान् विदुषः
 वञ्चयन्ति । त्रिधैत्रं वित्तं द्रव्यं तस्य त्रिधातुकास्तन्तः । अतः लक्ष्मीशः वेकटाचलपति-
 मेव आश्रयः सर्वोपद्रवनिवर्तनत्वादिति भावः ॥ ४९ ॥

गौर्गा गवा गवे गोगोर्गवि गौर्यस्य पाति यः ।

वराय पीडकान् व्याप्तान् दत्ते तं श्रीनिधिं भज ॥ ५० ॥

यस्य श्रीनिधेः गौर्दृष्टं गवा दृष्ट्या रश्मिना वा कटाक्षेणेत्यर्थः । गा भुवः
 भूमिं पाति रक्षति । यः श्रीनिधिं गवि दिशि दिक्ष्वित्यर्थः । व्याप्तान् गो-
 स्वर्गस्य पीडकान् असुरानित्यर्थः । गोर्नजादपि वराय श्रेष्ठाय गवे वाणाय दत्ते स्व-
 वाणनिहतान् करोतीत्यर्थः । तः श्रीनिधिं भज स्तुहीत्यर्थः । हे गौरिति सबुद्धिः ।
 "स्वर्गेषुपशुनाम्ब्रदिङ्नेत्रघृणिभूजले । लक्ष्यदृष्टयोः स्त्रिया भूग्नि गौ"रित्यंमरः ।
 "गौर्नाके वृषभे चन्द्रे वाग्भूदिभ्नेनृषु स्त्रियाम् । द्वयोस्तु रश्मिहराणाम्बर्गवज्जाम्ब्र-
 लोमसु" इति रत्नमाला । "गौर्नाऽऽदित्ये चलीवर्दे क्रतुभेदार्पिभेदयोः । स्त्री तु
 म्यादिशि भारत्या भूमौ च मुरभाजपि । गृह्णियो म्यर्गं वज्राम्बुनाणदङ्नेत्रलोमसु"
 इति हलायुधः ॥ ५० ॥

वृषाचलेशितुः पटाश्रिताः कुम्भमुदाऽऽपत-

त्फलादिवन्महाकलार्थिनोऽप्यन्तरफलम् ।

अकाङ्क्षितामपि श्रिय प्रयान्ति जेपवृत्तिन

तफला परेरितां मही पुरेन तस्य पादुका ॥ ५१ ॥

श्रीशपदाश्रिता मखयाजी पशुपुत्राद्यन्तरफलमिव भूपदत्तग्रामाद्यन्तर-
फलमपि लभन्त इत्याह—वृषेति ॥ वृषाचलेशितु श्रीनिवासस्य पदाश्रिता पाद-
पद्ममाश्रिता महत् अधिक फल मोक्षरूपफलम् अर्थयन्त इति महाफलार्थिनोऽपि
अन्तरफलम् अवान्तरफलरूपा श्रिय तुच्छत्वादप्रार्थितामित्यर्थ । ज्योतिष्टोममध्ये
पशुपुत्राद्यन्तरफलवत् अनपक्षिता श्रिय सपद् कुम्भतो भूमृत , 'गोत्रा वु पृथिवी
पृथ्वी'त्यमर । मुदा सतोपेण आपत्त् प्राप्त यत्फल ग्रामादिकल यथा तथा'
जेपवृत्तिरेव सत्फल प्रदास्तफल यस्यास्ता तस्य हरे पादुका पादरक्षा पुरा त्रेतायुगे
तदीरिता तेन रामरूपेण हरिणा इरिता प्रेरिता दत्तामित्यर्थ । महीमिव भूमिमिव
प्रयान्ति लभन्ते ॥ ५१ ॥

आराद्वेगादरिष्ट भवति बहुतर यत्पदाब्जानतानां

सन्धौ भागौ यदीयौ निरवधिकरुची चारुभाभ्यां च माभ्याम् ।

त्रिभ्राजत्पुष्पजद्वापरिहसनचणे यत्कराम्भोजहेती

श्रीनाथः श्रेयसी सोऽप्रतिमत्रलभवासङ्गयधीने करोति ॥ ५२ ॥

भगवानेव स्वपादासक्ताना मसारनिगृत्ति कृत्वा मोक्ष ददातीत्याह—आरा-
दिति ॥ यस्य तत्र पादाब्जे पादपद्मे आनताना नमस्कुर्वता वेगात् बहुतरमधिकम्
अरिष्टमप्रिय दु ख वा आरात् दूरे भवति, यत्पदाब्जे अनतानामनमस्कारिणाम्
अरिष्टमप्रियम् आरात् समीपे भवति । यदीयौ यत्सन्धिर्नौ सन्धौ भागौ दक्षिणवाम-
भागौ । सन्ध दक्षिणवामयोरिति निषण्ड । चारु सुन्दर भा कान्ति ययोस्ते
ताभ्या चारुभाभ्या माभ्या श्रीभूमिदेवीभ्या, 'मा विश्वा पृथिवी क्षमे'ति विश्व
प्रकाश । 'इन्दिरा लोकमाता मा क्षीराब्धतनया रमे ति चामर । निरवधिका
अवधिरहिता रधि कान्तिर्ययोस्तौ निरवधिकरुची अत्यन्तकान्तियुक्तावित्यर्थ ।

1 "कुम्भतो भूपस्य मुदा आपतता परादिना तुत्यम् ग्रामादिमहाफलार्थिभ्य
तदातुक्तेन प्रभुण म्ये श्रीला दत्तफलादितुत्य यथा तथा' इत्यन्यत्र पाठ ।

यस्य भवत कराम्भोजयो हस्तपद्मयो विद्यमाने हेती चक्रशङ्करूपे आयुधे
 विभ्राजन्तो विशेषेण भ्राजमानौ यौ पुष्पवन्तौ सूर्यचन्द्रौ तयोर्भास कान्तय तासा
 परिहसने परिहासे चणो समर्थो तदतिरिक्तकान्ती इत्यर्थ । अनेन विरोधिनिरासक
 परिकरसपत्ति सूचिता । उक्त हि भट्टमूर्तिना—* पुष्पवद्विग्र त्विति । स
 श्रीनाथ वैकटाचलपति अप्रतिम समानरहित बल सामर्थ्य यस्य स सचासौ
 बलवाश्च (भवश्च) तस्मिन् [आ]सङ्गो यस्य स अप्रतिमबलवत्स(-भवास)ङ्गी
 [तस्मिन् असङ्गो यस्य सोऽपि अप्रतिमबलभवासङ्गी] सन् । तयो श्रेयसी । (सुकृत)
 मोक्षरूपश्रेयसी अधीने करोति । [ससारसङ्गिने म्वर्गपशुपुत्रादिरूप श्रेयो ददाति ।
 तदसङ्गिने] मोक्षरूपश्रेयो ददातीत्यर्थ ॥ ५२ ॥

वनचर राम पुष्टवरगो द्रुहिणार्थतनो

विरचितसूत्रवेदमयकाव्यपुराणतते ।

परमपयोधिजीवशुभदेशनिनासरते (-पर)

मयि च वमस्यहो सकृप वत्सल माधिपते ॥ ५३ ॥

व्यहपद्मके वर्तमानस्त्वम् अत्यन्तनिष्कृष्टे मध्यपि वर्तस इत्याह—वनेति ॥

वन जल कान्तार च । 'जीवन भुवन वनम्,' 'गहन कानन वनम्,' 'कान्तार
 कर्म दुर्गम'मित्यमर । वनचरशब्देन वने उदक जरण्ये च चरन्ति सचरन्तीति
 वनेचराणा मस्यकूर्मवराहनरभिहाना ग्रहणम् । हे वनचर ! हे राम ! रामशब्देन
 परशुरामदाशरथिवलरामाणा ग्रहणम् । पुष्टा सपूर्णा वरा श्रेष्ठा प्रशस्ता वा गौर्वाक
 वेदो यस्य तस्य सवुद्धिः पुष्टवरगो साङ्गवेदाध्ययनशीलेत्यर्थ । वामनब्रह्मचारित्रित्यर्थ ।
 पुष्टा^१ वरा गाव धेनवो यम्येति गापालकृष्णेत्यर्थ । पुष्टो वर प्रशस्तो गौ
 पशुरधो यम्येति अश्वसादिन् क्लव्यवनारेत्यर्थ । * अपशवो वा अन्ये गो अश्वेभ्य
 इति श्रुतेर्गवाधाना प्रशस्तपशुत्वम् । द्रुहिणार्थतनो द्रुहिणस्य धातु आर्या पूज्या
 तनुर्यस्य तस्य सवुद्धिः । धातुर्वेदोपदेष्टृत्व ह्यग्नीवरूपेणेत्यर्थ । विरचिता कृता
 सूत्राणा ब्रह्ममूलाणा वेदमयाना नेदप्रचुराणा भारतात्मककाव्याना विष्णुपुराणाध-
 ष्टादशपुराणाना तति समूहो येन तस्य सवुद्धिः । अनेन व्यासाऽतारोक्ति । पर
 न्त् स परमाकाश इत्यर्थ । परमपद्मित्यर्थ । पयास्यस्मिन् धीयन्त इति पयोधि

क्षीराब्धिः । जीवाश्चेतनाः । शुभदेशाः श्रीरङ्गादिदिव्यदेशाः, तेषां द्वन्द्वः, तेषु
निवासे स्थितौ पर आसक्तेति संबुद्धिः । कृपया दयया सहितस्सकृपेति संबुद्धिः ।
वत्सल्य गौस्तद्वद्वात्सल्ययुक्तेति संबुद्धिः । माया लक्ष्म्याः अधिपते भर्ता इति
संबुद्धिः । मा न विद्यते अधिपतिर्यस्येति वा संबुद्धिः । अत्र माशब्दस्य
नञर्थकत्वम् । मयि च मय्यपीत्यर्थः । चकारस्य अप्यर्थकत्वमव्ययानामनेकार्थत्वात् ।
मय्यपीत्यनेनात्यन्तनिकृष्टत्वं द्योत्यते । वससि वर्तसे । अहो इत्याश्चर्यम् ॥ ५३ ॥

उद्यत्सूनसमीपभाक् परभृता दष्टं द्वितीयक्षण-

प्राप्तमार्दवंमृद्वसूनजयकृदन्तावलीसङ्गिनः ।

लक्ष्म्यास्वाधरसस्य नित्यमृदुतारुण्यस्य चाटीकते

शेषाद्रीश तवाधरस्य किमु भासंपल्लवं पल्लवम् ॥ ५४ ॥

उद्यत् जायमानं यत्सूनं पुष्पं तस्य समीपं सान्निधानं प्राप्नोतीति उद्यत्सूनसमीपभाक् ।
परैर्विभर्तीति [परभृत् तेन] परभृता कोकिलेन दष्टं खादितं द्वितीयक्षणे दष्टान्तरक्षणे
प्राप्तमार्दवं मृदुत्वाभावो यस्य तत् । पल्लवं किसलयः । पल्लवोऽस्त्री किसलयमित्यमरः ।
कर्तुं । इदं प्रकाशमानं यत्सूनं पुष्पं तस्य जयं करोतीति या दन्तावलिर्दन्तपङ्क्तिः तथा
सङ्गोऽस्यास्तीति इद्वसूनजयकृदन्तावलीसङ्गिनः, लक्ष्म्या श्रिया आस्वादितुमनुभवितुं
योम्य आस्वाद्यः रसः यस्य तस्य, नित्यं सर्वदा मृदोर्भावः मृदुता (अ)रुणस्य भावस्ता
(आ)रुण्यं यस्य तस्य । तव भक्तः अधरस्य अधरोष्ठस्य भासः कान्त्याः संपदः ल्वं
लोक्षमपि आटीकते किमु अङ्गीकरोति प्राप्नोति किमिच्छति । न प्राप्नोत्येवेति
भावः ॥ ५४ ॥

गौर्यस्यामरवैरिनाशनपटुस्तत्कर्णनाथाचलो

धामैतन्निधिभानुकुञ्चिदलयुग्गेहाविहारास्पदम् ।

वत्सं तत्पदवैरिहेतिकपटग्राहिच्छिदावर्णितः

कामस्तच्छतजित्तनुस्तदितरा श्रीः पातु देवस्त नः ॥ ५५ ॥

वत्सामुरादिनिवर्तकः कृष्णः पात्वित्याह—गौरिति ॥ यस्य देवस्य

गौशर अमरवैरिणा राक्षसाना नाशने ध्वसने पदुस्समर्थ यस्य धाम स्थान
 तत्रेत् कर्ण श्रवो यस्य स चक्षु श्रवा सर्प तेषा नाथ शेष सचासावचलश्च
 शेषाचल इत्यर्थ । तच्छब्दो गोवाचक । गोशब्दान्न बाणो ब्राह्म ऋतु नेत्रपर ।
 यस्य वत्स वक्ष । अत एतच्छब्दो धामपर । एतस्य धाम्न तेजस निधि
 सूर्य । तस्य भानु किरण एव कुञ्ची क्वाटोद्धाटनी । यस्य तद्गुल पद्मरूपदल
 (-दलरूप) तेन युज्यत इति पद्म गेहो यस्यास्सा तस्या श्रियो विहारस्य विहरणस्य
 आस्पद स्थानम् । यस्य काम इच्छा सकल्प इत्यर्थ । तत्पठ वत्सपद, वत्सस्तर्णक
 इति निघण्टु । तत्पठ चिह्न यस्य स । तस्य वैरी शत्रु वत्सासुर इत्यर्थ ।
 तेनैव वत्सासुरहेतिना आयुधेन कपट व्याज गृह्णातीति कपटग्राहिण मिथ्याकपित्थस्य
 कपित्थासुरस्येत्यर्थ । छिदया छेदनेन वर्णित स्तुत । विस्तरस्तु सिद्धाङ्गने
 द्रष्टव्यन् । यस्य तनु शरीर तस्य कामस्य शत जयतीति तच्छतजित मन्मथशत-
 जिदित्यर्थ । यस्य श्री सपत् तस्मात् तनो इतरा अनल्पेत्यर्थ । स देव
 वेंकटाचल्पनि पातु रक्षतु ॥ ५५ ॥

कामो यस्य जगज्जनिस्थितिलयव्यग्रस्तनुस्तच्छतो-

१६ • उच्छ्रिता श्रीरितरा ततो हि हृदय तन्नित्ययोगोज्ज्वलम् ।

भोगस्तत्पथदूरवर्तिमहिमा तद्वद्वराद्रिः पद

नित्य धाम तदेकनम्रसुलभं तद्वान्मुदे सौऽस्तु नः ॥ ५६ ॥

उक्तमेव प्रकारान्तरेण वक्ति-काम इति ॥ यस्य देवस्य कामस्तन्मूल्यः जगता
 जनिर्जन्म स्थिति पालन लय सहार जगज्जनिस्थितिलया इति द्वन्द्वः तेषु व्यग्र
 त्वरावान् । यस्य तनु शरीर नाम तच्छतात् कामशतात् उच्छ्रिता । यस्य श्री सपत्
 तत सूक्ष्मात् इतरा अधिकेत्यर्थ । यस्य हृदय वक्ष तस्या श्रिय लक्ष्म्या देव्या
 नित्ययोगेन नित्यसन्धेन उज्ज्वल प्रकाशमान । यस्य भोगम्सुर तत्पथस्य हृदयपथस्य
 चित्तमार्गस्य दूरवर्ती दूरस्थित महिमा अतिशयो यस्य स । मनमोऽप्यवेद्यमहिमे-
 त्यर्थ । यस्य पद स्थान तद्वान् भोगवान् फणवाध्यासौ वराद्रि श्रेष्ठाद्रिश्चेति
 विशेषणममास । यस्य नित्य शाश्वत धाम परमपद तदेकनम्राणा पादानताना

मुल्लभं, तद्दानत्रित्यधामवान् नित्यतेजदशालीत्यर्थः । स देवः नः मुदे मन्तोपायः अस्तु
भवत्वित्यर्थः ॥ ५६ ॥

त्वत्कैङ्कर्यार्थदिव्यामिततनुजननीं श्रीश शक्तिं न कुर्वन्
विताशां वर्धयेथेत्सुचिरमनुसृतैर्नैकदेश्यैर्धनाढ्यैः ।

मन्पर्षणेष्वेव दत्तं किमपि परिमितं माम्बु कृच्छ्राद्ग्रहीतुं
बह्वीर्मे पार्थिवीर्चा सपदि दिश तन्वैर्धहेन्येऽपि मान्याः ॥ ५७ ॥

त्वत्कैङ्कर्यार्थमप्राकृततनू प्राकृततनूवां देहीत्याह—तदि ॥ हे श्रीश

लक्ष्मीपते तव कैङ्कर्यं किङ्करभावः तदेव प्रयोजनं यासां ताः । परमेष्ठी
पुमान्विश्वो निवृत्तस्सर्व एव हीत्याद्युक्तरीत्या(?) दिव्या प्रकृतिरहिता पञ्चोपनिषत्स्व-
रूपा अमिता अनन्ता यास्तनवः शरीराणि ता जनयति उत्पादयतीति तां शक्तिं
मामर्च्य मे मम * स एकधा भवति द्विधा भवतीत्यादिश्रुत्युक्तरीत्या अनेकशरीरपरि-
ग्रहरूपमामर्थ्यं न कुर्वन् न दास्यन् विताशां द्रव्येच्छा वर्धयेथेत् वृद्धिं करोपि चेत्
मया सुचिरमनेककालम् अनुसृतै एकदेश्या ते न भवन्तीति नैकदेश्याः अनेक-
देशस्था । सुप्सुपेति समास । धनाढ्यै धनिकै सत् प्रशस्तं च तत्, एवं च
सत्पर्व तस्मिन्नेव उपरागादिष्वित्यर्थः । दत्तं दापितं किमपि परिमितम् अत्यन्तस्वल्प-
मित्यर्थः तदपि साम्बु उदकमिथ किमपि द्रव्यमिति शेषः । सर्वाव्युदकपूर्वाणि
दानानीत्युक्ते । कृच्छ्रात् कष्टात् ग्रहीतुं स्वीकर्तुमित्यर्थः । द्वारनिरोधपरिहारपूर्वक-
मिति भावः । वैधहेन्येऽपि विधिप्रोक्तमनानसन्व्यादिकर्मपरित्यागेऽपि मान्याः पूज्याः
[बह्वी] पार्थिवीः पृथिवीविकारा तनू शरीराणि सपदि दानसमय एव दिश
वितर । अन्यथा एककालीनानेककटातव्यमङ्गप्रसङ्गः । वैधानुष्ठानभयात् द्रव्यपरित्यागे
अपरिमिततनू सद्यो देहि । देहानां चिरस्थायित्वे तत्प्रायेणार्थमनेकद्रव्यनागः
स्यात् । अतः शीघ्रं त्वत्सायुज्यं देहीति भावः (?) ॥ ५७ ॥

नार्गं पुष्करपुष्करहृदगतं नक्रास्यरुद्राङ्घ्रिकं

भ्राजत्पुष्करपुष्करं स्मृतजगन्मूलं त्वरक्षो जवात् ।

तं त्वां पुष्करपुष्करायितसमोत्कृष्टं मणीन्द्रप्रभा-

स्फूर्जत्पुष्कर पुष्करप्रभुमहातल्पाश्रये श्रीनिधे ॥ ५८ ॥

गजेन्द्ररक्षणादह त्वत्पादारविन्दमाश्रित इत्याह—नागमिति ॥ हे श्रीनिधे

लक्ष्मीनिधे मणीन्द्राणा रत्नश्रेष्ठाना प्रभाभि कान्तिभि स्फूर्जत् प्रकाशमान पुष्कर
खड्गो यस्य तस्य सबुद्धि । पुष्करप्रभुरनन्त महातल्पो यस्य तस्य सबुद्धि ।
रत्नयोरभेदात् पुष्कर पुष्कल पुष्कर जल यस्य स सचासौ हृदश्च जलाशय इत्यर्थ ।
तत्र गतम् । नक्र मकर तस्य आस्ये मुखे रद्वौ बद्धौ अङ्घ्री यस्य तम् ।
* गज आकर्षते तीरे ग्राह आकर्षते जले । तयोर्बुद्ध समभवदिव्यवर्षसहस्रकम् ॥
उक्त्युक्ते । आजत् प्रकाशमान पुष्कर पद्म यस्य तादृश पुष्कर हस्ताग्र यस्य त
वृर्णमानहस्तमित्यर्थ । स्मृत व्यात जगन्मूल जगत्कारण येन त नाग गनेन्द्र
जवात् वेगात् यन्त्वमिति शेष । रक्षितवानसि रक्षामददा । पुष्करपुष्करायितौ
गगनारविन्द्रायितौ तद्वदप्रसिद्धावित्यर्थ । समोत्कृष्टौ समातिशयो यस्य त त्वामाश्रये
अहमिति शेष । “पुष्कर करिहस्ताग्ने वाद्यभाण्डमुखे जले । व्योम्नि त्वन्ने फले
पद्मे सर्पौषधिविशेषयो” रित्यमर । विस्तरस्तु सिद्धाज्जने द्रष्टव्य ॥ ५८ ॥

१ दीनं मां कमलासमाश्रित नतं त्राहीति वाचं मम

श्रुत्वा किं न करोषि सुन्दर शिरःकम्पं समन्दासितम् ।

मदीनत्वतमश्छटाप्रतिभटस्फूर्जेत्किरीटाग्रणी-

प्रत्युत्सोपलफालफलयचपलामालासमुद्भासितम् ॥ ५९ ॥

मद्यान्त्रा श्रुत्वाऽपि किं न करोषीत्याह—दीनमिति । हे सुन्दर सौन्दर्य-
विशिष्ट कमलया लक्ष्म्या समाश्रित दीनमुपायान्तररहितं नत नमस्कुर्वन्त मा त्राहि
रक्षन्वेति मम वाच मद्यान्त्रा श्रुत्वा मदीनत्व मदेन्य तदेव तमश्छटा तमस्समूह
[तस्या] प्रतिभटाभिर्विरोधि[नी]भि स्फूर्जन्ति प्रकाशमानानि किरीटाग्रणीषु मकुटश्रेष्ठेषु
प्रत्युत्तानि खचितानि उपलाना रत्नाना फालफलयैरेव दलदलायमानैरेव(-यितैरेव)
चपलामालाभि विद्युत्पङ्क्तिभि । चञ्चला चपला विद्युदित्यमर । समुद्भासित
मस्यक् प्रचितं समन्दमिनम् ईषत्सितमहित यथानथा शिर कम्प किं न करोषि

किमर्थं न करोषीत्यर्थः । मद्रक्षणमवश्यं कर्तव्यमिति भावः ॥ ५० ॥

चित्रं रमाधव यशोमुक्ता रन्ध्रोऽज्जितास्तवानन्तैः ।

परिगुम्फिता गुणौघैः सुदृशां हृदयंगमा विभान्ति ॥ ६० ॥

यशोमुक्ताः कल्याणगुणैः साकं रन्ध्रोऽज्जिता भान्तीत्याह— चित्रमिति ॥ हे रमाधव हे लक्ष्मीपते रन्ध्रैः छिद्रैः उज्जिता रहिताः दोषरहिताश्च तव भवतः यशोमुक्ताः कीर्तिमुक्ताः अनन्तरपरिमितैः अप्ररहितैश्च तव गुणानां दयादीनामोघैः समुदायैः तन्तुसमूहैश्च परिगुम्फिता[ः] परितो मिश्रिता[ः] सुदृशां स्त्रीणां विदुषां च हृदयंगमाः मनोहराः वक्षस्थलभाजश्च विभान्ति विशेषेण प्रकाशन्ते । चित्र-माश्वर्यम् ॥ ६० ॥

अनर्घ्यफलदायके प्रणतिमात्रसाध्ये त्वयि

स्थितेऽपि धनकाङ्क्षया चिरमुपास्यमानार्थिनः ।

मदान्धतदुपेक्षया धनलवं च नोपश्यतोऽ-

प्यहो तदुपसेविनी भवति धीर्मम श्रीनिधे ॥ ६१ ॥

समस्तफलदायके भगवति सति क्षुद्रप्रभुसेवा ममाधिकेत्याह—अनर्घ्य-ति ॥ हे श्रीनिधे लक्ष्मीनिधे अनर्घ्यमियतानवच्छिन्नं यत्फलं मोक्षरूपफलं तद्दातीति अनर्घ्यफलदायकः । तस्मिन् प्रणतिमात्रेण साध्ये साधनीये त्वयि भवति स्थितेऽपि विद्यमानेऽपि धनकाङ्क्षया द्रव्याकाङ्क्षया चिरम् अनेककाल-दारभ्य उपास्यमानाः सेव्यमानाः अर्थिनो धनक्तो येन तस्य मदान्धानां धनमदान्धानां तेषां धनिनामुपेक्षा तदुपेक्षा तिरस्कारतर्जनमर्जन(‘भर्त्सनं’ ‘गर्जनं’ वा) रूपा अनिर्वचनीयेति भावः । धनलवं च धनलेशमपि नोपश्यत इति समस्तं पदम् । मम तदुपसेविनी धनिकसेविनी धीर्बुद्धिः भवति अहो आश्चर्यमित्यर्थः ॥ ६१ ॥

सेच्छं मामवितुं पदे तव सुखे विचे च दुःखात्मके

त्वं शास्त्रेण दृगादिना च सुगुणं दोषं च मे दर्शयन् ।

1. भान्तीत्येव अवतारिकायाभिव पाठेन भाष्यम् । अन्यथा वृत्तदोषः ।

ज्ञात्वाप्यर्थिनिषेविणे विघटयन् लाभं पुनश्चार्थभाक्-

काङ्क्षस्योद्धरणाभ्युपायमधिकं श्रीभृद्विभो पश्यसि ॥ ६२ ॥

इदानीं मद्रक्षणोपाय पश्यसीत्याह—सेच्छमिति ॥ श्रीभृत् लक्ष्मीभृत् हे विभो हे प्रभो तत्र भवत पदे पादपद्मे इच्छया सहित सेच्छ, सर्वमुक्ति-प्रसङ्गपरिहारार्थमिदं विशेषणम् । मामवितु रक्षितु सुखे सुखफरे दुःखे दुःखात्मके दुःखस्वरूपे वित्ते च द्रव्ये च त्व भवान् शासनाच्छास्त्रमिति वेदरूपशास्त्रेण दृगादिना दृष्ट्यादिना च अर्थिन द्रव्यवत् निषेवन्त इत्यर्थि-निषेविण द्रव्यमनुसरणोद्युक्तस्य पदेपदे अर्थभाक् द्रव्यभाक् काङ्क्षा मनोरथो यस्य मे मम सुगुण शोभनगुण दर्शयन् दोष ज्ञात्वाऽपि विघटयन् निवारयन् उद्धरणस्य रक्षणस्य अभ्युपायमधिकं लाभं पश्यसि^१ ॥ ६२ ॥

शस्त्रक्षाराम्निकर्माण्यतिहितमनसा सूत्रवे त्वं पितेवा-

नन्त्वे दुःखानि कुर्वन् नृपसुतरचिताकृत्यदण्डागुरूणि ।

दत्त्वा हेतून् गतेरप्यवसि हिततमं त्वामुपेक्ष्योत्कटाव-

व्याप्त्या दुःखैकभाजो वरकृप सुमति देहि मे श्रीनिवाम ॥ ६३ ॥

लोके पित्रादिक स्वपुत्राय शस्त्रक्षारादिक यथा करोति तद्वदेव मा निष्कलङ्क कृत्वा रक्षसीत्याह—शस्त्रेति ॥ हे श्रीनिवास हे लक्ष्मीनिवास त्व भवान् अतिहितमनसा अत्यन्तप्रेमयुक्तमनसा शस्त्रं च क्षारं च अग्निकर्म च द्वन्द्वं शस्त्रक्षाराम्निकर्माणि पितेव जनक इव सूत्रवे पुत्राय आनन्त्रे नमनशीलाय दासायै-त्यर्थः । [लघुर्]दण्डं प्रपन्नस्य राजपुत्रापराधा(ध)[वदित्या]दिप्रकारेण नृपसुतेन राज-पुत्रेण रचितं यदकृत्यमपराधं तस्य दण्डं तद्वदगुरूणि अनधिकानि दुःखानि

१ 'त्वयाऽहं रक्षितो भवेयमितीच्छामि । तथा इच्छतो मे भवनाय त्वं सुखात्मके तत्र पदे शास्त्रेण सुगुणं दर्शयामि । दुःखात्मके वित्ते च प्रलक्षादिना दोषं दर्शयसि । एव न्यया दर्शितं गुणं दोषं च ज्ञात्वाऽपि अहं धनिकानव निषेवे । त्वं तु मद्रवनायैव तत्र मे वित्तस्य लाभं विपश्यसि । तथाऽपि पुनरपि अयद्विपयिष्येव कक्षा भवति । तद् दृष्ट्वा त्वं अस्योद्धरणाय गुणदोषदर्शनापेक्षया अग्निं कविदुषाय कर्तव्यं इत्यालोचयसि इति अस्य श्लोकस्य भावो भाति ।

कुर्वन् गतेः त्वत्प्राप्तेः हेतून् भक्तिप्रपत्त्यादिरूपकारणानी(नि) वास्य(स्व)
प्रदक्षिणादिकं वा दत्त्वा संकल्प्य अवसि रक्षसि । हिततमम् अत्यन्तहितं
त्वामुपेक्ष्य अनाहत्य हे वरकृप श्रेष्ठकृप उत्कटानामधिकानाम् अघानां पापानां
व्याप्त्या व्यापकत्वेन दुःखैकं दुःखमेव भाजः भजमानस्य मे मम सुमतिं
शोभनमतिं देहि ॥ ६३ ॥

रूपेणाललितेन मन्दविभवैरक्षैरनन्यस्थया

वृत्त्या चाचलता मया सकमल त्वं सूत्रधारो हरे ।

रम्यप्राणिसुभूमिके बहुरसैः पूर्णे जगन्नाटके

चित्तं हास्यरसं किरस्पलघुभिर्वेद्यं हि सामाजिकैः ॥ ६४ ॥

त्व हास्यरसः नित्यसूरिभिर्ग्राह्य इत्याह—रूपेणेति ॥ हे सकमल
सलक्ष्मीक हे हरे सूत्रधारः त्वम् अललितेन असुन्दरेण रूपेण आकारेण मन्द।
क्षीणः विभवोऽतिशयो येषां तैः अक्षैरिन्द्रियैः चक्षुरादिभिः अन्यस्था अन्यनिष्ठा न
भवतीत्यनन्यस्था तथा वृत्त्या व्यापारेण मया अचलता चाञ्चल्यरहितेन अनपेतेने-
त्यर्थः । मया सह रम्याः सौन्दर्यविशिष्टाः प्राणिनो जीवाः सुभूमिकाः शोभनवेपाः
यस्मिंस्तस्मिन् बहुरसैः शृङ्गारादिरसैः पूर्णे संपूर्णे जगन्नाटके जगदाख्यनाटके अलघु-
भिः पूर्णैः गुह्यभिरित्यर्थः । * यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः, सदा पश्यन्ति सूरयः
इत्याद्युक्तः(क्तैः) सामाजिकैरनन्तगरुडविष्वक्सेनादिभिः वेद्यं ज्ञातव्यम् । इतरैर्ज्ञातु-
मशक्यत्वात् ब्रह्मरुद्रादिकर्मदेवैरिति भावः । हास्यरसं किरसि व्याप्तीकरोषि ।
चित्तमाश्चर्यम् ॥ ६४ ॥

चित्ताकापिगुणं भुजङ्गजयकृदोपं प्रदानस्पृहा-

दीनारिप्रकाराग्रनर्तितसुगुं भक्तैकसक्ताशयम् ।

1. "मया चित्रं हास्यं [इत्युत्तरत्र] ... सम्बन्धः" ।

2. "प्राणिभूमिकाः शृङ्गारादिरसपूर्व (रि) वाः । अहं तु हास्यरसपूरक इत्यर्थः"
इत्यन्यत्र स्थितं भाववर्णनं शोभनम् ।

उद्वेह्यत्कनकाचलादरमितं वैकुण्ठगोष्ठ्यस्पृहां

सर्वाशानिलयात्मकं नतनिधे त्वत्तुल्यमीक्षस्व माम् ॥ ६५ ॥

त्वत्तुल्यं मामीक्षस्वेत्याह—चित्तेति ॥ नतानां नमस्कुर्वतां दासानामित्यर्थः ।

निधे निधिभूतेति संबुद्धिः । चित्तं चेतः आकर्षन्तीति चित्ताकर्षिणः । चित्तं तु चेतो हृदयं स्वान्तं हन्मानसं मनः इत्यमरः । चित्ताकर्षिणो गुणाः सौन्दर्यादयः अन्यत्र चित्ताकर्षिणः मनःकर्षणपराः शब्दादिविषया यस्य ते(तं) त्व(त)देकवच्यमित्यर्थः । 'गुणस्त्वावृत्तिशब्दादिज्येन्द्रियामुख्यतन्तु'प्वित्यमरः । भुजैर्गच्छन्तीति भुजगाः सर्पाः तेषां जयं कुर्वन्ति दोषो वाहवो यस्य तम्-। भुजङ्गशब्देन कद्रा(द्रु)नुचरशङ्खचूडश्चोच्यते(?) । 'भुजङ्गो विटसर्पयो'रिति निघण्टुः । मत्पक्षे भुजङ्गजयकृदौ(तः दौ)षाः पापाः(नि) यस्य तम् । सर्पादपि क्रूरा इत्यर्थः प्रकर्षेणातिशयेन खण्डयन्तीति[प्रदानाः ।] दो अवखण्डन इति धातुः । स्पृहया इच्छया दीना अशक्ता न भवन्तीत्यदीनाः ते च ते अरयः शत्रवः तेषां प्रकराः समूहाः तेषामग्रे पुरतः नर्तिताः शोभना गावः बाणाः यस्य तम् अनायसेन शत्रुनाशकमित्यर्थः । अन्यत्र प्रदानस्पृहया दातृत्वापेक्षया दीनाराः सुवर्णमुद्रिका एषां सन्ति इति दीनारिणः । तेषां प्रकराणां समूहानाम् अग्रे पुरतः नर्तिताः स्तुत्यर्थं प्रतिपादिताः शोभना अलंकारादियुक्ता गावः बाचो यस्य तम् । भक्तेषु स्वाश्रितेषु एकं भुख्यं यथा तथा सक्त आशयो यस्य तम् । अन्यत्र भक्ते अत्रे एकं यथातथा सक्त आशयो यस्य तम् । 'भिस्ता स्त्री भक्तमन्धोऽन्न'मित्यमरः । उद्वेह्यन् उज्जृम्भन् कनके सुवर्णे अचलो निश्चल आदरो यस्य तम् । वैकुण्ठगोष्ठ्यां वैकुण्ठलोकस्य गोष्ठ्याम् अम्पूहागनिच्छाम् इतं प्राप्तम् । 'मायावी परमानन्द' इत्यादिवदिति भावः । अन्यत्र वैकुण्ठप्राप्तीच्छारहित इ(मि)त्यर्थः । सर्वास्समस्ता दिग्गो निलया आश्रया यम्य तादृश आत्मा म्वरूपं यस्य तं विभुमित्यर्थः । यद्वा आशाशब्देन दिगन्तवर्तिपदार्थश्चोपलक्ष्यते । ततश्च सर्वाधारभूत इ(मि)त्यर्थः । अन्यत्र सर्वाशानां बहुमनोरथानां निलय आधार आत्मा मनो यस्य तं मां त्वत्तुल्यं

1. "मायावी परमानन्दस्त्वत्ता वैकुण्ठमुत्तमम् । स्तामिपुष्कतिवोतीरे रमन्वा म्ह मोदते"

त्वत्सदृशम् ईक्षस्व । ईक्ष दर्शनाङ्कयोरिति धातुः । विशेषणसाम्यात् सदृशं
विद्वीत्यर्थः । यथा त्वत्सदृशः स्यां तथा कुर्यात्यर्थः ॥ ६५ ॥

श्रीभृत्युप्यजनान्निहन्ति तव गौस्तान्नेक्षते मे पुनः

त्वं चेज्जिह्वगभोगसङ्गतिरतोऽहं चेत्तपस्वी महान् ।

अव्यक्तारिदरोऽसि वेद्मि न परं लोकं कुतस्तद्भयं

भेदे त्वत्सदसन्मयात्परमसद्रूपस्य साम्यं क्रमे ॥ ६६ ॥

परमनिकृष्टस्य मम कथं साम्यापत्तिरित्याह—श्रीभृदिति ॥ हे श्रीभृत् तव
गौर्वाणः पुण्यजनान् राक्षसान् पुण्यात्मनो दक्षादाश्च निहन्ति हिनस्तीत्यर्थः ।
दक्षाध्वरे रद्राद्यन्तर्यामितयेत्यर्थः । * लोकवत्तु लीला कैवल्यमित्युक्तेः । मे पुनः
मम तु, गौरित्यनुवर्तते । वाग्वाणस्तु तान् पुण्यजनान् पुण्यात्मनः न निहन्ति न
प्रसरतीत्यर्थः । यद्वा तान् सुकृतिनः नेक्षते न स्तौतीत्यर्थः । देशिकादिवदिति
भावः । त्वं चेत् भवांश्चेत् जिह्वं कुटिलं यथातथा गच्छतीति जिह्वगः सचासौ
भोगश्च सर्पः तस्य सङ्गतौ सहवासे रतः आसक्तः । यद्वा स्त्र्यादिभ्यो भोगसङ्गरतः ।
अहं चेत् अहं पुनः तपस्वी मुनिर्वांनश्च । मुनिदीनौ तपस्विनाविति निघण्टुः ।
त्वम्, अव्यक्तमरिदरम् अरिभयं येन सः । यद्वा अव्यक्तौ अरिदरौ शङ्खचक्रौ(?) येन
सः । अहं परं लोकं शत्रुजन लोकान्तरं च न वेद्मि न जानामीत्यर्थः ।
तद्भयं शत्रुभयं परलोकभयं च कुतः? नास्त्येवेत्यर्थः । त्वत् त्वत्सत्काशात्
समीपात् सदसन्मयात् समीचीनासमीचीनस्वरूपात् परमनुकृष्टं सत् योम्यं रूपं यस्य
तस्य अन्यत्र परमत्यन्तमसद्रूपम् अयोम्यस्वभावो यस्य तस्य मे मम पूर्वोक्तधर्म(मैः)वै-
लक्षण्ये सति साम्यं सामानाधिकरण्यां(सादृश्यं) क कुतः? नास्त्येवेत्यर्थः । एवं
परमनिकृष्टस्य मम कथं त्वत्साम्यापत्तिरिति भावः ॥ ६६ ॥

महोपग्रजमाश्रयव्ययकरं लक्ष्मीधर त्वद्गुण-

व्रातं लोकहिते रतं च मनसा जानन् भयामीतिभाक् ।

दावव्याप्तमुखद्रुकोटरगतस्वामीष्टवातापत-

द्वर्षत्सन्निहिताम्बुभृद्गणशुकन्यायेन वर्ते हरे ॥ ६७ ॥

दावानलव्याप्तशुकन्यायेन जीवामीत्याह—मद्दोष इति ॥ हे हरे हेल्क्ष्मीधर

मम दोषाणां पापानां ब्रजं समूहम् आश्रयभूतस्य आत्मनः व्ययकरं नाशकरम् ।
 “स्वदोषानुसन्धानं भयहेतु”रित्युक्तेः । त्वद्गुणव्रातं तव गुणानां कल्याणगुणानां
 व्रातं समूहं लोकहिते अनहिते रतमासक्तमिति, ‘भगवद्गुणानुसन्धानमभयहेतुरिति
 च’ [उक्तेः] मनसा ज्ञानन् अध्यवसायाभावात्(-यं कुर्वन्) भयम् अभयं भयाभावं च
 भयाभीती तद्भाक् प्राप्तस्सन् दावेन दावानलेन व्याप्तमाक्रान्तं मुखं पुरोभागो यस्य
 तादृशं यत् द्रुकोटरं वृक्षस्थदीर्घकोटरं तस्तिन् गतः प्राप्तः यः शुक^१ तस्याभीष्टः
 यो वातः तेनापतन्नागच्छन् वर्षन् वर्षमाणः सन्निहितः समीपमागतः अम्बु भृतां
 मेघानां गणस्संघो यस्य सः । सचासौ शुकश्च तस्य न्यायेन वर्ते वर्तामी
 (स्थितोऽस्मी)त्यर्थः ॥ ६७ ॥

आचक्राम जगन्ति ते पदमिति स्यात्किंवदन्ती मृषा

नैवं चेन्मितभाषणोतु मम हृद्भूयोऽपि नैव त्यजत् ।

स्थाल्यन्धःकणनीतितोऽर्थयुगतो निश्चीयते सा मया

सर्वे श्रीभृद्वेत्य शक्तिममितां त्वामाश्रयेयुस्ततः ॥ ६८ ॥

तल्लोकाक्रमणं स्थालीपुलाकन्यायेनाह—आचक्रामेति ॥ हे श्रीभृत् ते
 तव पदं पादपद्मं कर्तुं, जगन्ति भुवनानि आचक्रामेति आववारेति किंवदन्ती
 लोकाण(लोका)नादः । ‘किंवदन्ती जलश्रुति’रित्यमरः । मृषा मिथ्या स्यात् मृषा
 भवतीत्यर्थः । एवं न चेत् मृषा न चेत् सा सत्या चेदित्यर्थः । ते पदं मितमल्पं
 मम हृत् चित्तं भूयोऽपि पुनः नैव त्यजत् नैव परित्यजत् सदेव आवृणोतु
 आक्रामतु । पुनरत्यागः सर्वेषां प्रदर्शनार्थम् । एवमपि चित्ता(“एवं अल्पमञ्जित्ता”)
 क्रमणे सति अथो अनन्तरं स्थाल्यां पात्रविशेषे अन्धः[कणः] अन्नकणः तस्य

1. स्वामीष्टत्वन्न स्वराय्दार्थोऽयम् । “.. कोटरगतः स्वामीष्टः .. अम्बुभृद्गणो
 जलसङ्घो ननु तादृशं यः शुकं तन्न्यायेन” इत्यन्वयः ।

नीतितः न्यायादित्यर्थः । जगत्याचक्रामेति जनश्रुतिः अर्थयुक् अर्थेन सहिता
निश्चीयते । ततः अनन्तरं सर्वेऽपि समस्ता अपि ते जनाः अमितामियत्तारहितां
शक्तिं जगदाक्रमणशक्तिमवेत्य दृष्ट्वा त्वामाश्रयेयुः आश्रयणोद्युक्ता भवेयुरित्यर्थः ।
रक्षणापेक्षयेति भावः ॥ ६८ ॥

कुल्यायां सगरात्मजैः कररुहैस्तपादितायां क्वचित्
सेतुं किञ्चिदकारयो वनचरैः पूर्वं किलैतत्कियत् ।

उत्ताराय भवाम्बुधेरपजने रत्नैर्गुणैस्तेहरे

सेतुं मे प्रतिपाद्य दर्शयसि चेच्छक्तो विनिर्णयिसे ॥ ६९ ॥

पूर्वं वनचरैस्समुद्रे सेतुं कृतवानहमिति मा संतुष्यथाः । इदानीं भवाम्बुधौ
सेतुं कुत्वा मां रक्षसि चेत् शक्त इति निश्चिनोर्मात्याह—बुल्येति ॥ गरेण
गरलेन सहितस्सगरः तस्यात्मजाः पुत्रास्तैः । करे रोहन्ति हस्ते रोहन्तीति
कररुहा नखा इत्यर्थः । तैस्तपादितायां स्वनितायां कुल्यायां कृत्विमसरिति ।
भवाम्बुध्यपेक्षया बुल्याप्रायत्वमस्येत्यर्थः । पूर्वं लेतायुगे यस्त्वं(यत् त्वं)(?)वनचरैः
सुग्रीवादिभिर्वानरैः क्वचित् क्वचित्स्थले किञ्चित् किञ्चिन्मालं सेतुमकारयः किल
कृतवान् किल । किलेति वार्तायामलीके वा । एतत् किञ्चन्मालसेतुकारयितृत्वं
कियत् कियन्मालम् । अपगता निरस्ता जनिर्जन्म यस्य तस्य अनादेर्भवाम्बुधेः
संसारसमुद्रान्ममोत्ताराय उत्तारणाय हे हरे ते तत्र गुणैरेव रत्नैः सेतुं प्रतिपाद्य कृत्वा
दर्शयसि चेत् शक्तः समर्थ इति विनिर्णयिसे विशेषेण निश्चीयसे । तदा
निश्चिनोमीत्यर्थः ॥ ६९ ॥

अप्रकृतिवद्धमपि सु-

प्रत्ययमनवद्यमपि लसदोपम् ।

कमलाप्रियमपि कुपतिं

गिरिस्थ(स्थित)मपि श्रये नियन्तारम् ॥ ७० ॥

वेकटावल्वासिनं त्वां श्रय इत्याह—अप्रकृतीति ॥ जीववत् जीवस्येवेति

वतिः । प्रकृत्या प्रधानेन बद्धत्वं नास्तीत्यप्रकृतिबद्धमपि सुप्रत्ययं भगवत्पक्षे
 सुज्ञानश्चेति विरोधपरिहारः । 'प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञानविश्वासहेतु'प्वित्यमरः ।
 अवद्यं दोषः तत्रास्तीति अनवद्यं तस्य दोषवत्त्वं विरोधः । लसद्दोषं लसद्वा-
 हुमि[त्य]र्थात् परिहारः । कमलाप्रियमपि लक्ष्मीप्रियमपि कुपतिं कुत्सितपतिमिति
 विरोधः । भूपतिमित्यर्थात्परिहारः । गिरिस्थमपि गिरि वाचिस्थ(स्थित)मपि
 नियन्तारं नियामकं ["आज्ञावर्तिनः" न "नियतृत्वम्"] विरोधात् । गिरौ
 वैकटाचले स्थितमित्यर्थात् परिहारः । एवं भूतं त्वां श्रये आश्रये ॥ ७० ॥

सुरासुरार्याञ्चितपार्श्वराका-

विलक्षणेन्दूपमितं रमेश ।

एकैकमुक्ताफलकर्णभूपं

मुखं मुहुस्ते कुरुते मुदं मे ॥ ७१ ॥

ते मुखं मम संतोषं करोतीत्याह—सुरासुरेति । हे रमेश लक्ष्मीश
 सुरासुराणां देवासुराणामार्यो पुरोहितौ गुरुशुकौ ताम्यामञ्चितमुद्रासितं पार्श्वद्वयं
 यस्य सः । सचासौ राकाया पूर्णिमायां यो विलक्षण इन्दुश्चन्द्रः अग्रसिद्धचन्द्र
 इत्यर्थः । तेनोपमितं निदर्शनीकृतम् । एकैकमुक्ताफले एकैकमुक्तास्वरूपे कर्णभूषे
 कर्णभूषणे यस्य तत् ते मुखं मे मम मुहुः पौनःपुन्येन मुदं सतोषं कुरुते
 करोतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥

दुर्वारोग्रमहाघजालयुगसौ किञ्चित् कथञ्चित्कचित्

कुर्याच्चिच्छरणागतिं कथममुं रक्षिष्य इत्यात्तमीः ।

अभ्यस्तं शरणागतावनवचः कृत्वाऽभ्रचितं गिरौ

दुर्गे श्रीश फणीशभृद्विपभिपगवेपी निगूढोऽसि किम् ॥ ७२ ॥

मद्रक्षणभिया त्वया गिरौ लीनं किमित्याह—दुर्वारेति ॥ हे श्रीश,
 फणीशभृत् नागाभरण. अत एव धृतभिपगवेषः धृतवैद्यवेषः त्वं दुर्वाराणां

निवारयितुमशक्यानामुप्राणां कुराणां महाघानां महापापानां जालं समूहः तेन युज्यत इति युक् युक्त इत्यर्थः । असौ चेतनः जीवः क्वचित् * 'स्थिते मनसि सुस्वस्थ' इत्यादिप्रकारेण स्वस्वस्थकाले कथञ्चित् अतिप्रयासेन शरणागतिं शरणवरणं कुर्याच्चेत् करिष्यति चेत् अमुं शरणागतं कथं रक्षिष्ये केन प्रकारेण रक्षिष्य इति आत्तमोः स्वीकृतमीस्सन् अभ्यस्तं पुनः पुनरुक्तं शरणागतानां भग्न्यासनिष्ठानामवने रक्षणे रक्षणविषये यद्वचः यद्वावयं तत् अत्रे आकाशे चित्रम् आकाशलिखितं कृत्वा दुर्गे गन्तुमशक्ये गिरौ पर्वते निगूढः प्रच्छन्नस्सन् असि किम् आसीत्कि(आस्से कि)मित्यर्थः ॥ ७२ ॥

गिरिच्छलविलेशयप्रवरमूर्धनैर्न्यस्फुर-

न्मणिर्नरपतन्मृगाक्किमिदृशां च वीक्ष्यस्सदा ।

यदीक्षितनतस्पृहः कृतविलम्बनो वर्तसे

तदा त्वनृतमद्गिरा समयभाक् त्वमेवाव माम् ॥ ७३ ॥

नाहं भीतः । सर्वमुक्तिप्रसङ्गपरिहारार्थं * 'रक्षापेक्षां प्रतीक्षते' इति श्लोकसार्थक्याय प्रतीक्षामी(?)त्याह—गिरीति ॥ हे श्रीश गिरिच्छलस्य पर्वतव्याजस्य विलेशयप्रवरस्य सर्पश्रेष्ठस्य मूर्धनि शिरसि भवं मूर्धन्यं तस्मिन् (विद्यमानः) नैल्येन नीलमणित्वेन स्फुरन् प्रकाशमानो यो मणिर्निद्रनीलमणिरित्यर्थः । द्रुहिण्यजननेत्यादिवत्^१ । त्वं भवान् नराः मनुष्याः पतन्तः पक्षिणः मृगा व्याघ्रादयः किमयः कीटाश्चेति द्वन्द्वः । तेषां दृशां दृष्टीनां सदा सर्वकालेऽपि वीक्ष्यः वीक्षायोम्यः ईक्षिता दृष्टा नतानां प्रपन्नानां स्पृहा येन सः कृतविलम्बनः कृत्वाल्स्यः वर्तसे यदि तिष्ठसि चेत् तदा तस्मिन् काले अनृतमद्गिरा लोकवञ्चनार्थं शरणागतो ऽस्मीत्युक्त्या[मम गिरा]समयभाक् सर्वमुक्तिपरिहाराय मच्छरणवरणोक्तिमवलम्बकः (-त्वं कृत्वा) त्वमेव माम् अव रक्षेत्यर्थः ॥ ७३ ॥

1. "शेषस्य मूर्धनि दिद्यमाना नीलमणिरित्यर्थः । 'द्रुहिण्यजनवेद्यां श्यामलो हन्यवाहः' इतिक्व" इत्यन्यत्र । 'द्विरदशेखरिसीम्ना सद्यवान् पद्मयोनेस्तुरगसवनवेद्यां श्यामलो हन्यवाहः' इति श्रीनिगमान्तदशिककृतौ वरदराजपद्माशति प्रथमश्लोकस्य पूर्वार्धम् ।

भीकरकाञ्चनलोचन-

घूकदिवाकरमभीरुमनेकम्^१ ।

नाकपशोकविमोक

श्रीकर सूकरविभो नौमि त्वाम् ॥ ७४ ॥

सूकराद्यनेकावतारं त्वां नमामीत्याह—भीकरेति ॥ नाकपस्य स्वर्गपालकस्य शोकं दुःखं विमोचयति । नाशयतीति श्रीकर लक्ष्मीकर सूकरविभो वराहावतार । भीकरः भयङ्करः यः काञ्चनलोचन हिरण्म्याक्षः स एव घूकः दिवान्धः तस्य दिवाकरं सूर्यम् अभीकं भयरहितम् एकं कारणावस्थायामेकस्वरूपमित्यर्थः । तद्भिन्नमनेकं कार्यावस्थायामनेकं महीमहीधरादिरूपेणानेकविधमित्यर्थः । एतादृशं त्वां भवन्तं नौमि नमस्करोमीत्यर्थः ॥ ७४ ॥

दुस्त्यजफलीकरण सु-

श्रीः कनकाद्रिस्थितोऽपि विचार्यी ।

पुरतो निपतितमशरण-

मनवधिकार्तस्वरं त्यज न मां त्वम् ॥ ७५ ॥

यदाकदाऽपि मां न त्यजेत्याह—दुस्त्यजेति ॥ दुःखेन[त्यज्यते दुस्त्यजं] त्यक्तमशक्तं फलीकरणं येन तस्य संबुद्धिः । फलीकरणं तण्डुल्लुपाः । अत्यन्त-लुब्ध इति भावः । शोभनाः श्रियो यस्येति संबुद्धिः । कनकस्य कनकमयस्य(ये?) अद्री पर्वते स्थितोऽपि विचार्यी द्रव्यार्थी पुरतः अग्रतः निपतितं दण्डवदिति भावः । अशरण रक्षकान्तरशून्यम् अनवधि अवधिरहितं कार्तस्वरं सुवर्ण(र्णं)[‘मां’] लक्ष्मीस्वरूपं, कार्तस्वरविशेषणम् । अनवधिक आर्तस्वरो यस्य तं मामिमं दासं च न त्यज त्यागं न कुरु ॥ ७५ ॥

१ अत्र घृत्तभङ्गः । ‘अभीरुमनेकम्’ इति पठित्वा ‘अभीकरं अभयदम्’ इति ध्याख्याने तस्य परिहारो भवति । उत्तरार्धेऽपि नौमीत्यत्र नमामीति युक्तम् । यद्वा गीत्या-र्यामपि षष्ठो गणो एकलघुमात्ररूप इति मतेनेदम् ।

मा ते स्ताद्बुद्धदेयतान्तसुम मय्यर्थित्वतस्तज्जग-
त्संसर्गात्तु मत्स्वभावजनितं नायाचथाः किं बलिम् ।

विचार्यी कनकाद्रिभागसि ततो याञ्जानिवृत्त्युज्झितं

लोकं मां नय वीतदेहिवचनः स्यां किङ्करस्ते सदा ॥ ७६ ॥

याञ्जानस्य तव मद्याञ्जाकरणं युक्तमित्याह ॥ अदेयं दानानर्हं तान्तं
प्लानं सुमं पुण्यं यस्येति संबुद्धिः । ग्लानपुण्यमपि न ददासीति लौभ्यातिशयक-
थनम् । कुसुमानां कूपनिक्षेपादितरेषामदानाच्चेति भावः । अर्थित्वतः याचक्-
त्वाद्धेतोः मयि दासमृत इत्यर्थः । ते तव हृद् प्रतिघा । 'प्रतिघास्त्कुषौ स्त्रिया,
मित्यमरः । मा स्तात् माऽस्तु । तत् याचकत्वं जगत्संसर्गात् लोकसंपर्काद्वागतं
प्राप्तमित्यर्थः । मत्स्वभावेन जनितमुत्पादितं न भवतीत्यर्थः । जीवस्य ज्ञानानन्दादि-
स्वरूपत्वात् याचकत्वाभावः । प्रत्युत त्वय्येव वर्तत इत्याह त्वं चेति । त्वं बलिं
वैरोचनिं नायाचथाः किम् न याचितवानसि किम् ? याचितवानेवेत्यर्थः । तर्हि
देवकार्यार्थं न स्वार्थं याञ्जेत्याह— विचेति । त्वं कनकाद्रिभागपि वैकटाचलमागपि
विचार्यी द्रव्यार्थी असि वरदानादिद्वारा धनं काङ्क्षस इत्यर्थः । तत जगत्सं-
सर्गात्तत्वाद्धेतोः । याञ्जानिवृत्तिभ्यां याञ्जापुनरावृत्तिभ्यामुज्झितं त्यक्तं वैकुण्ठं
मां नय । * न च पुनरावर्तत इति श्रुतेः । वीतं विगतं देहीति वचनं प्रदिशेति
वचनं कर्मकृतदेहवानिति वचनं च यस्य तादृशस्तन् ते तव सदा सर्वकालेऽपि
किङ्करः दासः स्यां भवामीत्यर्थः ॥ ७६ ॥

भक्तैस्स्वार्थपरैरकार्युपकृतिः का वेति तान् रक्षसि

त्वद्वात्सल्यदयाक्षमाद्युपचयव्यग्रं परार्थे रतम् ।

कसान्नावासि मामघौघनिरतं स्वीयं प्रभो श्रीनिधे

घण्टाकर्णमुखलावनादपि यशो मद्रक्षणे स्यान्महत् ॥ ७७ ॥

इतः परं घण्टाकर्णमुखरक्षणादपि मद्रक्षणमेव तव यशस्करमित्याह—
भक्तैरति ॥ श्रीनिधे स्वार्थः स्वप्रयोजनं परो येषां तैः मोक्षं लब्धुकामैरित्यर्थः ।

भक्तैः [का वा कियती]¹ उपकृतिरूपकारः अकारि व्यधायि पापक्षयादिभिरित्यर्थः । अन्यथा रक्षणे बह्वायासः स्यात् [इति तान्] मनःपरिपाककाले अत्यन्तं रक्षसि । रक्षणं करोषीत्यर्थः । हे प्रभो तव वात्सल्यं वत्सलत्वम् । दोषादर्शित्वं वात्सल्यमिति निगमान्तगुरवः । दोषभोग्यत्वतिति लोकाचार्याः । दया कृपा । [पर-]दुःखदुःखित्वं दयेति लोकाचार्याः । परदुःखासहिष्णुत्वं दयेति निगमान्तगुरवः । क्षमा शान्तिः । आदिशब्देन महतो मन्दैस्सह नीरन्ध्रेण संश्लेषः सौशील्यम् । आदयो येषां गुणानामित्यर्थः । उपचये वृद्धौ व्यग्रं त्वरमाणं परस्य उक्कृष्टस्य तवार्थे प्रयोजने रतमासक्तम् अघेषु पापेषु एकं मुख्यं यथातथा निरतं निष्ठं स्वीयं त्वदासं मां कस्मात् कुतो वा हेतोः नावसि न रक्षसि । मद्रक्षणात्तव वात्सल्यादयः प्रकाशन्त इत्यर्थः । त्वद्रक्षणे किं फलम् । आह—घण्टाकर्णेति । घण्टाकणमुखानां घण्टाकर्ण-प्रभृतीनाम् अवनात् रक्षणादपि मद्रक्षणे महत् अधिकं यशः कीर्तिः स्यात् ; अन्धकारे हि दीपस्य प्रकाशः । तथा मद्रक्षणात्तव प्रकाशः । भक्तास्तु स्वार्थपराः अहं तु त्वत्कार्यैर्कपरः । मया पापे कृते वात्सल्यादिगुणाः प्रकाशन्त इत्यर्थः ॥ ७७ ॥

श्रीनाथ स्वापहारान्मयि तव रुडभूदण्डयस्येतमस्मात्

मां त्वत्कूरप्रकृत्या स्वविभवपरया प्रेरिता धीर्ममेत्थम् ।

चक्रे नाहं तदेनां निगलय तु पदे स्वं हतं ते गृहाण

त्वं दूरे मे कुरुष्व प्रकृतिमपि पुनर्नापहारः प्रसीद ॥ ७८ ॥

त्वदीयां प्रकृतिं दूरीकुरुष्वेति प्रार्थयते—श्रीति ॥ हे श्रीनाथ तव एतस्मात् स्वापहारात् तव द्रव्यभूतात्मापहारात् । आत्मापहारः* त्वं मेऽहं मे कुतस्तत्तदपि कुत इद'मितिवत् स्वतन्त्रोऽहमिति बुद्धिः । *योऽन्यथा सन्तमा-त्मानमन्यथा प्रतिपद्यत इत्युक्तेः" । मयि तव रुद् क्रोधोऽभूत् । एतं मां दण्डयसि

१. का वा उपकृतिरव्यातीति मत्वा तान् रक्षसि । तर्ने काचिदुपकृतिस्ते कृता । तस्मात् तद्रक्षणं न तव यशसे । इति युक्ततरम् ।

२. 'किं तेन न कृतं पापं पोरिणात्मापहाराणां' ॥ इत्युत्तरार्थम् ।

दुःखं दापयसीत्यर्थः । स्वस्य विभवः संसाराभिवृद्धिः परा प्रधाना यस्यास्ता [तदा] तव दुष्टया प्रकृत्या मूलप्रकृत्या । अनेन प्रकृतेर्भगवत्कार्यसाधकत्वान् मन्त्रित्वं गम्यते । प्रेरिता नियमिता मम धीः धर्मभूतज्ञानमित्यर्थः इत्थं चक्रे एवं चक्रे आत्मापहारं चक्र इत्यर्थः । अहम् आत्मपदार्थोऽहं न कृतवानित्यर्थः । तत् तस्मात्कारणात् एनां मम धियं ते पदे स्थाने चरणे निगल्य तु बन्धनं करोतु ('कुर्वेव') । निगल बन्धन इति धातुः । तुरवधारणे । तुःस्याद्भेदेऽवधारण इति निघण्टुः । हतमपहृतं ते तव स्वं स्वत्वभूतं मामित्यर्थः । त्वं गृहाण गृहीप्वेत्यर्थः । आत्मसमर्पणं करोमीति चार्थः । त्वत्संबन्धिना प्रकृतिमपि दुष्टमन्त्रिणं मे मम दूरे कुरुष्व प्रकृतिसंबन्धं निवर्तयेति चार्थः अपहारः आत्मापहारः पुनर्न [यथा] भवति तथा प्रसन्नो भवेत्यर्थः । प्रकृतित्यागे स्वात्तन्त्र्यधीर्न भवति, तदभावे आत्मापहारो[न] भवतीति भावः ॥ ७८ ॥

'रत्नैरितराप्रमेघपटुतैस्तासादिदोषोऽज्जितैः

शुद्धैः काञ्चनभूषणालिममितामुद्गासयद्भिः परम् ।

त्वत्सायुज्यमुपागतैस्तव वपुर्हारैर्जरीजृभ्यते

विष्णो त्वत्पदमप्रमेयमहिम श्रीनाथ सद्भिर्नृथया ॥ ७९ ॥

वज्राङ्गिसेवाप्रकारमाह—पुंरत्नैरिति ॥ हे श्रीनाथ अप्रमेयः महिमा

प्रभावो यस्य तस्य संबुद्धिः^१ । हे विष्णो इतरैरन्यैः आयसैः अप्रमेघा भेदयितु-

मंशक्या पटुता पाटवं येषां तैः । वज्रं वज्रेण भिद्यत इति न्यायात् ।

("कामक्रोधाद्यवश्यैश्च") तासादिदोषैः पटलादिदोषैः भयादिभिश्च रहितैर्मुक्तैः ।

'तासो भीमणिदोषे च' त्यम् । शुद्धैः धवलैः प्रकृतिरहितैश्च अमितामपरि-

मितामित्यर्थः । काञ्चनभूषणानां सुवर्णभूषणानाम् आलिं पङ्क्तिम् उद्गासयद्भिः

प्रकाशयद्भिः सुवर्णस्वचित्तभूषणैश्च परमुत्कृष्टं त्वत्सायुज्यं त्वत्साम्यमुपागतैः प्राप्तैः

पुंरत्नैर्हरिर्वज्रैः मुक्तस्वरूपपुरुष्यश्रेष्ठैश्च त्वद्वपुः शरीरं कर्तुं, त्वत्पदं विष्णुपद-

1. एतदसुरोद्येन '—महिमन्' इति पठनीयमिति भाति । "अमेयमहिमेति पदविशेषणम्" इत्यन्यत्र । अत्रापि च तद्योत्तरत्र योजना दृश्यते ।

माकाशः वैकुण्ठश्च अप्रमेयो मानानहो महिमा यस्य तत् सद्भिर्नृथा नक्षत्रैरिव
सत्पुरुषश्रेष्ठैः नित्यमुक्तैरिव च जरीजृम्भ्यते प्रकाशते । अत्र सायुज्यं तावत्समान-
गुणयोगित्वं न त्वैक्यम् । अन्यथा * आदित्यस्य सायुज्यं गच्छतीत्यादावतिव्याप्तेः ।
वज्राणि भूषणद्वारा वपुर्निष्ठा मुक्ताश्च परितो वेष्टयन्ति । * अज्ञान्यन्या देवता
इत्युक्तेश्च असादुक्तमेवं रमणीयम् ॥ ७९ ॥

संख्यावद्भिरपि व्यपेतगणनैर्गन्धोज्जितैरप्यलं

सामोदैर्विगतोग्रतैरपि मनस्संभूतधिकारिभिः ।

शेषाद्रीडसदृग्वलैरपि सदा त्वदर्शनप्रोज्ज्वलैः

सद्भिस्सेवितमादरात्तत्र कदा पश्येम पादद्वयम् ॥ ८० ॥

कुलशेखरादिभिः सद्भिस्सेवितं त्वत्पादद्वयं कदा पश्येयमिति प्रार्थयते—

संख्यावद्भिरिति ॥ हे शेषाद्रीश्वर व्यपेता रहिता गणना संख्यां येषां तैः ।
संख्यावत्त्वे संख्यारहितत्वं विरुद्धमिति भावः । संख्यावद्भिः पण्डितैरिति परिहारः ।
संख्यावान्पण्डितः कविरित्यमरः । गन्धः परिमलः आमोदः परिमलः ।
गन्धरहितत्वे गन्धवत्त्वं विरुद्धम् । गन्धोज्जितैः गर्वोज्जितैः सामोदैः सानन्दैरिति
परिहारः ।

“ गन्धो गन्धक आमोदे लेशे संबन्धिगर्वयोः ।

मुत्प्रीतिः प्रमदो हर्षः प्रमोदामोदसंमदाः ॥ ”

विगतमुग्रत्वं शिवत्वं येषां तैः । मनस्संभूतो मन्मथः धिक्कुर्वन्ति तिरस्कुर्वन्तीति
धिकारिभिः । शिवभिन्नत्वे कामदाहकत्वं विरुद्धम् । विगततीक्ष्णत्वैः कामादि-
दोषरहितैश्चेति परिहारः । दृशोर्नेत्रयोः बलं दृग्बलं दृग्बलेन सह वर्तन्त इति
सदृग्बलाः ते न भवन्तीत्यसदृग्बलाः अन्धाः तैः । अन्धानां त्वद्वीक्षकत्वं विरुद्धम् ।
असदृक् असदृशं बलं ज्ञानादिवलं येषां तैरिति परिहारः । तत्र दर्शनेन सेवया
प्रोज्ज्वलैः प्रकाशमानैः सद्भिः सत्पुत्रैः आदरात् अलम्पत्यन्तं सेवितं तत्र पादद्वयं
पादयुग्मं कदा पश्येम सेवेम ॥ ८० ॥

हरिणा रिपुकरिणामुरुकरुणावितकरिणा

शरणागतिकरणामरतरुणाऽऽदिमगुरुणा ।

दरिणाऽम्बुजशरणाशरदरुणाम्बुजहरिणा

हरिणा कृतभरणा वयमरुणालिजिदरिणा ॥ ८१ ॥

विष्णुना वयं कृतभरणा इत्याह—हरिणेति ॥ रिपूणां शत्रूणामेव करिणां गजानां हरिणा सिंहेन । उरुकरुणया अधिकदयया अवितः रक्षितः करी गजो यस्य तेन । शरणागतिर्भस्व्यासः करणं साधकतमं येषां तेषाम् अमरतरुणा कल्पवृक्षेण । आदिमगुरुणा प्रथमगुरुणा । दरः शङ्खः अस्यास्तीति दरी तेन । अम्बुजं शरणं भवनं यस्यास्सा लक्ष्मीस्सैव शरदरुणाम्बुजं शरत्कालारुणपत्रं तस्य हरिणा सूर्येण । अरुणात्तीनां सूर्यावलीनां जित् जेतु अरि चक्रं यस्य तेन हरिणा विष्णुना वयं कृतं भरणं येषां ते कृतभरणाः कृतरक्षणा इत्यर्थः ॥ ८१ ॥

तुल्योत्कृष्टविवर्जितो यदि गुणैस्त्वं चेत्त(णैः स्वं ते त) दन्त्यैरहं

तादृङ्मानतमा तयी यदि ततः शुद्धस्य मत्सङ्गतः ।

नावद्यं तव किं भवेदिति पुरा दृष्टं न चेन्मादृशाः

किं दृष्टः कचनापि तत्कुरु भवच्छुध्यै विदोषं तु माम् ॥ ८२ ॥

[यदि] मत्प्रशंसित्व दोषः स्यात्तर्हि मां विदोषं कुर्वित्याह तुल्येति । [गुणैः] तुल्यं च (श्च) उत्कृष्टं च (श्च) तुल्योत्कृष्टे(षु) अतिशय(?)समानाधिकरणे (-गुणौ), ताभ्यां विवर्जितः तव स्वं चेद्यदि(यदि) धनं यदि [“ अहं तदन्त्यैः दोषैः तुल्योत्कृष्टविवर्जितः”] तयी वेदः 'तादृङ्मानतमा स्वतः प्रमाणतया प्रमाणतया यदि । वेदविरुद्धपापवृन्दमहमेव करोमीत्यर्थः । ततस्तस्मात् मत्सङ्गतः मत्संसर्गात् शुद्धस्य परिशुद्धस्य तव अवद्यं दोषः न भवेत् किम् न स्यात् किम्— स्यादेवेत्यर्थः । पुरा पूर्वकाले इति एवंप्रकारेण अपरिशुद्धजीवसंसर्गात् दोषवत्त्वं

1. 'अहं दोषं तादृक् तुल्योत्कृष्टविवर्जितं त्रयी मानतमा यदि' इति योजनं युक्तम् ।

न दृष्टं चेत् मादृश मत्सदृक्षः महापापयुक्तः क्वचनापि क्वचिदपि दृष्टः किं न दृष्ट
एवेत्यर्थः । मत्सदृशोऽहमेवेति भावः । एवमत्यन्तपापसंसर्गवशात् तवापि दोषः
स्यादेवेत्यर्थः । तर्हि किं कुर्म इत्यत्राह—तदिति । तत्तस्मात् भवतः तव शुद्ध्यै
मां विदोषं दोषरहितं कुरु कुरुष्व । पयःपानस्य पाषाणधारणवदिति^१भावः ॥ ८२ ॥

वैकुण्ठे परतैव वैभववती सौशील्यमुख्यास्त्वह-
दीपास्तद्वृषशैलभाङ्गरमृगव्योमाद्द्रुमाधैरपि ।

सेव्योऽस्यद्य बहुक्षुधस्तव चिरादेते गुणाः प्रस्फुर-
द्वारामितपापराशिममितं संप्राप्य तुप्यन्तु मे ॥ ८३ ॥

एते सौशील्यादयः मे पापराशिमनुभूय तुप्यन्त्वित्याह—वैकुण्ठलोके
परतैव परत्वगुण एव वैभवोऽ(-वम)स्यास्तीति वैभववती द्रव्य(१)प्रकर्षवतीत्यर्थः ।
सौशील्यमुत्स्याः सौशील्यप्रधानाः गुणा इह लोके अहर्दीपाः दिवारोपितदीपाः
अल्पप्रकाशा इत्यर्थः । ततस्तस्माद्धेतोः वृषशैलं वृषाद्रिं भाङ्गं सन् प्रतिपद्यमानस्सन्
नरा मनुष्याश्च मृगा हरिणादयश्च व्योम्नि आकाशे अटन्तीति व्योमाटः पक्षिणश्च
द्रुमाश्च वृक्षाश्चेति द्वन्द्वः । तैरपि अद्य इदानीं सेव्यः सेवार्हः अन(सि) । चिरात्
बहुकालात् तव एते गुणाः सौशील्यादिगुणाः बहो अधिका क्षुत् येषां ते
बहुक्षुधः मे मम अमितं मानरहितं यथा तथा दुवारं वारयितुमशक्यम् अमितं
परिमितिरहितं पापराशि पापसमूहं संप्राप्य लब्ध्वा संतुप्यन्तु संतोषं प्राप्नुवन्तु ।
सौशील्यमुख्या इत्यत्र मुखे भवं मुख्यं, सौशील्यं मुख्यं येषां ते सौशील्यमुख्या
इति स्वार्थे प्यञ्(१) ॥ ८३ ॥

पददर्शकोर्योजित-

हस्ताभ्यां निजपदाब्जंनम्राणाम् ।

1. अग्नि आन्त्रेषु कथिदाभाणक यस्यायमर्थः— 'पयस कृते पाषाणो धर्तव्य' इति । एषमेव पाषाणं योषधेन बोहुभिच्छिन्दन् वैशधिक. एषमग्निन् पार्श्वे तं घटं पार्श्वान्तरे तत्तुल्यभरे पाषाणं च निवार्य वदति । तस्य तद्वारणधारणमारिहास्यम् । तथा प्रकृतेऽपीति ।

भवजलधिरुरुदघ्नः

स्यादिति सूचयसि ननु घृपाद्रीश ॥ ८४ ॥

मत्पादसेविनां मुक्तिरतिखुलमेति हस्तः सूचयतीत्याह—पदेति ॥ हे घृपाद्रीश पदं पादं दर्शयतीति पददर्शकः दक्षिणहस्तः ऊरौ योजितः वामहस्तः ताभ्यां हस्ताभ्यां कराभ्यां निजे ये पदाब्जे स्वकीये पादपद्मे (तयोः) नम्राणां [ते] नमस्कूर्वतां भवजलधिः संसारसमुद्रः ऊरुदघ्नः ऊरुप्रमाणं(णः) स्यात् इति एवं-प्रकारेण सूचयसि ननु सूचनां करोषि किमु । नन्विति प्रश्ने । *मत्पादसेविनां पुंसां विरजा कटिदम्बिका । इतीव दर्शयन् दोर्भ्यामास्ते वैकटनायकः ॥ इत्यादि ॥ ८४ ॥

चञ्चदारमरीचिकाविषयदुर्वीरुदघ्नव्याघ्रयुक्-

कुण्डदावावृत्तिभीमसंसृतिवनीदग्धात्मसंजीवनीम् ।

सारासारभवत्कथारसमुधां पीतां सदा कुर्वतां

शेषाद्रीश सुधा सुधाऽब्धिजनिता सा शर्करा शर्करा ॥ ८५ ॥

भवत्कथामृतं शृण्वतां सुधा सुधैवेत्याह—चञ्चदिति ॥ हे शेषाद्रीश चञ्चन्तं प्रकाशमानाः ये दारा भार्याः त एव मृगतृष्णिकाः मरीचिकाः । मृगतृष्णा मरीचिकेत्यमरः ताभिः । विषयाः शब्दादयः त एव दुर्वीरुधः दुष्टगुल्माः तैः । वीरुधो गृहगुल्मिन्य इत्यमरः । गदा रोगाः त एव व्याघ्राः तैः । रोगव्याधिगदामया इत्यमरः । युनक्तीति युक् तया । कुट् क्रोधः तस्यैव दावस्य दावानलस्य आवृत्त्या आवरणेन भीमायां भयङ्करायाम् । संसृतिः संसार एव वनी वनसमूहः । वन्या वनसमूहे स्यादित्यमरः । तस्यां दग्धानां भस्मीकृतानां । दह भस्मीकरण इति धातुः । आत्मना जीवानां संजीवनी सम्यग्जीवनीमित्यर्थः । सारः सारांशः आसारो धारासंपतो यस्यास्तां भवतः कथारसः रामकृष्णादिवृत्तान्तः स एव सुधा तां सर्वकालेऽपि पीतां पानकर्मोद्यतां कुर्वतां सदा शृण्वतामित्यर्थः । सुधा अमृतम् अवधौ समुद्रे जनिता उत्पादिता । सा सिद्धा सुधा अमृतं सुधा

शिलाचूर्णप्रकृतिकं द्रव्यं [‘ आन्ध्रभाषायां’] (गत्सु) । सा शर्करा गुडविशेषः ।
(चीना पञ्चदार) । शर्करा शिलाविशेषः (पिण्डिरायि) ॥ ८५ ॥

कान्त त्वन्मतिकान्तिशान्तिकरणप्रकान्तविक्रान्त्यस-
द्भ्रान्तिध्वान्तदुरन्तदुष्पथगतिश्रान्तिप्रतान्तान्तरम् ।

शान्तस्वान्तकृताच्छचिन्तनसुधासिक्तत्वदङ्घ्रिद्वयाः

सन्तो मां विनिवेशयन्तु सद(मन)सि स्वीये कटाक्षेण ते ॥ ८६ ॥

त्वदङ्घ्रिद्वयन्त्यतमं मां कुर्वित्याह—कान्तेति ॥ हे कान्त हे सुन्दर ।
पतिरिति वा । कान्तायाः सुन्दरायाः त्वन्मतेः त्वत्स्मृतेः । त्वत्स्मृतीति वा पाठः ।
कान्तेः प्रकाशस्य शान्तिकरणे शान्तिक्रियायां प्रकान्ता आरम्भिता(ब्धा) विक्रान्त-
विक्रमणं यस्यास्तस्याः(तया) असद्भ्रान्त्यैव असद्विषयकप्रमैव (“ भ्रमेणैव ”) ध्वान्तेन
अन्धकारेण दुरन्तया अन्तरहितया दुष्पथगत्या दुर्मार्गगत्या या श्रान्तिः आयासः
तया प्रतान्तं प्रकर्षेण तान्तमान्तरं मनो यस्य तं मां, शान्ते शान्तिगुणयुक्ते स्वान्ते
मनसि कृतेन अच्छचिन्तनेन स्वच्छविचारणेनैव सुधया अमृतेन सिक्तमाद्रीकृतं
त्वदङ्घ्रिद्वयं पादद्वयं येषां ते, सन्तः सत्पुरुषाः ते तव कटाक्षेण स्वीये स्वकीये
मनसि मां निवेशयन्तु प्रवेशयन्तु ॥

पाठान्तरम्— एनःकृन्तनसन्ततोल्बणभवद्भ्रूत्तान्तचिन्तासुधा-
सन्तुप्यन्तमिमं कुरु श्रितनिधे श्रकान्त चिन्तापह ॥ ८६ ॥

पाठान्तरे—श्रितानामाश्रितानां निधे श्रीकान्त लक्ष्मीकान्त चिन्तामितर-
चिन्तां हिनस्ति छिनतीति चिन्तापह चिन्तानिरासकेति संबुद्धिब्रह्मम् । इमं माम्
एनःकृन्तने पापच्छेदने सन्ततोल्बणस्य सर्वकालोत्कटस्य भवद्भ्रूत्तान्तस्य *जन्म कर्म
च मे दिव्यमित्युक्तरहितस्य(जन्मकर्म) ज्ञानस्य चिन्तैव (न्तयैव) विचारणैव
(-णयैव) सुधायां(न्धया) सन्तुप्यन्तं सन्तोष्यन्तं कुरु त्वमिति शेषः ॥ ८६ ॥

किं चामराणि धवलातपवारणानि
 सिंहासनानि शयनानि पदासनानि ।
 पीताम्बराणि यदि वाऽत्र यथोचितं ते
 सर्वोपचारकरणानि वृषाचलेश ॥ ८७ ॥

इतः परं चामराद्युपकरणतां प्रार्थयते—किं चामराणीति ॥ हे वृषाचलेश
 किं चामराणि चामरवदाचराणि किम्? चामरं भवामि किमित्यर्थः । धवलात-
 पवारणानि धवलातपवारणवदाचराणि किम्? श्वेतच्छत्रं भवामि किमित्यर्थः ।
 सिंहासनानि सिंहासनं भवामि किमित्यर्थः । शयनानि शयनवदाचराणि किम्?
 शयनं भवामि किमित्यर्थः । पदासनानि पादपीठवदाचराणि पादपीठं भवामि
 किमित्यर्थः । पीताम्बराणि पीताम्बरवदाचराणि पीताम्बरं भवामि किमित्यर्थः । अत्र
 कैङ्कर्यविषये यदि वा यद्वा एकैकप्रार्थनेन किं प्रयोजनमिति भावः । यथोचितं
 यथायोग्यं ते सर्वोपचारस्य करणानि साधनानि सर्वाणि च तान्युपचारकरणानि च
 [सिद्धदाचराणि किम्] सर्वोपचारकरणानि भवामी[मि किमि]त्यर्थः । सर्वविधकैङ्कर्य-
 प्रार्थनामालेण तृप्त्यभावात् सर्वाणि कैङ्कर्यसाधनान्यपि अहमेव स्यामिति वाचा
 प्रार्थितम् । अस्मिन् श्लोके सर्वाणि वाक्यानि आचारार्थकिञ्चिन्तोत्तमपुरुषैक-
 वचनानि ॥ ८७ ॥

सिद्धान्तार्थविरुद्धवद्वकुहनावौद्धप्रबन्धच्छटा-

श्रद्धासिद्धदुरध्ववाधितभग्ननिर्धारणाधारणम् ।

मा त्वं मा कुरु मासमाश्रित सुधामाधुर्यमाधुर्यवाग्-

गुम्भे त्वद्गुणयुक्प्रबन्धनिकरे संबन्धयासन्मनः ॥ ८८ ॥

त्वद्गुणैकप्रतिपादके श्रीमाप्यादिग्रन्थे मम मनः संबन्धयेति प्रार्थयते—
 सिद्धान्तेति ॥ त्वं मां सिद्धान्तार्थस्य श्रीरामानुजसिद्धान्तार्थस्य विरुद्धं यथा तथा
 वद्धायां रचितायां कुहनाः(?) कपटाः वौद्धाः प्रच्छन्नवौद्धाः मायावादिनः ।

*मायावादमसच्छास्त्रं प्रच्छन्नं बौद्धमुच्यते इत्यादि । तेषां प्रबन्धच्छटायां प्रबन्धसमूहे श्रद्धया आसत्तया सिद्धेन दुरध्वेन विपथेन । व्यध्वो दुरध्वो विपथः कदध्वा कापथस्समा इत्यमरः । बाधिता पीडिता भवतः निर्धारणा नितरां धारणा भवद्विषयकस्वरूपपरिष्कार इति यावत् । तस्याः धारणा स्थापनं यस्य तं मां त्वं भवान् मा कुरु एवंविधं मा कुर्वित्यन्वयः । माशब्दौ द्वितीयानिषेधवाचकौ । हे मासमाश्रित लक्ष्मीसमेत सुधाया अमृतस्य माधुर्यस्य मधुरत्वस्य माया लक्ष्म्याः धुर्यो धुरंधरो वाग्गुम्भो वाग्रचना यस्मिंस्तस्मिन् । तव गुणा वात्सल्यादयः तैर्युज्यन्त इति युजः ते च ते प्रबन्धाश्च श्रीभाष्यादयः तेषां निकरे समूहे असन्मनः समुदाय-विवक्षया असच्छब्दः अस्माकमित्यर्थः । संबन्धय संबन्धं(द्धं)कुरु ॥ ८८ ॥

वक्षो दक्षिणमीक्ष्यतेऽक्षततटिल्लक्ष्म्या हि लक्ष्म्या जग-

द्रक्षादक्षकटाक्षयाऽक्षयभवत्स्वातन्त्र्यहृद्दीक्षया ।

मात्रा मे सतताश्रितं तव ततो मा त्वासमात्राऽसकृ-

द्गाढप्रेमकृतागसोऽप्यतिशिशोः क्षान्त्येकरक्ष्यस्य मे ॥ ८९ ॥

लक्ष्मीकटाक्षापहतस्वातन्त्र्यस्त्वं मां क्षम(क्षाम्य)सीत्याह—वक्ष इति । ते तव दक्षिणं दक्षिणभागस्थं वक्षस्थलम् । अक्षता प्रकाशमाना तटितः शम्पायाः लक्ष्मीः शोभेव लक्ष्मीर्यस्यास्तया । जगतां लोकानां रक्षायां रक्षणे दक्षः समर्थः कटाक्षो यस्यास्तया । अक्षयीभवत् प्रवर्धमानं यत् स्वातन्त्र्यं *क्षिपामीति स्वातन्त्र्यं हरतीति हत् वीक्षा कटाक्षो यस्यास्तया मे मम मात्रा सततमाश्रितं ईक्ष्यते दृश्यते । ततस्तस्मात् कारणात् अतिशिशोः अत्यन्तानभिज्ञस्य असकृत्पुनः पुनः गाढप्रेम्णा पुद्गानुपुद्गीकृतानुरागेण कृतम् आगः अपराधो यस्य तस्यापि, तव क्षान्त्येकरक्ष्यस्य क्षान्त्या एक प्रधानं यथा तथा] रक्ष्यस्य मे मम मात्रा भयलेशोऽपि मा नास्तीत्यर्थः । लक्ष्मीकटाक्षापहतस्वातन्त्र्यस्त्वं ममापराधान् क्षम(क्षाम्य)सीत्यर्थः ॥ ८९ ॥

अभ्राम्भोजसुखस्सदैव निरयत्राते स्वतन्त्रधरन्

प्राप्तं मद्ग्रहणेच्छया स्थित्सुखं त्वां मत्पुरे दुःखिनम् ।

रुद्धं चाकरवं परास्ति यदि ते शक्तिहरे त्वत्पुरे

नोभूयश्च्युतिदे निधेहि सुखदे मां श्रीनिधे सद्विधे ॥ ९० ॥

जीववशीकरणार्थमेव व्यूहविभवादिरूपेण भगवतो वर्तनमित्याह—अत्रेति ॥

हे सन् प्रशस्तो विधिर्व्यापारो यस्य तस्य सम्बुद्धिः । हे श्रीनिधे हे हरे इति सम्बुद्धितयम् । अत्राभोजं गगनारविन्दभूतं सुखं यस्य सः सुखलेशरहित इत्यर्थः । सदैव सर्वदैव निरयत्राते नरकसमूहे स्वतन्त्रः अर्गलरहितश्चरन् संचरन् स्वाभाविकदुःखीत्यर्थः । मम ग्रहणं मद्ग्रहणं तस्य इच्छया मां गृहीतुमिच्छयेत्यर्थः । स्थिरमुखं स्थिरानन्दं त्वां मत्पुरे मच्छरीर इत्यर्थः । दुःखिनं दुःखवन्तं रुद्धं वद्धम् अकरवं कृतवानस्मि । अभक्तमनसि भगवतः कण्टकाग्र इव स्थितिरिति भावः । परा उत्कृष्टा ते शक्तिरस्ति [यदि] । भूयश्च्युतिं ददातीति भूयश्च्युतिदं नाशदं तन्न भवतीति नोभूयश्च्युतिदं तस्मिन् त्वत्पुरे वैकुण्ठे सुखदे सौख्यदे मां निधेहि निक्षिपस्व ॥ ९० ॥

रक्षतु लक्ष्मीशो मां रक्षितरक्षोऽनुजादिहितपक्षः ।

कुक्षिसुनिक्षिप्तजगल्लक्ष्मणमुनिदत्तलक्ष्मसल्लक्ष्यः ॥ ९१ ॥

श्रीरामानुजमुनिना दत्तशङ्खचक्रो वेंकटशो मां रक्षत्वित्याह—रक्षत्विति ॥

रक्षितः संरक्षितः रक्षोनुजो विभीषणः आदिर्येषां तेरक्षोनुजादयो भक्ताः आदिशब्देन प्रहादः तेषां पक्षो येन स । कुक्षौ उदरे [सु]निक्षिप्तं न्यस्तं जगत् येन सः । लक्ष्मणमुनिः रामानुजाचार्यः तेन दत्तं यल्लक्ष्मशङ्खचक्ररूपं तेन सतां भगवच्छाल-निष्ठानां लक्ष्यः ज्ञेयः नोचेत् सात्त्वता न सेवन्त इति भावः । लक्ष्मीशः श्रियः पतिः मां रक्षतु ॥ ९१ ॥

शब्दादिदुर्विषयतापकयुग्भवेऽस्मिन्

धौरज्वलज्ज्वलनतत इवाम्बरीषे ।

व्रीहि पुराणमपयः(शं) पटुतोऽज्झितं मां

कालं क्रियन्तमभिभर्त्स(र्ज)यसे रमेश ॥ ९२ ॥

क्रियन्तं कालं भ्राष्ट्रे मामभिभर्त्सयसीत्याह—शब्दादीति ॥ हे रमेश लक्ष्मीश अस्मिन् शब्द आदिर्येषां ते ये दुर्धिषयाः दुष्टनिषया एव तापका बाधकाः तैर्युनक्तीति युक्, सचासौ भवस्संसारः तस्मिन् घोरं कठिनं यथातथा ज्वलता दहता ज्वलनेन अग्निना तप्ते तप्यमाने अम्बरीषे भ्राष्ट्रे, अपगतं नष्टं [अं मुखं] यस्य तत्(म्) पुराण प्राचीनम् अत एव पटुतया पाटवेन उज्झितं त्रीहिमिव धान्यमिव मां क्रियन्तं कालं क्रियन्त्यन्तमित्यर्थः । अभिभर्त्स(र्ज)यसे भर्जितं करोषि ॥ ९२ ॥

केचित्पुण्यदिनेष्वनल्पयतना जिह्वाग्रमात्रे क्षणं

स्वाद्वल्पं गदकृच्च नस्तु समुदो यद्भुञ्जते तत्क्रियत् ।

पूर्णा सर्वरसैः समस्तगदभिन्निर्यत्नलभ्यामिता

लक्ष्मीनाथकथासमुज्ज्वलसुधा स्वाद्यास्ति(स्तु) मे सर्वदा ॥ ९३ ॥

केचित्पुण्यदिनेषु बहुप्रयत्नात् यत्किञ्चिद्रसमनुभवन्ति । वयं तु सर्वरसपूर्णं गदच्छेदक लक्ष्मीनाथकथामृतमनुभवाम इत्याह—केचिदिति ॥ अनल्पमधिकं यत्नं प्रयत्नो येषां ते केचिज्जना जिह्वाग्रमात्रे रसनेन्द्रिय इत्यर्थः । क्षण क्षणमात्रं स्वादु सरस, तथाऽपि अल्प स्वल्प गदकृत् रोगकृत् समुदस्सन्त सन्नोपयुक्तास्सन्तः यद्वस्तु भुञ्जते अनुभवन्तीत्यर्थः । तद्वस्तु क्रियत् क्रियन्मात्रम् न किमपीत्यर्थः । मे मम तु सर्वदा सर्वकालेऽपि सर्वरसैः समस्तरसैः पूर्णा संपूर्णेत्यर्थः । समस्त-गदमित् समस्तरोगमित् निर्यत्नेन यत्नराहित्येन लभ्या लब्धु योग्या अमिता इत्यतारहिता लक्ष्मीनाथस्य नारायणस्य कथा चरितं तथा समुज्ज्वला प्रकाशमाना या सुधा सा स्वाद्या आस्वादनार्हा अस्तु भवतु ॥ ९३ ॥

सौम्यामेककलां शुचि च दधतः' सर्वज्ञशब्दं गुड-

क्ष्माभृच्छब्दमिवावमत्य निपुणो यत्सेनया प्राप्तवान् ।

निर्दोषाः सकलाः कलाः श्रयति तं शब्दं यथार्थं नम-

च्छीपालंकृतिपादुकोऽस्तु सततं देवस्तुरङ्गाननः ॥ ९४ ॥

रुद्रो भवत्पादसेवया सर्वज्ञत्वं प्राप्तवान् तं तुरङ्गाननं भज इत्याह—
 सौम्यामिति ॥ सोमस्य चन्द्रस्येमां सौम्यां शुचिं धवलां परिशुद्धाम् । अप्यर्थ-
 कश्चकारः । शुचिमपीत्यर्थः । एका च सा कला च एककला । षोडशांशां(शः)
 कला । कला तु षोडशो भाग इत्यमरः । एककलामेकविधां च । सर्वं जानातीति
 सर्वज्ञशब्दं गुडक्षामृच्छब्दमिव गुडपर्वतमिव दधतः^१ निपुणः समर्थः रुद्र इत्यर्थः ।
 अवमत्य निरर्थकतया तिरस्कृत्य यस्य भगवतः सेवया परिचर्यया निर्दोषाः
 दौषरहिताः सकलास्समस्ताः कलाः प्राप्तवान् लभमानः तं शब्दं सर्वज्ञशब्दं यथार्थं
 यथातथा श्रयति आश्रयति, नमतां नमस्कुर्वतां शीर्षेषु शिरस्तु अलंकृतिरलंकारभूता
 पादुका यस्य सः तुरङ्गस्याश्वस्य आननं मुखं यस्य सः देवः हयग्रीवः सततं सर्वदा
 अस्तु भवतु । मत्क्षेमायेति भावः । पुरा किल त्रिपुरविजयकाले असुरैर्निराकृतो
 रुद्रः अहं मरणं प्राप्स्यामीति दक्षिणाभिमुखः प्रायोपवेशं चकार । परब्रह्मभूतो
 नारायण आगत्य विष्णुपञ्चाक्षरमुपदिष्टवान् । अनन्तरं त्रिपुराणि जितवानिति
 प्रसिद्धिः । उक्तं हि शङ्करसहस्रनामभाष्ये— * यस्य शिष्यो महादेवो दक्षिणा-
 मूर्तिसंज्ञितः । भारती च तथा शिष्या तं वन्दे तुरगाननम् ॥ इति ॥ ९४ ॥

यत्पादामृतमादराच्छिरसि यन्नामामृतं चानने

विभ्रत्प्राप शिवत्वमिन्दुमकुटः सर्वज्ञतां चोज्ज्वलाम् ।

धाता सोमकर्नीतवेदनिकरः संग्राप यस्मात्त्रयीं

तं शुभ्रांशुविशुद्धवाहवदनं श्रीवेंकटेशं भजे ॥ ९५ ॥

ब्रह्मरुद्राद्याः यत्राद्याच्छुद्धाः तं वेंकटेशं भज इत्याह यत्पादेति ॥ इन्दुश्चन्द्रः
 मकुटे यस्य सः रुद्रः यस्य भवतः पादे, पादपत्रे अमृतं गङ्गाम् आदरात् गौरवात्

1. पठ्यन्तं पूर्वं व्याख्यानं चानन्वितं भावि । 'शुचिं च दि दधतः' इति प्रथमान्तं
 सुखम् । तत्र च सौम्यां शुचिं च एककलां दधतः, निपुणो रुद्रः सर्वज्ञशब्दं गुडक्षामृच्छब्दमि-
 वात्मन्य यस्येवमेवन्दवो युक्तः । 'सौम्यां शुचिं च एककलां दधतः यस्य गम्यदिवनं सर्व-
 ज्ञशब्दं गुडक्षामृच्छब्दमिवात्मन्य निपुणो रुद्रः यत्पादा...' इति वा योजनया स्थितस्य
 गतिर्वैकल्या ।

शिरसि मकुटे, धानने मुखे यत्रामामृत यस्य तत्र नामामृत रामनामामृत नित्रत
भरमाणस्तन् शिवत्वं मङ्गलत्वम् उज्ज्वला सर्जिता सर्जित्व च प्राप प्रातवान् ।

* गङ्गा धृत्वा शिवशिव इत्युक्ते ,

हस्तेऽक्षमाला हृदि रामतत्त्व जिह्वाग्रभागे वरराममन्त्र ।

यन्मस्तके केशवपादतोय शिव महाभागवत स्मरामि ॥

इत्युक्तेश्च । सोमकेन सोमकासुरेण नीतं प्रापितं वेदनिकरं वेदसमूहं
सस्य स धाता ब्रह्मा यस्मात् हयग्रीवात् लयां वेदं सप्राप प्रातवान् । शुभ्राशुश्चन्द्र ।
विधुस्सुधाशुशुभ्राशु इत्यमरः । तद्वत् निशुद्धं श्वेतं यं वाहं हयं तस्य वदनं
मुखं यस्य तं श्रीवैकुण्ठेशं भजे सेवामि ॥ ९५ ॥

पूतास्त्वद्वचनाननाः क्षितिर्हः शेषाद्रिशीर्पस्थितान्

आरुह्य क्रतवे तत्रोडु सुमनोबुद्ध्याऽपचिन्वन्त्यहो ।

तद्बुद्ध्या मुहुर्मुहोत्सृजन्ति कुसुमान्युच्चैस्त्वराराशालिनः

प्रत्यूषेऽथ भज प्रमोधममलस्फूर्ते रमानह्लभ ॥ ९६ ॥

भक्तास्त्वा पूजयितुं कुसुमान्यपचिन्वन्तीत्याह—पूता इति ॥ अमला
स्वच्छा स्फूर्तिं प्रकाशो यस्य सजुद्धि । रमावल्लभेति सन्बुद्धिद्वयम् । त्वद्वचनं
भगवद्गीता आनने येषां ते गीतापारायणपरा इत्यर्थः । यद्वा त्वा वक्तोति त्वद्वचनं
त्वद्विषयकस्तोत्रपारायणपरा इत्यर्थः । अत एव पूता परिशुद्धा भक्ता इति शेषः ।
शेषाद्रिवैकुण्ठाचलस्य शीर्षे शिरसि स्थितान् क्षितिर्हः वृक्षान् आरुह्य तत्र भवतः क्रतवे
आराधनाय उडुनि^१ नक्षत्राणि सुमनोबुद्ध्या पुष्पबुद्ध्या अपचिन्वन्ति आर्जयन्ति ।
अहो आश्चर्यम् । तद्बुद्ध्या उडुबुद्ध्या उच्चैस्त्वराराशालिनः अधिकत्वराराशालिनः
कुसुमानि पुष्पाणि मुहुः पदेपदे उत्सृजन्ति त्यजन्ति । प्रमोधम् उन्मीलनम् अथ
प्रत्यूषे भज प्राप्नुहि ॥ ९६ ॥

१ मूले जात्येकवचनमित्याभिप्रायेणाह उडुनीति ।

सत्तेजांसि सुमानि नन्दनवनादानीय देवाधिपैः

त्वत्पादद्वितयेऽर्पितानि सुधियां कुर्वन्ति लक्ष्मीपते ।

त्वत्पूजापरतुङ्गवेंकटशिरोरूढद्रुमाग्रश्रित-

प्रभ्राजत्सुमशुद्धिभागपचितानीतापितोडुभ्रमम् ॥ ९७ ॥

भक्तैस्त्वत्पादेऽर्पितानि सुमानि उडुभ्रमं कुर्वन्तीत्याह—सदिति ॥ हे लक्ष्मीपते हे रमापते सतां नक्षत्राणां तेजांसि येषां तानि, यद्वा अम्लानत्वात् कल्पवृक्षकुसुमानां योग्यतेजांसि सुमानि पुष्पाणि नन्दनवनात् देवाधिपैर्देवाध्यक्षैः आनीय आहृत्य तव पादद्वितये पादद्वये अर्पितानि समर्पितानि सन्ति सुधियां विदुषां तव पूजापरैः आराधनपरैः तुङ्गः यो वेंकटाचलः तस्य शिरसि मूर्ध्नि रूढाः जाता ये द्रुमाः तेषामग्रेषु अन्तेषु श्रितानि आश्रितानि प्रभ्राजन्ति प्रकयेण प्रकाशमानानि सुमानीति पुष्पाणीति शुद्धिं भजन्ति प्राप्नुवन्तीति भाजः तैः अपचितानि जातानि (तत आ)नीतानि अर्पितानि समर्पितानि उडुनि नक्षत्राणि सु(इ)मानीति भ्रमं भ्रान्तिं कुर्वन्ति । पूजार्थं वृक्षारूढभक्तैः पुष्पबुद्ध्या अपचितार्पितोडुनि किमिति भ्रमं कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ९७ ॥

त्वत्संप्राप्तविभूतिरक्षणभरः कारुण्यपूर्णो यति-

ह्माभृत्पदयोः प्रपत्तिमकरोत्स्वीयार्थमप्यादरात् ।

इत्थं तद्वचने च दर्शितमभूदायैस्ततो मामचित्-

कल्पं वाऽप्यव वेंकटाद्रिधव तत्संघन्धतः श्रीनिधे ॥ ९८ ॥

त्वत्संघन्धतः मामवेत्याह—त्वत्संप्राप्तेति ॥ हे श्रीनिधे वेंकटाद्रिधवेति संबुद्धिद्वयम् । वेंकटाद्रिधवः पतिरित्यर्थः । त्वत् त्वत्तःसकाशात् संप्राप्तः विभूत्योः नित्यविभूतिलीलाविभूत्योः रक्षणस्य भरो भारो येन सः, कारुण्यपूर्णः दयापूर्णः यतिहमाभृत् यतिराजः तव पदयोः पादयोः स्वस्य इमे स्वीयाः दासाः तेषामर्थं तच्चिमिचमित्यर्थः । आदरात् प्रेमवशात् प्रपत्तिं शरणागतिम् अकरोत् कृतवान् ।

इत्थं तत्प्रवृत्तेः स्वीयार्थत्वमपि तद्वचने भाष्यकारवचने गद्यत्रये आर्यैः पूर्वाचार्यैः
वेदान्ताचार्यश्रीकृष्णपादादिव्यास्यातृभिर्दर्शितं प्रकटीकृतमभूत् । ततो हेतोः
अचित्कल्पमचित्स्वरूपं मां प्रपत्तिकरणादावसमर्थमित्यर्थः । तत्संबन्धतः रामानुज-
संबन्धतः *पितामहं नाथमुनिमित्यादिवत् माम्(?) अव रक्षेत्यर्थः ॥ ९८ ॥

दैन्योक्तिर्मम सुप्तपादविनतिर्जाता तवाग्रे कुतः

कारुण्याम्बुनिधे रमेश विदितं नो पूर्णकामान्तिके ।

स्वान्तं तन्नवनीतकोमलतमं हेतुर्विधोरात्मभू-

वह्निप्रोज्ज्वलगोपिकाकुचतटीलग्नं विलीनं क्षणात् ॥ ९९ ॥

नदैन्योक्तिः सुप्तप्रणतिर्जातेत्याह—दैन्येति ॥ कारुण्याम्बुनिधिः दयासमुद्रः ।
पूर्णः कामो यस्य सः । रमेशः लक्ष्मीशः । संबुद्धितयम् । तव भवतः अग्रे पुरतः
मम दैन्योक्तिः दीनवाक् सुप्तस्य निद्रालोः पादयोश्चरणयोः विनतिर्नमस्कारः कुतो
जाता कस्माद्धेतोर्जाता । कारणं नो विदितं न ज्ञातं मयेति^१ शेषः । हे पूर्णकाम
स्वान्तं हृत् हृदयम् अन्तिके समीपे नो नास्तीत्यर्थः । नवनीतवल्कोमलतमम्
अत्यन्तं मृद्वित्यर्थः । विधोश्चन्द्रस्य हेतुः कारणं *चन्द्रमा मनसो जात इति चन्द्रस्य
समुद्रनवनीतत्वप्रसिद्धेश्च । तत् हृदयम् आत्मभुवो मन्मथस्य वह्निना अग्निना
प्रोज्ज्वलायां प्रकाशमानायां गोपिकाकुचतट्यां गोपाङ्गनाकुचप्रदेशे लग्नं सत् सक्तं
सत् क्षणात् तत्काल इत्यर्थः । विलीनमन्तर्गतमासीदित्यर्थः । द्रुतमासीदिति
यावदिति(?) वा । नोचेत् कथं सा प्र(सुप्त)पादविनतिः स्यादिति भावः ॥ ९९ ॥

फुल्लाक्षिद्वितयेन ते मयि कथाः शृण्वत्यमर्यादतां

श्रुत्यादीनि दशोर्विलोक्य करणान्यल्पेतरांस्त्वद्गुणान् ।

शब्दादीनविभागतोऽनुभवितुं वाञ्छन्ति शक्तस्समः

त्वं चैवं कुरु मापते विभजनं स्तोकेऽपि दायेऽयुधि ॥ १०० ॥

1. "विदितं कारणं विदितम्" इत्यन्यत्र ।

एकेन्द्रियेणैव सर्वेन्द्रियग्राह्यपदार्थमनुभ्रितु प्रार्थयते—फुल्लेति ॥ हे मापते
 लक्ष्मीपते मयि दासभूते । फुल्लं विकसने इति, फुल्ले विकसिते निश्चले अक्षिणी
 तयो द्वितयेन द्वयेन शृण्वति अत्यादरेण शृण्वति सतीत्यर्थ । लोके अत्यादरेण
 श्रवणकाले नेत्रयो विस्तृतनिश्चलत्वस्यानुभवसिद्धत्वात्तयोक्ति । श्रुति श्रवण-
 मादिर्येषा तानि करणानि इन्द्रियाणि दृशोर्नेत्रयो न विद्यते भर्त्यादा ययोस्ते
 अमर्यादे तयोर्भावस्तथा ताम् अमर्यादता^१ विलोक्य दृष्ट्वा, अल्पात् स्वल्पात्
 इतरानधिकान् शब्दादीन् त्वद्धर्मभूतशब्दादीन् अग्निभागत अग्नेदेन अनुभवितु
 वाञ्छन्ति अपेक्षन्ते । शक्ति समर्थं सम सर्वसम त्व च त्वमपि एव कुरु तेषामनु-
 ज्ञा देहि कुरु अविभजन कुरु । विभक्तस्य मिश्रण न युक्तमित्याह विभजनमिति ।
 स्तोके स्वल्पे दाये द्रव्ये अयुधि युद्धामावाय भवतीति शेष । अत्र गुणाना-
 मपरिमितत्वात् एकत सर्वैरनुभवयोग्यत्वात् । *^२त्वक् च इक् चेत्यादिप्रकारेण
 मुक्तौ सर्वेन्द्रियग्राह्यसमपात् मुक्तिप्रार्थन सिद्ध भवति ॥ १०० ॥

भूमृद्भिद्रज्जमाल्यस्फुरदमररिपुस्वामिवक्षोभिदस्ते

रेरामात्रेण नम्राः सरयुधि नररा येषु संपीडनोत्काः ।

गोपीवक्षोजशैलेवसकृदकरुणोद्धृनैस्तैः किणत्व

प्राप्त गच्छेन्मृदुत्व हृदर्यामह कथ श्रीश मन्याकुलेऽपि ॥ १०१ ॥

गोपीवक्षोजैरस्(कि)ण ते हृदय वक्ष चित्त च आपत्ते मयि कथ मृदुत्व
 भजेदित्याह—भूमृदिति ॥ हे श्रीश भूमृता पर्वताना मिद्धा छेदकेन वज्रेण
 वज्रायुधेनैव माल्येन पुष्पमालिकया स्फुरत् प्रकाशमानम् अमररिपूणा देवशत्रूणा
 दैत्यानामित्यर्थ स्वामिन हिरण्यकशिपो उर वक्ष तद्भिद्रस्तद्वेदका ते तव
 नररा नखा सरयुधि मन्यथयुद्धे संपीडने सम्यक्पीडने उत्कासन्त कामयमाना
 सन्त येषु गोपीना व्रजाङ्गनाना वक्षोजा (जेषु) स्तना ए(नेष्वे)व शैलेषु पर्वतेषु

1 “ स्वविषयभूतपरमहृणमात्रव्याप्तत्व विहाय श्रात्रविषयभूतशब्दग्रहणेऽपि
 व्याप्तत्वात्पाममर्यादाम् ” ।

रेखामात्रेण रेखाकरणमात्रेण एवमतिकठिना अपि नम्रा अभूवन्निति शेषः । असकृत्पौनः
पुन्येन अकरुणं दयाहैन्यं (होनं) यथा तथा उद्धट्टनैः गोपीभिः कण्डूतिनि-
वृत्त्यर्थम् उद्धट्टैः किणत्वं किणीभूतत्वं प्राप्तं हृदयं वक्षश्चितं च आकुले व्याकुलेऽपि
मयि मृदुत्वं मार्दवं कथं गच्छेत् कथं भजेत् । कथमपि न भजतीत्यर्थः ॥ १०१ ॥

लङ्कायां प्राप्य वन्दीं स्वयममरवधूर्वातवन्दीर्व्यधाः श्रीः

आर्द्रागोराक्षसीश्च प्लवगवरभयादध्यरक्षः कृपार्ता ।

वन्दीञ्चे कर्मवन्दीविकलमनुकलं सागसं वा त्वदङ्घ्रयोः

लभं कस्मान्न पासि स्ववशवृषधरे अ(ङ्)भ्य मां वत्सलाऽपि ॥ १०२ ॥

इदानीं वेंकटेशो न रक्षतीति भिया स्वयं कारागृहे उपित्वा सकलरक्षणो-
द्युक्तायाः भगवद्दयारूपायाः सीतायाः पादयोः पतति—लङ्कायामिति ॥ हे श्रीः
त्वं लङ्कायां लङ्कापत्ने स्वयं वन्दी कारागृहं प्राप्य लब्ध्वा अमरवधूः देवतास्त्रियः
वीता निवृत्ता वन्दी कारागृहं यासां ताः तथोक्ताः तादृशीर्व्यधाः कृतवती । त्वम्
आर्द्रं तात्कालिकम् आगोऽपराधो यासां तास्तादृशीः राक्षसीश्च एकाक्ष्यैककर्णा-
प्रभृतिस्त्रियः प्लवगवरस्य मर्कटश्रेष्ठस्य वायुसूनोर्भयात् कृपार्ता दयार्ता सती अध्यरक्षः
रक्षितवती खलु । प्रकृते किमायातमत आह । *विद्वानेव विजानाति विद्वज्जन-
परिश्रममित्युक्तीत्या तव वन्दीज्ञत्वात् मत्कर्मवन्दी लुनीहीत्याह—वन्दीज्ञ इति ।
वन्दी कष्टं जानातीति वन्दीज्ञाः (सम्बुद्धिः) स्ववशः स्वाधीनः वृषधरो(रिट्)वेंकटेशो
यस्याः सा, सा च सा अभ्या (सम्बुद्धिः) (-पि)वात्सल्यवत्यपि अनुकलं प्रतिक्षणं
कर्मैव वन्दी वन्दिखाना तद्विकलं रहितमित्यर्थः । आगोऽपराधः तेन सहितं
त्वदङ्घ्रयोः त्वत्पादपद्मयोः लभं मां कस्माद्धेतोर्न पासि न रक्षसि ॥ १०२ ॥

खद्योतभावं भवदीयतेजः-

प्रद्योतनाग्रे तपनस्समेत्य ।

1. “कर्मवन्द्या विकलं सागसं वा सापराधमपि” इत्यन्यत्र । अनेन विकल्ममित्यस्य
हृतराक्तिकं दीनमित्यर्थ इति भाति ।

खद्योतनाम प्रययौ त्रिलोकी-

विद्योतमानप्रथ वेंकटेश ॥ १०३ ॥

श्रीनिवासकल्याणगुणाम्बुधेः सुवभूतां लक्ष्मीं स्तुत्वा पुनरपि स्तोतुमारभते
—खद्योतेति ॥ त्रिलोकां विद्योतमाना प्रकाशमाना प्रथा प्रसिद्धिर्यस्य । सचासौ
वेंकटेशश्चेति तस्य संबुद्धिः । भवदीयस्य भवत्संबन्धिनः तेजसः प्रतापस्यैव
प्रद्योतनस्य सूर्यस्याग्रे पुरतः तपनः सूर्यः समेत्य प्राप्य खद्योतभावं [‘ज्योतिः’]
रिङ्गणत्वम् । खद्योतो ज्योतिरिङ्गण इत्यमरः । अप्रकाशत्वमिति यावत् । खे
आकाशे द्योतते प्रकाशत इति खद्योत इति नाम प्रययौ प्रापेत्यर्थः ॥ १०३ ॥

सत्संघातमहोसहे कुवलयप्रद्वेपिवृत्त्यञ्चिते

नित्यं पङ्कजनीष्टकारिणि कदाचित् प्राप्य वा दक्षिणाम् ।

भूयोऽप्युत्तरयाशया प्रचलिते प्रायो विसर्पत्करे

सर्वत्रैव कठोरगौ मयि कथं लक्ष्मीश नो तिष्ठसि ॥ १०४ ॥

सूर्यान्तर्वर्ती त्वं तत्सादृश्यात् कथं मयि न वससीत्याह—सदिति ॥ हे
लक्ष्मीश सतां नक्षत्राणां सत्सुखाणां च संघातस्य संघस्य महसः तेजसः असह
ती(इ)ति सत्संघातमहोसह इति सप्तमी । कुवलयस्य कुमुदस्य भूवलयस्य च
प्रद्वेपिण्या वृत्त्या अञ्चिते पूजिते । अन्यत्र सकलजनविरोधिनीत्यर्थः । नित्यं
प्रतिदिनं पङ्के कर्दमे पापे च जनिर्जन्म येषां पद्मानां पापिष्ठानां च इष्टकारिणि
कदाचित् कदाचित्काले दक्षिणां दिशं दक्षिणदिशमित्यर्थः । अन्यत्र द्रव्यं प्राप्य
या प्राप्यैव भूयोऽपि पुनरपि उत्तरया उत्कटया आशया वाञ्छया प्रचलिते गच्छति ।
अन्यत्र तत्र संचरति सति । सर्वत्रैव सर्वदिक्षु धनिकानां समीपे च प्रायः प्रायशः
सर्पन् प्रसार्यमाणः करो हस्तः किरणः यस्य तस्मिन् । करो(टोरा)गौः किरणो
चाक् च यस्मिन् [तस्मिन्] सूर्य इव (इत्यर्थः) मयि च । सूर्यान्तर्वर्ती त्वं सकल-
विशेषणात् सूर्यस्वरूपे मयि कथं न तिष्ठसि न वससि । मय्यपि वसेत्यर्थः ॥ १०४ ॥

वैकुण्ठादवतीर्य चौर्यनियतं जारत्वमभ्यस्तवान्

श्रीश त्वं नवनीतगोपवनिताः स्तेयानुपक्तीः श्रयन् ।

शब्दादौ विषये चिरान्मम रुचिं पातिव्रतीं विभ्रतीं

हत्वोत्कां त्वयि चेत्परे तु पुरुषे कुर्याः कृती स्यास्तदा ॥ १०५ ॥

वैकुण्ठे चौर्यजारत्वयोरभावात् तदभ्यासार्थं भूमावतार इत्याह—वैकुण्ठेति ॥

हे श्रीश त्वं वैकुण्ठात् वैकुण्ठलोकात् अवतीर्य स्तेयानुपक्तीः स्तेयसंबन्धेन अनुपक्तीः संबन्धवत्यः (तीः) चौर्यसहिता इत्यर्थः । नवनीतगोपवनिताः^१ नवनीतचौर्यं गोपवनितासङ्गं च श्रयन् आश्रयन् चौर्यनियतं चौर्यसहचरितं जारत्वं च अभ्यस्तवान् अभ्यासं कृतवान् । अभ्यस्तविद्यापरीक्षां देहीत्याह—शब्दादाविति ॥ शब्दादौ विषये चिरात् अनेककालमारभ्य पातिव्रतीं पातिव्रत्यं विभ्रतीं शब्दाद्येकप्रवणां मम रुचिमासक्तिं हत्वा परे तु पुरुषे अन्यपुरुषे परमपुरुषे च त्वयि उत्कामुत्सुकां कुर्याश्चेत् करिष्यसि चेत् कृती कृतार्थः सम्यक् लब्धविद्य इत्यर्थः स्याः भवामी(वसी)त्यर्थः । पतिव्रतायाः मदीयरुचेः स्ववशीकरणात् परस्वहरणाच्च जारत्वसिद्धिः कार्यसिद्धिश्च । रुचिविषयशब्दगतस्त्रीलिङ्ग[पुलिङ्ग]स्वारस्यात् स्त्रीपुरुषप्रतीतिः ॥ १०५ ॥

शेषाद्रौ कुसुमं भवेयमपि तद्यत्स्वल्पमेकं फलं

नश्यद्द्रुमसंगतं न जनयन्लूनं करेणादरात् ।

त्वद्भक्त्याय फलान्यदृष्टविलयान्यच्छान्यनेकान्यलं

सूते त्वत्पदगन्धकान्तिमृदुताश्चाप्नोति सार्थोदयम् ॥ १०६ ॥

इदानीं शेषाद्रौ कुसुमतां प्रार्थयते—शेषाद्राविति ॥ यत्कुसुमं यत्पुष्पं द्रुमसङ्गतं वृक्षसङ्गतं सत् स्वल्पमत्यन्ततूक्ष्णं द्राक् द्रुतम् । द्राड्मड्क्षु सपदि द्रुतमित्यमरः । नश्यत् नाशं प्राप्नुवत् एकं फलं न जनयत् नोत्पादयत् करेण

1. 'नवनीतगोपवनितास्तेयानुपक्ती' इत्येक द्विवचनान्तं पदम् । नवनीतस्य स्तेयं गोपवनितानामनुयायैकरिति यथासंख्यमन्वय इति व्याख्यानतराद् प्रतिभाति ।

हस्तेन आदरात् प्रेमवशात् लज्जं छेदितं लज्जुं छेदने । त्वद्भक्ताय त्वद्दासाय अदृष्टः
अदर्शितः विलयो नाशः येषां तानि अच्छानि स्वच्छानि अनेकानि अपरिमितानि
फलानि सृते । अलमत्यन्तं त्वत्वादे गन्धः परिमलः कान्तिः मृदुता मार्दवं तां
चा(ताश्चा)नुभवति । अतः सार्थः सप्रयोजनः उदयो यस्य तत् तत्सुखं शोपाद्रौ
भवेयं भवानीत्यर्थं इति प्रार्थना ॥ १०६ ॥

जेतुं त्वां सज्जान्तरस्सनिनदो मेघो वृषाद्रिं गतो

नित्यश्रीयुत साचिरद्युतिरिलां कुर्वन् सपङ्कां स्वतः ।

पङ्कध्वंसक शुद्धसेवित शुचित्यक्तो नभोगस्सुखिन्

लज्जाभागशनीद्रतापविकरो मुञ्चत्यहो जीवनम् ॥ १०७ ॥

मेघस्त्वां जेतुं समागतस्सन् अनन्तरं लज्जावशात् जीवनं मुञ्चतीत्याह—
जेतुमिति ॥ जलेन उदकेन सहितं सजलम् आन्तरमन्तः प्रदेशो यस्य सः
जडेनान्तरेण मनसा सह वर्तत इति सज्जान्तर युक्तायुक्तविवेकदान्य इत्यर्थः ।
निनदेन ध्वनिना सहितः सनिनदः वीरालापसहितश्च मेघस्त्वां जेतुं वृषाद्रिं गतः
श्रितस्सन् नित्यया सततवर्तिन्या श्रिया लक्ष्म्या शोभया च युत युक्तेति संबुद्धिः ।
अचिरद्युत्या विद्युता सह वर्तत इति साचिरद्युतिः अचिरन्तनकान्तिश्च स्वतः
स्वसंपर्कात् इलां भूमिम् । गौरिला कुम्भिनी क्षमेत्यमरः । सपङ्कां कर्दमसहिताम् ।
पङ्कोऽस्त्री शाक्तकर्दमावित्यर्थः । सपापां च कुर्वन् पङ्कं पापं ध्वंसयतीति पङ्कध्वंसक ।
हे शुद्धैः परिशुद्धैः सेवित । शुचिना आपाढमासेन ग्रीष्मर्तुगतेन त्यक्तः शुचिभिः
परिशुद्धैस्त्यक्तश्च नभसा आकाशेन गच्छतीति नभोगः न विद्यते भोगः सुखं यस्य
सः इति चार्थः । हे सुखं सौख्यमस्यास्तीति सुखिन् । एवं परस्परतारतम्यं
विचार्य लज्जां मन्दाक्षम् । 'मन्दाक्षं द्वीरूपा व्रीडा लज्जा साऽपत्रपाऽन्यत' इत्यमरः ।
भजति प्राप्नोतीति लज्जाभाक्सन् अशनिना वज्रेण दम्भोलिना । दम्भोलिशनि-
र्द्वयोरित्यमरः तेन । इद्वेन दीप्तेन तापेन बाधया विकरः विकलस्सन् रलयोरभेदः
बाधितस्सन्नित्यर्थः । जीवनमुदकं जीवितं च मुञ्चति त्यजति अहो इत्याश्चर्ये ॥ १०७ ॥

समीरणसमीरणश्रितसुधन्यवन्यस्फुरत्-
सुमप्रकरतत्परभ्रमरमण्डलीवेष्टितम् ।

हिमाहिमभयादिवाधवलगाढवस्त्रावृतं

विमानमुपमानवाग्रहितमाश्रितं त्वाश्रये ॥ १०८ ॥

तैलवस्त्रावृतमिव स्थितं विमानमुपयामीत्याह—समीरणेति ॥ समीरणस्य वायोः समीरणेन सम्यक् प्रेरणेन वायुकृतप्रेरणेनेत्यर्थः । श्रितेषु आश्रितेषु सुधन्येषु सुष्ठु यथातथा धन्येषु तद्विमानालङ्कारणाद्धन्येषु वृत्तार्थेषु वने अरण्ये भवानि वन्यानि । तेषु स्फुरस्तु प्रकाशमानेषु सुमानां पुष्पाणां प्रकारेषु समूहेषु तत्पराभिः पुष्पप्रधानाभिः आसक्ताभिरित्यर्थः । भ्रमरमण्डलीभिः बम्बरसमूहैः वेष्टितमावृतम् ; हिमाहिमयोः हिमात्पयोर्भयात् अधवलेन नीलेन गाढेन वस्त्रेण आवृतमिव स्थितम् अत एव उपमानवाचा सादृश्यवाचा रहितं विमानम् आनन्दविमानम् आश्रितं त्वा त्वां श्रये आश्रयामीत्यर्थः । हिमशब्देन वर्षस्याप्युपलक्षणम् । हिमभीता वर्षभीताश्च वस्त्राच्छादनं कुर्वन्ति । कालत्रयेऽपि विमाने कुमुमपातो भवतीति च ध्वन्यते ॥ १०८ ॥

प्रयाति मुखतां विधौ तव कलङ्कहानेच्छया

भजालमभिजिद्युतं प्रियवियोगदुःखासहम् ।

चतुर्युगलमौक्तिकश्रवणभूषणत्वं तथा

नखप्रततितामपि स्वयमगाद्रमावल्लभ ॥ १०९ ॥

अत्र चन्द्रः मुखसादृश्यं नक्षत्राणि नखसादृश्यं भजन्तीत्याह—प्रयातीति ॥ विधौ चन्द्रे कलङ्कस्य मालिन्यस्य हानेच्छया हातुमिच्छया तव भवतः मुखतां मुखत्वं प्रयाति सति प्राप्नुवति सति प्रियस्य स्वभर्तुश्चन्द्रस्य वियोगात् विरहात् यद्—खं वाधा तदसहम् असहमानम् अभिजिद्युतं ज्योतिश्शास्त्रप्रसिद्धाभिजिन्नामनक्षत्रेण सहितं भजाल नक्षत्रसमूहः चतुर्णां युगलं द्वन्द्वं चतुर्युगलं मौक्तिकानि मुक्ताफलानि प्रयोस्ते तादृशयोः श्रवणभूषणयोर्भावस्तत्त्वं तथा तेन प्रकारेण विंशतिनक्षत्राणि हे रमावल्लभ नखप्रततितां नखसमूहतां स्वयं साक्षात् अगात् प्रापेत्यर्थः । अश्विन्याद्य-

ष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये विंशतिनक्षत्राणि नखा अमृवन् अवशिष्टान्यष्टौ कर्णा-
भरणान्यासन्निति भावः ॥ १०९ ॥

मद्रक्षैककृतक्षणेन भवता दत्तेन चित्तादिना

सेवायै करणेन साधु गुह्या गोवालसंछेदनम् ।

छित्त्यै शिष्य इवैधसः कुचरितं कुर्वेऽतिदुर्वारधीः

मामीदृग्गुणमीश रक्षसि कथं शेषाचलाधीश्वर ॥ ११० ॥

मद्रक्षां कथं करोषीत्याह—मदिति ॥ मद्रक्षायां मद्रक्षणे एकं मुख्यं यथा
तथा कृतः क्षणः उत्सवो येन तेन भवता सेवायै त्वत्सेवार्थं दत्तेन चित्तादिना
करणेन चित्तादीन्द्रियैरित्यर्थः । दुःखेन वारयितुं शक्या दुर्वारा धीर्यस्य
सोऽहं पयसः समिधः छित्त्यै छेदनाय गुह्या आचार्येण दत्तेन करणेन लवित्रादिना
करणेन शिष्यः गोवालानां धेनुवालानां संछेदनमिव खण्डनमिव कुचरितं कुत्सितव्या-
पारं साधु सम्यक् कुर्वे करोमि । हे ईश ईदृशा(शो)गुणाः दुष्टगुणा यस्य तं मां
कथं रक्षसि केन प्रकारेण रक्षसि । ईशत्वात् त्यक्तमशक्तोऽपि कथं रक्षिष्य-
सीत्यर्थः ॥ ११० ॥

शाटीभास्यत्कटीत्विट्फणिपतिफणिति चारुटीकासुकुर्ब्धी

युष्मत्सर्वस्वपेटौ रुचिरविरचितां शुद्धगोराशिररत्नैः ।

वित्ताशायत्तचित्ते मयि वरदयया सन्निधे त्वं निधेहि

त्वद्दृष्टोऽवश्यतःस्यां तदनु तत्र पदं न त्वजेयं भजेयम् ॥ १११ ॥

लत्कल्याणगुणपेटौ फणिपतिफणिति द्रव्याधीनचित्ते मयि निधेहीत्याह

शाटीति—हे सन्निधे हे स्तां निधे हे वरद (वरः) अपौरुषेयत्वात् शुद्धेषु
परिशुद्धेषु काग्राशेषु रत्नैः श्रेष्ठैः । 'रत्नं श्रेष्ठे मणावर्षा' त्यमरः । वेदान्तवाक्यैः ।
शुद्धैः परिशुद्धैः जलराशिभूतसमुद्ररत्नैश्च रुचिरं सुन्दरं यथा तथा विरचितां
विशेषेण निर्मितां भावप्रकाशिकास्यचार्वी(रु)टिष्णीय(-गीम-)तया सम्यगर्थ-

बोधस्त्वेन चार्गं च सा टीका च श्रुतप्रकाशिकास्य याम्या सैव मुशोमना कुञ्ची
 पेट्युद्धाटनसाधन यस्यान्ताम् । शान्था कापायेण भास्वती प्रकाशमाना कटीत्विट्
 कटीकान्तिर्यस्य तादृश स चासौ फणिपति शेष । यतिराडुपेणावततारैत्यर्थः ।
 तस्य फणितिं श्रीभाष्यरूपश्रीसृक्ति तामेव युष्मत्सर्वस्वपेटीं युष्माक तत्र श्रीभूम्यादीनां
 महिषीणा दिव्यायुधादीना अनन्तगरडादीनां च सर्वस्वस्य समस्तधनस्य पेटी
 पेटीभूताम् । मायिमि [अ]पारमार्थिकस्त्वेन निराकृताना त्वद्रुणभूषणमहिष्यनन्ता-
 दीना पारमार्थिकस्त्वेन श्रीभाष्येणैव सिद्धे । अत एव युष्मत्सर्वस्वपेटीत्युक्तम् ।
 एवम्भूता पेटिकाम् । विचाशायत्त द्रव्याशायत्त चित्त चेतो यस्य तस्मिन् मयि हे
 वरद यया (वरदयया) निर्हेतुककृपया निधेहि निक्षिपस्व । तत किं क्रियत इत्यत्राह
 त्वद्द्वय इति । हे सन्निधे सता निधे अग्रयत अग्रय त्वद्द्वय तव स्वाधीन
 स्या भजामि । तदनु निक्षेपानन्तर तत्र पठ त्वत्पादपद्म न त्यजामि । परन्तु भनैव
 भजामीत्यर्थः ।

“ प्रयाति मुखतां विधौ तत्र कलङ्कहानेच्छया
 प्रियाविरहगूढधीर्भगदुरःस्थिताया गलम् ।

ननान्दुरिव रागतोऽश्लिषटनर्ध्वभासोज्ज्वला

वृषक्षितिभृदीश्वरामितकिरीट तारावलिः ॥ १११ ॥

तारावलि लक्ष्मीकण्ठ आश्लिषदित्याह—हे वृषक्षितिभृदीश्वर हे
 असित^१ विधौ चन्द्रे कलङ्कहानेच्छया स्वमुखनिष्ठकलङ्कस्य हातुमिच्छया तव
 भवत मुख वक्त्र प्रयाति प्रामुवति सति ताराणा नक्षत्राणा आवलि पङ्क्ति
 अश्विन्यादिनक्षत्रसमूह प्रियस्य मर्तुश्चन्द्रस्य अविरहे विश्लेषाभावे गूढा प्रच्छन्ना
 धीर्बुद्धि यस्या सा प्रियसान्निध्य काङ्क्षमाणा सतीत्यर्थः । अनर्ध्वभासा अपरि-

१ किरीटपद क्वापि न याचितम् । असितेति पदावभागे तद्योजामशक्यञ्च ।
 'वृषाह्यस्य भिनिभृदाश्वरस्य पवतश्रष्टस्य आसत नीलवर्ण किरीट शिरोभूषणम् । भगवन्त
 मेव एव किरीटस्त्वेनाप्यवसाय सम्बोधन कियत' इति याचनमु चेत माति ।

मितकान्त्या उज्ज्वल्य प्रकाशमाना ताराप्रलि 'नक्षत्रपङ्क्ति' ['सप्तत्रिंशति']
मुक्तारचिता मालिका सती भवत उर स्थिताया वक्ष स्थलनासिन्या श्रिय लक्ष्म्या
ननान्दु गल कण्ठम् । 'ननान्दा तु स्वसा पत्यु' स्त्रियमर । रागादिव
अनुरागादिव अश्लिषत् 'आश्लेष वृत्तवती । लोके चिरागता तथा दुर्वन्तीति
भाव ॥ ११२ ॥

आसेटोत्कं वृषाद्रिप्रभुमतिजपन श्रीशमानीय देव

चारचारं पुरो मे विसदृग्पकृते क्रीतडासत्प्रमासम् ।

मां त्रन्पादेऽभिराजद्गुणगण विनतं वीधरानन्दयित्वा

कर्माजन्याभयस्पृश्वर भज विनतानन्दनाख्यां शुभार्थाम् ॥ ११३ ॥

मा रक्षसि चेद्विनतानन्दन इत्याख्या प्राप्यत इत्याह आसेटोत्कमिति ॥
हे अतिजपन महावेग हे विसदृक् असदृश उपकारो यस्य स । [तथा भूत]
अभिराजत्प्रकाशमान गुणाना गण समूहो यस्य तस्य सम्बुद्धि । हे वीना पक्षिणा
ईश्वर नायक । हे कर्मणा प्राकृतेन अजन्य अनुद्भव । मम ससार मृशन्तीति
भवस्पृश ते न भवन्तीत्यभयस्पृश नित्यसूरय तेषा वर श्रेष्ठेति सम्बुद्धि ।
'सदा पश्यन्ति सूरय' इत्युक्ते । आसेटे मृगयाया उक्त उत्सुकम् । 'आसेटे
मृगया स्त्रिया' मिति निघण्टु । श्रीश वेङ्कटेश आनीय आना य मे मम पुर
अग्रे चारचार चरित्वा चरित्वा, विक्रयार्हो यो दासस्तस्य भावस्तन्व प्राप्तम् ।
त्रन्पाटे तव पादपद्मे विनत मा आनन्दयित्वा सन्तोषयित्वा(?) शुभ रमणीय
अर्थो यस्यास्ता विनतानन्दनाख्या विनताया नन्दन पुत्र दाक्षायणीपुत्र इत्याख्या
भज प्राप्तुहि । तव विनतानन्दनत्वमैच्छिक न कर्माजन्यमिति भाव । विनतान्

1 ताराप्रलिरिल्लितशयोक्तिरभ्य एवार्थ पुनस्तत्तदपादेन विशदीकृत इति ज्ञेयम् ।

2 यद्यपि 'रक्ष्य मालिन्य' इति सूत्रेण अश्लिषदिनि भाव्यम् तथापि 'समश्लिष्य,
उज्ज्वल्य कण्ठम्' इतिवदर्थान्तररत्वादेव हरमिति ज्ञेयम् ।

दासान् नन्दयतीति च' ॥ ११३ ॥

कांश्चिद्रक्षसि मां कुतो न कमलेष्णिर्हेतुकारुण्यभारु

सेच्छास्ते यदि मां तथा न कुरुषे कस्मान्न यादृच्छिकम् ।

पुण्यं मे यदि तत्कुतो न तनुषे चित्कृत्यमेतत्तु चेत्

अन्तः किं कुरुषे ह्युदास्त इह चेच्छक्तः समो वा न किम् ॥ ११४ ॥

यादृच्छिकादिसुकृत कल्पयित्वा मा रक्षेत्याह काश्चिदिति—कमलाया लक्ष्म्या ईदृ पतिरिति समुद्धि । 'लक्ष्मी पद्मालया पद्मा कमला श्रीर्हरिप्रिये' त्यमर । निर्हेतुकारुण्यभागिति समुद्धि । सृष्टिकाल इति भाव । 'अचिदविशेषितान् प्रलयेशीग्निं करणक्लेबुरै घटयितुं व्यमानमना' इत्युक्ते । काश्चित् पुरुषान् पराङ्मुखादीन् रक्षसि । मा कुतो हेतोर्न रक्षसि न पासि । ते त्वया रक्ष्यमाणा पुरुषा सेच्छा मोक्षेच्छया सहिता यदि कस्माद्धेतो तथा मा तथा सेच्छ इच्छासहित न कुरुषे न करोषि । अत (थ) इच्छाहेतुभूत यादृच्छिक पुण्यं मे न यदि नास्ति यदि तत् यादृच्छिक पुण्यं कुत कस्माद्धेतोर्न तनुषे न करोषि । एतत्तु यादृच्छिक सुकृत तु चित्कृत्य चेतनकृत्य सर्वमुक्तिप्रसङ्गपरिहारार्थं सम्पाद्यमिति चे[दि]ति वदसि चेदित्यर्थ । अन्त किं कुरुषे अन्तर्यामितया वर्तमान यादृच्छिकं सुकृत कुतो न कारयसीत्यर्थ । इह यादृच्छिकसुकृताशे उदास्ते चेदुदासीनो वर्तसे चेत् तत्साधनार्थं मम प्रेरणे शक्तो न(?) वा सर्वसमो न(?) वा किं न भवसि किम् । शक्त एव । [सम एव च] । अत मा रक्षेत्यर्थ ॥ ११४ ॥

अग्रे तेऽपि विवादतत्परममुं किं पातयस्युप्ररुट्

दुःखे त्वत्पुर आ(कुत्र पुरा)स्थितोऽसि सहज भूयोऽस्तु का मे क्षतिः ।

1 " विनताया नन्दन पुत्र विनतानन्दन इत्याह्वया तव समाचीनार्थिका न भवति । कमजन्ये प्रसिद्धामुत्पत्तिं बाधितार्थकतया निराकृत्य इच्छानन्याविर्भाव त्वय्युपपाद्य विनतानन्दन इति शब्दस्तथा निर्वाह्य । अत श्रीशामानीय मे दर्शयित्वा त्वत्पादे विनत मामानन्दयसि च । विनतानानन्दयतीति विनतानन्दन इति रमणीयायिका विनतानन्दनाएया भवतीत्यर्थ । "

कुर्वे साधु विवादमेव यदि वा नित्ये पदे चैद्यवत्

घण्टाकर्णवदप्यये क्षिपसि चेत्स्याः सार्थकोपस्तदा ॥ ११५ ॥

चैद्यघण्टाकर्णाविव नामपि वैकुण्ठे क्षिपसि चेत्तदैवावयोः सौख्यमित्याह
अत्र इति—ते भवतः अग्रे पुरतोऽपि विवादे निविधो वादो विवादः नानावि-
धक्युक्तिघटितप्रश्नः तस्मिंस्तत्परमासक्तमित्यर्थः । अमुं मां विवादपरमित्यर्थः ।
उमा भयङ्करी रुद् कोपो यस्य सः सन् पातयसि किम् । दुःखपरिपातनं करोपि
किम् । पुरा एतादृशविवादात् पूर्वं स्थितोऽस्मि(?) कुत स्थितोऽस्मि ? दुःख एव
निमग्नः स्थितोऽस्मीत्यर्थः । ' स्वभावो दुरतिक्रम ' इति न्यायात् सहजं यावदात्म-
भावि दुःखं भूयः पुनरपि अस्तु भवतु । मे मम का क्षतिः को नाशः । दुःख-
स्यासहजत्वे अनिष्टत्वं स्यात् । सहोत्पन्नत्वानानिष्टत्वमित्यर्थः । साधु सम्यक्
विवादमेव कुर्वे करिष्ये । यदि वा अथवा नित्ये पदे । त्रैकालिकावाध्यत्वं
नित्यत्वम् । तादृशे वैकुण्ठे अये वेङ्कटेश चैद्येन शिशुपालेन तुल्यं चैद्यवत् ।
घण्टाकर्णेन तुल्यं घण्टाकर्णवत् क्षिपसि चेत् मां, क्षेपणं करोपि चेत् तदा क्षेपणसमये
सार्थकोपः सप्रयोजनकोपः स्या भविष्यसीत्यर्थः । ' अये रामस्वामिन् जनकतनया-
वल्लभ ' इतिवदत्तापि अये इति पदप्रयोगः । तत्र विवादकारी नास्ति मम दुःख-
निवृत्तिश्च भवतीति भावः ॥ ११५ ॥

आरान्मङ्गलतुङ्गशृङ्गशशभृद्गावस्रवद्गानिशा-

सिद्धासेकमहालवालतरुजैर्नानास्फुरत्सौरभैः ।

विभ्राजन्मकरन्दकैः सुमरुता विक्षिप्यमाणैः मुमैः

आक्रान्तालयमिन्दिरासहचरं वन्दे महानन्ददम् ॥ ११६ ॥

मोक्षदं देवं वन्द इत्याह—आरादिति ॥ आरात् समीपे स्थितेषु
मङ्गलानि भद्राणि तुङ्गानि उन्नतानि यानि शृङ्गाणि शिखराणि तेषु । ' कूटोऽस्त्री
शिखरं शृङ्ग 'मित्यमरः । स्थितेभ्यः शशं विभर्तीति शशभृत् [चन्द्रः तस्य] प्रावभ्यः
चन्द्रक्रान्तनामकशिलातलेभ्यः स्रवद्भिः स्रवमाणैः वाभिस्सुकैः निशासु रात्रिषु सिद्ध

आसेक सेचन येपा तानि तादृशानि महाख्यालानि येषां तेभ्यः तरुभ्यो जायन्त
इति तथोक्तेः । नानाविधानि स्फुरन्ति प्रकाशमानानि सौरभानि येषां तैः ।
विभ्राजन् प्रकाशमानो मकरन्दो मधु येषा तैः । स्वार्थे कः । सुमस्ता योग्ययायुता ।
सुपदेन वात्याव्यावृत्तिः । शिक्षिष्यमाणैः उत्तस्तत् क्षेपणं शिक्षेण तादृशैः मुभैः
पुष्पैः आक्रान्त आवृतः आल्यो मिमान यस्य तम् । महानन्दं मोक्ष ददातीति
महानन्ददम् । इन्दिरया लक्ष्म्या सह चरतीति इन्दिरासहचरं वेङ्कटेशं वन्दे
सेवे ॥ ११६ ॥

तिष्ठन् वेङ्कटशैलमूर्ध्नि पुरतः कृत्वा पतङ्ग शुचि-

स्तोमेन स्फुरताऽऽवृतो ननु धरन् सव्ये पवित्रं करे ।

धारस्त्रीजननृत्तपीक्षणमपि त्यक्त्वाऽद्वितीयो हरे

गोपीजारतया समागतमघं माष्टुं तपस्तप्यसे ॥ ११७ ॥

गोपीजारतया प्राप्तमघं माष्टुं तपस्यसे नन्वित्याह तिष्ठन्निति—हे हरे वै
पापानि कटतीति वेङ्कट स चासौ शैलश्च वेङ्कटशैलः । 'वेङ्कार पापघात्री
स्यात्कटस्तद्वाह उच्यते' इति स्मरणात् स्थलप्रानल्यमुक्तम् । तस्य मूर्ध्नि शिरसि
तिष्ठन्नुपविशन्नित्यर्थः । पुरतः अग्रे पतङ्ग गृह्य सूर्यं च स्फुरता प्रकाशमानेन
ज्वलता च शुचीना परिशुद्धाना भक्ताना अमीना च स्तोमेन समूहेन आवृत
आक्रान्त सव्ये दक्षिणे करे हस्ते पवित्रं चक्रं दर्भपवित्रं च धरन् धरमाणं वारस्त्री-
जनानां वेद्यास्त्रीणां नृत्तस्य नाट्यस्य वीक्षामपि दर्शनमपि त्यक्त्वा हित्वा ।
सलापादिकं दूरतो निरस्तमिति भावः । श्रीवेङ्कटेशसान्निध्ये वेद्यां न नृत्यन्तीति
प्रथा । अपगतं द्वितीयो यस्य स समानद्वितीयरहितः । एकाकी च । 'एकस्तपो
द्विरध्यायी' [इति] प्रयोगात् । गोपीनां जारं पातिप्रत्यमञ्जकं तस्य भावस्तथा ।
तया समागतं सम्यक् प्राप्तं अघं पापं माष्टुं शुद्धिं कर्तुम् । मृजुं शुद्धौ ।
तपस्तप्यसे ननु तपं करोषि किम् ? नन्विति प्रश्ने ॥ ११७ ॥

शब्दादिप्रवर्णांस्त्वदङ्घ्रिजलजात्(?) इन्द्रं तृणीकुर्वतः

पश्यन्तो मनुजान् विसृष्टविषयाः सन्तोऽपि लक्ष्मीपते ।

प्राप्यप्रापकशोधकाः परिहतौ भक्तेरपि प्रोत्सुकाः

तच्चत्पद्गुमासद्वनं तृणमिव प्रेक्षन्त इत्यद्भुतम् ॥ ११८ ॥

तृणं यथा प्राप्यं प्रापकञ्च भवति तथा भगवत्पदद्वयमर्पात्याह शब्दादीति ॥ हे लक्ष्मीपते शब्दादिविषयेषु प्रवणान् आसक्तान् मनुजान्मनुष्यान् तव अङ्घ्रिजल-जात् त्वत्पादपद्मात् द्वन्द्वं सुखदुःखद्वयं तृणीकुर्वतः^१ अलक्ष्यतया तिरस्कुर्वत इत्यर्थः । [पश्यन्तः] विसृष्टस्त्यक्तो विषयो यैस्ते विसृष्टविषयाः सन्तः सत्पुरुषाः विषयानासक्ता इत्यर्थः । प्राप्यप्रापकयोः उपायोपेययोः शोधकाः परिशोधकाः भक्तेरपि भक्तिशास्त्रस्य परिहतौ परिहारे आसक्ताः । भक्त्यपेक्षया उत्कृष्टोपायलाभादिति भावः । [सन्तोऽपि] [तत् तादृशं] तव पद्गुमेव सद्वनं शरणागतिं तृणमिव तृणवदुपेक्षन्त इति विरोधः । गोः तृणं प्रदर्श्य यथा गां स्वाधीनां कुर्वन्ति तथा शरणागतिं प्रदर्श्य चरणं दासानामनुभावयतीति तद्वत् स्वाधीनं करोतीत्यर्थः । प्रेक्षन्त इत्यद्भुतं आश्चर्यम् ॥ ११८ ॥

शेषाद्रीश्वर मामकं दृढपदं बह्वर्थसन्धायकं

गोजालं ब्रजवासिनामिव भवद्गीतामृतासारतः ।

व्यावर्त्यामितदुष्टसत्त्वविषयात् त्वत्सन्निधौ चारयन्

रक्ष क्षेमद किञ्चिदान्तरघनं गोपालक स्वीकुरु ॥ ११९ ॥

चित्तमपि त्वदधीनं कुर्वित्याह शेषाद्रीति—हे शेषाद्रीश्वर मामकं दृढं दृढतरं पदं सुसिद्धन्तं पदं यस्य तत् । बहूनामर्थानां सन्धायकं अनेकार्थसन्धायकं अनेकशक्यं च । गवां पशूनां वाचां च वृन्दं ब्रजवासिनामिव भवद्गीतामृतासारतः अमिताः अपरिमिताः ये दुष्टसत्त्वाः दुष्टजन्तवः व्याघ्रादयो यस्मिन् तस्माद्विषयात् वनप्रदेशात् । 'सन्धमल्ली तु जन्तुषु' इत्यमरः । व्यावर्त्य व्यावर्तनं कृत्वा

१. इदमनङ्गितम् । 'त्वदङ्घ्रिजलजद्वन्द्वं तृणीकुर्वत.' इति मूलं पठित्वा व्याख्येयमिति भावि ।

त्वत्सन्निधौ तव सन्निधौ चारयन् । नो चेद् व्याघ्रादिभयं स्यात् । वाक्पक्षे
मनुष्यस्तुतिः स्यात् । अतस्तत्परिहृत्य त्वत्सन्निधौ चारयन् रक्ष रक्षतात् । हे क्षेमद
सौख्यद गोपालक आन्तरं अन्तःस्थं किं [चित्] धनं किञ्चित् (चित्तं) दास्यामि ।
तव गोपालकत्वात् वेतन[दातृ]रक्षैकपरत्वाच्च दास्यामीत्यर्थः ॥ ११० ॥

आर्यानार्याशयाम्भोभवभवनशिरश्छेदपापोग्रताप-

व्यग्रस्योग्रस्य भिक्षां प्रतिदिशमटनः पाणिलग्नं कपालम् ।

भ्राजचेजा व्यधास्त्वं स्फुटितमज यदा पार्थरक्तप्रसृत्या

पारम्यं रम्य सम्यक्तत्र जगदवदत्त(त्स)[त्त]र्देवादिदेव ॥ १२० ॥

ॐ

रुद्रकपालं मोक्षितवानसीत्याह आर्येति—भ्राजत् प्रकाशमानं तेजः [यस्य
स त्वं] यदा यस्मिन् काले आर्यायां पार्वत्यां अनार्यः अपूज्य आशयो यस्य तस्य
पार्वत्यां मोहितस्येत्यर्थः । अम्भस उदकस्य(कात्) भव उत्पत्तिर्यस्य तत् अम्भो-
भवं पद्मं भवनं मन्दिरं यस्य तस्य चतुर्मुखस्य शिरसः कन्धरस्य छेदः तस्माद्यत्
पापं तेन उग्रेण भयङ्करेण तापेन वाधया व्यग्रस्य परवशस्य प्रतिदिशं दिशि-
दिशीत्यव्ययम् । भिक्षामटनः जीवनाथमरटमानस्य । 'अट पट गता' विति धातुः ।
उग्रस्य रुद्रस्य । 'उग्रः कपर्दी श्रीकण्ठ' इत्यमरः । पाणौ हस्ते लग्नं सक्तं
कपालं शिरःकपालं पार्श्वे पार्श्वभागे रक्तस्य प्रसृत्या प्रसरणेन स्फुटितं विशीर्णं
यथा तथा व्यधाः कृतवान् । हे अज जन्मरहित विष्णो । 'अजा विष्णुविधि-
च्छागा' इत्यमरः । हे रम्य रमणीय हे आदिदेव तदैव कपालनाशकाल एव सत्
प्रशस्तं तव पारम्यं परमत्वं कर्म जगत् कर्तुं सम्यगवदत् प्रकटीचकारेत्यर्थः ।
विस्तरस्तु हरिवंशे द्रष्टव्यः ॥

‘यस्मादनपराधस्य शिरश्छिन्नं त्वया मम ।

तस्माच्छापसमायुक्तः कपाली त्वं भविष्यसि ॥

त्र्यक्षं रक्षकमाहवे विवशयन् रक्ष्यस्य वाणस्य च

त्वत्पौत्राय निजात्मजां कलयितुं द्वौ द्वौ समाश्लिष्य च ।

स्वेशं क्रन्दितुमात्मनोर्ननु दशां त्यक्त्वाऽवशिष्टान् भुजान्

छित्त्वा रक्षकतां त्वदेकनिलयां लक्ष्मीनिवासाकरोः ॥ १२१ ॥

वाणासुरं भुजचतुष्कावधि कृतवानसीत्याह—त्र्यक्षमिति ॥ हे लक्ष्मीनिवास लक्ष्मीपते त्वत्पौत्राय तव पौत्राय अनिरुद्धाय निजात्मजां उपां कलयितुं दातुम् । कलिः कामधेनुः । रक्षितुं योग्यस्य रक्ष्यस्य वाणस्य वाणासुरस्य रक्षकं स्वामिनमित्यर्थः । श्लिष्यक्षणीन्द्रियाणि यस्य तं त्र्यक्षं रक्षं आहवे युद्धे विवशयन् समोहनास्त्रेण विवशं बुर्वन् द्वौ भुजौ स्वेशं स्वस्य आत्मनः ईशं रक्षकं शिवमाश्लिष्य आश्लिष्य आत्मनोः शिववाणयोर्दशां क्रन्दितुं तवेदशीयं ममेदशीयं दर्शेति आश्लिष्य क्रन्दितुं द्वौ भुजौ चेति भुजचतुष्कं हित्वा अवशिष्टान् वाणस्य भुजान् चतुष्कातिरिक्तान् सहस्रभुजान् छित्त्वा द्विधा कृत्वा । 'छिदिर् द्वैधीकरणे' । रक्षकतां रक्षकत्वं त्वदेकनिलयां त्वमेक एव निलय आश्रयो यस्यास्ताम् । 'निकाव्यनिलयाल्या' इत्यमरः । अकरोः कृतवान् ननु । लुक्कृञ् करणे ॥ १२१ ॥

न जाने श्रीजाने हितमहितमप्याहितमर्हा-

विमोहो मोहोद्यद्विषमविषयासक्तिविवशः ।

निहन्ताऽहन्ताया भवति न विवेको भवति धीः

स्वपद्मं पद्माङ्घ्री कथमिव लभेयं समगुणं ॥ १२२ ॥

त्वत्पादपद्मे केनोपायेन लभ्यामीत्याह—न जान इति ॥ हे श्रीजाने श्रीलक्ष्मीर्जाया भार्या यस्य तस्य सम्बुद्धिः । 'वर्ज्याया स्तुषा मार्ये' त्यमरः । जायाशब्दस्य निडादेशः । हे समगुण सत्त्वगुणप्रधान आहितः प्राप्तः महान् विमोहो मिथ्याज्ञानं यस्य सः । 'अविवेको विमोहश्चे' ति निघण्टुः । स चा(यश्चा)सौ मोहः तेन उद्यन्ती उदयमाना विषया निम्नोन्नता विषयेषु शब्दादि-

त्रिपयेषु आसक्ति प्रेमातिशय तथा त्रिश परवश सन् हितमपि प्रियमपि
 अहितमपि अप्रियमपि न जाने न जानामि । अहन्ताया जहमित्यभिमानम् ।
 ममताया अपीदमुलक्षणम् । निहन्ता नाशक त्रिवेक स्मरज्ञान न भवति
 नोदेति । भवति त्वद्विषये । धीर्जानम् । 'धी प्रजा श्रेमुषी मनि' रित्यमर ।
 एषन्न गगनारविन्दतुल्यम् । 'अनन्त मुरवर्त्म ग' मित्यमर । 'वा पुमि पन्न
 नलिनमरविन्द महोत्तल' मिनि चामर । पद्माङ्गी पन्नतुल्यपादौ । 'पद्मङ्घ्रि
 श्वरगोऽस्त्रियामित्यमर । रुधमिव केनोपायेन लभेय लप्स्यामि ? कथय ॥ १२२ ॥

कदा वा शेपाद्रौ तुलितत्रिरजस्वामिसरसी-

जले स्नात. पृतो भुवनभवन त्वद्भवनभार ।

अत्रे लक्ष्मीनाथासुरविमथनासद्भननिधे

प्रसीदेति क्रोशन्निमिषमित्र नेप्यामि दिवसान् ॥ १२३ ॥

स्वामिपुष्करिणीतीरनिवासी सन् कदा वा दिवसात्रेप्यामीत्याह—कदावेति ॥
 शेपाद्रौ वेङ्कटाद्रौ भुवन लोक भवन गृहा यस्य तस्य सम्बुद्धि । समस्तजगदा-
 धारित्यर्थ । 'त्रिष्टप भुवन जगत्' 'भवनागारमन्दिर' इति चामर । तत्र
 भवत भवन गृह त्वद्भवनभारु सन्, तुलित्ता समानीकृता विरजा त्रिरजानदी
 यस्या सा सा च सा स्वामिसरसी च स्वागिपुष्करिणी तस्या जले उदके स्नात
 अत एव पृत पायितीकृन् जये लक्ष्मीनायक असुरान् विमथ्नाति नाशयतीति
 असुरविमथन अस्माक धननिधे निधिभूत प्रसीद प्रसन्नो भवेति क्रोशन् एव प्रकारेण
 क्रोशन् निमिषमिव क्षणमित्र दिवसान् दिनानि कदा वा नेप्यामि नयामी
 त्यन्वय ॥ १२३ ॥

कदा वा पङ्कच्छिञ्जनयदमृतं निर्मलनख

श्रिया पङ्कोत्पन्न विपनिलयमब्ज हसदिह ।

न ते राग स्वीय प्रकटयदिवालोहिततया

रमेश त्वत्पादद्वितयमज पश्येयमसकृत् ॥ १२४ ॥

अद्वितीय त्वा कदा पश्येमित्याह—कदावेति ॥ पङ्क पाप कर्दम च
छिनत्तीति पङ्कच्छिच्छत् । 'पङ्क कर्दमपापयो' रिति निघण्टु । जनयत् जनकं
अमृत यस्य तत्^१ गङ्गोत्पादक मोक्षद च निर्मलया मलरहितया नरप्रश्रिया नख-
शोभया । पङ्कोत्पन्न कर्दमोत्पन्न पापजन्य च । विष जल गरल च निलयो यस्य
तत् । 'विष जले गरे चे'ति निघण्टु । एतादृश अञ्ज पद्म हसमानमिग स्थित
आलोहिततया आसमन्ताद्रक्ततया नते नमस्कार कुर्वति पुर्ये प्रिये स्त्रीय स्वकीय
राग अनुराग प्रकृत्यदिव स्थितम् । अनुरागस्याख्य कप्रिसमयसिद्धम् । उत्पादद्वितय
वत्पादद्वन्द्व कर्म । हे रमेश हे अज अजन्य असहृत् पुन पुन कदा वा
पश्येमित्यन्वय ॥ १२४ ॥

कदा वा दावार्चिःपरिभयभयद्वैभयभय-

च्छिदम्भोभृद्भोह्यमनहसनप्रोज्ज्वलतनो ।

सुसारासाराभाशरणकरुणादृष्टिरमिता

प्रसन्नाऽऽसन्नार्ता मयि परिपतेद्वेङ्कटपते ॥ १२५ ॥

तव करुणा मयि कदा पतेदित्याह—कदा वा दावेति ॥ दावार्चिष
दावानलज्वालया । 'दवो वनहुताशन' इत्यमर । परिभवे तिरस्कार भयत्
समर्थ वैभव यस्य त भय ससार छिनत्तीति तथोक्ता । अम्भाभृतो मेघस्य
दम्भोलसनस्य गर्गातिशयस्य हसने हास्ये प्रोज्ज्वला प्रकाशमाना तनु शरीर यस्य
तस्य सन्बुद्धि । ससारस्य दावानलादपि वृत्त्वात् त्वत्कटाक्षनादयत्वात् दावनाश-
कमेघ त्वदीयतनुर्हसतीत्यर्थ । ते तत्र सुसारस्य सम्यक्ससारस्य आसारस्य धारासम्पात-
स्य 'धारासम्पात आमार' इत्यमर । भाया कान्त्या शरण रक्षकं करुणादृष्टि
करुणावशात् । आसास्तुल्या दृष्टिरित्यर्थ । 'शरण गृहरक्षित्रो' 'करुणा
स्याह्या क्रपा' 'दृष्टिर्नेवचक्षुषी' इति चामर । अमिता इयत्तारहिता सती
आसन्नाना प्रपन्नाना विषये आर्ता पीडिता सती बाधिता सता प्रसन्ना अनुग्रहवती,

१ 'अमृत गङ्गा नाक्ष च जनयत् उत्पादयत्' इत्यवोचितम् ।

२ 'मन्दिरभूता' इत्यन्वयः ।

वेङ्कटं वेङ्कटाचलं पातीति वेङ्कटपतिस्तस्य सम्बुद्धिः । मयि कदा परिपतेत्
कसिन्काले प्रसरेदित्यन्वयः ॥ १२५ ॥

धारकपोषकभोग्यत्वत्कः परमो गुरुर्दयालुर्नः ।

असभ्यं त्वयि रचितन्यासोऽयं तत् सुमात्र सम्बन्धात् ॥ १२६ ॥

श्रीरामनुजसम्बन्धान्नामवेत्याह—धारकेति ॥ धारयति मनुष्यानि धारकमन्नं,
पोषयति जलेन(?) मनुष्यानि धारकं जलं, भोग्यं भोगार्हं तान्मूलादि । (உண்பனம்
சேரமம்' இத்தியாதி) धारकपोषकभोग्यतानि त्वमेव यस्य सः धारकपोषक-
भोग्यत्वत्कः । दयालुर्दयाशीलः नः अस्माकं परमो गुरुः उत्कृष्ट आचार्यः ।
'गुरुस्तु गीष्पतौ श्रेष्ठे गुरुः तिपरि दुर्भर' इत्यमरः । परमौदार्यमित्युक्तरीत्या
परमाचार्यभूतः असभ्यं प्रपत्तिकरणेऽप्यशक्तानामस्माकं निमित्तमेव त्वयि भवद्विषये
अयं गुरुः रचितः कृतः [न्यासः] प्रपत्तिः शरणागतिर्येन सः (அகலகல்லைன்)
इत्युक्तरीत्या अभूदिति शेषः । तत् तस्मात्कारणात् सु शोभमाना मा लक्ष्मीर्यस्य
सः । 'इन्दिरा लोकमाता मा' इत्यमरः । सम्बन्धाद्रामानुजसम्बन्धात् मामव
रक्ष । अव रक्षणगतिर्हिंसादिष्विति सूत्रात्(?) ॥ १२६ ॥

अनेकैः सै रूपैर्धरति मम रूपाण्यनुदिनं

श्रमो भूयानासीदिति फणितेस्तानि कृपया ।

दधन्तीं (न्ति) श्रीभर्तनिजपृथुकलक्ष्मीमनुपमां

शिरोबाहामध्ये वहसि किमु शेषत्वकुतुकी ॥ १२७ ॥

त्वं शेषत्वकुतुकी सन् अनेकशेषरूपाणि धरसि किमित्यत्राह—अनेकैरिति ॥

हे श्रीमर्तः लक्ष्मीपते । 'भृञ् भरणे' । 'ममेति पदं भगवत्परं मम सकल-
जगदेककर्तुः रूपाणि दिव्यविग्रहादीनि निजस्य स्वस्य पृथुक्ताः शिशवः ।
'पृथुकः शावकः शिशु' रित्यमरः । अनुपमां उपमारहितां सादृश्यरहितामित्यर्थः ।
पृथुकानां शिशूनां लक्ष्मी शोभा शिरोवाहामध्ये । प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावः । शिरसि
वाहाया चेत्यर्थः । 'भुजवाह प्रवेष्टो दो' रित्यमरः(?) । यथा लोके अनुरागवशात्
शिरोवाहुप्रभृति धारयन्ति तद्वदित्यर्थः । शेषत्वकुतुकी सन् परार्थत्वे उत्सुकः सन्
वहसि किमु धरमि किमु । किञ्चित् प्रश्ने । शेषस्थैवानेकविग्रहत्वेनोत्प्रेक्षा ।
अनेकैः अपरिमितैः स्वैः स्वकीयैः रूपैः नागादिरूपैः अनुदिन मम यानि रूपाणि
नागादिरूपाणि । फणपतिः शेष । भूयानधिक श्रमः स भगवत आसीदिति
धराचितानि रूपाणि कृपया दयया दधन्ती धरमाणाम् ॥ १२७ ॥

सुगन्धपरिवन्धुरं सविधसेविनां साम्यद

लसद्विटपसद्भुजं किसलयामदन्तच्छदम् ।

अदभ्रमलय गिरिं श्रितममेयलक्ष्म्याश्रितं

भवन्तमभजन्त किं पटुपटीरखुध्वोर्गाः ॥ १२८ ॥

[उरगाः] पटीरखुध्वा भवन्तमभजन्त(न्त) किमित्याह—सुगन्धेति ॥ सुगन्धेन

शोभन्गन्धेन परिवन्धुरं व्याप्तम् । चन्दनस्य गन्धप्रधानत्वात् परिवन्धुरमित्युक्तम् ।
सविधे समीपे सेवन्त इति सेविनः । तेषां साम्यं ददातीति साम्यदम् । भगवतः
मुक्तौ साम्यदत्त सिद्धम् । लसन्त प्रकाशमानाश्च ते विटपाश्च शाखाः त एव सन्तः

1. अत्र सर्वनाकुलमस्तुदमनाधितमिनि व्यत्यानन्तरमिह द्रष्टव्यम् । "अनेकैरिति ।
[श्रीमर्तः] भृञ् भरण इति धातु । ममेति पदं भगवत्परम् । मम रूपाणि दिव्यविग्रहान् ॥
निजपृथुकलक्ष्मी दधन्ति । दुधान् धारण पोषणयोरिति धातु । निजशब्दो भगवत्परः ।
पृथुकः शिशवः । स्वपुत्रतुल्यान् इ(नी)त्यर्थे फणपते तानि रूपाणि शरीराणीत्यर्थः ।
शिरोवाहु(हा)मध्ये [शिरसि वाहा च मध्य च तस्मिन्] प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावः । शिरसि वाहाया
मध्ये चेत्यर्थः । भुजवाह प्रवेष्टो दो (१) । वहमि किमु । पृथुकान् प्रेमासदभूतान् शिरः-
प्रभृतिषु यथा धरति तथा शेषस्य रूपाणि धरति किमित्यर्थः । भगवदाभरणभूतेषु नागेषु श्रेष्ठ-
त्वस्यैव (शेषस्थैव) अनेकविग्रहत्वेनोत्प्रेक्षा ॥ "

योग्याः भुजा यस्य तं, विटपवत् प्रशस्तभुजं च । किसलयैः किसाल्यैः ।
 'किसालय किसलय' मिति द्विरूपकोशः । आभेवाभा यस्य मः आभः समानः
 दन्तच्छद अधरो , यस्य तं, किसलया एवाभः अधरो यस्य तं च(?) । अदभ्रं
 अधिकं मलयं मलयास्यं गिरिं मलयपर्येतमित्यर्थः । श्रिनं आश्रितमित्यर्थः ।
 'अदभ्र बहुल बहु' इत्यमरः । हे अदभ्र सर्गोत्कृष्टेति संवुद्धिः । अदभ्रं
 अधिकं अलयं नाशरहितं गिरि वेङ्कटाचलं श्रिनं च अमेयया अपरिच्छिन्नया
 लक्ष्म्या शोभया देव्या च अञ्चितं पूजितम् । 'अञ्चु गतिपूजनयो' रिति धातुः ।
 भवन्तं, पटु. समर्थश्चामौ पटीरश्चन्दनवृक्षः स इति बुद्ध्या अभजत(न्त)
 किमित्यन्वयः । उरगाश्चन्दनवृक्षमाश्रयन्तीति प्रसिद्धिः । पटु यथा तथेति
 वा ॥ १२८ ॥

त्वां वल्मीकगतं पुराऽतिमुरमे संवेष्टयन्तः फणि-

श्रेष्ठाः शीर्षभुजावलग्ननिलया गन्धैकप्रश्यान्तराः ।

गोक्षीरच्युतवामलूरुभयप्रत्यक्तवन्तः(द्भ्रचः) परे

भान्तीमे किमु वेङ्कटाचलपते श्रीवासवाहन्तरम्(र) ॥ १२९ ॥

सर्पा त्वा त्यक्तवा न गच्छन्तीत्याह—त्वामिति ॥ हे अतिमुरमे अत्यन्त-
 गन्धपूर्णं हे वेङ्कटाचलपते पुरा पूर्वं कदाचित् 'पुरा पुराणे निकटे प्रवन्धातीत-
 भाविनो' रिति(पु'इति) विश्वः । वल्मीक वामलूरु गतं प्राप्तं त्वां शीर्षं शिरः भुजाश्च
 वलग्नश्च मध्य निलयो येषां ते । गन्धैकस्य गन्धस्थैव वश्य स्वाधीन अन्तरं मनो
 येषां ते फणिश्रेष्ठाः सर्पश्रेष्ठाः संवेष्टयन्त संवेष्टमानाः । हे श्रीवासवाहन्तर श्रियो
 लक्ष्म्या वास निवासभूत बाहो अन्तरं मध्य यस्य स । गोक्षीरेण गोपयसा
 च्युत द्रवीभूत वामलूरुर्नाकुर्वेषां ते गोक्षीरच्युतवामलूरुका । अत एव भया-
 त्यक्तवन्त भगवद्विग्रह् त्यक्तवन्त ['ये तेभ्य '] परे अन्ये इमे नागाः
 अपलायिता सर्पाः भान्ति किमु प्रकाशन्ते किमु । 'वामलूरुश्च नाकुश्च वल्मीक
 पुनपुसक' मित्यमरः । कैचिद्गन्धलोभादापादचूड वेष्टिताः कैचित् पलायिता
 भयादित्यर्थः ॥ १२९ ॥

निहेत्वप्रतिपेधमादृगवनं हर्याखुर्वैर्यर्भक-

न्यायाभ्यां न भवत्यथापि शक्रनाद्रुद्धा निपेधेऽपि मे ।

पट्पत्कीटनयेन देहि समतां कः किं स्वतन्त्रं वदेत् ।

मर्यादा, क्वचिदुज्जिता जयतु वा नित्या विभूतिः परम् ॥ १३० ॥

मर्कटकिशोरमार्जारकिशोरन्यायाभ्यां मद्रक्षणासम्भवात् भ्रमरकीटन्यायेन

मामवेत्याह—निहेत्विति ॥ हेतुश्च कारणं च अप्रतिपेधनं(धः) निपेधाभावः[च] निर्गते

(तौ) हेत्वप्रतिपेधने(धौ) यस्मात्तथोक्तस्य मादृगः मम अवनं रक्षणम् । हरिर्मर्कटः ।

आखुर्मूर्षिकः तस्य वैरी मार्जारः । हर्याखुर्वैरीणोरर्भकौ तयोर्न्यायः मर्कटकिशोरन्यायः

मार्जारकिशोरन्यायश्च ताभ्यां न भवति न घटते । हेत्वप्रतिपेधयोर्भावादित्यर्थः ।

‘हरिर्मर्कटसूर्ययोः’ ‘उन्दुर्मूर्षिकोऽप्याखुः’ ‘पृषदंशक आखुमुक्’ इति

चामरः । अथापि हर्याखुर्वैर्यर्भकन्यायासम्भवेऽपि शकनत् तव शक्त्या रुद्धा मां

निरुध्य निपेधेऽपि निपेधमानाय मे मह्यं पट् पदानि यस्य सः पट्पत् स चासौ

कीटश्च(?) तस्य नयेन न्यायेन भ्रमरकीटन्यायेनेत्यर्थः । समतां साम्यम् । यथा

भ्रमरः कीटं रुद्धा स्वसाम्यं ददति तद्वदेद्य त्वमपि मम त्वत्साम्यं देहि ददस्व ।

तर्हि सर्वमुक्तिप्रसङ्गः स्यादित्यत आह क इति । कः स्वतन्त्रं त्वां कः कः पुरुषः

किं वदेत् । स्नातन्त्यस्य नियोगानर्हत्वात् अन्यतन्त्रः किमिति वदेदित्यर्थः ।

[“ननु हेत्वप्रतिपेधान्यतरवन्तमेव रक्षामीति मर्यादा”] मया निबन्धितेत्यत्राह-

मर्यादा क्वचित् दामवोपादौ उज्जिता त्यक्ता । चैद्यादेः कारणान्तरमस्तीत्याह

जयत्विति । नित्या विभूतिः परमपदं परमत्यन्तं उज्जितं वा(?) सर्वोत्कर्षण

वर्ततां अतः स्वरक्षणं मतमिति भावः ॥ २३० ॥

मन्निन्दास्पृहयालुताल्लरिह निर्वाजं कृपालुर्मया

गुप्तं वाङ्मनसापदं म(च) मदघत्रातं स्वयं कीर्तयन् ।

1. “ननु चैद्यादेः कारणान्तरवशादेतज्जन्मनि द्वेषेऽपि पूर्वजन्मनि हेत्वादिक-
मन्तीत्यत्राह—जयत्विति । कारणं विना लीलाविभूतिस्थाना सर्वेषां रक्षणेन लीलाविभूते-
र्नाशेऽपि एतेषां नित्यविभूतिगमनात् सा परं वर्धत एव । अतस्ते हानिर्नास्ति । नवं सदा
शुषिताय भवन्ति । अत इदंशस्यापि मम रक्षणमुचितमेवेत्यर्थः ।”

आदत्ते समुद्रग्रमुत्तत्र च मत्पापापनुत्तिश्रमं

के (किं)चित् कुञ्चयति प्रपञ्चजननोदञ्चद्विरिञ्चेदिति ॥ १३१ ॥

मत्पाप निर्माज कुर्विनि प्रार्थयते—मन्निन्देति ॥ प्रपञ्चस्य लोकस्य जनने उत्पादने उदञ्चन् व्यग्रायमाणो यो विरिञ्चश्चतुर्मुग्ग । 'विरिञ्चोऽजो विरिञ्चन' इत्यमर । तेन ईडित स्तुत स्तस्य सम्बुद्धि । इह इदानीन्तनजन्मनि त्व(?) मन्निन्दास्पृहयालुतालु मम निन्दाया दृपणे स्पृहयालु स्पृहान्तो ताळू तालुप्रदेशौ यस्या सा(?) । लळयोरभेदात्तालुशब्दस्थाने ताञ्जुरिनि प्रयोग । अन एव कृमालुर्दयालु । दोषादर्शित्वान् । वाङ्मनसयो अत्र अविषय [अ]गोचरमित्यर्थ । इयत्तारहितत्वात् । मया गुप्त रक्षित मदघत्रात मम अघाना पापाना त्रात समूह निर्माज कारणरहित यथा तथा सङ्कीर्तयन् तत्र भवन समुद्रग्रा सम्पूर्णा च मुच प्रीति समुद्रग्रमुत् । 'मुत्प्रीति प्रमदो हर्ष' इत्यमर । मम पापाना अपनुत्ते अपनोदान् परिहारादित्यर्थ । य श्रम आयास त च स्वय क्रीर्तयन् विमर्शात्पुनर्न किञ्चिदीपत् कुञ्चन्ती सङ्कुञ्चन्ती सती(?) आदत्ते स्वीकरोति । मामिति शेष । सङ्कोचस्तु रक्ष्यरक्षकयोरसदृशफलकत्वादिति भावः ॥ २३१ ॥

रक्ता दृक् स्वगुणेन ते हृदकरोद्रक्तं श्रियः सङ्गतेः

त्वद्दृष्टनीत तमा तु रक्तमकरोत् हृत्ते विचित्रं त्विदम् ।

स्वातन्त्र्यं गुणमग्रहीत्तत्र ददौ स्वं पारतन्त्र्यं च ते

भाग्यं मे पितरेतदत्यघयुजो माता त्वलं वत्सला ॥ १३२ ॥

1 कृत्स्नमिदं व्याख्यातमाकु?म् । व्याख्यानान्तरमत्र न दृश्यते । एव तु युक्तम् । मनिन्दनकृतहृली अत एव निर्बान कारण विना । हेतुर्ना कारण बीजमित्यमर । कृपाळु दयालु । जन इति वा दुजन इति वा विपरीतलाक्षणिकतया सुजन इति वा शेष । मया गुप्त यत्नन गुप्त रक्षितमाप वाङ्मनसयोरगोचर मपापरानि स्वय समुद्रग्रमुत्, अम्यधिकप्रमोद सन् आदत्ते स्वीकरोति । किं कुञ्चन् । तादृश मदघत्रात क्रीर्तयन् । 'शान्यमानस्य यत्पाप शान्तमधिगच्छति' ; 'द्विपन्त पापकृत्याम्' इति हि प्रसिद्धम् । किं तत्र मत्पापापनुत्तिश्रम किञ्चित् कुञ्चयति सङ्कोचयति हासयति । प्रपञ्चेत्यादिसम्बाधन यथाव्याख्यानमेव ।

पापात्मनो मे तव पारतन्व्यस्वातन्व्ययोः विनिमयेन एतद्रक्षणमेवालमित्याह(?)
 —रक्तेति ॥ हे पितः हे जनक ते भवतः हृक् हृष्टिः स्वगुणेन स्वनिष्ठगुणेन रक्त
 रक्तगुणविशिष्टा अनुरागविशिष्टा च । पुण्डरीकाक्षत्वात् । कप्यासमित्युक्तेः ।
 श्रियः लक्ष्म्याः हृत् हृदयं रक्तं अनुरक्तं सङ्गतेः संसर्गवशाद् अकरोत् कृतवती ।
 स्वसंसर्गवशादित्यर्थः । नीलतमा अत्यन्तनीला कुवल्याक्षित्वात् । तत् तस्याः
 लक्ष्म्याः हृक् ते तव हृत् हृदयं रक्तमनुरक्तं अकरोत् रक्तत्वविशिष्टमिति विरोधः ।
 इदन्तु रक्तत्वकरणं विचित्रम् । वत्सला वात्सल्यवती माता तु तव स्वातन्व्यं गुणं
 'क्षिपामि' 'न क्षमामीत्युक्तं(?) गुणं अग्रहीत् गृहीतवतीत्यर्थः । स्वं स्वीयं
 पारतन्व्यं पराधीनत्वं ते ददौ दत्तवतीत्यर्थः । अत्यवयुजः अत्यन्तपापयुक्तस्य मे
 नम एतत् भाग्यं एतादृशसम्पत् अलं पर्याप्तम् । 'अलं पर्याप्तभूषणे' इत्यमरः ॥

रम्यस्यन्दमरन्दविन्दुसुमनोवृन्दत्वदङ्घ्रयम्बुज-

द्वन्द्वास्कन्दननन्दनीयविभवाः कुन्देन्दुमन्दस्मित ।

वन्दारुव्रजचन्दिरानन सुधानन्दाश्रुसन्दोहिनः

सुस्पन्दाः पद्मनाः त्वदङ्घ्रपवनाद्भूपावनाः चान्त्विति ॥ १३३ ॥

त्वद्विस्थितवायवः भूपावना. सन्तो चान्त्वित्याह—रम्येति ॥ कुन्दं माध्य-
 कुसुमं '....माध्यं कुन्दकुसुम' मित्यमरः । इन्दुश्चन्द्रः ताविव मन्दं मृदु
 स्मितं हासो यस्य तस्य सम्बुद्धिः । कुन्देन्दुमन्दस्मित । रम्यं रमणीयं यथा तथा
 खन्दी स्रवमाणः यो मरन्दविन्दुर्मकरन्दशीकरः येषां तानि सुमानि कुसुमानि तेषां
 वृन्दानि समूहाः येषां तानि त्वदङ्घ्रयम्बुजानि त्वत्पादपद्मानि । 'सहस्रशीर्षा
 पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपा' दित्युक्ते (?) । तेषां आस्कन्दनेन आक्रमणेन नन्दनीयः
 सन्तोष्टव्यः विभवः अतिशयो येषां ते । वन्दारुव्रजानां नमस्कुर्वेज्जनानां भक्तानामिति
 यावत् । चन्द्रा(न्दिरा)ननस्य चन्द्रतुल्यमुखस्य सुधा सुधातुल्यानि आनन्दाश्रूणि

1. 'अलं भूषणपर्याप्तशक्तिदारणवाच्यम्' इति तत्र दृश्यते ।
2. 'माध्यं कुन्दं रक्तमस्तु वन्दुको वन्दुजीवक' इति तत्र दृश्यते ।
3. द्वन्द्वपदे श्रूयमाणे कर्त्तुं बहुत्वमुच्यते इति चिन्त्यम् ।

आनन्दवाप्याणि तेषा सन्दोह समूहो येषा ते । नुस्यन्दा योम्यचलना न
वात्यादिबहुश्चलना । त्वद्दृष्टि वेङ्कटाचल तस्य उपपत्ते ममीपत्ते सञ्चरण येषा ते
त्वदधपत्ना^१ त्वदत्रौ सञ्चरमाणा इत्यर्थः । अन एव भूपात्रना भूपत्रिना पत्ना
वायव इति एवप्रकारेण धान्तु प्रवरन्तु ॥ १३३ ॥

जीनाः पात्राणि माया विपुलयनिका सूत्रजालानि कर्म-
त्राता मायाविकारा उपकरणपदं यान्ति पेट्यौ पेटिष्ठे ।

श्रीकृतसः कौस्तुभश्चाप्रकृतिपरवशा वीक्षणोत्का नटी श्रीः

लीलादीन्^२ सूत्रधारः त्वमखिलभुवनं नाटकस्ते रमेश ॥ १३४ ॥

ते जगत्नाटकत्व इत्याह—जीवा इति ॥ हे रमेश जीवा प्राणिन पात्र
स्थानीयानि । माया प्रकृति । 'माया तु प्रकृतिं विद्यान्मायिन तु महेश्वर'
मित्युक्ते । विपुलयनिका विस्तारीभृताच्छादनपट । कर्मत्राता कर्मसमूहा
सूत्रजालानि सूत्रसमूहा । मायाविकारा हि प्रकृते विकारा महदादय उपकरण
(णपद) उपकरणशब्द यान्ति प्राप्नुवति । उपकरणशब्दवाच्या भवन्तीत्यर्थः ।
श्रीकृतस लाञ्छन कौस्तुभमणिश्च पेटिष्ठे पटुतरे पेट्यौ पेटिकाभूते । यत्
प्रलयसमये श्रीकृते प्रकृते कौस्तुभे जीवाना च ल्यश्रवणादि(णमि)ति भावः ।
ईक्षणे दर्शने उत्का काङ्गमाणा प्रकृतिपरवशा न भवन्तीति अप्रकृतिपरवशा
प्रकृत्यनधीना इत्यर्थः । सदा पश्यन्ति सूरय' इत्युक्ते । नित्य(त्या)मुक्ताच(श्च) ।
श्रीलक्ष्मी नटी नटीस्थानीया । त्व भवान् सूत्रधार असि अभवत्(व) विल ।
अखिलभुवन अखिललोक ते नाटक (१) नाटकस्थानीय । सर्वं नाटकस्थानीय
मासीदिति भावः ॥ १३४ ॥

१ त्वदधुपत्नाद् वाच्येति मूले पञ्चम्यन्तता दृश्यमाना वरमिति भाति ।

२ अस्य पदस्य व्याख्यानं न दृश्यते । 'लीलार्थो इति युक्तमिति भाति । नन्वासी'
इति वा ।

सममसममनन्तं मङ्गलं मङ्गलानाम्

अमलममलभासा भासयन्तं जगन्ति ।

हृदयहृदयमुष्णघोतहृष्यन्नशुष्य-

३१

त्कमलकमलनेत्रं स्तोत्रपात्रं करोमि ॥ १३५ ॥

अहं तं(स्तो)त्रपात्रीकरोमीत्याह—सममिति ॥ मया लक्ष्म्या सह वर्तत इति समः तं असमं सदृशरहितं अनन्तं अन्तररहितं 'सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म' इति श्रुतेः । मङ्गलानां शुभानां मङ्गलं मङ्गलभूतं अमलया स्वच्छया भासा स्वतेजसा जगन्ति लोकान् भासयन्तं प्रकाशीकुर्वन्तम् । 'तस्य भासा सर्वमिदं विभाति' इत्युक्तेः । हृत् मनोहरः अयं शुभावहो विधिर्यस्य तं (तस्य) [हृत्] हृदयं अयः प्रायं (प्राप्यं) [स्थानं] यस्य तम् । उष्णप्रकाशेन सूर्येण हृष्यत् विकसत् नशुष्यत् नशब्देन समासः । कमलं जलं यस्य तत् । 'कमलं जलपद्मयो' रित्यमरः । तच्च तत् कमलं पद्मं तदियं नेत्रं यस्य तम् । सूर्यकिरणविकसज्जलमध्यस्थितकमलनेत्रं अ विष्णुं । 'अ इति भगवतो नारायणस्य प्रथमाभिधानं,' 'अकारो विष्णुवाचकः' इति श्रुतिस्मृत्योश्च । अलमत्यन्तं स्तोत्रस्य पात्रं करोमि स्तोत्रस्य विषयीकरोमीत्यर्थः ॥ १३५ ॥

प्रीतः श्रीश वपुःश्रमेण सुमदे भूरङ्गदासे धन-

च्युत्या प्रीततरः सुवर्णसुमदे तोण्डप्रभौ निर्व्यये ।

नाथ प्रीततमः कुलालजरठे मृत्सूनदे तत्सुमे

प्रीतिस्ते सुलभे ममाद्य सुलभं हृत्पद्ममङ्गीकुरु ॥ १३६ ॥

मम हृत्पद्ममङ्गीकुरीत्याह—प्रीत इति ॥ वपुषः शरीरस्य श्रमेण आयासेन सुमदे पुष्पदायके उद्याननिर्माणे चे(-ने)त्यर्थः । भूरङ्गदासे भूरङ्गनामके गोपीशे गोपीनाथे [प्रीतः] । धनच्युत्या काञ्चनधनच्युत्या सुवर्णसुमदे सुवर्णपुष्पदायके तोण्डप्रभौ तोण्डमानचक्रवर्तिनि (ॐ श्रीगणेशाय नमः) प्रीततरः अत्यन्तप्रीतियुक्तः । नाथ भगवन् । निर्व्यये धनव्ययरहिते मृत्सूनदे कुलालजरठे कुलालवृद्धे तत्सुमे

तत्पुष्पे प्रीततम प्रीतिप्रशिष्ट । तत्तस्मात्कारणात् सुलभे सुमे तत्र प्रीतिः । मम
सुलभ देहायासाद्यभागात् सुरेण लभ्य हृत्पद्म हृदयकमल अङ्गीकुरु गृह्णीष्वेत्यर्थः ।
पूर्वजन्मनि गोपीशो भूरङ्गनाथ इदानीं तोण्डप्रमुर्जात कुलालसम्बन्धात्परमपद
जगामेत्यर्थः ॥ १३६ ॥

नायं शीतकरो जगत्सु विहरच्चत्कीर्तिलक्ष्म्याः करे

श्वेताब्जं न च लक्ष्म वम्भरकुलं नो कौमुदी तारकाः ।

शीतत्विट्पटवासजातिकुसुमव्राताः सुरस्त्रीकर-

क्षिप्तास्तचनुसङ्गतास्तदनिशं ते हि भ्रमन्त्यम्बरे ॥ १३७ ॥

कीर्तितनुसङ्गता जानिसुमनाता भ्रमन्तीत्याह—नायमिति ॥ अयं दरीदृश्य-
मानश्चन्द्र शीतकरो न भवति । परन्तु [जगत्सु विहरत्]त्वत्कीर्तिलक्ष्म्या तव
कीर्तिर्यथा एव लक्ष्मीस्तस्या करे हस्ते श्वेताब्ज श्वेतकमलम् । 'पद्महस्ते' ति
प्रयोगात् । लक्ष्म कलङ्क न च न भवतीत्यर्थः । परन्तु वम्भरकुल अमरकुलम् ।
एते कौमुदीतारका कौमुदीतारकाणि नो न भवन्तीत्यर्थः । परन्तु तत्तनुसङ्गता
तस्या कीर्तिलक्ष्म्या तनुसङ्गता शरीरसङ्गता सुरस्त्रीणा करै हस्तै क्षिप्ता
शीतत्विट् कर्पूर कर्पूरस्य चन्द्रसङ्गत्वात् । कर्पूरमय पटवास इत्यर्थः । 'घनसा-
रश्चन्द्रसङ्ग' इत्यमरः । जातिः सुमव्राता । मालतीसमूहा 'सुमना मालती जाति'
रित्यमरः । तत् तस्मात्कारणात् अनिश सर्वदा ते सुमादय अम्बरे आकाशे
भ्रमन्ति भ्रमणं कुर्वन्ति ॥ १३७ ॥

रूपि स्व गुणमादधाति निकटे स्थच्छेऽन्यरूपास्पदे

दृष्टान्तस्फटिके जपासुममिह प्राप्त विचित्र महत् ।

३. श्यामोऽप्यात्मगुणेन काममतनोः श्यामाः पुरा गोपिकाः

रक्ता नन्दतपोविपाकजनने शोपाचलाधीश्वर ॥ १३८ ॥

त्वद्गुणेन गोपिका रक्ता करोपीत्याह रूपीति—हे शोपाचलाधीश्वर रूपि

रूपविशिष्टवस्तु जपाकुसुमं जपापुष्पं निकटे समीपस्थे स्वच्छे निर्मले परिशुद्धे
इत्यर्थः । दृष्ट अन्तो यस्य तस्मिन् दृष्ट[न्त]स्फटिके अन्यरूपस्य जपाकुसुमनिष्ठा-
रण्यस्य आस्पदे स्फटिके सान्निध्यवशादिति भावः । स्वं स्वकीयं गुणं रक्तगुणं
आदधाति जासज्जनं करोति । इह त्वयि तु महत् अधिकं विचित्रं आश्चर्यं प्राप्तं
लब्धम् । तदेवाह श्यामेति । पुरा पूर्वं नन्दस्य तपसः कृच्छ्रचान्द्रायणादिकस्य
विपाकजनने परिपाकजनने कृष्णावतारे त्वं नमःश्यामोऽपि नीलोऽपि आत्मगुणेन
स्वकीयनीलत्वगुणेन सौन्दर्यादिना गुणेन च श्यामाः नीलाः यौवनमध्यस्थाश्च
'श्यामा यौवनमध्यस्था' इत्यमरः । गोपिकाः वल्लवाङ्गनाः काममत्यन्तं रक्ताः
अरुणा इति विरोधः । अनुरक्ताश्च । अतनोः अकरोः कृतवानसीत्यर्थः ॥ १३८ ॥

ब्रह्माण्डे सरसि स्फुटोडुकुमुदे द्युर्वा(द्यौर्वा)रि ते मेरुणा

क्रीडामण्डपिनीनचन्द्रिरभिषेणौजोयशस्तम्पदौ ।

पश्यन्तीष्वमरीष्वपक्ष्मचलनास्वाराद्विसर्पत्करे

सान्योन्यग्रहणस्पृहे भ्रममितः शेषाद्रिचूडामणे ॥ १३९ ॥

तव ब्रह्माण्डपूर्णे प्रतापकीर्ती इत्याह—ब्रह्माण्ड इति ॥ हे शेषाद्रिचूडामणे
स्फुटानि प्रकाशमानानि उडूनि नक्षत्राण्येव कुमुदानि उत्पलानि यस्मिंस्तस्मिन् ।
द्यु(द्यौ)राकाशमेव वाः वारि (उदकानीत्यर्थः) यस्मिन् तस्मिन्(?) मेरुणा
मेरुर्षतेन क्रीडार्थं विहारार्थं मण्डपोऽस्थास्तीति क्रीडामण्डपिनि । मेर्वभिन्न-
क्रीडामण्डपयुक्तमध्यभागे । ब्रह्माण्ड एव अण्डकटाह एव सरसि तटाके । इनः
सूर्यश्चन्द्रिरश्चन्द्रः तयोर्मिषेण व्याजेन ते तत्र ओजोयशस्तम्पदौ प्रतापकीर्तिसम्पदौ
अपक्ष्मचलनासु पक्ष्मचलनरहितासु जलक्रीडादर्शनार्थमित्यर्थः । अमरीषु देवतास्त्रीषु
पश्यन्तीषु सतीषु । जलक्रीडायाः स्त्रीभिरेव दृश्यत्वादिति भावः । आरात् दूरं यथा
तथा विसर्पन्तः व्यापनशीलाः कराः किरणा एव हस्ताः यथोक्ते । अन्योन्यग्रहणे
परस्परग्रहणे स्पृहया इच्छया सह वर्तेते इति सान्योन्यग्रहणस्पृहे संत्यौ
भ्रमं भ्रमणं इतः प्राप्तः । यथा परस्परस्पर्शो न स्यात्तथा जलक्रीडां कुस्त
इत्यर्थः ॥ १३९ ॥

नेत्राण्यमिषेण वेङ्कटपते युष्मत्स्वरूपादिके

सत्त्वासत्त्वदृशोरुपर्यनुसृ(-चलि-)तस्योद्देश्यभेदं परम् ।

भूपास्त्रत्वयुतत्वदायुधममं प्रह्लाददैत्येन्द्रयोः

सन्दृष्टं युगपत्प्रदर्शयसि किं मद्रागस्टृत्व पदम् ॥ १४० ॥

आश्रितानाश्रितेषु [रागरूपौ] भगवान् नेत्राण्यव्याजेन प्रकृत्यति किमित्यत्राह
—नेत्रेति ॥ हे वेङ्कटपते हे वेङ्कटाचल्पते नेत्राण्यमिषेण नेत्रयोर्दृशोर्यदास्य
अस्मत्त्वं तस्य मिषेण व्याजेन युष्माकं लक्ष्मीनित्यसृष्टिप्रभृतीनामप्युपलक्षणम् ।
विषये स्वरूपादिके सत्त्वासत्त्वदृशोर्ययोस्तयो (-गो यौ तयो) [उपरि] अचलित (त)
सोद्वेगश्च(स्वोद्देश्य-)भेद अचलित अन्यक्त स्योद्देश्ययो इष्टानिष्टस्वरूपस्वमिष-
ययोर्भेदो यस्य तत्तादृश भूपास्त्रत्वयुतत्वदायुधसम भूपात्व भूपाणत्व अस्त्रत्व आयुधत्व
च ताभ्या युतै युक्ते त्वदायुधैस्तुल्य सम प्रह्लादश्च दैत्येन्द्रश्च प्रह्लाददैत्येन्द्रौ
प्रह्लादहिरण्यकशिपू तयोर्विषये प्रसादकोधत्वाश्रयतया च (स) दृष्ट सत्प्रशस्त रागश्च
अनुरागश्च स्टृ च रोपश्च रागरूपौ तयोर्भावस्तत्त्व रागस्टृत्वं यन्म्य तत्तादृश पर
उत्कृष्ट पद वत्तु युगपत् एकदैव प्रदर्शयसि किं दर्शयसि किम् । उभयोरैकदैव
नृसिंहरूपमस्तु दर्शितवानित्यर्थ ॥ १४० ॥

रमाऽरुणपयोऽरुहप्रतिमयत्करैर्लोहिता

त्वमप्यधजलोत्पलप्रभवदीक्षणप्रेक्षणैः ।

गतोऽस्यसिततां ध्रुव तव तदक्षियुगमं सदा

मयि प्रसरतु प्रभो वृषधराध्रधाराधर ॥ १४१ ॥

त्वमपि लक्ष्मीवीक्षणै नैत्य गतोऽसीत्याह—रमेति ॥ वृषधराध्रस्य वेङ्कटाचलस्य
धाराधर नीलमेघेत्यर्थ । रमाऽपि लक्ष्मीरप्यरुण रक्त यत् पयोऽरुह पद्म तेन प्रतिम
समान यदक्षियुगमं तस्य करै किरणै लोहिता अरुणा । त्वमपि भवानपि अधवल्लै
यौ नीलोत्पलौ कुमुदे ताभ्या प्रभवयो(तो) उत्पन्नयो 'ईक्षणयो प्रेक्षणे ईक्षणै

1 प्रभवदीक्षणप्रेक्षणै इति पाठ कृत्वा तस्या रमाया इक्षणयो ' इतीवान्यत्र
ध्याख्यायते ।

असिततां नैल्यं गतः प्राप्तः असि अभवः । ध्रुवं निश्चयः । हे प्रभो तत् तव
अक्षियुगं नेत्रयुगं सदा सर्वदा मयि दासभूत इत्यर्थः । प्रसरतु प्रसरतात् ॥ १४१ ॥

दातृत्वोपकृतिप्रियोक्तिरहितान्नोद्यदयान् प्राभव-

स्फीतान् दर्शितदन्तपङ्क्ति धनिनः संसेव्यमानान्मया ।

मन्ये ह्युपकारकान् धनलवालाभाकुलं मां यतः

ते श्रीवेङ्कटशैलनाथ सदयं त्वां स्मारयन्त्यञ्जसा ॥ १४२ ॥

धनाभावस्त्वां स्मारयतीत्याह—दातृत्वेति ॥ हे वेङ्कटशैलनाथ वेङ्कटाचल्यते
दातृत्वमेव वदान्यत्वमेव उपकृतिरुपकारः प्रियोक्तिः प्रियवचनं ताभ्यां च रहितान्
विहीनान् । यद्वा दातृत्वं वदान्यत्वं उपकृतिः धनिकस्थले वाक्सहकारेण प्रदापयितृत्वं
प्रियोक्तिरदरवचनं तै रहितान् । नोद्यन्ती(?) अनुदयमाना दया येषां तान् ।
सुप्पुपेति समासः । प्राभवेन प्रभुत्वगर्वेण स्फीतान् विस्तृतान् अतिगर्विष्ठानित्यर्थः ।
दर्शिता दन्तपङ्क्तिर्दन्तसमूहो यस्मिन् कर्मणि तद्यथा भवति तथा । मया
संसेव्यमानान् सम्यक् सेव्यमानान् अनुस्त्रियमाणानित्यर्थः । धनिनः धनिकान् हृदि
हृदये उपकारकान् उपकारशीलान् मन्ये । यतः यस्मात्कारणात् ते धनिकाः
धनलवस्य द्रव्यलेशस्यालाने अप्राप्तौ आकुलं व्याकुलं मां सदयं दयायुक्तं त्वां
भ्रन्तं अञ्जसा शीघ्रं स्मारयन्ति स्मरणयुक्तं कुर्वन्ति । धनिकानादरः मम
उपकारकोऽभूदिति भावः ॥ १४२ ॥

उष्णानुष्णसहिष्णुरेव विचरन्नुष्णांशुतेजश्चयं

भूष्णं जिष्णुमजं च विष्णुमसुखं मुष्णन्तमर्थिस्थितम् ।

रैतृष्णामृगत्ृष्णया परवशो दुष्टाध्वनिष्णातधीः

श्रीशं कृष्णरुचिं विहाय नरमाः स्तौम्येप पुष्णात्विति ॥ १४३ ॥

कञ्चन मनुष्यं इन्द्रादिष्वन्यतमत्वेन कथं स्तौमीत्याह—उष्णेति ॥ उष्णं च
आत्तपं अनुष्णं हिमं ते सहत इति उष्णानुष्णसहिष्णुः । इदं वर्षस्याप्युपलक्षणम् ।

रैतृष्णया धनाशयैत्र मृगतृष्णया मरीचिक्या । 'मृगतृष्णा मरीचिके' त्यमरः ।
 परवशः पराधीनः । दुष्टाञ्चनि दुष्टमार्गे निष्णाता निष्ठिता धीर्बुद्धिर्यस्य सः । एष
 नरः मां पुष्णातु पोषयत्विति बुद्ध्या कृष्णा नीला रुचिः कान्तिर्यस्य तं नीलमेघदया-
 ममित्यर्थः । श्रीशं लक्ष्मीपतिं विहाय त्यक्त्वा नरं मनुष्यं उष्णाः तीक्ष्णाः अंशवः
 किरणाः यस्य सः सूर्यः । तस्येव तेजश्चयः तेजस्समूहः यस्य तम् । भूष्णुम्
 'वर्धिष्णुम्' 'भूष्णुर्भविष्णुर्भविते' त्यमरः । जिष्णुम् जयशीलं इन्द्रं अजं जन्मरहितं
 चतुर्मुखं विष्णुम् श्रियः पतिं असुखं दुःखं मुष्णन्तं हरन्तं अर्थिस्थितं
 याचककष्टनिवर्तकत्वेन कथं स्तौमि केन प्रकारेण स्तोत्रं करोमि । आ इति
 खेदे ॥ १४३ ॥

वृत्तिर्मे न सतीति चेत्तव कुतः सर्वान्नभुक् सा सती

मिल्लीशेषफलाद जारनृपते दस्योऽङ्गनाध्वंसक ।

सूते पापमसौ ममैव यदि तत्किं निग्रहस्ते यदि

त्वद्वद्वीक्ष्य तदुज्झितः शिशुमिमं श्रीशाव मां तावकम् ॥ १४४ ॥

मिळ्याद्युच्छिभुष्टक् त्वं मामवेत्याह वृत्तिरिति—हे ईश नाथ मे मम
 वृत्तिर्व्यापारः न सतीति चेत् योम्या न चेत्तव भवतः सा वृत्तिः कुतः सती योम्या
 कुतः । तदेवाह—सर्वान्नं सर्वैर्निवेदितान्नं भुङ्क्त इति सर्वान्नभुक् तस्य सम्बुद्धिः ।
 वर्णाश्रमविभागमन्तरेण सर्वभक्षकेत्यर्थः । मिळ्याः शवर्ष्याः शेषफलं भक्षितोऽजित-
 शेषफलम् असीति मिल्लीशेषफलादेति सम्बुद्धिः । जारनृपते जारग्रेसर । हे दस्यो
 नवनीतचोर । हे अङ्गनाध्वंसक पूतनाताटकादिध्वंसक । ममैव असौ दुर्वृत्तिः
 दुर्व्यापारः पापं सूते यदि अद्य जनयति यदि तत्किं पापं नाम किमित्यर्थः । तव
 भवतः निग्रह एव शिक्षैव पापं यदि पापं स्यात् [चेत्] हे श्रीश मामपि त्वद्वत्
 ल्या तुल्यं वीक्ष्य तदुज्झितः निग्रहोऽजितस्सन् शिशुमज्ञं तावकं त्वत्सम्बन्धिनं इमं
 मामव रक्ष । आत्मवत्सर्वभूतानीति न्यायादिति भावः ॥ १४४ ॥

1. अर्थिषु स्थितम् । कथं स्थित इत्यत्राह याचकेति । तत्कष्टनिवारकत्वेन तेषु
 स्थितमिति भावः । 'अर्थिषु स्थितमसुखं मुष्णन्तम्' इति वा ।

स्वातन्त्र्यप्रवलाघवीक्षणभिया त्वञ्जीवयो(?)वत्सला

श्रीरास्ते रुचिरोरसि प्रतिकलं स्वातन्त्र्यभङ्गात्तनः ।

वात्सल्यादिगुणा जयन्ति शरणं, त्वं भीर्न न क्लिष्टता

सौख्यं तूत्कटमित्थमप्यरुचयो न त्वां भजन्ते जडाः ॥ १४५ ॥

जडात्वाम् न भजन्त इत्याह—स्वातन्त्र्येति ॥ वत्सला वात्सल्यवती 'रुचिरा'
सुन्दरा श्रीः लक्ष्मीः त्वं च जीवश्च त्वञ्जीवौ तयोः, तव जीवस्य चेत्यर्थः ।
स्वातन्त्र्यं स्वतन्त्रत्वं प्रवलाघं प्रवल्पापं तयोर्बद्धीक्षणं तस्माज्जन्यया भिया भयेन
प्रतिकलम् प्रतिकक्षणम् उरसि वक्षःस्थले आस्ते निवसति । तव स्वातन्त्र्यस्य मद्भात्
श्रीसन्निधानादिति भावः । वात्सल्यादिगुणाः सर्वोत्कर्षेण वर्तन्ते । त्वं शरणं
मोक्षोपायभूतः । अतः भीर्भयं न भवतीत्यर्थः । क्लिष्टता च नास्ति क्लेशोऽपि
नान्तीत्यर्थः । भक्त्यादिवन् इति भावः । सौख्यं तु उत्कटं सर्वोत्कृष्टं आनन्द-
रूपत्वादिति भावः । इत्थमपि पुरुषकारवलायातफलसत्त्वेऽपि जडाः पापिष्ठाः
अरुचयः रुचिरहिताः सन्तः त्वां भवन्तम् न भजन्ते न सेवन्ते ॥ १४५ ॥

चोरः कौऽपि वृषाचले वत महामायो जरीजुम्भते (?)

आराध्यप्रजवप्रसारितगुणाकृष्टाः प्रमोदाश्चिताः ।

तत्सात्कृत्य समग्रवञ्चितधियः स्वं सर्वमन्यानापि

स्वं सर्वं तदधीनमेव कुरुतेत्येवं भणत्यन्वहम् ॥ १४६ ॥

चोरादिकं (-धीनं) कुरुतेति वदन्तीत्याह—चोर इति ॥ महती अधिका
माया प्रकृतिर्ज्ञानं वा । 'मायां तु प्रकृतिं विद्यान्मायिनं तु महेश्वरम्' 'माया तु
वयुनं ज्ञान' मिति गीतानिघण्टोश्च(?) । आश्चर्यशक्तिरित्यर्थः । कौऽपि अनिर्वाच्यः
चोरः कृष्णः वृषाचले वेङ्कटाचले जरीजुम्भते प्रकाशते । आराधयितुम् योग्य
आराध्यः । तेन चोरेण प्रजवं प्रकर्षेण वेगं यथा भवति तथा प्रसारितैः
व्याप्तीकृतैः अन्यत्र दीर्घाकृतैः रज्जुभिः कल्याणगुणैश्च आकृष्टाः आकर्षिताः अत

एव प्रमोदेन सन्नोपेण अञ्जिता युक्ता सन्त । सत्सुरपा इति शेष । स्व स्वम्बरूप
सर्प समस्त स्व स्वकीय तत्सात्कृत्य तस्य चोरस्य सान्द्रन्य आत्मात्मोये [तद्-]अग्नीन
कृत्वेत्यर्थे । अन्यानपि स्नेतरानपि समग्र सम्पूर्णं यथा तथा वञ्चिनधिय वञ्चिता
बुद्धिर्येषान्ते । स्व स्वकीय तदधीनमेव चोराधीनमेव वुस्त वुस्तमिति एव
वदन्ति । वतेत्याश्चर्ये । स्वानुष्ठानमितरेपामध्युपदिशन्तीयि भाव ॥ १४६ ॥

मचक्षुःपरिपेयकौस्तुभमणे नावेक्ष्य मत्पातकं

रक्षायै हृदये निवेशितममुं मां शोभमानाञ्जलिम् ।

मह्य दर्शयसे भय मम परं हर्तुं कृपाम्भोनिधे

श्रीशेषक्षितिभृन्निवास कमलाशुद्धान्तवक्षःस्थल ॥ १४७ ॥

भगवानपि मा मह्य दर्शयतीत्यनुसन्धत्ते—यदिति ॥ मम चक्षुर्ग्या परिपातु
योस्य परिपेय कौस्तुभमणि कोस्तुभमाणिक्य यस्य तस्य सम्बुद्धि मम । पातक
मत्पाप नावेक्ष्य अदृष्ट्वा रक्षायै रक्षणाय शोभमान प्रकाशमान अजरिर्यस्य तम् ।
हृदये निवेशित निक्षिप्त अमु मा मम द(प)र भयं हर्तुं मह्य दर्शयसे । हे
कृपाम्भोनिधे दयाम्भोनिधे । हे शेषक्षितिभृन्निवास शेषाचलनिवास । कमलाशुद्धान्त-
वक्ष स्थल लक्ष्म्या अन्त पुरभूतवक्षस्थलेति सम्बुद्धितय आदौ पठनीयम् ॥ १४७ ॥

स्वप्राणोच्चण्डपत्रोद्दलितनिजपदोद्यद्रजोवैभवेन

स्वास्यास्यभ्राट् स्वनाभिं श्रवणमपि निज स्व च कृच्छादयाद्भिः ।

भ्राजत्सचैस्तमोभाविवरणपटुभिर्जन्यसक्तैः स्वकृतैः

मिन्नाक्षो नखगी.स्यैः स्वहृदयशरण चारुगुर्मा(र्माः) पुनातु ॥ १४८ ॥

भक्तरक्षक मा पुनात्वित्याह—स्वप्राण इति ॥ स्वस्य भगवत प्राण वायु
तद्वत् उच्चण्डा अनीका (उच्चण्डानि) पत्राणि वाहनानि तै उद्दलितात् अत्यन्त
भग्नात् निजपदात् स्वकीयपदात् पृथिव्या उच्यता उद्गच्छता रजसा परागाणा
वैभवेन प्रभावेण स्वस्य नाभि आकाश निज स्वकीय श्रवणमपि श्रवणस्थानीय

दिश दिशश्चेत्यर्थ । स्वस्य अक्षिणी नेत्रस्थानीयौ सूर्यचन्द्रौ आस्य स्वमुष्व अग्नि
 मुखस्थानीय इत्यर्थ । तै आद् प्रकाशमान स्व स्वकीयै क गिर अन्तरिक्ष च
 ञ्दयद्भि रजोभि ञ्दयद्भि अत एव तमस अन्धकारस्य भास भाया कान्त्या
 इत्यर्थ । विवरणे विपुलीकरणे पटुभिं समर्थै भ्राजत् प्रकाशपान सत्त्व
 शरीरखल येषा तै जन्ये युद्धे सक्तै आसक्तै स्वेन भगवता कृत्वा खण्डितै स्वस्य
 भगवता गिरि वाचि तिष्ठन्तीति स्वगी स्या ते न भवन्तीति नस्वगी स्या ।
 नशब्देन समास । भगवदाज्ञोल्लङ्घिभि असुरै भिन्नाक्ष भिन्ननेत्र भिन्न-
 सूर्यमण्डल इत्यर्थ । तथापि चारु सुन्दर गु(गो)नेत्र यस्य स । सहृदयाना
 भक्ताना शरण रक्षक अ विष्णु मा मा पुनातु पवित्रीकरोतु । 'अकारो
 ब्रह्मविष्णुवीशकमलेष्वङ्गणे गण' इति निघण्टु । अत्र स्वपदानि भगवद्वाच-
 कानि ॥ १४८ ॥

श्रीभृन्मामन चक्षुषोश्च हृदये विन्यस्य मे सर्वदा

त्वां वर्ते विशयोऽस्ति ते यदि परित्यक्ते तगप्रत्ययः ।

त्वत्कारण्यदृग्गापतत्तरलसद्वारैकपातं तु मा

कृत्वा तत्र विलोक्योज्ज्वलमते मा मघ्नवाच्यादरः ॥ १४९ ॥

मच्चक्षुषि हृदये च त्वा विन्यस्य वर्ते इत्याह — श्रीभृदिति ॥ हे श्रीभृत्
 एवमौभृत् सर्वदा सर्वकाले मे मम चक्षुषोर्नेत्रयो हृदये स्वान्ते च 'स्वान्त
 हन्मानस मन' इत्यमर । त्वा भवन्त विन्यस्य [अव]स्थाप्य वर्ते स्थितोऽस्ति ।
 अत मा दासमित्यर्थ । अत्र रक्ष । उक्तार्थे विशयं सशयं अस्ति यदि
 तिष्ठति यदि परित्यक्त विसृष्ट इतरेषु त्वदन्येषु प्रत्ययो विश्वासो यस्य स सं ।
 'प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञानविश्वासहेतुषु' इति निघण्टु । मा तव भक्त कारण्यदृग्भ्या
 दयाधीनदृग्याम् । 'अधीनो निम्न आयत्त' इत्यमर । आपतत्तराया अतिशयेनापतन्त्या
 आगच्छन्त्या लसन्त्या प्रकाशमानाया धाराया दृष्टिधाराया एकपात मुख्यवियथ
 कृत्वा हृदयस्थातिमूक्ष्मत्वात् सग्यदर्शनीयमित्यर्थ । हे उज्ज्वलमते प्रकाशमानबुद्धे

तत्र हारे विलोक्य दर्शय । भगवतः प्रतिविम्बास्त्रित इति दृश्यत इति तात्पर्यम् ।
तर्हि मत्प्रतिविम्बं वर्तते नाहमित्याह मेति । मध्यस्य आनन्दतीर्थस्य वाचि वाक्ये
आदर. विश्वासः मा मास्तु । तन्मते विम्बप्रतिविम्बयोर्भेदाङ्गीकारात् तद्वाक्यं न
विश्वसनीयमिति भावः । विस्तरस्तु सिद्धाङ्गने द्रष्टव्यः ॥ १४९ ॥

एहत्त मन्येऽद्य हरिप्यसे हृद्गृपाद्रिनाथेन हृतं तदासीत् ।

शब्दादिमेवं विषयं हसद्भिर्नतिर्गृहीता मम सद्भिरस्तु ॥ १५० ॥

सद्भिर्नतिर्धृतास्त्विति प्रार्थयते—एहीति ॥ अत्र अस्मिन् लोके अद्य इदानीं
हृत् हृदयं हरिप्यस इति मन्ये मन्यध्व इत्यर्थः । एहि आगच्छ । वृपाद्रिनाथेन
वेङ्कटेशेन तन् हृदयं हृतं अपहृतं आसीदिति । शब्दादिं विषयं एवं एतादृश-
प्रकारेण हसद्भिः परिहसद्भिः सद्भिः सत्पुरुषैर्नतिर्नमस्कारः गृहीता अङ्गीकृता अस्तु
भवत्वित्यर्थः ॥ १५० ॥

हृदो हरिप्यध्व इतीव मन्ये वृपाद्रिभर्तैव हृतं पुरा तत् ।

इति प्रकृष्टान् विषयान् हसद्भिर्नतिर्गृहीता मम सद्भिरस्तु ॥ १५१ ॥

इममेवार्थं पुनर्विशदयति—हृद् इति ॥ इह अस्मिन् लोके वः युष्माकं हृत्
हृदयं कर्म हरिप्यध्वे हरिप्यामहे इति मन्ये मन्यध्व इत्यर्थः । तर्हि पुरा पूर्वं
वृपाद्रिभर्तैव वेङ्कटेश्वरैरेव तत् हृदयं हृतं अपहृतं इति प्रकृष्टान् प्रकृष्टान् विषयान्
शब्दादिविषयान् प्रति वदद्भिः हसद्भिरिति वा पाठः । सद्भिः सत्पुरुषैः
गुरुभिरित्यर्थः । मम मे नतिर्नमस्कारः गृहीता अङ्गीकृता अस्तु भवतु । हरिप्यध्व
इत्यत्र 'प्रहास' इति सूत्रात् हरिप्यध्व इति मध्यमपुरुषः । मन्य
इत्युत्तमपुरुषैकवचनम् ॥ १५१ ॥

श्रुत्याद्यवगत्याहतवृत्त्या जडमत्या

ऽधृत्याऽधृतिमत्या परतत्या जनतत्या ।

सत्या चिदुपेत्या क्षितिभृत्यापरवत्या (-ततनित्या)

प्रीत्या भगवत्याविरभृत्याज्यकुमात्या ॥ १५२ ॥

आदरयुक्तसकलमनुजसेवार्थं ब्रह्म वेङ्कटाचले आविरभूदित्याह—श्रुतीति ॥
श्रुत्यादीनां वेदशास्त्राणां अवगतौ परिशीलने आहता समन्तात्पराहता वृत्तिर्व्यापारो
यस्यास्तया । धृतिमती धैर्यवती न भवतीत्यधृतिमती तथा जडा मन्दा मतिर्बुद्धिर्य-
स्यास्तया । अधृत्या अधैर्ययुक्त्या त्याज्या त्यागार्हा कुमतिः कुम्भितम(ग?)तिः यस्याः
सा । परवत्या पराधीनया जनतत्या जनसमुदायेन उपेता(त्या) सती (उपस्तुं)
युक्ता सती । आतता विम्बी व्याप्तेत्यर्थः । नित्या त्रैकालिकी भगवती पङ्कणसम्पन्ना
सत्या सत्यशब्दवाच्या चित् संवित् । सत्यं ज्ञानमित्युक्तं परं ब्रह्मेत्यर्थः । क्षितिभृति
वेङ्कटाचले प्रोत्या सन्तोषेण आविरभूत् आविर्भूतमित्यर्थः । असमर्थजनानामपि
रक्षणार्थं वेङ्कटाचले प्रादुरभूदिति भावः । श्रुत्याद्यवगत्येत्यनेन वेदार्थविचारास-
मर्थत्वं [अ]धृतिमतीत्यनेन उपासनाद्यसमर्थत्वमित्यादिकं विवक्षितम् ॥ १५२ ॥

श्रीभ्वीद् कुभ्रंभृदद्भुद्भ्रवशिवेद्भ्रकादिलेखेड्यप-

च्छाङ्गच्छिन्नरिपुच्छिद्विशिखाच्छन्नच्छविद्विद्विद्विराः ।

कार्ताध्यन्द्दहसंस्फुरत्सदघधक्छेपक्षितिधक्षयो

दद्यात्स्यस्त्यदरी दरीलसदरी नीलस्सनीलस्स नः ॥ १५३ ॥

हरिः स्वस्तिःदद्यादित्याह—श्रीति ॥ श्रीलक्ष्मीर्भूर्भूमिश्च श्रीभुवौ तयोरीद्
पतिरित्यर्थः । कुं भूमिं धरन्तीति कुभ्राः पर्वताः । तान् विमतीति कुभ्रभृत्
गोवर्धनमन्दरधर इत्यर्थः । अप्सु उदकेषु रोहतीति अद्भुद् पद्मं तस्माद्दुद्भव
उत्पत्तिर्यस्य स चतुर्मुखः । शिवायाः पार्वत्याः ईद् पतिरित्यर्थः । शक इन्द्रः ते
आदौ येषां तैः लेखैः देवैरीड्य स्तुत्यः पद् पादो यस्य सः । रिपुच्छिदः
शत्रुच्छेदकाः इद्धा दीप्ताः विशिखा बाणाः येषां ते । छन्ना न भवतीत्यच्छन्ना ।
जाज्वल्यमाना छविः कान्तिर्येषां ते । तादृशानां द्विपां शत्रूणां शिरांसि शीर्षाणि
शार्ङ्गेण धनुषा छिन्नानि । शार्ङ्गविमुक्त्वाणच्छिन्नानि रिपुच्छिद्विशिखाच्छन्न-

च्छत्रिद्विद्विशिरासि येन स तथोक्त । वृत्त अर्थ प्रयोजन यस्य तस्य भाव
कार्तार्थ्यं वृत्तार्थत्वं अवाप्तसमस्तकामत्व तेन अन्यत् सर्वत्रा सम्फुरन सना मत्पुराणा
अथ पाप दहतीति अघधक् स चाग्नी श्रेयक्षितीध्र स क्षयो निनागो यस्य स
तथोक्त । दर भय अम्यानीति दरी स न भवतीत्यदरी । दर अम्यानीति दरी
शङ्खान् । 'दरोऽस्त्रिया भये श्वभ' इत्यमर । अराण्यस्य सन्नीत्यरी(रि) चक्र ।
लसप्रकाशमान अरिर्य(रि य)स्य स । नील इयामल । नील्या नीलादेव्या सह
वर्तत इति सनील । स प्रसिद्ध हरि न स्वन्नि शुभ दद्यात् ददातु ॥ १५३ ॥

तत्र मुखरुचिमाहु सहस्रक्त्या ममान्जो

नरामिपदशरुर्मा पादयोस्तं पपात ।

अथ तद् सहस्रं ज्ञादयत् तं सगन्धं

स्वयमपि बहुसंख्यं तत्फलार्थं तथाभूत् ॥ १५४ ॥

सहस्रक्रमै चन्द्र(न्द्रेण) मुख(रु)रुचिमाहु पूजा कृतेत्यत्राह—तत्रेति ॥
मया लक्ष्म्या सह वर्तत इति समस्तस्य सम्बुद्धि । अप्सु उदकेषु जायत इत्यञ्ज
श्वन्द्र । 'अञ्जो जेवातृक सोम' इत्यमर । सङ्घे समूहे शक्त्या सामर्थ्येन
'सङ्घे शक्ति क्लो युगे' इत्युत्तरीत्या सहस्रदर्शनेऽनुग्रहोदयात् तत्र भवत
मुखरुचिं मुखरान्ति आसु प्राप्तु नख इति नखरा इति मिपाणि व्याचो येषा तानि
दश वर्ष्माणि शरीराणि यस्य तादृश सन् ते भवतश्चरणयो पादयो पपात पति-
तवान् । अथ पतनानन्तर अञ्ज पत्र तस्य चन्द्रस्य असह मुखकान्तिप्राप्त्यसह
सत् सगन्धं सगर्वं सपरिमलं च । गन्धो गन्धक आमोदे लेजे सम्बन्धगर्भयो-
रिति विश्व । तं चन्द्रं छादयत् आच्छादनं कुर्वत् स्वयमपि बह्वी अधिका संख्या
गणना यस्य तद्बहुसंख्यम् । तत्फलार्थं तस्य मुखस्य फलार्थं रुचिरूपफलार्थं तथा
पादपतितं यथा तथा अभूत् आसीत् । सहस्रपत्रै पूजा कृतेत्यर्थं ॥ १५४ ॥

श्रयति यस्य बहुहृदयं सदा स पुरपोत्तम इत्यनिश हरिः ।

स्वपुरपोत्तमतामिव बोधयन् हृदयनासिरमः स मुदेऽस्तु नः ॥ १५५ ॥

स्वपुरोत्तम[त्व]बोधकः भगवान् नो मुदेऽस्त्वित्याह—श्रयतीति ॥ स
हरिर्विष्णुः पुरोत्तम इति पुरुषश्रेष्ठ इति अनिशं सर्वकालेषु यस्य विष्णोः हृदयं
वक्षःस्थलं सदा अविनाभावेन वधूर्लक्ष्मीः श्रयति आश्रयति ॥ 'स्त्रीप्रायमितरत्सर्वं
नगत्थावरजङ्गमम् । देवतिर्यङ्मनुष्येषु पुंनामा भगवान् हरिः ॥ स्त्रीनाम्नी
लक्ष्मीर्मेतस्य नानयोर्विद्यते परम् ।' इति विष्णुपुराणात् । स पुरोत्तमः स्वस्य
पुरोत्तमतां पुरुषश्रेष्ठतां बोधयन्निव हृदये वक्षःस्थले वसतीति वासिनी रमा
लक्ष्मीर्यस्य स नः अस्माकं मुदे सन्तोषाय अस्तु भवतु ॥ १५५ ॥

स्वांशं स्वामिसरस्यपारकुसुमे नृणां मुदे कार्तिके
द्वादश्यां सितपक्षके प्लवमुपारूढं वृषाद्रीश्वरम् ।

दृष्ट्वा देवमुदे वियत्सरसि सत्सनेऽकदम्भो हरिः

सुप्रेम्णोडुपमेत्य नीलरचितां(तं?) नीलः स सङ्क्रीडते ॥ १५६ ॥

नौकोत्सवप्रकारमाह—स्वांशमिति ॥ अपाराणि अनन्तानि कुसुमानि पुष्पाणि
यसिन् तसिन् स्वामिसरसि स्वामिपुष्करिण्यां नृणां मनुष्याणां मुदे सन्तोषाय
कार्तिके कार्तिकमासि सितपक्षके शुक्लपक्षे द्वादश्यां द्वादशीतिथौ प्लवं उडुपं
'उडुपं तु प्लवः कोल' इत्यमरः । उपारूढमधिष्ठितवन्तं स्वांशं स्वांशभूतं वृषाद्रीश्वरं
वेङ्कटाचलमिति दृष्ट्वा देवमुदे देवानां सन्तोषाय सन्ति नक्षत्राण्येव सूनानि कुसुमानि
यस्मिन्तसिन् । 'पुष्पं प्रमूनं कुसुम' मिति निघण्टुः । वियदेव आकाश एव
सरस्तसिन् । अङ्कः कलङ्कः दम्भो व्याजो यस्य सः । [हरिः] उडुपं प्लवं चन्द्रं च ।
उडुपं तु प्लवे चन्द्रे' इति निघण्टुः । नील(हीर?)रचितां(तं) 'वज्ररचितां(तं)
'वज्रोऽञ्जी हीरमखिया' मिति निघण्टुः । [सु]प्रेम्णा सन्तोषेण एत्य प्राप्य
नीलः सङ्क्रीडते । चिक्रीड नीलः स्फुटमिति पाठश्च ॥ १५६ ॥

अयदितघटनापटुता यदि तत्र बहुलायमुत्तमानन्दम् ।

श्रीभृत् कुरु मां नित्यं सेवे त्वां भवति हि स्वलामस्ते ॥ १५७ ॥

त्वं मां रक्षसि चेत् बहुलाभ इत्याह—अघटितेति ॥ हे श्रीमृत् लक्ष्मीभृत्
 तत्र भवतः अघटितघटनायाः कर्तुमकर्तुं शक्तेः पटुता पाटवं यदि अस्ति यदि
 बहुलानि अनन्तानि अघानि पापानि यस्य तम् । उत्तमः अतिशयितः आनन्दः
 सन्तोषः यस्य तं मां कुरु । त्वां सेवे । ते स्वलाभः द्रव्यलाभः भवति हि ।
 'आढ्यैः काकणिकैवैपे' त्यादिप्रयोगात् ॥ १५७ ॥

त्वन्नामानि जपन्तं नित्यं रक्षसि कथं न मां श्रीश ।

लौकिकशब्दपरोऽहं किं तेऽखिलशब्दवाच्यता नो वा ॥ १५८ ॥

तव सर्वशब्दवाच्यत्वात् त्वन्नामजपपरं कथं न रक्षसीत्याह—त्वदिति ॥
 हे श्रीश तव नामानि नित्यं सर्वदा जपन्तं जपमानं मां कथं केन हेतुना न
 रक्षसि न पासि । लौकिकशब्दपरत्वादिति चेत् तर्हि सर्वशब्दवाच्यत्वं न स्यादि-
 त्याह लौकिकेति । अहं लौकिकशब्देषु घटपटादिष्वेक आसक्त इति वा । तर्हि
 तव अखिलशब्दवाच्यता सर्वशब्दवाच्यता नो वा नास्ति वा । तवाखिलशब्द-
 वाच्यत्वात् मयोच्चार्यमाणाः सर्वेऽपि लौकिकशब्दाः त्वन्नामान्येवेति भावः ॥ १५८ ॥

परं पदमयं स्व(ह्य)तोऽप्यपरमेव वा स्यान्न चेत्

परापरविदां वरा वृषगिरीश ते सूरयः ।

कुतोऽन्यतमवस्तुतामिह चराचरेष्वात्मनाम्

अवेक्ष्य तदुपेक्ष्य ते निकटदेहलीत्वं ययुः ॥ १५९ ॥

अयं वेङ्कटाचलः साक्षात् परं पदमित्याह—परमिति ॥ अयं वेङ्कटाचल एव
 परमुक्नुष्ट पदं वैकुण्ठः स्यात् । अतः परमपदमपरमेव न्यूनमेव वा स्यात् । न्यूनमेव
 भवति । न चेत् वैकुण्ठपदं न्यूनं न चेत् इतोऽप्युक्त्वा (प्यपकृ)ष्टं न चेत् । [अस्य]
 उक्त्वाष्टत्वे हेतुमाह वृषेति । हे वृषगिरीश वेङ्कटाचलपते परापरविदां उक्त्वाष्टापकृष्टविदां
 वराः श्रेष्ठास्ते सूरयः प्रसिद्धाः सूरयः कुलशेखरादयः दिव्यतूरयः । कुलशेखरेण
 प्रार्थितमितरैरपि प्रार्थितमेवेत्यभिप्रायेण बहुवचनं सूरय इति । तत् परमपदं उपेक्ष्य
 उपेक्षां कृत्वा इह वेङ्कटाचले आत्मनां आत्मनः स्वस्य चराचरेषु जङ्गमस्थावरेषु मध्ये

अन्यतमवस्तुतामन्यतमवस्तुत्वमवेक्ष्य दृष्ट्वा निकटे त्वन्निकटे देहलीत्वं कुतो वा हेतोः
युयुः प्राप्ताः । अत एव त्वन्निकटे त्वदेहल्यां कुलशेखरदेहलीति व्यवहारः ।
उदाहरणादिकं सिद्धाज्जने द्रष्टव्यम् ॥ १५९ ॥

वैकुण्ठाद्वृषशैल एव परमो यस्मात्ततोऽन्तागतः

तत्रत्यैः सह मोदसे कमलया भान्त्यत्र ते सद्गुणाः ।

द्योसन्भर्त्यपतत्पशुक्रिमिदृशां गम्योऽत्र पूर्णैःसः

दृग्योग्योऽसि ममापि हन्त विमुखाः पश्यन्ति ते स्वामिताम् ॥ १६० ॥

वैकुण्ठाद्वृषशैल एवोत्कृष्ट इत्याह—वैकुण्ठादिति ॥ यस्माद्वैकुण्ठात् अत्र
श्रीवेङ्कटाचले तत्रत्यैस्तत्र भवैः वैकुण्ठस्यैरित्यर्थः । अनन्तगरुडादिभिः सह आगतः
सन् कमलया लक्ष्म्या 'मायावी' त्यादिप्रकारेण मोदसे सन्तुष्टो भवति । ततः
हेतोः वैकुण्ठात् वैकुण्ठलोकात् वृषशैल एव परम उत्कृष्टः । अत्र हेतुमाह
भान्तीति । अत्र वेङ्कटाचले, ते भवतः गुणाः आश्रितसौन्दर्यापादकाः कार्यापादकाश्च
वात्सल्यस्वामित्वसौशील्यसौलभ्यादिकाः ज्ञानशक्तिपूर्तिप्राप्त्यादिकाः भान्ति प्रकाशन्ते ।
वास्तवमाह द्योसदिति । द्यवि स्वर्गे सीदन्तीति द्योसदः तेषां मर्त्यानां मनुष्याणां
पततां पक्षिणां पशूनां चतुष्पदां क्रिमीणां दृशां दृष्टीनां गम्यः विषयः असि
द्विपयोऽसीत्यर्थः । पूर्णं सम्पूर्णं एनो यस्य तस्य ममापि अपिशब्देनात्यन्तनिकृष्टत्वं
द्योत्यते । दृशः दृष्टेर्योग्यः दृग्योग्यः विषयः असि अमवः । हन्तेत्याश्चर्ये । अनेन
सौलभ्योक्तिः । विमुखा अपि ते भवतः स्वामितां स्वामित्वं पश्यन्ति । अतो
ऽयमुत्कृष्ट इति भावः ॥ १६० ॥

नित्ये धाम्नि नमानमक्षमपि नो साक्षी न लिङ्गं क्षमं

नित्या गीर्बहुभिः परैरितरथा नीता स्वयं दर्शय ।

तन्मे विश्वसिमि श्रुताः खलु गनायाता भवस्या न चेत्

तन्मे दर्शयसे न तद्गुणगिरिः श्रेष्ठः परं श्रीनिधे ॥ १६१ ॥

वैकुण्ठं मम दर्शयसि चेत्सत्यम् । नो चेत् वृषगिरिरेव श्रेष्ठ इत्याह—
 नित्य इति ॥ नित्ये त्रैकल्पवर्तिनि धाम्नि स्थाने वैकुण्ठे अक्षं इन्द्रियं प्रत्यक्षमपि
 न मानं न प्रमाणम् । अस्मदाद्यदृश्यत्वादिति भावः । साक्ष्यपि मध्यस्योऽपि नो
 नास्ति । तत्र गतानामपुनरावृत्तत्वादिति भावः । क्षमं समर्थम् । लीनमर्थं
 गमयतीति (लिङ्गम्) । सूचकमपि नास्तीत्यर्थः । 'वैकुण्ठभुवनं गमिष्यति'
 'प्रजापतेः सभां वैश्व' इत्यादिका श्रुतिर्नित्या तैकाल्यवर्तिनी गीः वाक् श्रुतिः
 बहुभिः शङ्करभास्करयादवप्रमृतिभिः परैः मायात्रादिभिः इतरथा किञ्चिदिन्द्राद्यपेक्षया
 चिरस्थायितया नीता प्रापिता । तत् धाम मे मम स्वयं दर्शय त्वमेव दर्शयेत्यर्थः ।
 विश्वसिमि विश्वासवान् भवामि । अथ प्राकृतानां भवाद्दशां अप्राकृतनयनं कथं
 सम्भवतीत्यत्राह श्रुता इति । भवे संसारे तिष्ठन्तोति भवस्थाः वैदिकपुत्रादिकाः ।
 गताश्च अनन्तरमागताश्च श्रुताः खलु भागवतादिष्विति भावः । तत् धाम मे
 दर्शय प्रेक्षय । न दर्शयसि चेत् दर्शनं न कारयिष्यसि चेत् तत् धाम नास्ती-
 त्यर्थः । अतः हे श्रीनिधे वृषगिरिः परं अत्यन्तं श्रेष्ठः । प्रत्यक्षत्वात् परमपदादपि
 श्रेष्ठ इत्यर्थः ॥ १६१ ॥

पूर्वं त्वं निजधामनी तुलयितुं वैकुण्ठशेषाचलौ

रोदःपात्रगतौ विधाय नितरामूर्ध्वोद्गतं लाघवात् ।

उत्सृज्यादिममन्तिमं गुस्तयाऽधःस्थं श्रितोऽस्यादरात्

एतद्ज्ञापयितुं तथैव जगतः किं तौ निधत्से सदा ॥ १६२ ॥

वैकुण्ठवेङ्कटाचलौ तुलयित्वा वेङ्कटाचलगौरवादलैव स्थितोऽसीत्याह—
 पूर्वमिति ॥ पूर्वं कृतयुगे निजस्य स्वस्य धामनी स्थानभूतौ वैकुण्ठशेषाचलौ
 परमपदवेङ्कटाचलौ तुलयितुं तारतम्यज्ञानार्थं तुलयितुं रोदःपात्रगतौ रोदसी एव
 पात्रे तस्मिन्(योः) गतौ । 'धावापृथिव्यौ रोदस्यौ' इति निघण्टुः । विधाय
 कृत्वा लाघवात् नितरामूर्ध्वगतमादिमं वैकुण्ठमुत्सृज्य त्यक्त्वा गुस्तया भारतया
 अधःस्थं अधःस्थितं अन्तिमं शेषाचलं आदराच्छ्रितोऽसि । एतत्तोलनादिकं जगतः

प्रपञ्चस्य ज्ञापयितुं तथैव जनानामिदानीन्तनानामपि ज्ञापयितुं तौ परमपदवेङ्कटाचलौ
सदा तथैव ऊर्ध्वाधस्स्थितिप्रकारेणैव निघत्से किं न्यस्यसि किम् ॥ १६२ ॥

लक्ष्मीलक्ष्म महः परं दधदिदं हैमं विदोपप्रभैः

सद्रत्नैः सहितं तमःप्रतिभटं धामाचलात्मोत्तमम् ।

अत्यर्कानलदीप्रमक्षरपदं विष्णोरिति स्वच्छधी-

योगीङ्गीविपयं(यः?) स्वमित्यनुदिनं वक्तीव वीनां रवैः ॥ १६३ ॥

नराणां प्राकृतानां अवज्ञानचक्षुषां सुवर्णगिरिरिव भातीत्याह लक्ष्मीति ॥
लक्ष्मीः श्रीःलक्ष्म चिह्नं यस्य तत् । परमुक्कृतं इदं प्रत्यक्षतया दृश्यमानं भगवदात्मकं
तेजः दधत् हैमं सुवर्णविकारं (புரணம்மலைமலம்) इत्युक्तेः । विगतः दोषः
लासादिदोषः यस्याः सा विदोषा प्रभाय(ये)[पां] तानि प्राकृतदोषरहितानि च तैः ।
सन्ति प्रशस्तानि च तानि रत्नानि च सद्रत्नानि तैः सत्पुरुषश्रेष्ठैश्च सहितं युक्तं अत
एव तमसस्तिमिरस्य प्रतिभटं तमोगुणस्य दूरं च अप्राकृतत्वादिति भावः । अचलः
नाशरहितः आत्मा स्वरूपं यस्य सः । चल(?)रहितं च अत एव उत्तमं श्रेष्ठं इदं
धाम दरीदृश्यमानं वेङ्कटाचलरूपं स्थानं अर्कानलावतिक्रान्तोऽत्यर्कानलः दीप्रः
प्रकाशो' यस्य तत् अत्यर्कानलदीप्रमित्यादि । स्वच्छा परिशुद्धा भीर्बुद्धिर्दोषां ते च
ते योगीशाश्च योगिश्रेष्ठाः तेषां या गिरः वाचः तासां विपयं(-यमूतं) प्रतिपद्यं
विष्णोर्नारायणस्य अक्षरं नाशरहितं तच्च तत्पदमक्षरपदं वैकुण्ठः स्वमिति अहमेवेति
वीनां पक्षिणां रवैः ध्वनिभि वक्तीव व्यनक्तीवेत्यर्थः ॥ १६३ ॥

धाम्न्यस्मिन् बहुलक्षपापि विलसद्भूमृन्महाराजते

स्रग्लग्नभ्रमरालिधीदत्तनुभातिश्यामहाराज ते ।

प्राकारे स्फुरितैर्विमानमणिराङ्भासामहा राजते

जालैर्ध्वान्तहरैःकृतप्रियलसत्कोकीमहा राजते ॥ १६४ ॥

त्वत्सम्बन्धवशादस्मिन् सर्वं राजत इत्याह— धाम्नीति ॥ सजि त्वक्षु जल-
 (त्वदुरस्थल)स्थितपुष्पमालिकायां लम्बा सक्ता भ्रमराणां मधुप्रतानां पङ्क्तिः समूह
 इति धिय बुद्धि ददातीति तथोक्तः, तनोः शरीरस्य भा० कान्तिस्तया अतिश्याम.
 अत्यन्तनील. हारश्च(-र.) त्वदुर.स्थहारः यस्य तस्येति सम्बुद्धिः । सख्यभ्रमरालि-
 धीदतनुभातिश्यामहार अ अजेति पदविभागः । हे अज नित्य हे अ विष्णो ।
 अकारो विष्णुवाचक. । महाश्वासौ राजा च महाराज. । राजाह.सखिभ्यष्टच् ।
 भ्रृतां पर्वताना महाराजस्य भावः भ्रृन्महाराजता । विलसन्ती प्रकाशमाना
 भ्रृन्महाराजता यस्मिन् तस्मिन् विलसद्भ्रृन्महाराजते पर्वतराजत्वाश्रये अस्मिन् ते
 तव धाम्नि वेङ्गटाचले बहुलक्षणा कृष्णपक्षरात्रिरपि राजते रजतविकारे प्राकारे वप्रे
 स्फुरितैः स्फुरद्भिः कर्तारि क्त. । ध्वान्तहरैः विमानमणिराड्भासा विमानस्थित-
 मणीश्रेष्ठानां कान्तीना जालै समूहैः अह(ह.) सत्(ती) दिवाहृपा सती कृतः प्रियै
 भर्तृभिः लसन्तीना मिलन्तीना कोकीना कोकप्रियाणा मह उत्सव 'मह उद्धव
 उत्सव' इत्यमर. । यया सा कृतप्रियलसत्कोकीमहा सती राजते प्रकाशते ॥ १३४ ॥

त्यक्तवा स्वार्थगण परार्थघटकः सत्पूरुषः कीर्तितः

वात्सल्यादिभवद्गुणातिमहसे सोढ्वापि दुःखत्रजम् ।

दोषानेव सदा करोपि सुखद पुण्य न किञ्चित्कचित्

तस्मात्सत्पुरुष भवद्वितपरं लक्ष्मीश रक्षस्व माम् ॥ १६५ ॥

अहं दोषानेव सदा करोमि । 'एते सत्पुरुषा' १ इति न्यायमाश्रित्य त्वं
 त्वदुपकारक मा रक्षेत्याह—त्यक्तवेति ॥ हे लक्ष्मीश श्रीश 'एते सत्पुरुषा'
 इत्यादिप्रकारेण परार्थस्य परप्रयोजनस्य घटक घटनशील सश्वासौ पूरुषश्च सत्पूरुष ।
 योग्यस्य स्वार्थस्य स्वप्रयोजनस्य गण समूह त्यक्तवा । कीर्तित उक्त । दुःखत्रज
 दुःखसमूह । वात्सल्य आदिर्येषान्ते ते च ते भवद्गुणा भवदीयकल्याणगुणा
 तेषामतिमहसे अत्यन्तकीर्तये सोढ्वापि कृत्वापि(?) दोषानेव पापान्येव सदा

सर्वकालेऽपि करोमि । सुखदे' सुखप्रदं पुण्यं क्वचित् क्वचित्कालेऽपि न किञ्चि-
त्करोमीत्यर्थः । तस्मात् त्वत्कीर्तिवर्धकत्वात् सत्पुरुषं योम्यपुरुषं भवतः तव हितपरं
हितप्रधानं मां रक्षस्व रक्षणं कुरु ॥ १६५ ॥

कस्मैचिन्महते प्रसन्नमनसा भूवेन दत्तं वरं

ग्रामं तस्य सुतादयोऽप्यनधिका दासाश्च भूपाविदः ।

लोके भुञ्जत एव तद्वदहमप्यज्ञोऽपि तेऽज त्वया

पूर्वाचार्यवशीकृतं तव पदं भोक्ष्ये हि तदास्यतः ॥ १६६ ॥

पूर्वाचार्यवशीकरणान्नामवेत्याह—कस्मै चिदिति ॥ महते पूज्याय कस्मैचित्
पुरुषायेत्यर्थः । प्रसन्नमनसा निर्मलमनसा अनुग्रह[व]ितेत्यर्थः । भूवेन भूपालकेन
दत्तं समर्पितं वरं श्रेष्ठं ग्रामं तस्य विदुषः अनधिकाः अपण्डिता इत्यर्थः । मयं
राजानं न विदन्ति न जानन्तीति भूपाविदः । सुतादयः । आदिशब्देन पुत्रिकाश्च
दासाश्च सेवकाश्च लोके भुवने भुञ्जत एव अनुभवन्त्येव । तद्वत् पुलदासादिवत्
अहमज्ञोऽपि अजानन्नपि ते त्वां अजानन्नपीत्यर्थः । द्वितीयार्थे षष्ठी । हे अज
विष्णो त्वया पूर्वाचार्यैः भाष्यकारादिभिः वशीकृतं त(त्)द्वारेत्यर्थः । तव पदं
भोक्षं तेषां पूर्वाचार्याणां दास्यतः दास्यात् । तसिद्ध । भोक्ष्ये हि भोक्ष्यामि
हि ॥ १६६ ॥

श्रीश त्वन्निकटे पुरार्थितवन्ते मादृक्स्वकीयावली-

युक्तस्वस्य शठद्विपे करुणया त्वं नृत्फलं प्रादिशः ।

वहेकत्वनिरूपणोत्कचचना श्रीसक्तिरस्यादिमा

सिद्धोदकमिवैतदीयमवदन्मां कात्ति चित्ता मम ॥ १६७ ॥

मादृशानामपि न्वेन साकं मुक्तिप्रार्थने तदीयनृक्तिं दर्शयति—श्रीशेति ॥

हे श्रीश त्वन्निकटे त्वत्समीपे पुरा पूर्वसिद्ध काले मादृशाश्च ते स्वकीयाश्च दासाः

तेषा आवल्या पङ्क्त्या युक्तस्य स्वस्य शठद्विपे वेददेवर्तानिन्दरुद्विपे पराङ्कुशायेत्यर्थ ।
 त्व करुणया दयया तत्फल ससारनिवृत्तिरूपफलं प्रादिश । दत्तान् मिल ।
 अस्मिन्नर्थे तदीयमृक्तिं प्रमाणत्वेन दर्शयति बहिति । बहूनामनेकानामेकस्य
 एकाविनश्च भाग बहुत्वैकत्वं तच्च तच्चेत्यर्थ । द्वन्द्वान्ते श्रूयमाण भागशब्द
 प्रत्येकमभिसम्बध्यते । तस्य बहुत्वैकत्वनिरूपणे प्रतिपादने उक्ते उल्लुके वचने
 बहुवचनैकवचने यस्या सा । अस्य शठारे आदिमा प्रार्थना (७५५५ ६५५५)
 इत्यादिका^१ श्रीसूक्तिर्वाक्य एतस्य शठारेरिय एतत्सम्बन्धिन मा सिद्ध पक्ष
 उदर्क उत्तरकालीयफल इष्टप्राप्तिरूप यस्य त अवदत् उक्तवती । अत मम
 चिन्ता विचार कास्ति किमस्ति । किमपि नास्तीत्यर्थ । विस्तरस्तु व्याख्यानं
 द्रष्टव्य ॥ १६७ ॥

कूरेशः स्वपदाश्रिताय हि चतुर्ग्रामाय लब्धैर्नसे

त्वां तस्मिन् मिलसत्क्रुध समुदितक्षान्तिं निधाय स्वयम् ।

स्वस्मै दत्तमदापयत्फलमतः श्रीश त्वयार्योऽपि मे

पूर्णाघाय च दापयिष्यति फल स्वीयं ममत्वाश्रयः ॥ १६८ ॥

कूरेश स्वशिष्याय त्वया मोक्षफल यथा अदापयत् ममार्योऽपि तथा मद्य
 दापयिष्यतीत्याह—कूरेश इति ॥ कूरेश श्रीवक्ताङ्गमिश्र चत्वारो ग्रामा यस्य तस्मै
 अत एव^(१) लब्ध प्राप्त एन अपराधो यस्य तस्मै । स्वपदाश्रिताय स्वस्य
 कूरेशस्य पादपद्मयोरश्रिताय शिष्याय तस्मिन् चतुर्ग्रामाल्ये विलसन्ती प्रकाशमाना
 रुद् (क्रुत्) क्रोधो यस्य त त्वा समुदिता सम्यगुत्पन्ना क्षान्ति क्षमा यस्य त निधाय
 कृत्वा स्वस्मै कूरेशाख्याय दत्त भगवता दत्त मोक्षरूपफल स्वय साक्षात् अदापयत्
 दापितवान् । हे श्रीश अत आचार्यस्यैतादृशत्वात् मे मम आर्योऽपि आचार्योऽपि
 ममत्व मदीयाभिमान आश्रयो यस्य स सन् पूर्णानि अघानि पापानि यस्य तस्मै ।
 चोऽप्यर्थक । मे मद्य स्वय स्वकीय स्वस्मै त्वया दत्त फल मोक्षफल त्वया
 दापयिष्यति । अत कूरेशीयकथा गुरुपरम्परवैभवेऽनुसन्धेया ॥ १६८ ॥

का कर्मज्ञानभक्तिप्रपदनविरहात् पातकेभ्यश्च भीर्मे

स्वाङ्घ्रौ वद्वाञ्जलीनामभिनयति हरिर्जानुदग्धं भवाब्धिम् ।

उद्दिश्यैनं कदाचित्कथमपि च सकृत्कुलचिन्मेऽञ्जलिः स्या-

दार्योक्तोऽशक्तिबुद्धेरभिमतसुखकृच्छक्तलक्ष्यं परं हि ॥ १६९ ॥

असदाद्यशक्तविषये प्रपत्तिशास्त्रप्रवृत्तिरित्याह—का कर्मेति ॥ कर्म

यज्ञादिकं ज्ञानं आत्मज्ञानं भक्तिः अष्टाङ्गयोगि(योगात्मि)का प्रपदनं शरणागतिः
न्यासः पञ्चाङ्गसंयुत इत्युक्तेः । तेषां द्वन्द्वः । विरहात् अभावात् पातकेभ्यः
दुरितेभ्यः मे मम का भीः किं वा भयमित्यर्थः । स्वाङ्घ्रौ स्वकीयपादे
वद्वाञ्जलीनां निवद्वाञ्जलिपद्मानां हरिर्विष्णुः भवाब्धि संसारसमुद्रं जानुदग्धं जानुमाल-
प्रमाणं अभिनयति । दक्षिणवामहस्ताभ्यां सूचयतीत्यर्थः । मत्पादसेविनामित्यादि ।
एनं श्रीशमुद्दिश्य कदाचित् पूर्वकाले भविष्यत्काले वा कथमपि च यथाशास्त्रं
किञ्चन्यूनं वा सकृद्वा एकदावृत्तिर्वा (आवृतं वा) कुलचित्त भगवत्सन्निधावन्यत्र वा
त्वदङ्घ्रिमुद्दिश्य एकदा यामुनाचार्योक्तः अञ्जलिः स्यात् प्रयुक्तः स्यात् । न
विद्येते शक्तिबुद्धी सामर्थ्यमती यस्य तस्य मे मम । अथ प्रपत्तेर्भोक्षसाधनत्वात्
ना[लम्]ञ्जलिभ्रात्रेणेत्यत आह शक्तेति । परं प्रपत्त्यादिकं शक्तकृत्यं शक्तिमत्सुख-
कार्यं हि मादृशानां अञ्जलिरेव साधनमिति भावः । परं प्रपत्त्यादिशास्त्रं शक्तो
लक्ष्यं विषयो यस्य तत् ॥ १६९ ॥

मन्दो हन्त जनोऽनवद्यसुखदे सङ्कल्पमात्राद्बध्-

पुत्राद्यैहिकलोकदायिनि हरेर्नत्येकलभ्ये स्थिरे ।

हैमे धाम्नि नधीः क्षराल्पसुखदालभ्याधिकानर्थद-

स्त्रीहेमायतिकांक्षयात्र बहुधा नीचत्वनापद्यते ॥ १७० ॥

अनन्तफलदं त्वां हित्वा नीचत्वं प्राप्यत इत्याह—मन्द इति ॥ मन्दः
पेहिकः जनः अनवद्यं दोषरहितं सुखं सौख्यं ददातीति अनवद्यसुखदे, स

यदि भार्यया कामचार(?) इत्युक्तीत्या सङ्गल्पमालादिन्द्रामालादित्यर्थ । वधु
 भार्या पुत्रा आदिर्येषान्ते [वधु]पुत्राद्यैहिका ते च ते लोका जनाश्च तान् ददातीति
 दायिनि हरेर्विष्णो नत्येकलभ्ये नमस्कारैकलभ्ये स्थिरे शाश्वते हेमे सुवर्णनिकारे
 धाम्नि वैकुण्ठे । न विधने धीर्बुद्धिर्यस्य नधी नशब्देन समास । हन्तेति खेदे ।
 क्षरे नाशयुक्तेऽल्पसुखदे स्वल्पसुखदायिनि अलभ्ये लब्धुमशक्ये अधिकानर्थदे
 विपुलदु खदायिनि स्त्रीषु नारीषु हेमादौ सुवर्णादौ अतिकाक्षया अत्यन्तकाक्षया अल
 असिंलोके बहुधा अनेकप्रकारेण नीचत्व नैकृद्य आपद्यते प्राप्यते(?) ॥ १७० ॥

उत्प्लुत्य त्वरया सुशीलकरणो वैकुण्ठतोऽमुं श्रितः

चिह्नं भूधरनम्र(निम्र)ता क्नु गता सा ते त्वरा वश्यवे ।

दीनस्यात्ययिनोऽगतेर्मम पुरो न प्रादुरासीः कुतः :

श्रीभृङ्गोऽकुगुणस्तवापि किमभृद्वीमान्धमस्यैनसा ॥ १७१ ॥

पापात्मनो मम कुतो वा न प्रादुरासी । लोकगुणस्तवापि अभृद्वेत्याह—
 उदिति ॥ सु शोभने शीलकरणे सद्वृत्तव्यापारौ यस्य स । वैकुण्ठत वैकुण्ठ-
 लोकात् अमु वेङ्कटाचल श्रित आश्रित । मादृशरक्षणार्थमिति भाव । त्वरया
 शैघ्र्येण उत्प्लुत्य आगमने चिह्नं लक्षण भूधरस्य पर्वतस्य निम्रता निम्रत्वम् । क नु
 कुत वा गता ते तव सा त्वरा । वश्य विगंस्त्वान् यस्य तस्य सम्बुद्धि ।
 दीनस्य दैन्यविशिष्टस्य अत्ययिन अत्यन्तपापनिशिष्टस्य अगते गत्यन्तरशून्यस्य मम
 पुरे अग्रे कुत कस्माद्वा हेतो न प्रादुरासी प्रादुर्भूतो न भवसि । हे श्रीभृत्
 लक्ष्मीभृत् लोकगुण प्रपञ्चधर्म धीमान्ध बुद्धिमान्ध तवापि भवतोऽपि अस्य मम
 एनसा पापाद्धेतो अभूत्किम् । नोचेत्कथं न प्रादुर्भाव इति भाव ॥ १७१ ॥

भक्तयज्ञं किमिति(मुत) प्रपत्तिमिलितो हेत्वन्तरं वा फलं

हेतुर्नान्यफलस्य कृत्स्नमपि नो किञ्चित्चयैवाजलिम् ।

त्वत्पादेऽरचयं कथञ्चिदव वा मा वाऽघमग्रं तु मां

कुर्वस्यानमतश्चिनत्सि तु करं दीनः करोमीश किम् ॥ १७२ ॥

दीनस्य ममारक्षणे किं करोमीत्याह—भक्त्यज्ञमिति ॥ अज्ञलिः भक्तेः
 अहं किम् । प्रपत्तिमिलितः प्रपत्त्या युक्तः किम् । हेत्वन्तरं वा प्रपत्त्यादिवद्हेत्वन्तरं
 वा । फलं वा त्वत्कैङ्कर्यरूपफले अन्तर्भूतो वा । अन्यफलस्य मोक्षव्यतिरिक्तफलस्य
 हेतुर्वा कारणं वा । कृत्स्नमपि पूर्वोक्तं भक्त्यादि समस्तमपि नो वा न युक्तं वा ।
 किमपि तत्सर्वं न जानामि । परन्तु त्वयैव साधनेन त्वत्पादे त्वत्पादपद्मे अज्ञलिं
 अरचयं रचितवानसि । अहमिति शेषः । अज्ञलिः परमा मुद्रेत्युक्तेः ।
 कथञ्चित् अतिप्रयासेन अधममं^१ पापममं मां अत्र वा रक्ष वा । मा वा मा रक्ष
 वा । हे ईश वेङ्कटाचलपते आ समन्तात् नमस्कारं कुर्वतो मम करं हस्तं छिनत्सि
 तु छिनत्सि चेत् तुश्चेदर्थः । अव्ययत्वात् । दीनः अहं किं करोमि । किमपि
 न करोमीत्यर्थः ॥ १७२ ॥

विलोक्य मम देशिकं धरभवत्पदैकाश्रयं

अकिञ्चनमसद्गतिं बहुलपापमग्नाशयम् ।

त्वदङ्घ्रिशरणागतिं कथमपीरयन्तं जडं

न वीक्ष्य मम दुष्टतां स्वकृतवित्त्वमेवाव माम् ॥ १७३ ॥

मदार्यसम्बन्धं विलोक्य त्वमेवावेत्याह—विलोक्येति ॥ वरः श्रेष्ठः स चासौ

भवांश्च तस्य पदं पादपद्मं एको मुख्य आश्रयो यस्य तं मम देशिकं आचार्यं
 विलोक्य दृष्ट्वा अकिञ्चनं दरिद्रं असती अविद्यमाना गतिर्यस्य तं बहुलेषु अनेकेषु
 पापेषु दुरितेषु मग्नः लीनः आशयः । अभिप्रायो यस्य तं त्वदङ्घ्रिशरणागतिं
 त्वदीयपादपद्मशरणागतिं कथमपि अतिप्रयासेन ईरयन्तं भापमाणं जडं मन्दं स्वेन
 त्वया कृतं करणकलेवरादिकं वेत्तीति जानातीति सन् त्वमेव भवानेव मम दुष्टतां
 दौष्ट्यं न वीक्ष्य अदृष्ट्वा मां अत्र रक्ष ॥ १७३ ॥

दुःखं मां शरणागतं भजति चेत्क्रन्दामि तद्दर्शिनः

तत्र स्याद्यदि ते दयाविरहितः स्यास्तद्भवेत् ते यदि ।

१. 'बुद्धेय' इति पदद्वयं न व्याख्यातम् । 'अस्य मम' इति योजने नास्ति
 हेतुः । 'कुरु' इति त्वन्बन्धं तिष्ठति । 'मा अत्र वा । मा वा । अधममं अत्र वा' इत्यन्वयः ।

- निर्दोषो न भवेद्विधा श्रुतिशतोत्सादस्तथान्यश्रुतेः

सिध्येन्नैव किमप्यतः परममुं रक्षाखिलाद्यत्रजात् ॥ १७४ ॥

दुःखत्रजान्मां रक्षेत्याह—दुःखमिति ॥ शरणागतं शरणागतिनिष्ठं मां दुःखं भजति चेत् प्राप्नोति चेत् क्रन्दामि आक्रोशामि । तद्दर्शिनः मत्क्रन्दनदर्शिनस्ते तत् दुःखं न स्याद्यदि न भवेद्यदि दयया कृपया वर्जितः विरहितः स्याः भवेः । ते तव तत् दया (दुःखं) भवेद्यदि स्याद्यदि निर्दोषः दोषरहितः न भवेद्यदि (न भवेः) । द्विधा [‘दयारहितत्वे’] निर्दोषत्वरहितत्वे[च] श्रुतिशतस्य दयालुत्व[‘निर्दोषत्व’]प्रतिपादकश्रुतेः उत्सादः निरर्थकत्वं स्यात् । तथा तेनैव प्रकारेण अन्यश्रुतेः कारणत्वादिश्रुतेरपि किमपि किञ्चिदपि नैव सिध्येत् । अतः त्वद्विषयकप्रमाणाभावापत्त्याः अखिलानां समस्तानां अधानां पापानां व्रजात् समूहात् अमुं मां एतादृशं मां रक्ष रक्षां कुरु ॥ १७४ ॥

वाचामगोचरमनन्तमनन्यनिष्ठं

श्रुत्यादिसिद्धमनिशं गुणमण्डलं ते ।

आच्छाद्यपूर्वमिदमेव ममापि चित्रं

अस्यैकदैव हि विरुद्धभयाभये स्तः ॥ १७५ ॥

मद्दोषदर्शनाद्भयं त्वद्गुणदर्शनादभयं भवतीत्याह—वाचामिति ॥ वाचां वेदवाचां अगोचरं अविषयं अनन्तं असंख्यं अन्येषु ब्रह्मरुद्रादिषु निष्ठं न भवतीत्यनन्यनिष्ठम् । श्रुत्यादिषु वेदादिषु सिद्धं निष्ठमित्यर्थः । ते भवतः गुणमण्डलं वात्सल्यादिगुण-समूह एव मम दासस्य अपूर्वं पूर्वं कदाप्यजातं अकारपूर्वकं च अगुणमण्डलं दोष-समूहं आच्छादि^१ पिहितवानित्यर्थः । इदं मे चित्रं आश्चर्यमित्यर्थः । अस्य मम विरुद्धे भयाभये एकदैव एककालवच्छेदेनैव स्तः । मद्दोषदर्शनात् त्वद्गुणदर्शनात् भयमभयं च भवतीत्यर्थः ॥ १७५ ॥

1. नात्र शब्दतोऽर्थतो वा किमपि साङ्गत्वं दृश्यते । ‘अस्ति ह्यपूर्वम्’ इति जादु-मूलपाठो भवेत् ।

कामादिदोषनिवहः परिवर्धते मे
जानन्नधीरपि सदा रचयाम्यघानि ।

दुस्सङ्गतौ रुचिरतोऽनुशयः कदापि

नोदेति हन्त कथमीदृगहं तरेयम् ॥ १७६ ॥

ज्ञानद्वैस्सङ्गं कुर्वतो मे कथं तरणमित्याह—कामादीति ॥ कामादीनां
दोषाणां पापानां निवहः समूहः मे मम परिवर्धते वृद्धिमेति । अहं सदा
सर्वकालेऽपि जानन्नपि ज्ञानवानपि [अधीरपि अज्ञानन्नपि] अघानि पापानि रचयामि
रचनां करोमि । दुस्सङ्गतौ दुष्टसंसेर्षे रुचिः । अतः अनुरागात् अनुशयः
पश्चात्तापः कदापि कचित्कालेऽपि नोदेति न जायते हन्तेति खेदे । इदम् ईदृशः
एवंविध इत्यर्थः । अहं कथं तरेयं केन प्रकारेण तरेयं न केनपीत्यर्थः ॥ १७६ ॥

रागं विवर्धय भवचरणारविन्दे

दोषेषु यत्नमनिशं विफलं कुरुष्व ।

बालाद्यवद्यपरिहारनयादयुक्तं

मा दर्शयार्जय सदा भवदीयसङ्गम् ॥ १७७ ॥

अतः भवदीयसङ्गं विवर्धयसि चेत् तरामीत्याह—रागमिति ॥ भवचरणार-
विन्दे भवदीयपादपङ्कजे रागं अनुरागं भक्तिमित्यर्थः । विवर्धय विशेषेण वृद्धिं
कुरु । दोषेषु पापेषु अनिशं सर्वदा, यत्नं प्रयत्नं विफलं व्यर्थं कुरुष्व कुरु ।
बालाद्यवद्यपरिहारनयात् बालादीनां शिक्षादीनां यद्वचनं दोषः तस्य परिहारन्यायात्
अयुक्तं अयुक्तकार्यं मा दर्शय न दर्शय । सदा सर्वकालेष्वपि भवदीयानां
श्रीमहाभागवतानां सङ्गं सहवासं दर्शयेत्यन्वयः ॥ १७७ ॥

हातुं नाथ नभोगतां धृपधरावास त्वमासीद्धनः

चिह्नं चामृतदत्वमाश्रयविनाभावासहाऽगात् तटित् ।

अस्थैर्ये विमनाश्च मात्वमिहते वक्षस्यलोलस्थितौ

लक्ष्म्यां श्रीश्रपलेति लोकवचनं विद्युन्मयत्वार्थकम् ॥ १७८ ॥

मेघस्त्वद्रूपेण तदिलक्ष्मीरूपेण जात इत्याह—हातुमिति ॥ हे वृषभरावास वेङ्कटाचलावास घनः मेघः नभोगतां नभश्चरत्वं भोगरहितत्वं च हातुं त्यक्तुं लद्रूपेण जातः । अस्मिन्नर्थे किं प्रमाणमित्याह चिह्नमिति । अमृतदत्तं जलं मोक्षं ददातीति अमृतदत्तं चिह्नं सूचकमित्यर्थः । आश्रयेण मेघेन विनाभावं विनात्वं न सहत इत्याश्रयविनाभावासहा अस्थैर्ये स्थैर्याभावे विमना विगतान्तःकरणा तदित् विद्युत् मात्वं लक्ष्मीत्वं अगम(गा)त् प्राप्त । इह अस्मिन् ते तत्र वक्षसि अलोला स्थिरा स्थितिः निवासो यस्यां तस्यां लक्ष्म्यां श्रीर्लक्ष्मीश्चपलेति चञ्चलेति लोकवचनं जनवाक्यं विद्युन्मयत्वार्थकं विद्युदभेदार्थकं न त्वस्थिरत्वार्थकम् । श्रीशब्दवाच्ययो रमासम्पत्त्योरभेदोपचारेणैवमुक्तम् ॥ १७८ ॥

कांश्चिद्रक्षसि मां कुतो न बहुना पापेन चेत्तत्कृतं

मन्दं मामनिवारयन् मयि वसन् दक्षः किलाकारयः ।

कूपान्तर्निपतन्तमर्भकमलं पश्यन्त्युपेक्षापरा

माताऽपातयदेव तत्त्वदुदितं पापं निवर्त्याव माम् ॥ १७९ ॥

कूपान्तर्निपतनन्यायेन मामवेत्याह—कांश्चिदिति ॥ कांश्चित्पापरहितान् पापहीनान् ज्ञानाधिकान् रक्षसि अवसि । मां कुतः कस्माद्धेतोर्न रक्षसि । बहुना विस्तारेण(?) पापेण दोषेण चेत् न रक्षसि चेत् रक्षां न करोषि चेत् तत्कृतं पाप-कारिणं मन्दं अज्ञं मां अनिवारयन् निवारणमकुर्वन् मयि वसन् अन्तर्यामितया वसन् दक्षः समर्थः त्वं अकारयः किल पापप्रयोजकः किल । अर्भकमातृन्यायेनावेत्याह कूपेति । कूपस्य उदपानस्य । 'उदपानं तु पुंसि वे' त्यमरः । [अन्तः] निपतन्तं नितरां पतमानं अर्भकं शिशुं अलम्बत्यन्तं पश्यन्ती दर्शयन्ती(?) अपेक्षापरा आशा-प्रधाना माता जननी अपातयदेव पतत्येव । तत् तस्मात्कारणात् त्वत् एव उदितं प्राप्तं पापं दुरितं निवर्त्य निरस्य मां अव रक्ष ॥ १७९ ॥

1. उपेक्षापरिति मूलनुरोधे कारयितृत्वेन पापहेतुत्वमात्रेऽय दृष्टान्त इति प्रतिभाति । अपातयदिति णिञधोऽपि तदा समन्वेति ।

अन्तःस्थो जगतां जनिस्थितिलयान् कुर्वन्नियन्ता स्वराद्

दुष्टघ्नो जननादिभाक् स्वमनसा श्रुत्यादिमानोऽप्यहम् । ५

न त्वं साक्ष्यवदः प्रमाणमशुभं वाचा किमेवंविधः

त्वं चेन्मामव पातकादकपटं त्वां निश्चिनोमीदृशम् ॥ १८० ॥

अन्तर्यामी त्वं मां निष्कपटं रक्षसि चेत्तवेदृशं निश्चिनोमीत्याह—अन्तःस्थ इति ॥ जगतां लोकानां अन्तःस्थः अन्तर्यामी सन् जनिर्जन्म स्थितिः संरक्षणं ल्यः संहारः तान् ब्रह्मविष्णुब्रह्मरूपेण कुर्वन् नियन्ता नियामकः स्वराद् स्वतन्त्रः दुष्टान् पापिनः हन्तीति दुष्टघ्नः स्वमनसा स्वेच्छया जननं जन्म भजतीति जननादिभाक् कर्मकृतजन्मरहित इत्यर्थः । श्रुत्यादिवेदादिर्मानं प्रमाणं यस्मिन् सोऽप्यहमेव त्वं न भवसि उभयोर्भेदात् । तथा साक्षी ब्रह्मादिः अवदः उभयोरभेद इति वक्ता न भवतीत्यर्थः । 'वदो वदावदो वक्ते' त्यमरः । प्रमाणं शुभदं अशुभदं वा(?) नावदः (अवदम् ।) वाचा वाङ्मतेण किं किं प्रयोजनम् । क्रिया केवलमित्युक्तेः । त्वमेव एवंविधः अन्तर्यामी चेत् पातकात् पापात् मां दासभूतं अथ रक्षेत्यर्थः । अकपटं कपटरहितं ईदृशं अन्तर्यामित्वविशिष्टं त्वां भवन्तं निश्चिनोमि निश्चयं करोमीत्यर्थः ॥ १८० ॥

कुर्वे दुःखकराण्यघानि मनसा कस्मादहं वासना-

मोहाद्यैरिति चेदमूनि किमु ते वश्यान्यवश्यानि वा ।

आद्ये तैस्त्वमकारयः स्वकरणैर्वश्यो न दण्ड्योऽस्म्यहं

पित्वाङ्गारचितस्वमातृनिधनः किं जामदग्न्योऽघभाक् ॥ १८१ ॥

जामदग्न्यदृष्टान्तेन अघाभावत्वमाह—कुर्वे इति ॥ अहं मनसा अन्तःकरणेन जानन्नपीत्यर्थः । दुःखकराणि दुःखप्रधाना(प्रदा)नि अघानि पापानि कस्मात् कस्माद्भेतोः कुर्वे करोमि । वासना अनादिकर्मवासना मोहः आसक्तिः आदिर्येषां तैः इति चेत् एवमुच्यते चेत् भवतः अमूनि वासनामोहादीनि वश्यानि स्वाधीनानि अवश्यानि वा

अस्वाधीनानि वा । आद्ये वासनावश्यत्वपक्षे स्वरुणैः स्वसाधनैः त्वं भवान्
 अकारयः कृतवान् । वश्यः [तव] स्वाधीनः अहं दण्ड्यः दण्डार्हो नास्मि । न
 भवामि । जमदग्रेरपत्यं जामदग्न्यः परशुरामः पिताज्ञया जनकाज्ञया रचितं कृतं
 स्वमातृनिधनं स्वजननीनिधनं यस्य सः अधभाक् किं पापभाक् किम् । पिताज्ञायाः
 पापत्वाभावादिति भावः ॥ १८२ ॥

अन्त्ये यद्यलयानि तानि न सुखं स्यात्कस्यचित्किं त्वया

क्षीयन्ते यदि जातुचित्कथमपि श्रीनाथ किं वा त्वया ।

त्वत्तश्चेत्तदवारकः शकनवान्नाकारयोऽयं कुतः

मचेत्किञ्चिदपेक्षसे न हि भवेः पूर्णस्ततो रक्ष माम् ॥ १८२ ॥

पूर्णत्वात्तव मां रक्षेत्याह—अन्त्य इति ॥ अन्त्ये अन्तकाले (अन्तिमपक्षे)
 [वासनादीनामवश्यत्वपक्ष इति यावत्] तानि वासनादीनि अल्यानि यदि नाश-
 रहितानि यदि कस्यचिदपि कस्यापीत्यर्थः दुःखदायकपापस्य सदा विद्यमानत्वादिति
 भावः । त्वया भवता किं किं प्रयोजनमित्यर्थः । "जातुचित्कदाचित् कथमपि अति-
 प्रयासेन क्षीयन्ते यदि क्षयं प्राप्नुवन्ति चेत् हे श्रीनाथ लक्ष्मीपते त्वया किं वा ।
 वासनाविनाशाच्चेत् [त्वया] किं फलमित्यर्थः । त्वत्तश्चेत् त्वत् एव तानि पापानि
 नश्यन्तीति चेत् तस्य वासनादेरनिवारकः अनिवर्तकः शकनवान् शक्तिमांस्त्वं कुतो
 वा हेतोः अयं पापं नाकारयः । अकारय एवेत्यर्थः । मत् मत्तः किञ्चित् कैङ्कर्यादिकं
 अपेक्षसे चेत् पूर्णो न भवसि न भवेः । ततस्तस्मात् मतोऽपेक्षाभावात् त्वमेव मां
 रक्ष रक्षणं कुरु ॥ १८२ ॥

निर्वीजं मम रक्षणे निखिलचिन्मुक्तिप्रसङ्गो यदि

स्यान्नौ का क्षतिरक्षरं तव पदं वर्धेत हीदंक्षयात् ।

लोकोऽयं सकलः सुखैकनिलयः स्याद्वा जनायं विना

लीला ते न घटेत् चेत्तव कृते दुःखेग्रदस्त्वं भवेः ॥ १८३ ॥

तर्हि लीलार्थं चेतव दुःखप्रदत्वं घटेतेत्याह—निर्वोजमिति ॥ निर्वोजं
निष्कारणं यथा तथा । कारणं भक्त्यादि । मम दासस्य रक्षणे निखिलानां समस्तानां
चितां जीवानां मुक्तिप्रसङ्गो यदि स्यात् सर्वमुक्तिः स्यादित्यर्थः । नौ उभयोश्च का
क्षतिः को नाशः । लीला चेन्नोकनाशः स्यादित्यत आह अक्षरमिति । इदंक्षयात्
जगन्नाशात् अक्षरं नाशरहितं तत्र पदं वैकुण्ठ इत्यर्थः । वर्धेत हि वृद्धिं प्राप्नोति
हि । अतो न क्षतिरिति भावः । सुखैकनिलयः सुखस्य मुख्यस्थानभूतः सकलः
समस्तः अयं लोकः स्यात् भवत्वित्यर्थः । ते तत्र जनाद्यं जनपापं विना लीला न
घटेत चेत् तत्र कृते त्वदर्थं त्वं दुःखप्रदः दुखदायकः भवेः स्याः । सर्वरक्षक-
श्रुतिविरोधः स्यादिति भावः ॥ १८३ ॥

स्वाज्ञाभेदानिजस्वहृत्यपदवीचारस्थितं(रं) प्रायशो

दण्डैरप्यनिवृत्तमेव निधनानर्हं स्वकीयं प्रभुः ।

स्वेच्छाचारनिरोधके दृढतरे धाम्नि स्वके पातय-

त्येवम्भूतममुं रमाधव कुतो मा पातयस्यक्षरे ॥ १८४ ॥

अक्षरे वैकुण्ठे कुतो मां न पातयसीत्याह—स्वेति ॥ [स्वशब्दः
प्रभुपरः । स्वाज्ञाया भेदः अतिलङ्घनम् । निजस्वहृतिः स्वद्रव्यापहारः । तावेव
अपदवी अमार्गः निषिद्धः पन्थाः । तत्र चारः सञ्चारः तस्मिन् स्थितं(रं) अचञ्चलतया
घर्तमानं दण्डैः तर्जनबन्धनताडनादिरूपाभिः शिक्षामिरपि अनिवृत्तमेव अमार्गाद-
परावृत्तं तदाचरणमेव पुनः पुनः कुर्वन्तमेव सन्तम् तथापि निधनानर्हं वधानर्हम्
स्वकीयं जनं प्रभुः स्वामी स्वेच्छाचारनिरोधके स्वेच्छान्दाचरणप्रतिबन्धके । अत्र
स्वशब्दः स्वकीयजनपरः । दृढतरे तेन भेतुं अपावरितुं वा यथा न शक्यं तथा
दृढे स्वके धाम्नि तदा तदा प्रत्यवेक्षणसौकर्यवति स्वनिवासस्थान एव प्रायशः पातयति
अनिच्छन्तमपि नीत्वा स्थापयति । “एवम्भूतं श्रुत्यादिरूपत्वदाज्ञौलङ्घनरूप-

1. इत आरभ्य इदं व्याख्यानं नास्ति । तस्माद् व्याख्यानान्तरं ययासम्भवमुपजीव्य
सम्पादकेनैव व्याख्यायते ।

स्वद्रव्यापहारापराधकारिणममुं मां हे रमाधव कुतोऽक्षरे श्रीवैकुण्ठे मा पातयसि न पातयसि” ॥ १८४ ॥]

बालं कर्मपिताप्यकार्यशतकं कृत्वाप्यदोषोऽवति

त्वं तातोऽनुपाधिः स्वराडशरणं दीनं जडं माममुम् ।

मर्यादामनवप्रमाणगदितामुत्सृज्य वा पासि चेत्

का ते हानिरनीदृशेषु भवतात् सा सर्वविच्छ्रीनिधे ॥ १८५ ॥

[ज्ञानाद्युपायहीनं न रक्षामीति मर्यादामुत्सृज्यापि मां पाहीत्याह—बालमिति ॥ हे सर्ववित् सर्वज्ञ श्रीनिधे श्रीनिवास कर्मपिता ‘कर्मणा पितृत्वं प्राप्तः’ अत एवौपाधिको लौकिकः पिताऽपि अकार्यशतकं अत्यन्तजुगुप्सितम् । निन्दायां कन् । कृत्वाऽपि अदोषः खन् बालं स्वपुत्रम् अवति ।

वृद्धौ च मातापितरौ साध्वी भार्या सुतः शिशुः ।

अप्यकार्याशतं कृत्वा भर्तव्या मनुरब्रवीत् ॥

इति हि सार्यते । अनुपाधिः निरूपाधिकः, तातः पिता स्वराट् स्वतन्त्रः त्वम् अशरणं दीनं जडममुं माम् । न नवं अनवम् पुरातनम् नित्यं प्रमाणं वेदः तत्र गदिताम् उक्ताम् मर्यादां ‘नान्यः पन्थाः’ इत्येवंरूपां मर्यादा व्यवस्थाम् उत्सृज्य त्यक्त्वाऽपि पासि रक्षसि चेत् का ते हानिः किमवद्यं तव स्यात् । मदाज्ञारूपं प्रमाणमप्रमाणं भवतीति इदमेवावद्यमिति चेत् अत्राह अनीदृशेष्विति । सा मर्यादा अनीदृशेषु अहं यथा सर्वात्मनाऽशक्तः तथा ये न भवन्ति तेषु भवतात् तद्विषया भवतु । तथा च नाप्रामाण्यमिति भावः ॥ १८५ ॥]

मर्यादामवधीर्यं चक्रमधरो विप्रात्मजानक्षरं

धामारोप्य पुनर्द्विजाय समदास्तस्मात्समानीय तान् ।

घण्टाकर्णमुखद्विपः समनयो मुक्तिं परां श्रीनिधे

सन्त्यन्यानि निर्देशनानि च शतं मय्येव सा पाल्यते ॥ १८६ ॥

[पूर्वं बहुधा त्वया मर्यादाऽतिलङ्घनं कृतम् । अतोऽभ्यस्तत्वादिदानीं तत्पुनरभवेत्याह—मर्यादामिति ॥ “ आयुधं न धरामीति मर्यादामवधीर्य भीष्मस्योपरि ” क्षेपणाय “ चक्रमधरः । प्रकृतिसम्बन्धरहितस्यैव वैकुण्ठप्राप्तिरिति मर्यादामवधीर्य विप्रात्मजान् वैकुण्ठमारोप्य, वैकुण्ठं प्रातस्य पुनरावृत्तिर्नास्तीति मर्यादामवधीर्य पुनः तस्मात् वैकुण्ठात् तान् समानीय समदाः ” सम्यक् यथा द्विजोऽतीव हृष्टोऽभूत् तथा अदाः । “ न भगवद्देषिणो मुक्तिरिति मर्यादामवधीर्य घण्टाकर्णादीन् शूलान् परां मुक्तिं समनयः । ” अन्यानि चोदाहरणानि शतं सन्ति । हे श्रीनिधे ‘ सा ज्ञानादिहीनस्य न मुक्तिरिति मर्यादा मध्येव पाल्यत ’ इति प्रह्लादाभा काकुः । ‘ मदेकवर्जं किमिदं व्रतं ते ’ ॥ १८६ ॥]

चेतोवाक्तनुकर्मभिः क्षरतमैः कालान्तरे कार्यकृत

कल्प्यं कर्तृगतं स्वतस्त्वकुशलं किञ्चित् गतं लाघवात् ।

विद्वत्कारकधर्मतां तदिह ते कोपो हि महोचरः

पापं मे त्वदनुग्रहेऽत्र परमे कुत्रैप तिष्ठेद्वरे ॥ १८७ ॥

[त्वय्यनुग्रहपरे सति निराश्रयत्वान्मदीये पापं स्वयं निवृत्तं भवतीत्याह—चेत इति ॥ मनोवाक्यरूपत्रिविधकरणकृतानि कर्माणि क्षरतमानि अत्यन्तन-धराणि क्षणप्रध्वंसीनि । तैः कालान्तरे कार्यकृतं दुःखजनकं किञ्चित् पापसङ्गं कर्तृ-गतं कल्पनीयम् उत्पद्यत इत्यङ्गीकर्तव्यम् । तत्तु कर्तरि कल्पितं स्वतः चेतनविशेष-सङ्कल्पं विना अकुशलं दुःखरामकत्वफलजनने असमर्थम् । अचेतनस्य स्वयं प्रवृत्त्यसम्भवात् । तदनुगुणः सङ्कल्पोऽपि कल्प्य इति चेत् कस्य । यदि कर्तु-र्जाक्स्य तन्न । तस्य अज्ञात्वेन नियतदेशकालज्ञानासम्भवात् । मम दुःखमिदानीं भवत्विति स्वेन स्वदुःखोत्पत्तिसङ्कल्पनस्यासम्भावितत्वाच्च । अथ विदुषः सर्वज्ञस्य कारकस्य कारयितुरीश्वरस्य तर्हि लाघवात् तस्य सङ्कल्पेनैव क्लृप्तेनालम् । किमपरेण कर्तृजीवगतेन अपूर्वारत्वेन पापेन । एवं च चेतआदिकर्मभिः कालान्तरभावि-फलानुगुणतया कर्तृगतत्वेन कल्प्यं किञ्चित् लाघवात् विद्वत्कारकधर्मतां गतम् ।

तत् तस्मात् इह लोके मे पापं मत्सम्बन्धिपापत्वेन अभिधीयमानः मद्गोचरः
 मद्भिषयस्ते कोपो हि कोप एव ; दुःखोत्पादनसङ्कल्पात्मको निग्रह एव । अत्र एवं
 सति अथ वा अत्र एतस्मिन् दीने मयि परमे त्वदनुग्रहे परममुखोत्पादनसङ्कल्पे
 सति एष मत्पापत्वेन त्वत्कोपत्वेन च व्यवहियमाणो निग्रहः युक्त तिष्ठेन् हे हरे ।
 स्वविरुद्धस्यानुग्रहस्य त्वयि श्रित्या त्वयि न स्वातुं शक्नोति । अन्यस्तु आश्रयो
 नैव तस्य कश्चिदस्ति । तस्मान्नष्ट एवेति ॥ १८७ ॥]

कस्मान्नावसि मां हरे मयि गुणो नास्तीति चेत् किं त्वया

दोषे सत्यवितुं यथा न निपुणो नैवं गुणे शिक्षितुम् ।

रक्षारक्षणयोर्गुणागुणगता स्यादक्षता तद्भव-

न्नाथत्वाय सदोपमस्तगुणमप्येतं प्रभो रक्ष माम् ॥ १८८ ॥

[सदोपोऽपि अगुणोऽपि अहं रक्ष्य इत्याह—कस्मादिति ॥ हे हरे मां
 कस्मात् हेतोः न रक्षसि । मयि गुणो नास्तीति हेतोश्चेत् त्वया किम् । न किमपि
 कार्यमित्यर्थः । इदमेवोपपाद्यते दोष इत्यादिना दक्षतेत्यन्तेन । दोषे सति
 रक्षितुं त्वं न निपुणः शक्तः । एवं गुणे सति शिक्षितुमपि त्वं न निपुणः ।
 इत्थमन्वयव्यतिरेकाभ्यां रक्षायां दक्षता सामर्थ्यं गुणगता भवति । अरक्षणदक्षता च
 अगुणं दोषं गता भवति । त्वयि तु न यत्किञ्चिद्दक्षतेति किं त्वयेति
 पूर्वोक्तमुपपादितम् । 'तथैवास्तु । मया किमपि मा भूत्' इति तु न वाच्यम् । त्वं
 हि सर्वस्य लोकस्य नाथः । निग्रहानुग्रहसामर्थ्यविरहे कथं नाथत्वं भवेत् ।
 तदाह तद्भवन्नाथत्वायेति । तत् यस्माद्गुणागुणयोरेव रक्षणारक्षणसमर्थत्वे भवतो
 नाथत्वमपेयात् तस्मात् कारणात् भवतो नाथत्वस्थित्यै दोषसहितमपि गुणरहितमपि
 एतं मां हे प्रभो रक्ष ॥ १८८ ॥]

वीक्ष्य श्रीद् प्रभुतां भयात्तव मुदे भ्रांत्या नु मुग्धं जनः

त्वामाहाखिलवेदिनं स्वमवति स्वार्थार्थमेव स्ववान् ।

स्वस्य स्वानवने क्षतिः स्वमवितुं स्वं नैव दक्षं त्विति

त्वं नो वेत्स्यथ वेत्सि चेत्कथममुं स्वामिन्न मां रक्षसि ॥ १८९ ॥

[मम अरक्षणे तव अज्ञत्वं भवेदित्याह—वीक्ष्येति ॥ हे श्रीट् लक्ष्मीश जनः मुग्धं मूढं—सुन्दरं च । 'मुग्धः सुन्दरमूढयोः' इति निघण्टु ।—त्वाम् तव प्रभुतां वीक्ष्य भयात् भयेन वा तव मुदे हर्षाय वा भ्रान्त्या नु यत्सर्वशः सर्वविदित्याद्यर्थवाददर्शनजभ्रमेण वा अखिलवेदिनं सर्वज्ञमाह ब्रवीति । वस्तुतस्त-
धान । कथम् । उच्यते । लोके स्वं स्वकीयं किमपि अस्यास्तीति स्ववान् पुरस्यः स्वार्थार्थमेव स्वप्रयोजनार्थमेव स्वं स्वकीयं वस्तु अवति रक्षति । स्वानवने स्वकीयस्य वस्तुनो रक्षणामावे स्वस्य आत्मनः प्रभोरेव क्षतिः, भोग्यवस्तुनाशेन भोगहानेः । न च स्वकीयं वस्तु स्वात्मानं स्वयमेव रक्षितुं समर्थमिति प्रभुणाऽरक्षितस्य तस्य नाशो भुवः । इत्येतत् त्वं नो वेत्सि न जानासि । कथं न जानामि । जानाम्येव इति चेदत्राह अथ वेत्सीति । अथ वेत्सि जानासि चेत् हे स्वामिन् कथं केन हेतुना अमुं स्वामिनस्ते स्वभूतं मां न रक्षसि । स्वभूतस्य मम स्वामिना त्वया कर्तव्यस्य रक्षणस्य विरहे तव तदज्ञानातिरिक्तं कारणान्तरं नोपलभ्यते । तस्मात् त्वमज्ञ एवेति ॥ १८९ ॥]

नाम्बामम्बेति तातेत्यपितरमपि किं वक्ष्यसीशोऽपि याचनां

दौत्यं वा सारथित्वं गिरिधृतिमवनेरुद्धृतिं वा वनान्ते ।

सञ्चारं दैत्यरक्षोबहुविधनिधनं दावपानं दयालो

मद्रक्षार्थं [करिष्यस्यजित व्रत कुतो 'मुग्धवत्तिष्ठसि त्वम्'] ॥ १९० ॥

[पूर्वमन्येषां रक्षणे त्वया बहु क्लिष्टम् । न च तावान् क्लेशो मद्रक्षण-
श्रुतेऽनुभाव्य इत्याह—नाम्बामिति ॥ "मद्रक्षार्थं मम रक्षणार्थम् नाम्बां नशब्देन
समासः । अमातरं क्लियम् 'अन्व' नातः इति" किं वक्ष्यसि । "अपितरं
फञ्चन तात पितः इत्यपि किं वक्ष्यसि । मद्रक्षार्थं अमररक्षार्थमिव किमघतारान्

करिष्यमीत्यर्थः” । ईशः सर्वेश्वरोऽपि सन् याचनां बलिसक्ताश्च इव किं करिष्यसि ।
 एव पाण्डवानामिव दौत्यं वा सारथित्वं वा पर्वतोद्धरणं वा भृग्युद्धारं वा अरष्य-
 सञ्चारं वा अमुराणां राक्षसानां च बहुविधां हिंसां वा दावानलपानं वा किं
 करिष्यसि । हे दयालो हे अजित कुतो मुग्धवत् अज्ञातकर्तव्य इव कर्तव्यगौरव-
 चिन्ताकुल इव च त्वं तिष्ठसि तूर्णां वर्तसे । ‘अस्य दोषान् क्षमिष्य’ इति
 सङ्कल्पमात्रेण भवतीति हि मद्रक्षणमतिमुक्तरमिति ॥ १९० ॥]

इति श्लोकरनिमान् सप्त धीनिवासगुणामरे ।

श्रीशैलन्तातगाचार्यो व्याख्यया समयोजयत् ॥

इति धीनिवासगुणावरः

(यावदुपलब्धः) ।

श्री श्रीनिवासपरमहर्षणे नमः

श्री श्रीनिवासस्तवः ।

आलेय श्रीवेङ्कटान्वरिणः कृतौ

श्रवणानन्दे

प्रथमशतकम्

आचक्रायुधमा च मामकगुरोराचार्यवर्गं भजे

यस्यान्तर्निगमान्तदेशिक्यतिश्रेष्ठौ मुनिर्यामुनः ।

रामस्तामरसेक्षणः स च मुनिर्नाथः शठारातिरि-

त्यन्तरसन्तमसच्छिदः श्रुतिदशामग्रेसरा जाग्रति ॥ श्रीः ॥

या कल्याणनिधिर्नजन्ति शरणं यामेव धीमेदुरा

यक्षेयन्ति ययेक्षिता भुवि जना यस्यै हरिस्तिष्ठते ।

यस्या जातमिदं वदन्ति भुवनं यस्याः सदस्याः सुरा

यस्यामायतते शिवं^१ भगवत्स्तामिन्दिरां चिन्तये ॥ २ ॥

भाकानोकहर्गवेचवेणचणैर^२श्रान्ताविंश्राप्तैर्न^३-

र्नानाकाङ्क्षितसंविधाननिपुणे नारायणे जाग्रति ।

कष्टं कष्टमुपेत्य दुष्टं^४दुष्टपतिद्वारक्षमां^५ रक्ष मा-

मित्याक्रन्दवृत्तां वृथैव दिवसान्येतानि यातानि नः ॥ ३ ॥

१. पाठान्तरम्—कृपा । २. —चणे क्ष— । ३. —ने । ४. —पतीन्
क्ष रक्ष मां ।

तूर्णं दुर्नरपालवर्णनमहादुर्नाटकोपक्रमं

दोषं शोषयितुं घृषाचल्पते तोषं च नेतुं सतः ।

अत्रामुत्र च लब्धुमग्र्यमुमनोलभ्यानि^१ भाग्यान्यमी

पद्माकान्त तव स्तवे भवदवैरार्ताः प्रवर्तामहे ॥ ४ ॥

वाचा वाञ्छति यत्तव स्तवमिह प्रहापि^२ जिह्वा चिरा-

दाराध्यामि भवन्तमित्यपदिशंस्तेनापराध्यामि ते ।

यद्वाऽसावतित्राल्वागिति कृषाव्याजाय ते जायते

सन्दत्ते^३ शिशुकैः शुक्रैश्च कलितो वर्णोऽपि कर्णोत्सवम् ॥ ५ ॥

मालीमस्यमवापिता घन्तमः प्रायैर्मुरारे चिरा-

दिङ्गलैरिव जङ्गमाधमगुणाभासैरियं भारती ।

तत्तादृग्भिरशङ्क^४ शङ्करशिरःकम्पस्य सम्पादकै-

र्गम्भीरैरेवदायते तव गुणैर्गाङ्गैस्तरङ्गैरिव ॥ ६ ॥

जम्भालम्भनचित्तकम्पनमहाकुम्भाभवक्षोजभृ-

द्रम्भाधामरशम्भलीदृढपरीरम्भादिकं भावुकम् ।

शम्पालोलमवेक्ष्य मुह्यतु^५ जनः कि पामरेणामुना

त्वं पादाम्बुजचुम्बनं भगवतः सम्पादयेथा मनः ॥ ७ ॥

वेदैर्वक्तुमजादयो गुणगणान् विश्वेश ते नेशते

स्त्रोतुं तान् मितया गिरा व्यवसितो हास्याय हा स्यादयम् ।

सिन्धुं राघवसेतुनाऽपि तरितुं तं सर्वतो दुश्शकं

को वा लङ्घयितुं व्यवस्यति कुशस्तम्बेन कुम्भेन वा ॥ ८ ॥

1. —धोग्यानि । 2. —इहावहववापि । 3. सन्धत्ते । 4. आमिह ।
टिप्पणी—अवदायते दैप शोधने कर्मणि । 'अवापिताम् इमा भारतीम् अवदायते' इति पाठो
दृश्यते । तत्र 'अवदायते' इति शुक्लम् । 5. मुह्यतु ।

मुग्धे वाणि नृणां गुणाः कतिपये मिथ्या निबद्धा इति

प्रोत्सिक्ता भगवद्गुणानुकथनारम्भाय किं जृम्भसे ।

आकृष्टाः कतिचिद् वनेषु हरिणा इत्याजिहार्पामहो ॥ १० ॥

लुब्धो लब्धमदो विधास्यति विधोरङ्गे^१ कुरङ्गेऽपि कः^२ ॥ १० ॥

त्वत्कल्याणगुणामृतार्णवमुधालेशोऽपि लीढो भवं

हन्तीति स्तवविस्तरेष्वमदुता नातीव दोषाय नः ।

आपाताश्रव एव जद्गुदुहितर्यहाय शुष्यै भवेत्

तस्या नेतरगाधवारिषु तल्लस्पर्शोऽपि नापेक्षितः ॥ १० ॥

सन्दर्भे मम नाऽस्तु सुन्दरतया सन्तोषसान्द्रो बुधः

किन्तु त्वद्गुणलेशपेशक्तया सन्तुष्यतु श्रीपते ।

राजानो मणिपेटिकामवहिता रक्षन्ति यत् तत्र नो

पेटीसौष्ठवमेव हेतुरपि तु ख्यातं मणेरौखम् ॥ ११ ॥

नाद्यं भूतमहो ब्रह्मि शिरसा त्वत्पादजातं न च

द्वैतीयीकमथ त्वद्वीक्षणभुवः शौरे तृतीयस्य वा ।

अन्ते नावसमप्यवाप्य जननं तुर्यात् न वा पञ्चमे

किञ्चाहं चरतां गुरुत्वादपि ते स्तोत्रे प्रवर्ते कथम् ॥ १२ ॥

1. 2. आद्यं—पञ्चसु महाभूतेषु प्रथमं पृथिवी । त्वत्पादजातमित्यत्राश्रयन्वेतुं योग्यम् । पदभ्यां भूमिरिति श्रुतेः । नाहमादिशेष इत्युक्तं भवति । द्वितीयं भूतं जलम् । इह गङ्गाह्वयम् । न च शिरसा ब्रह्मि । न सर्वत्र शिवोऽस्मीति । तुर्याद् भूताद् वायोर्जननवाप्य त्वद्वीक्षणभुवः तृतीयस्य भूतस्य तेजसः 'चक्षोः सूर्यो अजायत' इत्याम्नातस्य सूर्यस्य अन्ते नावसं अन्तेवासी शिष्यः नाभवम् । नाहं नवव्याकरणविद्वद्भैमानिति । न वा पञ्चमे भूते गगने चरतां देवतां युधः शृङ्खलिरस्मि । तदपि कथं स्तोत्रे प्रवर्ते ।

ओङ्कारस्य रहस्यमित्यज इति ब्रह्मेति सर्वात्मना-

मात्मेति प्रकृतेः परः पुरुष इत्याद्यः स्वयम्भूरिति ।

वेदान्तैरवबोधिताय भगवन् विश्वैरुजीवातवे

बोधानन्दमयाय सिन्धुदुहितुर्नाथाय तुभ्यं नमः ॥ १३ ॥

यच्चक्षुर्जगतां तदेव निगमास्त्वचक्षुराचक्षते

लक्ष्मीनाथ तथापि दृश्यमितरादृश्यः स्वयं पश्यसि ।

अप्येतच्छ्रमन्युपावरुजनिस्थानं सदा नः पुन-

र्वेक्तुं देव तव प्रसादशिशिरं हर्षं दृशोर्वर्षति ॥ १४ ॥

तज्जगद्गुणारसैरविरलैस्त्वन्मानसं शीतलं

तापानां लितयं हरेदिति हरे धैर्यं ममोदञ्चति ।

तज्जन्मा विवृणोति शीतकिरणस्तच्छैत्यमस्युज्ज्वलं

लिङ्गं कार्यगुणं हि कारणगुणे शंसन्ति निस्संशयम् ॥ १५ ॥

15. कार्यगुणं कारणगुणविषये निस्संशयं लिङ्गं शंसन्ति इदन्ति अमिज्ञाः । 'कार्यगुणा हि कारणगुणम्' इत्यपि पाठः । तत्र लिङ्गभूता कार्यगुणा कारणगुणं निस्संशयं बोधयन्तीति योजना ।

नित्याय स्वतनुस्थवारिधिवरापत्याय मृत्युञ्जय-

स्तुत्याय क्षपितप्रणम्रजनदौर्गत्याय सत्यात्मने ।

इच्छानिर्मितविश्वजन्यवनसहाराय निश्श्रेयस-

द्वाराय स्थिरसम्भदे नम इदं नारायणायास्तु ते ॥ १६ ॥

दीनानां सुरधेनवे तनुभृतामन्तस्तमोभानवे

मायातूलकृशानवे कलयते मानक्षतिं दानवे ।

निर्धृताखिलकर्मणे विनमता नित्येन्दिरानर्मणे

तुभ्य निर्मलधर्मणे नम इदं कुर्मः परब्रह्मणे ॥ १७ ॥

पादाभोजमहं भजामि भवतो वेदाश्चलैरश्रितं

प्रख्यातत् किल पत्रगाचलपते यस्य प्रमावादसौ ।

सिद्धा मूर्ध्नि कणीश्वरस्य पृथिवी शर्वस्य चापो मुने-

रमिश्चाक्षपदस्त्रिवर्णजनुपां शुश्रूपकासिस्तथा ॥ १८ ॥

18. शर्वस्य मूर्ध्नि आपो गङ्गारूपाः । अक्षपादस्य गौतमस्य मुनेः अपिः तदुपलक्षितं गतिस्थम् । पत्नोति यावत् । अपिः सिद्ध इति योजना ।

मूर्तीनां तिसृणां परा तु कतमेत्यब्जाक्ष संशेरते

भ्रान्तिं यान्ति च देवतान्तरपरैर्ये वाङ्मयैस्तामसैः ।

यः पादाम्बु ददाति यस्तदुपसंगृह्णाति गृह्णाति वा

यश्चैतच्छिरसैव तेषु परमः को वेति पृच्छामि तान् ॥ १९ ॥

पर्यङ्कस्तव पङ्कजाक्ष गिरिजाप्राणेशितुर्भूषणं

चारु त्वच्चरणारविन्दसलिलं चूडापदे मालिका ।

मन्त्रो नित्यजपोचितो ननु भवन्नामैव तद्योषितः

पारम्ये भवतो मुकुन्द मुवि कः सन्देग्धि मन्देतरः ॥ २० ॥

नालीके जननं स्थितिं च भजतो नारायण ब्रह्मणः

स्थानेऽमृद् रज एव कारणगुणः कार्ये हि सूते गुणम् ।

ईशाने पुनरन्धकारिपदभाज्यहं^१ तमस्तत् किल

श्रीवासे त्वयि सारसत्वविभवः सञ्जाघटीति स्फुटम् ॥ २१ ॥

नागेन्द्राद्विविहार सारसवनस्तोमप्रकाशावहा

धीरोदारपदक्रमा मतिमताध्येया सुवर्णाकृतिः ।

पुष्यन्ती निजमौलिना सुमनसो ज्योतिष्मदङ्गोज्ज्वला

तद्येषा सुरपूज्य रज्यतितरां त्वय्येव लक्ष्मीरिव ॥ २२ ॥

नित्वापाकृतमीर्निरत्ययशुभाधारैर्दृतो वान्धवै

प्रौढाभस्त्रिधीरसन्नभजनस्थायी व्यथाभारहन् ।

सद्गोष्ठीषु सदा विभानमधिकं प्राप्तं श्रितस्त्वा हरे

तत्तुल्यस्त्वदनाश्रितश्च भगवन्नन्त्ये तु भग विदु ॥ २३ ॥

23 स्वामनाश्रितश्च त्वदाश्रिततुल्य । सर्वाभ्येतानि विशेषणानि तत्राप्यन्वीयन्त इति विशेषस्तु—अन्त्ये त्वदनाश्रित भग विनाश विदुरभिज्ञा इत्यापातार्थे । म भग्गर ग गगर विदु गृह्णाति । उक्तेषु विशेषणेषु यत्र यत्र भग्गर श्रूयते तत्रतत्र गगर घटयित्वा तस्मिन्नन्वेतव्यानीति परमार्थे । 'नित्वापाकृतमीर्निरत्ययशुभाधारैर्दृतो वान्धवै प्रौढाभ स्त्रिधीर असन्नभजनस्थायी व्यथाभारहन् सद्गोष्ठीषु सदा विगानमधिकं प्राप्त' इति ।

श्रेयस्तोयदसम्प्रदायरसिकच्छाय सहाय श्रिय-

श्रिन्तारत्नसपलवीक्षितलवश्चेक्रीयतामन्वहम् ।

यो विश्वेन च गात्रवान् हिमरचाऽप्युष्णाशुना नेत्रवान्

सुग्रीवेण च मिलवान् कुशलन्नरहादिभिः पुत्रवान् ॥ २४ ॥

पूर्वं त्वत्पदपासुना बलिरिपो पूता जलध्यद्गना

पुस साऽपि सुरापगा वितनुते पूतान् सुरापानपि ।

पत्नी योगिवरस्य सा सुरपगा प्राप्ता विशुद्धिं परा

तेनेत्यत्र न निस्मय स मम किं पाप न लोप नयेत् ॥ २५ ॥

नामाराध्य दुरत्यय रजयममी मायापयोधि तर-

न्वित्यालोच्य सहेन्द्रियैरिह वपुस्त्व चेतनेभ्योऽदिश ।

तेष्वेके तत एव दुष्कृतशत सञ्चिन्वते श्रीपते

क्लृप्ते तापशमाय विन्दति सरस्यन्धस्तु पातव्यथाम् ॥ २६ ॥

गोविन्देति कृपाकरेति कमलाकान्तेति कृष्णेति वा

काकुत्थेति रघूद्वहेति जलदश्यामेति रामेति वा ।

वैकुण्ठेत्यतिचण्डकण्टकवनीदावेति देवेति वा

शेषाद्रीश तवैव नाम कथयन् श्रेयो न विन्देत कः ॥ २७ ॥

कल्याणैकनिकेतनं तदनघं कालाम्बुदश्यामलं

चित्ते नृत्यतु शेषभूधरशिरोरत्नं चिरलं महः ।

यस्योरस्यनिशं सुता जलनिधेर्यस्यास्ति तन्मेखला

पार्थे यस्य पदे च तस्त्रियतमा यत् तत्र शेते स्वयम् ॥ २८ ॥

दूरादेव निरस्य दुष्टनृपतिद्वाराग्रनित्यस्थितिं

तारावल्लभदुर्लभप्रभमुखं धाराधरश्यामलम् ।

पारावारसुतासलं सुमनसानाराधयामः प्रभुं

घोरापारसमल्लदुष्कृतपरीहाराय नारायणम् ॥ २९ ॥

कीर्तिं नश्चिरवर्तिनी क्षितितले पुष्पातु कृष्णाम्बुदः

कश्चित् तापहरो गृहीतकमलः कल्लोलिनीवल्लभात् ।

धिन्वन् जीवनदानतो जगदिदं तन्वत्तदीनां श्रियं

प्राप्तः साधुकदम्बजृम्भणकरश्री(रःश्री)वेङ्कटकामधरम् ॥ ३० ॥

आस्तामष्टनवैर्दिनैरपयती प्रास्तापवर्गस्पृहा

वृष्णोन्तःपुरकेलिताण्डवविधौ तृष्णा कदुष्णाञ्जिता ।

दीक्षामाश्रितरक्षणे कृन्वतो मोक्षाय लक्ष्मीपतेः

साक्षदेव पदारविन्दविषयां प्रेक्षानपेक्षामहे ॥ ३१ ॥

कल्याणानि चिरं तरङ्गयतु नः कारुण्यकल्लोलिनी-

कान्तस्त्वान्तचरस्सतां सफलयन् काकौदरेन्द्राचलम् ।

१ 'भक्त्या चेतसि चिन्तयन् प्रतिदिनम् । २. कृष्णान्त...विधातृष्णानदीरा-

आमोदादमृतं ददाति विबुधनाताय जातादरो

गार्भार्यैकनिधिर्धनैरभिगतो यो जीवनप्रेप्सुभिः ॥ ३२ ॥

पुष्यारण्यमहीरुहैरविरले पुष्यासवैदग्धीतले

वान्नादिस्त्रज्जसेव्यमान'दिरवरे नगाधिपक्षमाधरे ।

आचिर्भूतसुपासितं मुनिजनैरप्राहृतं दैवतं

पद्माकान्तभुजान्तरं शुभपरीपाकाद्विलोकामहे ॥ ३३ ॥

अङ्घ्रिं जिघ्रति वेङ्कटाचल्पतेराख्य चोख्द्वयी-

मध्यास्ते रशनामथाटति कटीभासेवते नन्दकम् ।

वक्षःस्थां श्रयते श्रियं विहरते शङ्खे रथाङ्गे च घी-

रालीढे मुखचन्द्रमण्डलसुधां कोटीरमाटीकते ॥ ३४ ॥

ध्यातं योगकलाविलासरसिकैश्शीतं दयास्रोतसा

ख्यातं मौलिषु कृत्तिमेतरगिरां क्रीतं श्रिया विभ्रमैः ।

वेतण्डेन्द्रविषद्विमोचनचर्णं वातन्धयक्षमाधरे

जातं धाम निरामयं प्रशमयत्या' तङ्कजातं मम ॥ ३५ ॥

हेमाटोपविडम्बगात्रसुपमां वामालकां कामपि

प्रेमावेशवशेन वक्षसि वहन्वैमानिकेन्द्राञ्चितः ।

क्षेमाणि स्वयमातनोतु जगता कामाभिरामाकृति-

र्भूमा कोऽपि भुजङ्गभूधरशिरस्सीमातमालोपमः ॥ ३६ ॥

मातर्नातनवं तवाभिगमनं पश्चात्त्वदर्चाक्षमं

द्रव्यं नार्जयमाचरं न च ततः प्राज्यां त्वदिज्यामपि ।

त्वाध्यायं न च हर्षहितुमजपं नाध्यायमङ्घ्री च ते

तन्मे जन्म विपश्चितोऽपि विफलं शौरि तिरश्चामिव ॥ ३७ ॥

भोगीशानमहीधरेन्द्रमकुटीपाटीरवाटीचर-

द्विल्लोत्फुल्लसरोजपत्तनयनानैलैकपात्रायितः ।

नामीपद्मनिवासिधातृवदनप्रोद्यञ्जरद्धारती-

गानाकर्णनहृष्टकर्णयुगळः पायादपूर्वः प्रभुः ॥ ३८ ॥

३८. जरद्धारती वेदः ।

नाभेरेव बभूव यस्य गगनं नेत्रादसौ तन्मणिः

चित्तात्परिपन्थि धाम शिशिरं तच्छेखरः फाल्तः ।

प्राणात्तत्करकङ्कणाशनमदोमित्रं च वक्रादयं

शेषाद्वाववलोक्तो हरिरुरोन्मूपायितान्तःपुरः ॥ ३९ ॥

३९. नामेरिति । 'नाभ्या आसीदन्तारक्षम्, इति धुनिः । तन्मणिः गगनमणिः सूर्यः । चित्तात् मनसः तत्परिपन्थि शिशिरं धाम चन्द्रः । तच्छेखर, चन्द्रशेखरः शिवः । प्राणान् चन्द्रशेखरकरकङ्कणस्य सर्पस्य अशनं वायुः । 'प्राणाद्वायुरजायत' । अदोमित्रं अनुष्य वायोमित्रं वाग्निः वक्रात् ।

शौरि वाहनयाञ्चकथं शकुनिं मुक्त्वा गजाश्वदिकान्

सर्पे सविशसे कथं मणिभये तल्पेऽप्यनल्पे सति ।

विस्तीर्णाल्यहीनवत् सुबहुषु स्थानेषु सत्स्वप्नहो

पुत्रं नाभिचिले न्यथाः कथमिमां पत्नीं न वक्षस्वले ॥ ४० ॥

४०. विस्तीर्णः शाल्यैः हीना रहिता ये जनाः तद्वत् ।

अविस्तमधुपानक्षुभ्यदक्षिश्रुवाणा-

मवनिभृदधमानामास्यमालम्भरीणाम् ।

परुषत्तममपास्य प्रत्यहं नित्यहर्ष-

प्रदमिदभवलोके पद्मनाभाङ्घ्रिपद्मम् ॥ ४१ ॥

सकलकुशलद्रायी सर्वदेवातिशायी

प्रवलदुरितलाघवी भक्तचित्तानुसेवी ।

भवगहनविदारी पारिजातापहारी

फणिपतिगिरिवासी पातु पद्माविलसी ॥ ४० ॥

उत्तरदुरितैषध्वंसदक्षैः कटाक्षैः

उपचितकमलानमुत्पलद्रयामलानाम् ।

फणिगिरिनिलयानां भक्तदत्ताभयानां

दृढमतिरहमद्य स्तोममभ्येमि भामाम् ॥ ४३ ॥

प्रवलद्वनुजपात्नीप्राणसंहारकेली-

पटिमघटितकीर्तिर्भास्वदानन्दभूर्तिः ।

फणिगिरिगृहमेधी भक्तवाधानिरोधी

भवतु हृदि ममायं प्रास्तुवन्नागमा यम् ॥ ४४ ॥

कमलविमलशोभाविभ्रमादभ्रमान-

क्षपणनिपुणवक्त्रः कौणपानाममित्रः ।

उरसि सरसिजाक्षीमुद्रहन्निद्विदाद्वय-

करणचरणेणुः कोऽपि पायादपायात् ॥ ४५ ॥

विविधनिगमसारे विश्वरक्षैर्कूर्वीरे

वृषशिखरिविहारे वक्षसाऽऽश्लिष्टदारे ।

भगवति यदुर्वीरे भक्तबुद्धेरदूरे

भवतु चिरमुदारे भावना निर्विकारे ॥ ४६ ॥

अनिशमुरुभिरत्नामुत्त च क्लेशमूलैः

किमुदरभृतिकार्यैराप्रयाणादवार्यैः ।

सुखमनघमवाप्तुं सोऽहमम्भोदभासं

फणिपतिगिरिवासं भावये श्रीनिवासम् ॥ ४७ ॥

प्रतिकटकमदित्वा पार्थिवाग्ने नदित्वा

पटुचटुशतमुक्त्वा पातकान्येव कृत्वा ।

किमिह फलमवाप्तं केवलं कैटभारेः

सार चरणसरोजे सन्तराम्यन्तरात्मन् ॥ ४८ ॥

18. सारणस्य फलमाह सन्तरामोति । हे अन्तरात्मन् मनः, तथा सति भवाम्युर्धि सन्तरेयमिति ।

वशयति हृदयं मे वर्पति श्रीश हर्षं

जनयति परिशुद्धिं जायते मङ्गलाय ।

दमयति परितापं देव निर्हन्ति पापं

दरमपि विधुनीते दर्शनं तावकीनम् ॥ ४९ ॥

कदलितघनवर्गः क्रान्तिभिः पेशलानिः

कमलवननिवासाकान्तत्राहान्तरालः ।

पुरुष इह रथाङ्गी पूर्णिमाचन्द्रबिम्ब-

प्रतिभटवदनश्रीः प्रातरामास्तु चित्ते ॥ ५० ॥

सुरतरिवोदारो द्वारोपशोमिसुजान्तरः

मधुरक्लृणालोको लोकोपरक्षणदीक्षितः ।

अखिलसुमनःकोटीकोटीरचुम्बिपदाम्बुजः

फणिधरणिभृन्महो मल्लोचनामरणायते ॥ ५१ ॥

तमुपनिषदां सारं सारङ्गलाञ्छनलोचनं

प्रकटितकृपासारं सारम्भमाश्रितपालने ।

ल्यमिह स्या वारं' वारं नयन्तममुं द्विषां

घृपगिरिपतिं वारं वारं शुभाय विचिन्तये ॥ ५२ ॥

मुनिभिरनिशं घ्येया गेया सुरप्रमदाजनैः

वलभिदुपलच्छायादायाददीप्तिस्तत्तनुः ।

उरसि विहरज्जाया कायाधवाभयदायिनी

विहितदुरितापाया पायाद्वृषाचलदेवता ॥ ५३ ॥

53. कयाधो. हिरण्यवशिपुपत्न्या अर्थ कायाधव प्रह्लाद. ।

दुरितभरिते दुर्देहेऽस्मिन् दुरामयदृषिते

मम नवनवस्तर्पोत्कर्षो भवत्यनिवारितः ।

अमुमपनयन्नभोजश्रीकदम्बविडम्बके

तव हृतनमस्वेदे पादे रचि रचयेशितः ॥ ५४ ॥

अभिगतिमुखैरस्यामि श्रीनिवास न वासरान्

प्रशमित्तभयोद्वेगैर्योगैर्नयामि न यामिनीः ।

न च विरचये नाथ तुष्ट्यत्तमासि नमासि ते

तदपि भक्ता हा ! मे मुक्तिस्पृहाऽपि न हापिता ॥ ५५ ॥

दुरत्ययरुजातुरे दुरितधूसरे नश्वरे

हरे वत कलेवर मतिहरे कृतघ्नोदरे ।

स्पृहामिह विहाय ते सरति मानस मे यथा

तथा कुरु सुधाब्धिजासख द्यामविघ्नोदयाम् ॥ ५६ ॥

तम.प्रकररुद्धये तदनु सत्त्वसवृद्धये

विशुद्धमतिसिद्धये विमलनिवृत्तेर्लब्धये ।

भवन्तु मयि सन्ततं भगवतो वृषाद्विप्रभोः

प्रगेतनपयोस्हप्रतिभटाः कटाक्षच्छटाः ॥ ५७ ॥

प्रपन्नानां नानादुरितपरितापव्यतिकरं

निरूपाणा धानाप्रदमुनिधनेशीकृतिचणा ।

प्रविभ्राणाऽभ्राणामपि मदहरां दीप्तिमनघाम्

भृताशेषा शेषाचलशिखरमूषा विजयते ॥ ५८ ॥

मुदे वो देवोऽयं भवतु भुजगेन्द्राचलतटी-

कृताघासो वासोरुचिनिचयधृताचिररुचिः ।

गजादीनां दीनां शमयितुमवस्थां करुणया

निजग्राह ग्राहप्रभृतिरिपुवर्गं सपदि यः ॥ ५९ ॥

अभीष्टं वो दुग्धामखिलमिह गोपालतिलकः

पयोदश्यामाह्नः फणिधरणिमृतकाननचरः ।

अघा सं बद्धानामहह जरतीनामपि गवां

परीपोषं कुर्वन् रसममितमुत्पादयति यः ॥ ६० ॥

60. अघासं तृणरहितं बद्धानाम् । जरतीनां गवां प्रहीणवयसां धेनूनाम् । अघैः दोषैः

असम्बद्धानां सम्बन्धरहितानां चिरन्तनीनां शालां वेदानां च ।

नमस्तास्मै भस्मीकृतनरकवाणादिविबुध-

प्रतिद्वन्द्वश्रेणीविपतरुवनीकाय महते ।

हुतानां हव्यानां नियतमुपनोक्तेऽधिसवनं

प्रशस्ताराध्याय प्रचुररुचये नित्यशुचये ॥ ६१ ॥

61. नित्यशुचये । शुक्तिरेलापिरपि विवक्षितः । स नित्यः न प्रसिद्धाभिवदनिलः ।

विहारि जगद्भवस्थितिविलोपनैयातनां

धुनातु मिथुनं मिथस्तदप्रियोगि यत्रैरुकम् ।

वदन्ति वसुधाधरं पुनरचञ्चलभं बुधाः

परं नद्रसुधाधरं स्फुरति चञ्चलभं तथा ॥ ६२ ॥

शुचये रचये प्रणाममस्मै

प्रमवे सुप्रभवेपपेशलाय ।

हरये निरयेक्षणं क्षणं यं

विनता नो जनता कदाप्युपैति ॥ ६३ ॥

कलिकल्मषहारिनामधेयं

कलये तापसमानसावधेयम् ।

मदनस्पृहणीयरूपधेयं

तदनन्ताचलमौलिभागधेयम् ॥ ६४ ॥

तव सागरभूस्तु धर्मपत्नी

दिवसानामधिपो निवासवेदिः ।

शिवधातृमुखास्सुतास्त्वदन्यै-

रवधार्यो महिमा कथं त्वदीयः ॥ ६५ ॥

मधुरं विधुरग्यवक्त्रविम्बं

महित धाम हित मखाशनेभ्य ।

तदहं मदहन्तृ दानवानां

विदधे भीत्युदधे स्रवं गुणाढ्यम् ॥ ६६ ॥

नमतां ममतावलेपहन्त्रे

वरदाय स्फुरदायतेक्षणाय ।

करवै मुरवैरिणे प्रणामा-

नुरगोर्वीधरगो य एष भाति ॥ ६७ ॥

करुणावरुणालयं मुरारे

कमलाक्षं कमलाक्षमासमेतम् ।

भजते निजतेजसा जिताकं

विगतांहा जगतां धुरन्धरं त्वाम् ॥ ६८ ॥

अनन्तशैलेश तवामिधानं

क्षणं गृणन्तः प्रविशन्ति नाकम् ।

रमासख त्वद्विमुखाश्च मध्ये

रसज्ञतं हन्त तमेव यान्ति ॥ ६९ ॥

69. मध्ये रसज्ञतं रिकेण युक्तम् तमेव नास्मेव । नारकमिलर्थे ।

प्रसाधयेद् यां तपसा चिरेण

सुरान्तक¹श्चाव्यतरां गतिं ताम् ।

घृपाचलारण्यनिपादकानां

प्रसादलेशेन न साधयेत्किम् ॥ ७० ॥

ददासि दासप्रकराय राय-

स्तथाऽपि नाथ त्वमकम्पसम्पत् ।

श्रियो वियोगस्य कथा कथ स्या-

दहीनपृथ्वीभृदुपाश्रयस्य ॥ ७१ ॥

71. अहीनपृथ्वीभृत् अरुण्डभूमण्डलाधिपति सार्वभौम उपाश्रयो यस्य; अहीना सर्पाणां
इन श्रेष्ठः शेषः अहीनपृथ्वीभृत् शेषाद्रिः उपाश्रयो यस्य च ।

प्राप्तोदयो हि प्रथमाद्रिशृङ्गे

दोषावसाने हरिरेष दृश्यः ।

संशोषयन्मानसवृत्तिपङ्कं

प्रसन्नपङ्केऽहशोभनाभः ॥ ७२ ॥

72. प्रथमाद्रिः उदयपर्वतः पर्वतेषु प्रथमगणनीयो वैद्विद्रावलयश्च । रात्र्यवसाने दोषाणामवसाने च हरिः सूर्यः श्रीनिवासश्च । प्रसन्नैः विरसितैः पङ्केऽहैः शोभनाः श्लाघ्याः शोभाः किरणा यस्य । प्रसन्ना पङ्केऽहशोभा यस्मिन् तादृशी नाभिर्यस्य च ।

सा काऽपि राकाशशिदास्यदास्य-

मुद्रा समुद्रात्मजया जयाढ्या ।

शेषाद्रिभूषा जलदाविशेषा

पायादपायाद्दसतिः कृपायाः ॥ ७३ ॥

अन्यादृशी ताक्षर्यरथा सुधाब्धि-

कन्यापदन्यासविशेषधन्या ।

मूर्तिर्मदाति महनीयकीर्ति-

सुष्पातु कृष्णा चिनतेऽनुष्णा ॥ ७४ ॥

भवान् पुराणः पुरुषः प्रसिद्धो

वयोऽधिकं तावक्वाहमाहुः ।

कापि त्वरा ते करिराजगर्जा-

काले कथङ्कास्मभून्पुरारे ॥ ७५ ॥

नरे नरेऽहं धनचापलेन

नवं नवं व्यातनवं स्तवं यत् ।

ततस्ततं दोषमशेषमुच्चै-

स्तव स्तवः श्रीकमन च्छिनत्तु ॥ ७६ ॥

न मे मनो योपिदुरोजकुम्भे

न स्वीयडिम्भे न च शातकुम्भे ।

परं तु रन्तुः कमलालयायाः

पदारविन्दे रुचिमेव विन्दे^१ ॥ ७७ ॥

अभूरिवर्षोन्मुखमेघसुन्दरै-

रनाश्रितभ्रूवृषशैलकन्दरैः ।

अनिन्दिरामन्दिरसद्भुजान्तरै-

रलं वतान्धै^२ रिह देवतान्तरैः ॥ ७८ ॥

त्वदङ्घ्रिपद्मैकधना धनान्तरं

न कामयन्ते न च साधनान्तरम् ।

अनन्तशैलेश भवन्तमेव यत्

फणन्युपायं च फलं च पण्डिताः ॥ ७९ ॥

नल्लिन्नयन भागशैलवासिन्

मलिनहृदामपि कल्मषापहन्तः^३ ।

जननमरणरोगदुःखशान्त्यै

चरणयुगं शरणं वृणे त्वदीयम् ॥ ८० ॥

गोवर्धनोऽपि शिरसा विधृतः किमन्य-

घेन त्वयाधिजठरं सकलोऽपि लोकः ।

तस्मिन्निह त्वयि वृषाद्रिपतेऽहमात्म-

रक्षाभरं कृशतमो निदधामि दक्षे ॥ ८१ ॥

९१. किमन्यत् लोचान्तर्गततदेकदेशगोवर्धनादिवीर्तनं कुतः । सकलोऽपि लोकोऽधि-
जठरं विधृतो येन तस्मिन् ।

किं भो मनः कितवलम्पटशम्भलीनां
 सम्भोगकेलिकिलिकिञ्चितसम्भ्रमेण ।
 अभोजदम्भहरनेलयुगो यगोदा-
 डिम्भो रमेन भवता परिरम्भणीयः ॥ ८२ ॥

मोह्यायितं त्रिदशपट्टणकुट्टिनीनां
 दृष्टं विनष्टमिदमष्टनवैर्दैनैस्तत् ।
 हृष्टीकतां स्थितिमदुष्टिनि शुक्समष्टि-
 कुट्टाकदृष्टिनि धृतश्रिणि वस्तुनीदम् ॥ ८३ ॥

83. इदं प्रमाणसिद्धं बहुशोऽभिलपितम् विनष्टं दृष्टम् । 'क्षीणे पुण्ये' इत्यादिप्रमाणैः ।
 तद तस्मात् । अदुष्टं अदोषः तद्वति । 'वस्तुरत्ने' इति पाठान्तरम् ।

दम्भोलिपाणिपुटभेदनशम्भलीनां
 वक्षोजकुम्भपरिरम्भसुखोपलम्भम् ।
 मा नाम चीकमत^१ मानसमस्मदीयं
 वैकुण्ठचिन्तनरसैर्वयमुत्तुकाः स्मः ॥ ८४ ॥

न मणीन् रमणीश्च सोऽहमीहे
 न हयेभ्यः स्पृहये न वा गजेभ्यः ।
 वरदश्शरदश्शतं दृशौ मे
 भुजगाद्रौ शरणार्थिनो धिनोतु ॥ ८५ ॥

कारागेहे ससृतिरूपे अमतो मे
 का रागे हे कृष्ण विवृद्धे मतिवार्ता ।

नागोदाराहार्यपते मां स्वयमग्न्या

नाभो दारालङ्कृतमूर्ते मम वीक्ष्यम् । ८६ ॥

चन्द्रारुपु मन्दारममन्दार्तिहरं ते

चन्द्रामह इन्द्रावपि निन्द्रावहमास्यम् ।

मारारिकुनारादिसमाराधितमूर्ते

नारायण घोरादपचारादिह पायाः ॥ ८७ ॥

प्रधानाय सम्पन्नियानाय भक्त-

व्यथानाशदत्तावधानाय तुभ्यम् ।

समस्ताधिनाथ स्वमस्ताभिवल्लसं

नमस्तादिदं निस्तमस्ताविधायिन् ॥ ८८ ॥

नागराजाचले सागराग्रघात्मजा-

कान्तवाहान्तरो दान्तवाधाहरः ।

वारिजाक्षश्चयत्पारिजातो जग-

द्राजते रक्षितुं राजतेजोमुखः ॥ ८९ ॥

मस्तां भगवन् मस्तां विरतिं

लपतां मिपतां द्विपतां ततयः ।

भवता मनुजीमवता मृदुतां

जहता महता निहता इह ताः ॥ ९० ॥

१०. मस्तां देवता मस्तां विरतिं प्राणोपरम्म् । मरणं विनाशमित्यर्थः । गुह्यताविरति-
मिति पाठान्तरम् ।

किञ्चित्सञ्चिन्त्ये गोपीकिलिकिञ्चित्तवञ्चितम् ।

अञ्चितं ज्योतिरमरैरञ्जनाद्रावुदञ्चितम् ॥ ९१ ॥

सर्वदानन्दनिलयं सार्थयन्नवनीतहृत् ।

कृष्णस्त्वं वेङ्कटाधीश किं तु शैलेन धार्यसे ॥ ९२ ॥

१२. कृष्णपक्षे नन्दनिलयम् । अन्यत्र धानन्दनिलयम् । सार्थयन् स्ववासेन सफली-
कुर्वन् । नवनीतं हरतीत्येकत्र । नवनीतकम् अनुग्रहपेशलं हृत् हृदयं यस्येत्यन्यत्र । 'कृष्णस्त्वं-
धारयच्छैलं त्वं तु' इति पाठान्तरम् ।

वृषाचल्पते कृत्स्नविपादहरणक्षमम् ।

प्रपद्ये भवतः पादपयोः सह महं कृशः ॥ ९३ ॥

मानयामो हरे न त्वामानयामो न ते मुदम् ।

पनायामोऽहह क्षुद्रान् धनायामोहतो हताः ॥ ९४ ॥

प्रपद्ये निरवद्यं तत्फणिभूधरभूषणम् ।

परब्रह्म हरब्रह्मदुर्लभं बल्लभं श्रियः ॥ ९५ ॥

अञ्जनमहीधरचरं जनमनीषा-

रञ्जनमघोक्षज निरञ्जनमिह त्वाम् ।

लोचनयुगीकृतविरोचनसुधांशुं

केचन भजन्ति भवमोचनमभिज्ञाः ॥ ७६ ॥

सञ्चरति योगिहृदि किञ्च रविबिम्बे

यो लसति नीलघनजालसममूर्तिः ।

निष्कृतिविहीनबहुदुष्कृतिसमुत्थं

सङ्कटमपास्यतु स वेङ्कटगिरीशः ॥ ९७ ॥

इन्दुकरवृन्दपरिकन्दलदमन्दा-

नन्दकरमन्दहससुन्दरमुखश्रि ।

निन्तुल्लुपस्थितपुरस्थितवरत्त-

न्यस्तु मम शेषगिरिमगतवस्तु ॥ ९८ ॥

प्रशमितपिथिताशं प्रास्तसमारपाशं

कृतनतगन्नाशं कीर्तिमिस्मेरिताशम् ।

नवजलदुनिकाशं नागदौल्यकाशं

परिहृतपिपथाशं भावयामो र्मेदम् ॥ ९९ ॥

कल्याणाभ्यामशेषाभ्युदयविभवसंपीडनकीडनाभ्यां

नाभ्यामभ्युदयस्य द्वियुगमुखशिशोः श्रूयमाणस्तदाभ्याम् ।

बोधामोदार्णवाभ्यां भुजगपरिवृहत्माधरालङ्कृतिभ्यां

दिव्याभ्यां दंपतिभ्यां भवतु नम इदं देवतानेविताभ्याम् ॥*

इत्यश्रेयश्रिवेङ्कटाश्रितिकृतिषु

श्रवणानन्दे

श्रीनिवासस्त्वये प्रथमस्तवकम्

अथ द्वितीयशतकम्

श्रियः प्रियनमं सेवे शेषाचलशिरोमणिम् ।

महितं सुमनोवृन्दैर्मन्दारमिव मादयाम् ॥ १ ॥

सुमनोवृन्दैः पुष्पघण्टैः हेतुभिः, देवसमूहैः कर्तृभिः ।

कमनीयैर्निजालोकैः कमलाचन्द्रकारिभिः ।

तमसानपनेतारं तमेव हरिसाथ्यै ॥ २ ॥

हरिं श्रीनिवासं सर्वं च ।

परिष्कृताञ्जनधरं परं श्रुत्यन्तगोचरम् ।

लोचनं स्तौमि लोकानां किमप्यज्ञानमोचनम् ॥ ३ ॥

३. परिष्कृतमञ्जनं धरति; परिष्कृतोऽञ्जनाचलो येनेति च । कर्णान्तगोचरं वेदान्तगोचरं च । लोचनं तद्वदादरणीयं सर्वार्थप्रसाकं च ।

प्रतीपदारभारानलोपकं गजपालकम् ।

दधामि हरिमाश्रयं गुहाशयमिहाश्र(श?)ये ॥ ४ ॥

४. प्रतीपा ये दारभाः तेषामारावस्य लोपकम् । प्रतीपानां शत्रूणां रावणप्रभृतीनां यः दारभारः बाणसमूहः तस्यावलोपकं च ।

अदृश्यं योगिवर्णप्यब्जदीप्तिकरं हरिम् ।

उपतिष्ठेऽधिकारुष्यमुद्यन्तमिव भास्करम् ॥ ५ ॥

देवतामादिमां वन्दे धृतां भुजगभृता ।

समुद्रमाश्रितामुर्वीं पृथुचापप्रसाधिताम् ॥ ६ ॥

६. भुजगभृता शेषाचलेन, सर्पराजेन आदिशेषेण च । समुद्रमाश्रितां शयनाय मेखलात्वेन च । पृथुना चापेन शार्ङ्गेण मलङ्कृतां, पृथोश्चक्रवर्तिनः चापेन समीकृतां च । उर्वी महती भूमिं च ।

आनन्दनिलयं वन्दे श्लाघ्यं दुग्धार्णवादिपि ।

श्रीधरं यत्र जागर्ति परं ज्योतिर्निरञ्जनम् ॥ ७ ॥

७. जागर्ति । न तु निद्राति । तेन दुग्धार्णवादिपि श्लाघ्यत्वम् ।

प्रपन्नाभयदोस्मीति सत्यापय वचो मयि ।

नालीकशब्द उचितः श्रीनिवासस्य ते यतः ॥ ८ ॥

८. नालीकशब्द तदोचित अस्त्यक्चनं तव नोचितमित्यर्थः । तेन तदुक्तं 'सकृदेव प्रपन्नाय' इत्यादिकं वच. सत्यापय । कथं नालीकशब्द उचित इत्यत्राह श्रीनिवासस्येति । श्रिय. लक्ष्म्याः निवास वासस्थान हि नालीकं पशुम् । त्वं च श्रीनिवास. । अतो नालीकशब्दस्ते उचितः नालीकपदवाच्यत्वं युक्तमिति ।

प्रपञ्चास्यमुपास्य त्वां नृपञ्चास्यति मानवः ।

करोषि तस्य यत्स्वामिन् करोषितमभीप्सितम् ॥ ९ ॥

9. प्रथमः लोकः आत्मे यस्य तम् । तस्य आस्यं मुपासिति वा । सर्वकारणमिति
वैदितम् ।

वृषाचलेशस्य तुषारदीधिति-

त्विया मुखेनार्तविषादहारिणः ।

मुदां निदानं द्युसदावल्स्तुतं

सदा पदाम्भोजमुदारमाश्रये ॥ १० ॥

सङ्कल्पपन्नाय कृशाय दैवतै-

रनाप्यमप्यर्षयसि स्थिरं पदम् ।

दयालुता मापन्न दुर्बलेषु हि

प्रभूत्तमानां परमं विभूषणम् ॥ ११ ॥

अजस्रमप्यविधसुतां वहन्नुर-

स्यजामधिष्ठाय सृजन् प्रजा हरे ।

भवत्यहो मन्मथजन्मभूर्भवान्

तथापि कन्दर्पजिताऽभिमन्यसे ॥ १२ ॥

स्व(कि)मिन्दुना तेन कलङ्कितेन यं

प्रविभ्रतो नाप्रगतान्धकारिता ।

तवैव वीक्षे मुखचन्द्रमद्भुतं

तमो मुरारे हरति स्मृतोऽपि यः ॥ १३ ॥

13. अन्धकारोऽस्यास्तीति अन्धवारी । तस्य भावः अन्धकारिता । अन्धकरिपुत्रं च

पतङ्ग उधन्नुपमानतां भव-

त्पदो नु(दोर्न)देव प्रतिवक्तु (पतु)र्ह

परिष्कृताञ्जनधरं परं क्षुत्यन्तगोचरम् ।

लोचनं स्तौमि लोकानां किमप्यज्ञानमोचनम् ॥ ३ ॥

3. परिष्कृतमञ्जनं धरति; परिष्कृतोऽज्जनाचलो येनेति च । कर्णान्तगोचरं वेदान्तगोचरं च । लोचनं तद्गदादरणीयं सर्दार्यप्रकाशकं च ।

प्रतीपशरमारानलोपकं गजपालकम् ।

दधामि हरिमाश्वर्यं गुहाशयमिहाश्र(श?)ये ॥ ४ ॥

4. प्रतीप ये शरभाः तेषामारावस्य लोपकम् । प्रतीपानां शत्रूणां रावणप्रभृतीनां यः पारभारः याणसमूहः तस्यावलोककं च ।

अहस्यं योगिवर्षैरप्यब्जदीप्तिकरं हरिम् ।

उपतिष्ठेऽधिकारुष्यमुद्यन्तमिव भास्करम् ॥ ५ ॥

देवतामादिमां वन्दे धृतां भुजगभूभृता ।

समुद्रमाश्रितामुर्वीं पृथुचापप्रसाधिताम् ॥ ६ ॥

6. भुजगभूभृता शेषाचलेन, सर्पराजेन आदिशेषेण च । समुद्रमाश्रितां वायनाय मेखलात्वेन च । पृथुना चापेन शार्ङ्गेण अलङ्कृतां, पृथोऽधकदतिनः चापेन समीकृतां च । उर्वी महती भूमिं च ।

आनन्दनिलयं वन्दे श्लाघ्यं दुग्धार्णवादपि ।

श्रीधरं यत्र जागर्ति परं ज्योतिर्निरञ्जनम् ॥ ७ ॥

7. जागर्ति । न तु निद्राति । तेन दुग्धार्णवादपि श्लाघ्यत्वम् ।

प्रपन्नाभयदोस्मीति सत्यापय वचो मयि ।

नालीकशब्द उचितः श्रीनिवासस्य ते यतः ॥ ८ ॥

8. नालीकशब्द उचितः असत्यवचनं तव नोन्वितमित्यर्थः । तेन (दुक्तं 'सकृदेव प्रपन्नाय' इत्यादिकं वच सत्यापय । कथं नालीकशब्द उचित इत्यत्राह श्रीनिवासस्येति । धियः लक्ष्म्याः निवासः वासस्थानं हि नालीकं पद्मम् । एवं च श्रीनिवासः । अतो नालीकशब्दस्ते उचितः नालीकपदवाच्यत्वं युक्तमिति ।

प्रपद्यास्यमुपास्य त्वां नृपद्यास्यति मानवः ।

करोषि तस्य यत्स्वामिन् करोषितमभीप्सितम् ॥ ९ ॥

9. प्रथमः लोक. आस्ये यस्य तम् । तस्य आस्यं मुदासिनि वा । सर्वकारणमिति
पर्यसितम् ।

वृषाचलेशस्य तुषारदीधिति-

त्विया मुखेनार्तविषादहारिणः ।

मुदां निदानं द्युसदावलिस्तुतं

सदा पदान्भोजमुदारमाश्रये ॥ १० ॥

सकृत्प्रपन्नाय कृशाय दैवते-

रनाप्यमर्ष्यसि स्थिरं पदम् ।

वयालुता माभव दुर्बलेषु हि

प्रभूत्तमानां परमं विभूषणम् ॥ ११ ॥

अजक्षमप्यधिष्णुतां वहन्नु-

स्यजामधिष्ठाय सृजन् प्रजा हरे ।

भवत्यहो मन्मथजन्मभूर्भवान्

तथापि कन्दर्पजिताऽभिमन्यसे ॥ १२ ॥

त्व(कि)मिन्दुजा तेन कलङ्कितेन यं

प्रविभ्रतो नापगतान्धकारिता ।

तवैव चीक्षे मुखचन्द्रमद्भुतं

तमो मुरारे हरणि स्मृतोऽपि यः ॥ १३ ॥

13. अन्धवारोऽस्मादीनि अन्धवारी । तस्य भावः अन्धकारिता । अन्धकारितं च ।

पतङ्ग उद्यन्नुपमानतां भव-

स्वदो नु(दोर्न)देव प्रतिवक्तु (पत्तु)मर्हति ।

असंशयं तुप्यति यस्य दर्शने

जनो ययोस्त्वभ्युदयं प्रपद्यते ॥ १४ ॥

फणाभृदद्रीश गुणालिभिः क्षमा-

घृणाविरोधिक्षपणादिभिश्चु(श्रि)तम् ।

प्रणामतस्त्वां निपुणाश्रयं त(-णः श्रयन् स)द्रा

नृणां पतीनेव तृणाव(य) मन्यते ॥ १५ ॥

मनस्तुरङ्गं विषयच्छटावटा-

न्तरे गभीरेव द(प्त)शालुमाशु मे ।

वितु(कृ)प्य दक्षं विरचय्य शिक्षया

हरे तदु(सु)चैरधिरोढुमर्हसि ॥ १६ ॥

स्थिरमङ्गलदायकं श्रितानां परमं धाम वृषाद्रिधाम वन्दे ।

स्सरमन्युमदैर्गदैरयुक्ता न रमन्ते हि र्यतोऽपरत्र युक्ताः ॥ १७ ॥

बलवैरिशिलावलेपलोपक्षमभृ(भा)मण्डलभव्यादिव्यदेहम् ।

प्रणमत्तिलदशा(शं) दृशोः पुरस्तात् परमं वस्तु तदस्तु निष्कलं मे ॥ १८ ॥

तरुणार्ककरावमर्शहृष्यन्नलिनाहकृतिहुंकृतिप्रवीणम् ।

भवमोचन लोचनद्वयं ते भगवन्मामरुमानसे चकास्तु ॥ १९ ॥

भुवनाभ्युदयावनान्तलील स्तवनादेव सतीहितार्थदात ।

तव दास्यपदे मयीह शीरे भवदावानलपातिता न युक्ता ॥ २० ॥

20. स्तवनादेव सति भवस्तुतिवराणादेव सद्यभूते । तव दास्यपदे त्वात्किङ्करत्वाश्रं मयि । यद्दा 'सत्पुरुषे स्तवनादेव इहितार्थदात' इति योजना ।

वृषशैलवनस्थलीविहारी मधुहारी सुमनश्शरस्सु नित्यम् ।

निहिताङ्घ्रिसलंकृतागमान्तो मम चेतःकमले तु लालगीतु ॥ २१ ॥

21. भृङ्गसमाप्तोक्तिरियं - हृषकसङ्गीर्णा । मधुरसुरः तन्नादात्सो भगवान्; मधु क्षौद्रं तदप्राही च । सुमनश्शरस्सु देवानां गर्भसु पुण्याणांश्च देवेषु च । अत्यद्भुतः आगमानां वेदानां अन्ताः उपनिषदो येन; अगमानां वृक्षाणामन्ता उपरिभागा येन च ।

द्युतरो नमतां प्रसीद शार्ङ्गिन् इतरोपायविधावहं न शक्तः ।

तरणौ तरणे त्र[कृ]पां सृजन्तौ चरणौ ते शरणं घृणे शरप्यन्(प्य) ॥ २२ ॥

22. तृतीयपादोऽस्फुटार्थः । कृपामिति पठित्वा एवं योजयितुं शक्याम्— तरणे संसारतरणविषये तद्देतुभूतामित्यर्थः कृपां अस्मासु भगवतो दद्यां सृजन्तौ उत्पादयन्तौ अत एव तरणौ तारकौ ' इति ।

इदमेव पदं सुरस्रवन्तीं जनयित्वा शिवयात्रभूव शम्भुम् ।

इति माधव दर्शयन् करस्ते सततं लोचनगोचरो मम स्तात् ॥ २३ ॥

जगदण्डसहस्रभारखेदो जठरस्यातिकृदास्य जालु मा भूत् ।

इति तद्दलकल्पनाय कट्यां कलितं श्रीधर चिन्तये करं ते ॥ २४ ॥

नतिरस्तु तटिद्धनद्युतिभ्यां श्रितदोषाचलशृङ्गसङ्गतिभ्याम् ।

परिपालितभक्तसन्ततिभ्यां प्रथमाभ्यामनुरूपदम्पतिभ्याम् ॥ २५ ॥

हरिनीलनिभं हरेस्तरस्तत्कलये श्रीः किल यत्र वर्तमाना ।

उपिता भ्रुवभ्रुवलेऽपि नीले कमला पद्म इवेति सौति बुद्धिम् ॥ २६ ॥

गास्त्वमस्तद्युतिविदम्बिनि कैटभारे

गाढे विरावति तवोरसि कौस्तुभोऽयम् ।

दीव्यत्तमाल्महनाहितमेचकिञ्चि

माच्यावनीधरतटे भगवानिर्वार्कः ॥ २७ ॥

सर्वज्ञमस्तकगृहीतकलस्य तस्य

आतुर्विधातुमनसः परमं प्रक(ह)र्षम् ।

लक्ष्म्याः किमिद्विमतमवेत्य वृषाचलेन्दो

क्वत्रेऽर्धचन्द्रतिलकं वहसि प्रमन्न. ॥ २८ ॥

गोवर्धनं धृतक्ता गुणपूर्णं मूर्धा

मन्थानमप्यचलमृद्वना महान्तम् ।

अम्भोरुहाक्ष वहसे किमपक्षपातात्

तं चारु काञ्चनमयं च [गिरि सु] मेल्म् ॥ २९ ॥

प्रहादवारणविभीषणभानुसूनु-

पाञ्चालराजतनयाप्रमुखावनेन ।

तावद्धभूव तव नैव वृषाचलेन्दो

यावद्यशोऽतिकृशमादृशरक्षणेन ॥ ३० ॥

प्राहमहेण विरटन् करटीव नैते

लोकान्तरागमविलम्बसहिष्णवो मे ।

इत्यसदाचलसदासरिरक्षिपातो

जागर्ति(र्षिं) नाथ वृषभृति सावधाने(नः) ॥ ३१ ॥

यन्मेखलापरिलसन्मणिमञ्जुदीप्ति-

पीताम्बरस्तु(रं सु)मनसः कथयन्ति या(य) च ।

यद्भोगिभृदिति यश्च हरे प्रसिद्ध

‘वासस्तवावहतु तच्च स च श्रियं न ॥ ३२ ॥

32. हे हरे तव तद् वास वल्ल च स वास निवास वासस्थानभूत पर्वतश्च नः श्रियं करोतु । यत् वल्ल (कर्म) सुमनस मेखलाया काञ्चया उदरवन्धने विलसद्भिर्मणिमञ्जु दीप्ति यस्य तत् तथाभूत पीताम्बर कथयन्ति । य च वासस्थानभूतं पर्वतं मेखलासु अधिलक्षसु परिलसता मणीना मञ्जुमिर्दाप्तिमि पीतं व्याध अम्बर गगन यस्य तम् तथाभूत कथयन्ति । यद् वल्ल भोगिभूत सर्पराजोऽनन्त इति प्रसिद्धम् । ‘निवासशय्यासनपादुका. शुकोपधान .’ इति ‘*செனாநுல குலையாம் .. மணியினாகநாம மும்-புள்ளாம் .*’ इति च । यश्च वासस्थानभूत पर्वत भोगिभूत शेषादि इति प्रसिद्ध ।

अत्युन्नतं तिलकभूषितमायताक्ष-

मुद्रासिमेखलमुदारसहस्रपादम् ।

श्रीपाचलेशितरनन्तपदाभिधेयं

त्वां रगद्विरिं च सममेव विचिन्तयामः ॥ ३३ ॥

३३. गिरिपद्मे तिलकपदेन अक्षपदेन च वृक्षाणामभिधानम् ।

अल्पेतरश्रमविकासकरैरसरै-

धैरैरलं तव[वत्त] लुलायकुलगुणुसरैः ।

काङ्क्षाधिकारिणकृतत्रिदिवद्गुनिन्दे

वन्दे मुकुन्द भवतश्चरणारविन्दे ॥ ३४ ॥

३४. छन्दोति । महिषतुल्यै. कृत्स्नतन्मृगिः ।

अक्षाणि मे विषयपङ्कमलीमसानि

प्रक्षिप्य(-क्षाल्य) नाथ गुरुणा करुणारसेन ।

पादान्बुजे ननु निजे अमृतप्रदो(दे) प-

ढेतानि तल्पदय(सङ्गमय) पट्पदकूजितानि ॥ ३५ ॥

मन्दैतरस्फुरणमङ्गलकालमेध-

सन्देहदायितुपुमैकनिकायकायम् ।

वन्दे तमेव वरदं शरदम्बुजाक्षं

यं देवमाहुररविन्दगृहासहायम् ॥ ३६ ॥

कमलनयन दीव्यत्कौस्तुभोदारदीपं

भवनमवतु नस्तद्बाहुम-श्यामिधानम् ।

प्रथितसदनुभावैस्तात्त्विकैर्भाव्यमानं

यदुनिलक समिन्धे यत् शृङ्गारकवच ॥ ३७ ॥

अनुचितमहमीदृङ्मुक्तां यत्सगीहे
 मगकशिङ्गुरिवोच्चैर्भक्त(मत्त)मातङ्गरूपम् ।
 क्षममिदमथवा मे त्वां प्रपन्नम्य तूर्णं
 तृणमपि वृषशैलाधीश दिव्यास्त्रयन्तम् ॥ ३८ ॥
 विपद(ज)विततिरास्तामुत्पलं धिक् सरोगं
 कृतमतिकठिनैस्तैर्गोतभिद्भ्रावभिश्च ।
 नियतममृतदं ते निर्मितातङ्कमङ्गं
 वपुरतिसुकुमारं वासुदेव स्तुतो(वेऽ)हम् ॥ ३९ ॥
 प्रकृतिमहदहङ्कृत्यादिकं तत्त्वजातं
 पुत्र्यमपि शरीरं तावकं सङ्गिरन्ते ।
 मधुमथन परं ब्रह्मैकमेवाद्वितीयं
 त्वमसि तदखिलश्रुत्यन्ततात्पर्यभूमिः ॥ ४० ॥
 निखिलविहितहातृन् नीतकालान्निषिद्धैः
 निरुपधिकरुणात्विखातुमस्मानकस्मात् ।
 विभुरपहतपाप्मा विश्वभूतान्तरात्मा-
 प्यधिक्ससि वृषागाधित्यकां सत्यकामः ॥ ४१ ॥
 पुनरपि जननीनां चेन्न कुक्षौ विविक्षा
 निरवधिनि सुखे चेदस्ति साक्षादपेक्षा ।
 चरणनलिनयुगे तावके देव के वा
 शरणवरणमेते श्रीपते नाचरन्ति ॥ ४२ ॥
 वद मदपचाराः किञ्चिदालोचिनाश्चे-
 न्नलिननयन नालं नारकास्त्वप्रकृत्याः ।

वितरणकरुणाद्यास्त्वद्गुणास्तीलिताश्चे-

दमृतमपि सुधान्धुं (मुरान्धः) स्वल्पमित्यप्यवैमि ॥ ४३ ॥

हृदि मम क्लृपेऽस्मिन् पादपद्मं त्वदीयं

चरतु कथमिदं ते नाथ हन्तेति चिन्ताम् ।

दुरुपलभ्युतनृकृत्यद्भुतानःप्रहार-

प्रभृति चरितमस्य श्रीपते निर्धुनीते ॥ ४४ ॥

44. दुरुपलभ्य मार्गस्थितस्य स्म्यचिन् पापाण्य सुतनूहृतिः स्त्रीरक्तत्वकरणम् ।
दद्भुतम्य धनसः शकटम्य असुरस्य प्रहारः । एतत्प्रभृति ।

: अशरणं भगवन्नभिरक्ष मामयमहं भवतः करुणापदम् ।

प्रचुरुरोगगणेन च पाप्मना ननु यतश्चयतः प्रसृतोऽस्म्यहम् ॥ ४५ ॥

45. पाप्मना वयतः समूहेन च यत यस्मात् कारणात् अहं प्रसृतः व्यातः ततः
करुणापदम् ।

अतितरामपराधपरंपरां रचयतो मनुजानुभिरक्षितुम् ।

कमल्या सहखेलनभूपयन् हि(द्धि)ततमं ततमञ्जनभूधरम् ॥ ४६ ॥

स्त्रिभुवनैक्यदान्यमनन्यधीः किमपि नाथ भवन्तमिहार्थये ।

तव पदाम्बुजभक्तिमनुत्तमां कल्प्य मे लयमेति यथा(या) तमः ॥ ४७ ॥

कृतबुधावमतीन् कुमहीपतीनिह विहाय मदीयगिरा चयः ।

मधुरिपुं भजतां मधुरस्फुरन्नवरसो वरसोमसुहृन्मुखम् ॥ ४८ ॥

विफलया विषयान्तरचिन्तया किमनयाऽपितु कामपि देवताम् ।

भज मनस्तुमनःप्रचरैः सदा नमसितामसिताम्बुधरोपमान् ॥ ४९ ॥

49. नमसिता नमस्कृताम् ।

तव रमास्त्र तुङ्गतमा क्षमा तमपि येन ररक्षिथ वायसम् ।

त्वदितरी निहृतिं वत तत्र को न कुरुते कुरुतेऽपि कृतागसि ॥ ५० ॥

अपि कृतागसि तेऽजनयत्क्षमां मयि रमा क्षणमप्यनया भवान् ।
मुररिपो वरिवर्ति कन(कर)स्फुरद्वनजया न जयावहया विना ॥ ५१ ॥

मधुरिपो भवदीयमुजान्तरं मनसि मे लगताद् धृतकौस्तुभम् ।
स्फुरति यत्र हि मादृशगुप्तये सरसिजोरसिजोपमिताचला ॥ ५२ ॥
52. कमला । वक्षोजतुलितपर्वता ।

फणिपतिक्षितिभृत्तटभूपणे बलिरिपो हृदयं रिपुभीषणे ।
भवति रज्यति मूर्तिरिबोल्लसन्मरतके रतकेलिजुषः श्रियः ॥ ५३ ॥

फणिगिरौ हि स एव भवान्(वन्?) भवान्मितधियामवनार्थमवातरत् ।
अविरतं मुनयः कमलोल्लसत्पद् हरे दहरे यमुपासते ॥ ५४ ॥

तावकं किमपि देव कञ्जभूवामदेववल्शासनादिभिः ।
दैवतैरविरतं निवेवितं पादपङ्कजयुगं भजामहे ॥ ५५ ॥

अञ्चतां दुरितपुञ्जभङ्गनादञ्जनावनिधरावतंसकात् ।
अन्यमत्र नहि चित्तमानये मानये न च विरोधिहानये ॥ ५६ ॥

दासमाविधि(थ) कयासु(धु)नन्दनं दन्तिनं दशमुखानुजं घ(श्रि)तम् ।
श्रीनिवास चरितानि ते परं कानि वा न विह्व[नु]तानि पण्डितैः ॥ ५७ ॥

राजमानविभवां महीमरुद्राजमानसत्रिहारहा(वा)सिकाम् ।
मानयामि फणिशैलदेवतामानयामि च तदङ्घ्रिमाशयम् ॥ ५८ ॥

59. महीमस्तां भूमिदेवतां ब्राह्मणानां राजानः श्रेष्ठाः महर्षयः तेषां मानसमेव
दिहात्प्रायः त्रीनानिवासस्थान यस्याः ताम् ।

देवकीतनय तान्नी तनूरिन्दिरादिहृतिमन्दिरायिता ।
आतनोति मम नूतनोत्पलस्यामला परमकोमला मुदम् ॥ ५९ ॥

प्रातराशयमहीशभूमिभृत्रैतराश(श्र)य रमापते मम ।

वीतरागविनुतात् स्वदुर्चकैनेतरानिह भजामि निर्जरान् ॥ ६० ॥

60. प्रातः काले मम आशयं मानसम् आश्रय ।

नीति(च)राजिमनुसृत्य नित्यमप्याचरामि विहितं न माधव ।

स्वेचराभिनुत नो मतिर्भवद्गोचरापि कृमयैव पाहि माम् ॥ ६१ ॥

मेघदर्पहरदीप्तिवैखरी शैखरीकृतमदाम्बुजा सुरैः ।

भाविता मुनिभिरादिदेवता सं(सा)धताद्दुःविता पदाऽवता ॥ ६२ ॥

दुर्वचप्रथिमगर्वचर्वितप्राज्ञमुद्गिरकृरैरलं नृपैः ।

अञ्जनाद्रिचर कञ्जनाभ ते चिन्तये वपुररण्य(घस्य) शान्तये ॥ ६३ ॥

अप्रबुद्धमकृतत्वदञ्जनं कञ्जलोचन वृत्तात्मवञ्जनम् ।

भावितापरिचितप्रपञ्जनं पाहि चक्रधर मानकिञ्जनम् ॥ ६४ ॥

वस्त्रास्य भक्तिमस्त्रास्य शूलिनो वलशासनस्य वनजासनस्य वा ।

तनुतां च नो(नया-)त्त विनुतां सुरैस्समं सर गाढभक्तिरुत्तरगाद्रिदेवताम् ॥ ६५ ॥

65. वस्त्रादिविषयां भक्तिं तनुतां अल्पत्वं नय । अन्याविषयां भक्तिं मा कर्षीरिति

भावः । सुरैः ब्रह्मादिभिः समं अविशेषेण उत्कृष्टपकृष्टविभागमन्तरेण विनुतां उरगाद्रिदेवतां

दृढभक्तिः सर ।

कमलाभिरामविमलायतेक्षणां

कमनीयमूर्तिममनीपिदुर्गियाम् ।

परमासुपस्थितरमामिमां मनो

भज गाढमेव भुजगाद्रिदेवताम् ॥ ६६ ॥

स्मरणं पदलभरणं मुकुन्द ते

यजनं पद्मलज्जभजनं च कीर्तनम् ।

स्तवनं गुणानुभवनं शुभालय-

व्रजनं च हन्ति वृजिनं शरीरिणाम् ॥ ६७ ॥

निजवैभवेन नहि केवलं स्वयं

तव सारस्त्वमुपयाति लोचनम् ।

निजगोचरेऽपि पुरुषे परं रमा-

सख सारस्त्वमुपपादयत्यदः ॥ ६८ ॥

68. सारस्त्वं पद्मत्वम् । सारस्त्वं पद्मत्वम् रजस्तमोभ्यामनभिभाव्यं सत्त्वगुणं च ।

रमया सदैव रममाण उच्चकै-

नरमानितस्त्वमिति नाथ साम्प्रतम् ।

नलिनायताक्ष परमेतदद्भुतं

नमदिष्टकार्यपि मदिष्टकार्यसि ॥ ६९ ॥

69. न इत्. प्राप्त. अनितः । रमया अनितः रमानितः । न रमानितः नरमानितः । रमया सह सदैव रममाणस्य रमया अवियुक्तत्वं युक्तम् । मदिष्टकारिणः नमदिष्टकारित्वं यत् तदाश्चर्यम् । नरैर्मानितः नमताभिष्टकारीणि वास्तवार्थः ।

दुरितानि साधु चरितानि वा जन-

स्तनुते मुकुन्द ननु ते प्रचोदनात् ।

उचिते स्तवं(वे) विरचितो(ते)पि मे [वचः-]

परिपोषणे मधुरिपो तव स्पृहा ॥ ७० ॥

70. सत्यं नमंत्र प्रचोदनात् । ततः किमित्यत्राह उचित इति । एतत्स्तवविरचनमपि त्यदिच्छार्थानमेव । मयि तथाऽनुग्रह. कृत इति भावः ।

उरगेशभूमिधरगोहमच्युतं

शरणं गतस्य तरणं भवाम्बुधेः ।

सुकरं ननु श्रमकरं यदाश्रयात्

कपयोपि नैव नपयोधिलङ्घिनः ॥ ७१ ॥

71. अन्यस्य श्रमकरमपि अच्युतं शरणं गतस्य सुकरम् ।

दलितोअचाप तुलितोअ(अ)भूढा-

द्विपया त्वन(द?)न्याविपयाशया कृतम् ।

तव नागशैलभवनासदाशये

चिरमस्तु वीतविरमस्तु सन्निधिः ॥ ७२ ॥

72. दलितः उग्रस्य शिदस्य चापः येन तस्य सम्बुद्धिः । तुलितं उग्रं गूढपाद्विषं यया तथा । अनन्या तदेकप्रवृत्ता या शब्दादिविषयसम्बन्धिनी आशा तथा । नागशैलमवनेति सम्बोधनम् ।

हृदयं प्रविश्य हृतसर्वकल्मषो

विदुषां विधातुमपवर्गमुत्सवम् ।

तनुते तदीयतनुषु प्रहर्षतः

पुल्योत्तमं सु(मस्त)पुलकाङ्कुरार्पणम् ॥ ७३ ॥

मदमोहलोभमुखवैरिधूतये

परितापकारिदुस्तापनीतये ।

किमपि स्मरामि कमला(लशा)ब्धिकन्यका-

किलिकिञ्चितैकरसिकं परं महः ॥ ७४ ॥

अविच्छेदामोदा कलशजलराशेर्दुहितरि

स्फुरद्रागा नागाधिपशिखरिणीशादिमहिता ।

असौ दासत्रासक्षणनिपुणा दुष्टदमने

कृतासक्तिव्य(र्ष्य)किर्निगमगणगीता विजयते ॥ ७५ ॥

विदित्वा तत्त्वार्थानपि विशदमाज्ञायशिरसां
 पुराणानि श्रुत्वाप्यसकृदपि बुद्ध्वा स्मृतिगिरः ।
 समाजे स्थित्वापि श्रुतिनयविदां हन्न् विदुषां (विषयात्) ।
 न हातुं शक्तोहं नरकहर किं मे न दयसे ॥ ७६ ॥

धनान्याभिः क्षुद्रं नृपमपि विना यादवनुतिं
 व(प)नायानीतीच्छां जनयसि महायासजननीम् ।
 अहन्तामाहत्प्यादसुरबलहन्तारमतुलं
 न हन्तारे चेतो नयसि खलु चिन्ताविषयताम् ॥ ७७ ॥

77. अरे चेतः, न नयसि । हन्त ।

अशेषान् शेषाद्रेरधिप मम दौषान्निरसितुं
 महत्प्रायश्चित्तं मधुमथन नैवास्त्यनुगुणम् ।
 प्रपश्यन्नापीठान्मणिमकुटपर्यन्तमतुलं
 पवित्रं गात्रं ते परमपुरुषाभूवमनघः ॥ ७८ ॥

स्पृहा दीनन्नाणस्थिरविस्तरक्षानु यदि ते
 यशः प्राप्तुं व्याप्तं यदि च सचिराशासु दशसु ।
 तदाशैपैदोषैः शरणितमसंभावितगुणं
 विपद्ग्रस्त्यायेथा वृषगिरिपते स्त्रिभ्रमिह माम् ॥ ७९ ॥

79. छविः आशासु ।

नरं वा देवं वा कमपि नलिनाक्ष श्रु(श्रि)तवर्ता
 प्रसिद्धयन्ते(न्तो) दृष्टाः परमभिमतार्थाः कतिपयै ।
 प्रपन्नानां त्वां नः परममधिपं ब्रूहि जगता-
 महो कष्टं सिद्धयत्यभिलषितमद्यापि न कथम् ॥ ८० ॥

धीरस्तु ।

श्रीलक्ष्मीगद्यम् ।

—o—o—o—

श्रीवेङ्कटेशमहिषी श्रितकल्पवल्ली

पद्मावती विजयतामिह पद्महस्ता ।

श्रीवेङ्कटाख्यधरणीभृदुपत्यकायां

या श्रीशुकस्य नगरे कमलाकरेभूत् ॥ १ ॥

भगवति जयजय पद्मावति हे ॥ १ ॥ भागवतनिकरबहुतरमयकरबहुलोद्यम्य-
मसन्नायतिहे ॥ २ ॥ भविजनभयनाशिभाग्यपयोराशिवेलातिगलोलचिपुल्लरोल्लोल्वीचि-
लीलवहे ॥ ३ ॥ पद्मजभवयुवतिप्रमुखामरयुवतिपरिचारक्युवतिविततिसरतिसतत-
विरचितपरिचरणचरणाम्भोस्ते ॥ ४ ॥ अकुण्ठवैकण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ ५ ॥
अखिलाण्डकोटिब्रह्माण्डनायकि ॥ ६ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ ७ ॥ श्रीमति
पद्मावति ॥ ८ ॥ जय विजयीभव ॥ ९ ॥ (१)

क्षीराम्भोराशिसारैः प्रभवति रुचिरैर्यत्स्वरूपे प्रदीपे

शेषाम्भेषामृजीपाप्यजनिषत स्सुधाकल्पदेवाङ्गनाद्याः ।

यस्यासिंहासनस्य प्रविलसति सदा तोरणं वैजयन्ती

सेयं श्रीवेङ्कटाद्रिप्रभुवरमहिषी भातु पद्मावती श्रीः ॥ २ ॥

जयजयजय जगदीश्वरकमलापतिकृष्णारसवरुणालयवेले ॥ १ ॥ चरणाम्बुज-
शरणागतकृष्णारसवरुणालयमुरवाधनकरबोधनसफलीकृतशरणागतजनतागमवेले ॥ २ ॥
किञ्चिदुदञ्चितसुस्मितभञ्जितचन्द्रकलामदसूचितसम्पदनिमलविलोचनजितकमलाननसकृ-
दक्लोकनसज्जनदुर्जनभेदविलोपनलीलालोले ॥ ३ ॥ शोभनशीले ॥ ४ ॥ शुभ-
गुणमाले ॥ ५ ॥ सुन्दरमाले ॥ ६ ॥ कुटिलनिरन्तरकुन्तलमाले ॥ ७ ॥ मणि-

वरनिरुचितमञ्जुलाले ॥ ८ ॥ पद्मपुरभिगन्धमार्दवमकरन्दफलिनामृतिबन्धपद्मिनी-
 चले ॥ ९ ॥ अकुण्ठवैकुण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ १० ॥ अखिलाण्डकोटिब्रह्माण्ड-
 नायकि ॥ ११ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ १२ ॥ श्रीमति पद्मावति ॥ १३ ॥ जय
 विजयीभव ॥ १४ ॥ (२)

श्रीशैलानन्तसुरेस्सधवमुपवने चोरलीला चरन्ती

चाप्पेये तेन बद्धा स्वपतिमवरयत्स्य कन्या सती या ।

यस्याः श्रीशैलपूर्णशुच्युरति च हरेस्तातभाव प्रपन्नः

सेयं श्रीवेङ्कटाद्रिप्रभुवरमहिषी भानु पद्मावती श्रीः ॥ ३ ॥

स्वर्गभवदतिगर्वाकृन्गुस्मेर्वाशगिरिमुखोर्वाधरकुलद्वर्वाकरदयितोर्वाधरशिखरो-
 र्वाकणिपतिर्गुर्वाधरकृन्तरामानुजमुनिनामाङ्कितबहुभृमाश्रयनुरधामालयवरनन्दनवनसुन्द-
 तरानन्दमन्दिरानन्तगुरुवनानन्नकेलियुतनिभृततरविहृतिरतलीलाचोरराजकुमारनि-
 जननिस्वैरसहविहारसमयनिभृतोपितफणिपतिगुरुभक्तिपाशवशवदनिगृहीता रामचम्पक-
 निरद्धे ॥ १ ॥ भक्तजनावनबद्धश्रद्धे ॥ २ ॥ भजनविमुखमविजनभगवदुपसदन-
 समयनिरीक्षणसन्ततमन्त्रद्धे ॥ ३ ॥ भागधेयगुरुमव्यशेषगुरुबाहुमूलभृतवालिकाभूते
 ॥ ४ ॥ श्रीवेङ्कटनाथवरपरिगृहीते ॥ ५ ॥ श्रीवेङ्कटनाथतातभृतश्रीशैलपूर्णगुरु-
 गृहस्तुपामृते ॥ ६ ॥ अनुण्ठवैकुण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ ७ ॥ अखिलाण्डकोटि-
 ब्रह्माण्डनायकि ॥ ८ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ ९ ॥ श्रीमति पद्मावति ॥ १० ॥
 जय विजयीभव ॥ ११ ॥ (३)

श्रीशैले केलिकाले मुनिसमुपगमे या भयात्प्राक्प्रयाता

तस्यैवोपत्यकाया तदनुशुक्रपुरे पद्मकासारमाये ।

प्रादुर्भूताऽरविन्दे पिकचदलचये पत्युस्त्वैस्तपोभि

सेय श्रीवेङ्कटाद्रिप्रभुवरमहिषी भानु पद्मावती श्रीः ॥ ४ ॥

भद्रे ॥ १ ॥ भक्तजनावननिन्दित्रे ॥ २ ॥ भगवद्दक्षिणवशोलक्षणलाक्षाल-

क्षितमृदुपदमुद्रे ॥ ३ ॥ भञ्जितभव्यनव्यदरदलितदलमृदुलकोकनदमदविलसदधरो-
 र्ध्वविन्याससव्यापसव्यकरविराजदनितरशरणभक्तगणनिजचरणशरणीकरणाभयवितरणनि-
 पुणनिरूपणनिर्निद्रमुद्रे ॥ ४ ॥ उल्लसदूर्ध्वतरापरकरशिखरस्युगलशेखरनिजमञ्जि-
 ममदभञ्जनकुशलवदनविधुमण्डलविलोकनविदीर्णहृदयताविभ्रमधरदरविदलितदलकोमल-
 कमलमुकुलयुगलनिरर्गलविनिर्गलकान्तिसुमुद्रे ॥ ५ ॥ श्रीवेङ्कटशिखरसहमहिषीनिकर-
 कान्तलीलावसरसङ्गतमुनिनिकरसमुदितवहुलतरभयलसदपसारकेलिवहुमान्ये ॥ ६ ॥
 श्रीशैलाधीशरचितदिनाधीशबिम्बरमाधीशविषयतपोजन्ये ॥ ७ ॥ श्रीशैलासन्नशुकपुरी-
 सम्पन्नपद्मसरउत्पन्नपद्मिनीकन्ये ॥ ८ ॥ पद्मसरोवर्यरचितमहाश्चर्यघोरतपश्चर्यश्री-
 कमुनिधुर्यकामितवदान्ये ॥ ९ ॥ मानवकर्मजालदुर्मलमर्मनिर्मूलनलब्धवर्णनिजस-
 लिलजवर्णनिर्जितदुर्वर्णवज्रस्फटिकसवर्णसलिलसम्पूर्णसुवर्णमुखरीसैकतसञ्जातसन्ततमक-
 रन्दविन्दुसन्दोहनियन्दसन्दानितामन्दानन्दमिलिन्दवृन्दमधुरतरङ्गङ्काररवरुचिरसन्तत-
 सङ्गुलमल्लीमालतीप्रमुखत्रतितिवितिकुन्दकुरवकमरुद्वकदमनकादिगुल्मकुसुममहिमधुम-
 धुमितसर्वदिङ्मुखसर्वतोमुखमहनीयामन्दमाकन्दाविरलनारिकेलनिरवधिकक्रमुप्रमुख-
 तरुनिकरवीथिरमणीयविपुलतटोद्यानविहारिणि ॥ १० ॥ मञ्जुलतरमणिहारिणि
 ॥ ११ ॥ महनीयतरमणिततरणिमकुटमनोहारिणि ॥ १२ ॥ मन्थरतरसुन्दर-
 गतिमत्तमरालयुवतिसुगतिमद्राफहारिणि ॥ १३ ॥ कलकण्ठयुवाकुण्ठकण्ठनाद-
 कल्लव्याहारिणि ॥ १४ ॥ अकुण्ठवैकुण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ १५ ॥ अखिलाण्ड-
 कोटिब्रह्माण्डनायकि ॥ १६ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ १७ ॥ श्रीमति पद्मावति ॥ १८ ॥
 जय विजयीभव ॥ १९ ॥

(४)

या लावण्यनदी वदन्ति कवयः श्रीमाधवाम्भोनिधिं

गच्छन्तीं स्वदशंगतांश्च तरसा जन्तून्प्रयन्तीमपि ।

यस्यामोननेलहस्तचरणाद्यङ्गानि भूपारुची

रम्भोजान्यमलोज्ज्वलं च सलिलं सा भातुपद्मावती ॥ ५ ॥

अम्भोरुहवासिनि ॥ १ ॥ अम्भोरुहासनप्रमुखाखिलमृतानुशासिनि ॥ २ ॥

अनवरतात्मनाथवर्शास्तिहासनाध्यासिनि ॥ ३ ॥ अङ्घ्रियुगावतारपथसन्तनसङ्गाहमान-

धोरतराभङ्गुरसंसारधर्मसन्तप्तमनुजसन्तापनाशिनि ॥ ४ ॥ बहुलकुन्तलवदनमण्डल-
 पाणिपल्लवरुचिरलोचनसुभगकन्धराबाहुवस्त्रिकाजघननितम्बमण्डलमयविततशैवालसम्फुल्ल
 कमलयुवलयकम्बुकमलिनीनालोत्तुङ्गविपुलयुगलिनशोभिनि ॥ ५ ॥ माधवमहार्णव-
 गाहिनि ॥ ६ ॥ महितलवण्यमहावाहिनि ॥ ७ ॥ मुखचन्द्रसमुद्यतमालतलविराज-
 मानकिञ्चिदुदञ्चितसूक्ष्माग्रकस्तूरीतिलकशूलसमुद्गतभीतिविशीर्णसमुञ्जितसंमुख भाग-
 परिसायुगलसरभसविस्मरतिमिरनिकरसन्देहसन्दायिससीमन्तकुन्तलकान्ते ॥ ८ ॥
 स्फटिकमणिमयकन्दर्पदर्पणसन्देहसन्दोहिसकलजनसम्मोहिफलफलविमललावण्यललित-
 सततसुदितसुदितमुखमण्डले ॥ ९ ॥ महितम्रदिममहिममन्दहासासहिष्णुतदुदयस-
 सुदितरुमोदीर्णारुणवर्णविभ्रमदविडम्बितपरिणतविम्बविद्रुमविलसदोष्ठयुगले ॥ १० ॥
 परिहसितदरहसितकोकनदकुन्दरदमन्धरतरोद्गल्वरविसुल्वरकान्तिवीचिकमनीयामन्द-
 मन्दहाससदनवदने ॥ ११ ॥ समुज्ज्वलतरमणितर्जिततरणिताटङ्कनिराटङ्ककन्दलितका-
 न्तिपूरकरम्बितकर्णशङ्कुलोवलये ॥ १२ ॥ बहिरुपगतस्फुरणाधिगतान्तरङ्गणभूषणग-
 णवदनकोशसदनस्फटिकमणिमयभित्तिशङ्काङ्कुरणचणप्रतिफलितकर्णपूरकर्णवितंसताटङ्क-
 कुण्डलमण्डननिगनिगायमानविमलकपोलमण्डले ॥ १३ ॥ निजभ्रुकुटीमटीभूतव्य-
 क्षाष्टाक्षद्वादशाक्षसहस्राक्षभृतिसर्वसुपर्वशोभनभ्रमण्डले ॥ १४ ॥ निटलफलक
 भृगमदतिलकच्छलविलोककलोकविलोचनदोषविरचितविदलनवदनविधुमण्डलविगलि-
 तनासिकाप्रणालिकानिगूढनिस्सृतनासाग्रस्थूलमुक्ताफलच्छलाभिव्यक्तवदनविलिनीन-
 कण्ठनालिकान्तःप्रवृत्तग्रीवामध्योच्चभागकृतविभागग्रीवागतंविनिस्सृतपृथुलविलस-
 दुरोज्ज्वलयुगलनिर्झरझरीभूतगन्भीरनामिहृदावगाढविलीनदीर्घतरपृथुलसुधाधारा-
 प्रवाहयुगलवभ्रनाधारविस्पष्टवीक्ष्यमाणविशुद्धस्थूलमुक्ताफलमालाविद्योतितदिगन्तरे ॥
 १५ ॥ सकल्यभरणकलाविलासकृतजङ्गमचिरस्थायिसौदामनीशङ्काङ्कुरे ॥ १६ ॥
 कनकशनाकिञ्चिणीकलनादिनि ॥ १७ ॥ निजजनतागुणनिजयतिनिकटनिवेदिनि
 ॥ १८ ॥ निखिलज्जनामोदिनि ॥ १९ ॥ निजपतिसम्भोदिनि ॥ २० ॥ मन्थ-
 रतरमेहि ॥ २१ ॥ मन्दमिममेहि ॥ २२ ॥ मयि मन आधेहि ॥ २३ ॥
 मम शुभमेवेहि ॥ २४ ॥ महलमयि माहि ॥ २५ ॥ अमुण्ठवैकुण्ठमहाविभूति-

नायति ॥ २६ ॥ अखिलाण्डकोटिब्रह्माण्डनायकि ॥ २७ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ २८ ॥
श्रीमति पद्मावति ॥ २९ ॥ जय विजयीभव ॥ ३० ॥ (५)

जीयाच्छ्रीवेङ्कटाद्रिप्रभुप्रमहिषी नाम पद्मावती श्री-

जीयाच्चास्या कटाक्षामृतरसरसिको वेङ्कटाद्रेरधीश ।

जीयाच्छ्रीवैष्णवाली हतकुमतकथा वीक्षणैरेतदीयै-

जीयाच्च श्रीशुक्ले पुरमनवरत सर्वसम्पत्समृद्धम् ॥ ६ ॥

श्रीरङ्गसूरिणेद श्रीशैलानन्तसूरिवदयेन ।

भक्त्या रचित गद्य लक्ष्मी पद्मावती समादत्ताम् ॥ ७ ॥

॥ श्रीलक्ष्मीगय सम्पूर्णम् ॥

श्रीरस्तु ।

श्रीनिवासगद्यम् ।

श्रीवेङ्कटाद्रिनिलय कमलाकामुक पुमान् ।

अभङ्गुरनिभृतिर्नन्तरङ्गयतु महलम् ॥ १ ॥

श्रीमदरिस्मटीमडलमण्डनधरणिधरमडलाखण्डल्य निखिलपुरासुरवन्दित-
वराहक्षेत्रविभूषणस्य शेषाचलगट्टाचलवृषभाचलनारायणाचलाज्जनाचलादिशिखरिमा-
लाकुलस्य नामसुसनाधनिर्वाधाधेगुणसाभरणसत्तानिभितत्त्वनिधिभक्तिगुणपूर्णश्रीशैल-
पूर्णगुणप्रदपरमपुरपट्टापूरविभ्रमदत्तङ्गयुङ्गगलद्गनगङ्गासमालिङ्गितस्य सीमातिग-
गुगरामानुजमुनिनामाङ्कितनहुभूमा श्रयमुरधामालयवनरामायनवनसीमापरिवृतविशङ्कतट्ट-
निरन्तरत्रितृग्भिन्नभक्तिरसनिर्झरानन्तार्याहार्यप्रथमणपारापूरविभ्रमदसल्लिभरभरितमहात

टकमण्डितस्य कलि रुद्रममलमर्दनकलितो घमविलमघमनियमादिमगुनिगणनिपेत्यमाण-
 प्रत्यक्षीभवत्रिजसल्लिखसमज्जनमज्जननिविलयापनाशनपापनाशनतीर्थाध्यास्तिस्य मुरा-
 रिमेयकजराधिपीडितनिरातिंजीवननिराशमूसुरवरातिसुन्दरमुराङ्गनारतिकराङ्गसौष्ठव-
 दुर्भारताकृतिकुमारतारकसमापनोदयदमानपात क्रमहापदामयविहापनोदितसकलभुवनवि-
 दितकुमारधाराभिधानतीर्थाविष्टितस्य धरणितलगत्तसकलहतकलिलशुभसल्लिगतबहुल-
 विविधमलहतिचतुररुचिरतरविलोकनमात्रविदलितविविधमहापातकस्यामिपुष्करिणीसमेत-
 स्य बहुसङ्कटनरकावटभत्तदुत्कटकलिकङ्कटकलुपोद्भटजनपातकविनिपातकरुचिनाटक-
 करहटककलशाहृतकमलारतशुभमज्जनजलसज्जनभरितनिजदुरितहतिनिरतजनसततनि-
 र्गल्लेपीयमानसल्लिखसम्भृतविशङ्कटकटाहतीर्थभूषितस्य एवमादिमभूरिमज्जिमसर्वपातक-
 गन्धेहाभकसिन्धुडम्बरहारिशम्बरविविधविपुलमुप्यतीर्थनिवहनिवासस्य श्रीवेङ्कटाचलस्य
 शिधरशेखरमहाकलशास्त्री स्वर्वाभवदतिगर्वाङ्कुरगुरुमेवांशगिरिसुखोर्वाधरकुलदर्वीकरद-
 पितोर्वाधरशिखरोर्वासततसदूर्वाकृतिचणनवघनगर्वचर्वणनिपुणतनुकिरणमसृणितगिरिशि-
 खरशेखरतरुनिकरतिमिरः । वाणीपतिशर्वाणीदयितेन्द्राणीश्वरमुखनाणीयोरसवेणी-
 निमशुभवाणीनुतमहिमाणीयस्तरकोणीभवदखिलमुवनभवनोदरः । वैमानिकगुरुभूमा-
 धिकगुणरामानुजकृतधामाकरकरधामारिदरललामच्छरुनकदामायितनिजरामालयनवकि-
 सल्यमयतोरणमालायितवनमालाधरः । कालाम्बुदमालानिभनीलालकजालावृतवाला-
 ल्जसलीलामलफालाङ्कसमूलामृतधाराद्वयावधीरणधीरललिततरविशदतरधनघनसारमयो-
 र्ध्वपुण्ड्रेखाद्वयरुचिरः । सुविकस्वारदलमास्वरकमलोदरगतमेदुरनवकेसरततिभासुर-
 परिपिञ्जरकनकाम्बरकलितादरललितोदरतदालम्बजम्भरिपुमणिस्तम्भगम्भीरिमदम्भस्तम्भ-
 नसमुज्जम्भमाणपीवरोरुयुगलतदालम्बपृथुलकदलीमुकुलमदहरणजंघालजङ्घायुगलः ।
 नव्यदलमन्त्रकलपीतमलशौणिमलसन्मृदुलसत्किसलयाश्रुजलकारिचलदोणतलपरकमलनि-
 जाश्रयदलवन्दीकूनशरदिन्दुमण्डलीविभ्रमदादभ्रशुभपुनर्भाधिष्ठिताङ्गुलीगण्डनिपीडित-
 पद्मासनः । जानुतलावधिलम्बिदिडम्बितवारणशुण्डादण्डज्विजुम्भितनीलम्भिमयकरूप-
 कशाखाविभ्रमदायिमृणाललतायतसमुज्ज्वलतरकनकवल्यवेलेवैक्तरबाहुदण्डयुगलः ।
 युगपदुदितकोटिस्वरकरहिमकरमण्डलजाज्वल्यमानसुदशनपाञ्चजन्यसमुत्तुङ्गितशृङ्गापरवा-
 हुयुगलः । अभिनवशाणसमुत्तेजितमहामहानीलखंडमदखंडननिपुणनवीनपरितप्तकार्त-

स्वरकवचितमहनीयपृथुलसालग्रामपरम्परागुम्फितनाभिमण्डलपर्यन्तलम्बमानग्रा लम्बदी-
 सिसमालम्बितविशालवक्षःस्थलः । गङ्गाशरतुङ्गाकृतिभङ्गावलिभङ्गावहसौधावलिवाधावह-
 धारानिभहारावलिदूराहतगेहांतरमोहावहमहिममृणितमहातिमिरः । पिङ्गाकृतिभृङ्गा-
 रुनिभाङ्गारदलाङ्गामलनिष्कासितदुष्कार्यघनिष्कावलिदीपप्रभनीपच्छवितापप्रदकनकमा-
 लिकापिशङ्गितसर्वाङ्गः । नवदलितदलवलितमृदुललितकमलततिमदविहतिचतुरतरपृथुल-
 तरसरसतरकनकसर[म?]यरुचिरकण्ठिकाकमनीयकण्ठः । वाताशनाधिपतिशयनकमनपरि-
 चरणरतिसमेताखिलफणधरततिमतिकरकनकमयनागाभरणपरिवीताखिलाङ्गावगमितशय-
 नभूताहिराजजानातिशयः । रविक्वोटीपरिपाटीधरक्वोटीरघराटीकितवाटोरसधाटीधरमणि-
 गणकिरणविसरणसततावेधुततिमिरमोहगर्भगेहः । अपरिमितविविधभुवनभरिताखण्ड-
 ब्रह्माण्डमण्डलपिचण्डिलः । आर्यधुर्यानन्तार्थपवित्स्वन्त्रिपातपालीकृन्निजचुबुकगत-
 व्रणकिणविभूषणवहनमूचितश्रितजनवत्सलतातिशयः । मड्डुट्टिण्डिमडमस्त्रैरकाहली-
 पटहावलीमृदुमर्दलालिमृदङ्गदुन्दुभिठक्किकामुखहृद्यवाद्यकमधुरमङ्गलनादमेदुरविसृमरस-
 रसगानरसस्त्रिचिरसन्ततसन्तन्यमाननित्योत्सवपक्षोत्सवमासोत्सवसवत्सरोत्सवादिविविधोत्स-
 वकृतानन्दः । श्रीमदानन्दनिलयविमानवासः । सततपद्मालयापद्मपद्मरेणुसञ्चित-
 वक्षस्थलपटवासः । श्रीश्रीनिवासस्सुप्रसन्नो विजयताम् ॥

श्रीरङ्गसुरिणेदं श्रीशैलानन्तमूरिविन्द्येन ।

भक्त्या रचितं हृद्य गद्यं गृह्णातु वेङ्कटेशानः ॥

श्रीश्रीनिवासगद्यं सम्पूर्णम् ॥

श्रीः
श्रीनाममौक्तिकमाला
श्रीयामुनकृता ।

यस्यदाग्भोरहभ्यान्विष्टस्ताशेषकल्पः ।
वस्तुतामुपयातोऽहं यामुनेर्यं नमामि तम् ॥

श्रीनाममौक्तिकैर्माला यामुनार्येण निर्मिता ।
ऋषिपुत्रिसमुद्भूतैर्निर्दिष्टैः स्मृतिसागरे ॥ १ ॥
आराधनाय हरये जगदानन्ददायिने ।
श्रीनाथनायकपतिनारायणगुणान्विता ॥ २ ॥
सर्वकल्याणजननी जगन्मङ्गलवैभवा ।
मनीषिभिर्महामागैर्वैष्णवैर्भ्रियतामियम् ॥ ३ ॥

१. श्रीमन्नारायणाद्रीश श्रीमन्नञ्जनशैल्य ।
श्रीमद्वृषभशैलेन्द्र श्रीमत्सिंहनगाधिप ॥ ५* ॥
२. श्रीशेषगोत्राभरण श्रीनिवासेति कीर्तये ।
अच्युतान्त गोविन्द मुकुन्द गरुडध्वज ॥ ७ ॥
३. जगदानन्दजनक जगज्जन्मादिकारण ।
नारायण जगन्नाथ शरणागतवत्सल ॥ ५ ॥

४. सत्यसङ्कल्प सर्वज्ञ सत्यकाम सनातन ।
निस्समाभ्यधिक स्वस्थ स्वे महिग्नि प्रतिष्ठित ॥ ७ ॥
५. त्रिविक्रम त्रिलोकेश शङ्खचक्रगदाधर ।
रमानाथ रसानाथ नीलानाथ निरञ्जन ॥ ७ ॥
६. नित्यानर्दोष निस्सीममहाविभव शाश्वत ।
त्रिगुणातीत पाङ्गुण्यपरिपूर्ण परात्पर ॥ ६ ॥
७. पुरुषोत्तम मानाथ पुण्यश्रवणकीर्तन ।
निर्विकार निरातङ्क नित्यानन्द निरामय ॥ ७ ॥
८. यज्ञेश यज्ञपुरुष पुण्डरीकाक्ष माधव ।
वासुदेव विभो विष्वक्सेन वैकुण्ठ वामन ॥ ९ ॥
९. नीलवर्णार्णवशय श्रीवल्लभ जगत्पते ।
त्रयन्तगीतासंवेद्य सन्मङ्गळगुणाकर ॥ ६ ॥
१०. रमारमण राजीवदञ्जचारुविलोचन ।
नित्ययौवनमौन्दर्यशील दिव्यगुणार्णव ॥ ४ ॥
११. वेदवेद्य विशालाक्ष विश्वम्भर धरापते ।
दाशार्ह देवदेवेश दामोदर दयानिधे ॥ ८ ॥
१२. धरणीधारकाधारनिलयाधोक्षजाव्यय ।
योगिध्येय जगद्धन्ध जगत्स्वामिन् जनार्दन ॥ ८ ॥
१३. नरसिंह हयग्रीव हरे प्रह्लादवत्सल ।
लोकाधार पराधार आत्माधार धराधर ॥ ८ ॥
१४. रथाङ्गपाणे सर्वेश सर्वलोकसमाश्रय ।
भूतभव्यभवन्नाथ वेङ्कटाचलनायक ॥ ५ ॥

१५. कृष्ण विष्णो विशालाक्ष वैजयन्तीविराजित ।
क्षीरार्णवशयानन्त शरण्याश्रितवत्सल ॥ ८ ॥
१६. सर्वात्मन् सर्वलोकेश सर्व सर्वात्मनायक ।
करुणाकर कालञ्ज सर्वलोकनियामक ॥ ७ ॥
१७. मुञ्जीकेश हृषीकेश केशिमर्दन केशव ।
नरकान्तक काकुत्स्थ कालात्मन् कालपाचक ॥ ८ ॥
१८. करीन्द्रवरदानन्द श्रीधर श्रीनिकेतन ।
निरवद्य परब्रह्मन् सर्वलोकपदाश्रय ॥ ७ ॥
१९. नाथसेव्यपदाम्भोज वकुळाभरणाश्रय ।
रा[म] माराभिरामाङ्ग राम कृष्णेति कीर्तये ॥ ६ ॥

श्रीमद्वेङ्कटनाथमादिपुरुषं पूर्णं परं शब्धतं

श्रीनाथं शरणागतार्तिहरणं नारायणं संश्रये ।

कृष्णं विष्णुमनन्तमच्युतमजं गोविन्दमिन्दीवर-

श्यामं नन्दकशङ्खचक्ररुचिरं ध्यायन् भजे कीर्तये ॥

येनैतत्पठ्यते नाम्नामष्टाविंशोत्तरं शतम् ।

अनिष्टपक्षक्षपणमिष्टावाप्तिरवाप्यते ॥

ओं नमो याम्बुनमुनये ।

इति द्वितीयो भागः

अथ तृतीयो भागः

श्रीशठकोपगाथा

श्रीरत्नरामानुजमुनिकृतसंस्कृतविवरणसहिता ।

(१)

(तृतीयशतके तृतीयदशकम् ।)

एवं द्वितीयदशके स्वतनुविहितजगत्कृत्यत्वलक्षणसौभाग्ययोगं प्रतिपाद्य

“ स्थानोत्कर्षात्सुदीप्तं श्रमहरवपुषं स्वाङ्गपर्याप्तभूषं
तेजिष्ठं नीचयोगात्प्रणमितभुवनं पावनं सन्नतानाम् ।

प्राप्त्यर्हस्थानमंहःप्रशमनविषयं बन्धविच्छेदिपादं

भेजे शीघ्राभियानक्षमशुभवसति लंभितार्चाभिमुख्यम् ॥

इत्युक्त्वा स्थानोत्कर्षादिभिः स्वेच्छासेव्याकृतित्वं तृतीयदशके प्रतिपादयति । अथ द्वितीयदशके भगवदनुभवप्रतिबन्धकं प्रकृतिसंबन्धं मत्वा तन्निवृत्तावपेक्षितायां प्रकृति-संबन्धस्य स्वानुभवप्रतिबन्धकत्वाभावाविष्करणाय तदा श्रीवेङ्कटाचले साक्षात्कृतस्य भगवतः सर्वाधिकशोपित्वं, गुणविग्रहादिवैलक्षण्यं, नित्यसूरिसेव्यत्वं, सौशील्यातिशयं, भोग्यत्वं, सुकराश्रयणत्वं, तदाश्रयश्रीवेङ्कटाचलस्यैव परमसाम्यप्रदत्वं, अस्यैव सर्व-प्रतिबन्धकनिवर्तकानुभवविषयत्वं, तद्देशसंबन्धप्रयुक्तं भगवतोऽनिष्टनिवर्तकत्वं, श्री-वेङ्कटाचलस्यैव परमप्राप्यत्वं इत्येतत्सर्वं उक्त्वा तादृशभगवद्विषयकैर्ह्यर्थैरेव स्वरूपानु-रूपपुरूपार्थं इति तृतीयदशके प्रतिपादयतीति संगतिरित्याहुः ।

ஒழிவில் காலமெல் லாமுட னாய்மன்னி

வமுவி லாவடி. மைசெய்ய வேண்டும்நாம்

தெழிற் றலரு வித்திரு வேங்கடத்து

எழில்வொள் சேரநிளந் தைதந்தை தந்தைக்கே. ॥ 1 ॥

अवधिदृश्यं कालं सर्वं सहचरित एव सन् स्थित्वा अन्यूनं कैङ्कर्यं, सर्वकैङ्कर्यमिति यावत्, अस्माकं कर्तव्यमित्यर्थः । गंभीरध्वनियुक्तनिर्शरयुक्ते श्रीवेङ्कटाचले

सौन्दर्ययुक्तज्योतिर्भयस्य, एतदुक्तं—“स्थानोत्कर्षात्सुदीप्त”मिति, असत्स्वामिनः
 गथनाथस्य सर्वस्वामिन इति यावत् । “வழுநிலா வடிமை செய்ய வேண்
 றம் காம்” इति पूर्वोणान्वयः ॥ १ ॥

तस्य गुणविग्रहादिवैलक्ष्यमाह—

எந்தை தந்தைதத் தைதந்தை தந்தைதத் தும
 முந்தை வானவர் வானவா கோடுடும்
 சிந்து பூமகி முந்திரு வேங்கடத்து
 அந்த மின்புகழ் காரொழி லண்ணலே. ॥ २ ॥

मदुत्सादकपरंपराया आद्युत्सादक, नित्यसूरिनायकेन विष्वक्सेनेन सह नित्यमूरिभिः
 विकीर्णानां पुष्पाणा सस्पर्शेन विकासापादके श्रीवेङ्कटाचले वर्तमान, निरवधिक-
 कीर्तिः, श्यामसुन्दर, सर्वाधिकः, विग्रहगुणेन सौन्दर्येण च सर्वाधिक इत्यर्थः ।
 यद्वा मेघः मेघसमानकान्तिरित्यर्थ । एतदेवोक्तं “थमहरवपुषम्” इति । अस्यां
 गाथायां (अण्णाल) शब्दितं सर्वाधिकत्वं वा (முந்தை) शब्दित सर्वकारणत्वं
 वा विधेयम् । यद्वा (சிந்துபூமகிமும) इत्यत्र नित्यमूरिसमर्पितैः पुष्पैः हृष्यतीति
 योऽर्थः स एवाल विधेयः । ॥ २ ॥

अनन्तरं तस्य नित्यसूरिसेव्यतामाह—

அண்ணல மாயன ஸ்கொளசெந தாமரைக
 கண்ணன செவகனி வரயக்கரு மாணிகம
 தெணனி றசசனை நீாதிரு வேங்கடத்து
 ணண்ணில தொலபுகழ் வானவ ரீசனே. ॥ ३ ॥

स्वामी आश्चर्यचैष्टित आभरणालङ्कारयुक्त, एतदेवोक्तम्—“स्वांगपर्याप्तभूप”मिति,
 रक्ताभोजनयन रक्तविषफलसदृशाधर नीलरत्नवदुज्ज्वल स्वच्छसमीचीनवर्णयुक्त-
 पर्वतहृदयलयुक्तश्रीवेङ्कटाचलवासी असह्येयानादिकीर्तिशाली नित्यसूरिनायक
 (அண்ணல) इति पूर्वोणान्वयः । स एव सर्वाधिकः सर्वस्वामीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अनन्तरं मदंगीकरणसौशील्यवत् तस्य नित्यसूरिसेव्यत्वेन स्तुतिः नाति-
 शयाधायिकेत्याह—

ஈசன் வானவர்க் கென்பனென் றுலது
தேச மோதிரு வேங்கடத் தானுக்கு ?
ஈச னென்றிறை வொன்றுமி லேனென்கண்
பாசம் வைத்தப ரஞ்சுடர் சோதிக்கே.

॥ 4 ॥

नित्यसूरीणां स्वामी इति वदानि । एवमुक्तौ तत् नित्यसुरिसेव्यत्वं श्रीवेङ्कटेशस्य तेजो
वा । अतिशयो वेति यावत् । को वा अतिशयस्तेन लभ्यत इति भावः । नीचभूते
गुणपूर्तिलेशशून्ये मयि स्नेहं कृतवतः तत्प्रयुक्तातिशयदीप्तिमतः एतदेवोक्तम्—
“तेजिष्ठं नीचयोगादि”ति । ज्योतिर्मयविग्रहयुक्तस्यैत्यर्थः । (अत्रु தேசமோ)
इति पूर्वोक्तम् ॥

॥ ४ ॥

अनन्तरं शील्वत्तामात्रमपि सौशील्यविशिष्टनिरतिशय भोम्यतायुक्तस्य नाति-
शयाधायकमित्याह—

சோதி யாகினல் லாவுல குறதொழும்
ஆகி மூர்த்தியென் றுலள வாருமோ ?
வேதி யர்முழு வேதத்த முதத்தை
தீதில் சீர்த்திரு வேங்கடத் தானையே.

॥ 5 ॥

वैदिकानां सर्वेषु वेदेषु ‘आनन्दो ब्रह्मा’ ‘रसो वै स’ इति प्रतिपादितनिरतिशय-
भोम्यभावं आश्रिततारतम्यविमर्शरूपदोपरहितकल्याणगुणाश्रयं श्रीवैकटेश्वरं [प्रति]
उज्ज्वलविग्रहविशिष्टस्सन् उत्कर्षापकर्षविभागान्तरेण सर्वलोकसेव्यः, एतदेवोक्तम्—
“प्रणमितभुवन”मिति, समस्तकारणभूतः इत्युक्त्या अतिशयो भवति किम् । परत्वयुक्तं
समाश्रयणीयत्वं सौलभ्ययुक्तभोग्यतायास्समं न भवतीति भावः ॥

॥ ५ ॥

अनन्तरं आश्रयणसौकर्यमाह—

வேங்க டங்களமெய்யம மேல்நீனை முற்றவும
தாங்கள தங்கட்கு நல்லன வேசெய்வா
வேங்க டததுறை வார்த்து நமவென்ன
லாங்க டமைஅ துகமந் தார்கட்கே.

॥ 6 ॥

‘वेङ्कटाचलवासिने नमः’ इत्येवंरूपं स्वरूपप्राप्तं कायिकं मानसं वा व्यापारं,
“कस्मैचिदंजलिभरं वहते वितीर्य” इत्युक्तीत्या तं व्यापारं अनुष्ठितवतां अनुभव-

विनाश्यतया स्रग्भूपाणि - पूर्वार्जितपापानि समाश्रयणानन्तरभावीनि उत्तराद्यानि च
समस्तानि दग्धानि भवन्ति सत्यमित्यर्थ । एतदेवोक्तम्—“ पावन सन्नताना ”
इति । ये भगवद्विषये नमस्कारमनुतिष्ठन्ति ते स्वयं स्वेषा आत्महितमनुतिष्ठन्तीत्यर्थ ।
भगवन्नमस्कार एव हिततम इति भाव ॥ ॥ ६ ॥

तदाश्रय श्रीवेङ्कटाचल एव परमसाम्यं प्रयच्छतीत्याह—

சமநது மரமலர் நீரகடா தூயகொண்டு
ஆமநது வானவா வானவா கோடுண்டும
கமனறெ முமதிரு வேணகடம நககடகு
ச மனகொள விரிதே குமதடய குன்றமே ॥ 7 ॥

सम्यक्तया देवा देवाधिपै ब्रह्मरुद्रेन्द्रादिभिस्सह सम्यञ्चि पुष्याणि अर्ध्वजल
दीप धूप च (सम्यक्तया) शिरसा धृत्वा तत्समर्पणपूर्वकं प्रणम्य यत्र समृद्धार्था
भवन्ति स श्रीवेङ्कटनामा महान् पर्वत अस्माकं ब्रह्मसाम्यावह मोक्षं प्रयच्छतीत्यर्थ ।
एतदेवोक्तम् “ प्रास्यर्हस्थान ”मिति । स्वमासियोग्यस्थानमित्यर्थ ॥ ॥ ७ ॥

भगवत्प्राप्तिप्रतिबन्धकनिवर्तकसेवाविषयत्वं श्रीवेङ्कटाचलस्याह—

குன்ற மேநதிககு ளீரமழை காத்தவன
ஆனது ஞானமஆ ளநதபி ரானபரண
சென்ற சேர்திரு வேணகட ளாமலை
ஒன்று மேதொழு கமவினை ஒழுமே ॥ 8 ॥

गोवर्धनपर्वतसुद्धृत्य शीतवर्षमयात रक्षितवत, पूर्वकाले लोकान् क्रान्तवत,
उपकारकस्य सर्वस्मात्परस्य, आगत्य समाश्रयणीयाधारभूते श्रीवेङ्कटमहाचले
एकस्मिन्नेव मेविते अस्माकं सर्गाणि पापानि नश्यन्तीत्यर्थ । एतदेवोक्तम्—
“ अहं प्रशमनविषय ”मिति । पापनिवर्तकदेशस्थितमित्यर्थ । ॥ ८ ॥

अनन्तरं भगवतो विरोधिनिवर्तकत्वमपि तद्देशसंबन्धाद्यत्तमित्याह—

ஒயும் முயபுயபி நபபிறப புயபிணி
கீயு மாறுசெய வானதிகு வேணகடதது
ஆயன நாளமல சாமபுக தாமரை
வாயுள ஞமமனத ஞனஞமனவப லாரகடகே ॥ 9 ॥

श्रीवेङ्कटाचलवासी कृष्णः सद्योविकसितचरणाम्भोजं वाचि च मनसि च निवेशयतां
बलहानिकरजरा च जन्म च मरणं च व्याधिश्च येन प्रकारेण नश्यन्ति तं प्रकारं
कर्तेत्यर्थः । एतदेवोक्तम्—“बन्धविच्छेदिपाद”मिति ॥ ९ ॥

अनन्तरं श्रीवेंकटाचलमेव परमप्राप्यतया भजध्वमिति स्वजनान् प्रत्यु-
पदिशति—

வைத்த நாள்வரை எல்லேகு றுகிச்சென்று
எய்த்தி னைப்பதன் முன்னம்ஆ டைமினே
பைத்த பாம்பனை யான்திரு வேங்கடம்
மொய்த்த சோலைமொய்ப் பூந்தடம்_தாழ்வரே. ॥ 10 ॥

विस्तृतफणिशयनस्य स्वामिनः वासभूतस्य श्रीवेङ्कटाचलस्य निविडोद्यानयुक्तं सुन्दर-
तामरससरोयुक्तं कटकप्रदेशं कूलप्ते कालावधौ सन्नहिते तत्कृतशैथिल्यं प्राप्य
बलहानेः प्रागेव, मरणकालसंनिधानप्रयुक्तशैथिल्यबलहानेः प्रागेव, आगत्य समाश्र-
यतेत्यर्थः । एतदेवोक्तं—शीघ्राभियानक्षमशुभवसति”मिति । अशिथिलकरणत्वाव-
स्थायामेव अधिगन्तव्यदेशमित्यर्थः ॥ १० ॥

दशकस्य फलमाह—

தாள்ப ரப்பிமண் தாஸிய ஈசனை
நீள்பொ ழில்குரு கூர்ச்சட கோபன்சொல்
கேழி லாயிரத் திப்பத்தும் வல்லவர்
வாழ்வார் வாழ்வெய்தி ஞாலம்பு கழுவே. ॥ 11 ॥

चरणाग्भोजं प्रसार्थं भूमिं आक्रान्तवतं स्वामिनमुद्दिश्य दीर्घोद्यानयुक्तदुर्लभानिर्वाहक-
शठकोपप्रणीते सदृशरहितगाथासहस्रे मध्ये एददृशकं अभ्यसितुं समर्थाः सुखेन
तिष्ठन्ति, कैङ्कर्यसाम्राज्यं प्राप्य, यथा लोकः श्लाघते तथेत्यर्थः ॥ ११ ॥

(2)

(पद्यशतके दशमदशकम्)

உலக முண்ட பெருவாயா வுலப்பிங் கீர்த்தி யம்மானே
கிலவுஞ் சுடர்க்கு மொளிமுர்த்தி கெடியா யடியே னுருயிரே
கிலத முலகுக் காய்கின்ற திருவேவ் கடத்தெம் பெருமானே
குலதொ லடியே னுணபாதக் கடு மாறு கூறியே. || 1 ||

एवं नवमदशके वियोगानर्हत्वं भगवतः प्रतिपाद्य—

“ आपत्संरक्षणादर्थ्युपकरणतया मेघसाम्यादिभूम्ना

स्वानां विश्वासदानात् सुरगणभजनाद्विव्यदेशोपसत्त्या ।

प्राप्याप्राप्यत्वयोगात् स्वजनविजनयोस्सत्प्रयत्नव्यभावा-

दूचे नाथं शरण्यं श्रुतिशतविदितं वेङ्कटेशं शठारिः ॥ ”

इत्युक्तीत्या प्रपदनसुलभत्वेन शरण्यत्वमुपपादयति । पूर्वदशके परमपुरुषार्थलिप्सया आक्रुद्य फलसिद्धयै तच्चरणावेव शरणमिति निश्चित्य तस्याखिलजगद्रक्षकत्वं विरोधि-
निवर्तकपरिकरयोगं उत्तुङ्गानुभाव्यत्वं जगद्विरोधिनाशकश्रीमत्त्वं लीलामात्रसाध्याश्रितर-
क्षणकमं अतिशयितप्रमादाराध्यत्वं सर्वसाधारणसारस्यातिशयं ब्रह्मद्रादिसादराश्रयणी-
यत्वं अतिशयितभोग्यावयवशोभां आश्रयणीयत्वाकारञ्चानुसन्धाय एवंभूतशरण्य-
श्रीवेङ्कटेशविषये समग्रां शरणागतिं करोतीति सङ्गतिरित्याहुः ।

लोकत्रासिविपुल्वदन; एतदेवोक्तम् “ आपत्संरक्षणादि”ति । अवधिरहित-
कीर्तियुक्तस्वामिन्, अभिवृद्धतेजोरूपप्रभान्यासतेजोमयविग्रहयुक्त, सर्वोच्छ्रय, दास-
भूतस्य मम परिपूर्णप्राणभूत, लोकस्य तिलकवदलङ्कारतया स्थिते श्रीवेङ्कटाचले
वसन् अस्मत्स्वामिन्, वंशपरम्परया अनादिदासोऽहम् । [तस्य मम]त्वच्चरणप्राप्ति-
प्रकारं प्राप्स्युपायमिति यावत् वदेत्यथः ॥ १ ॥

கூறாய் கீறாய் நிலனாகிக் கொடுவல் லசார் குலமெல்லாஞ்
 சீற வெரியுந் திருவேயி வலவா தெய்வக் கோமானே
 சேறார் சனைத்தா மரைச்செந்தி மலருந் திருவேங் கடத்தானே
 பாற வன்பி ஷடியேனுன் னடிசேர் வண்ண மருளாயே. || 2 ||

कूर्वत्वदसुरकुलं सर्वं खण्डतया भस्मतया मृद्रूपतया च यथा भवति
 तथा कृत्वा कोपात्प्रज्वलच्छीसुदर्शनधरदक्षिणहस्त, एतदेवोक्तम् “ अर्युपकरणतये”
 ति । नित्यसुरिनायक, पङ्कपूर्णेषु सरससु रक्ताग्निज्वालावत् विकस्वराभोजयुक्ते
 श्रीवेङ्कटाचले कृतनिवास, अपरिच्छेद्यप्रेमशालिनो दासस्य त्वचरणप्राप्तिप्रकारमनु-
 गृह्णाणेत्यर्थः || 2 ||

வண்ண மருள்கொ ள்ளணிமேக வண்ண மாய வம்மானே
 எண்ணம் புருந்து தித்திக்கு மழுதே யிமையோ ரதிபதியே
 தெண்ண லருளி மனிப்பொன்முத் தலைக்குந் திருவேங்
 [கடத்தானே
 யண்ண லேயுன் னடிசேர வடியேர்க் காவா வென்னாயே. || 3 ||

मोहोत्पादकदिव्यविग्रह, दर्शनीयमेघस्वभाव, यद्वा दर्शनीयस्य मेघस्य वर्णः
 भगवद्विग्रहवर्णदर्शनेन सामिलाषो भवतीत्यर्थः । एतदेवोक्तम् “ मेघसाम्यादिभूम्ने”
 ति । वर्णसादृश्यलिप्सुदृश्यमेववर्णक इति पर्यवसितोऽर्थः । आश्चर्यगुणचेष्टित
 स्वामिन्, योगिनां हृदयं प्रविश्य मधुरामृतवदास्वाद्यमान, नित्यसुरिनायक, माणि-
 क्यस्वर्णमुक्ताफलानि तरङ्गैश्चालयद्भिःस्वच्छैस्समीचीनैर्निर्क्षैर्युक्ते श्रीवेङ्कटाचले कृतनि-
 वास, स्वामिन्, त्वचरणप्राप्त्यै दासानामस्साकं हा हा इत्युक्तिपूर्वकं कृपां
 क्षुर्वित्यर्थः || 3 ||

ஆவா வென்னு தலகத்தை யலைக்கு மசார் வாணண்மேற்
 நீவாய் வாளி மழைபொழிந்த சிலையா திருமா மகன்கேள்வா
 தேவா சார்கள் முனிக்கணங்கள் விரும்பும் திருவேங்
 [கடத்தானே
 பூவார் கழல்க ளருவினையேன் பொருந்து மாறு புணராயே. || 4 ||

हाहन्तेति दयामकृत्वा लोकस्य बाधकानां असुराणां प्राणविषये अमिसुख-

वाणवर्षवर्षिचापधर, श्रीमहादेवीवल्लभ, देवासुरसुनिगणाद्रियमाणश्रीवेङ्कटाचलवासिन्,
पुष्पव्यासचरणयोः पापिष्ठस्य मम प्राप्युपायं कल्पयेत्यर्थः ।

புணரார் தின்ற மாமேழன் றெய்த வொருவில் வலவாவோ
புணரேய் தின்ற மாயிரவாடி னடுவே போன முதல்வாவோ
திணரார் மேக மெனக்களிது சேருந் திருவேங் கடத்தானே
திணரார் சார்ங்கத் துணபாதஞ் சேர்வ தடியே னென்றானே. || 5 ||

परस्परसंक्षिप्ततया स्थितानां सप्तसालवृक्षाणां, तस्मिन् रामवतारकाले,
विद्ववन् एकधानुष्क, ओ इत्याश्चर्ये, एतदेवोक्तम् “ स्वानां विश्वासदाना”दिति ।
परस्परसहिततया स्थितयोः द्वयोरर्जुनवृक्षयोः मध्ये गतवन्, जगत्कारणभूत, ओ इति
पूर्ववत् । दार्ढ्यपूर्णमेघसदृशैर्गजैराश्रिते श्रीवेङ्कटाचले कृतयास, दार्ढ्यपूर्णशार्ङ्ग-
धन्वनस्तव चरणयोः दासभूतस्य मम प्राप्तिः कदा वेत्यर्थः ॥ ५ ॥

என்னு ளேநாய் மண்ணாளந்த விணைத்தா மரைகள்
[காண்பதற்கென்
றெந்நா ளும்தின் திமையோர்க ளேத்தி யிறைஞ்சி யினமினமாய்
மெய்ந்நா மனத்தால் வழிபாடு செய்புந் திருவேங் கடத்தானே
மெய்ந்நா னெய்தி பென்னுண னடிக்க ளடியேன்
[மேவுவதே. || 6 ||

अस्माकम् भूमिं मितवतः पुण्डरीकसदृशचरणधुगलस्य साक्षात्कारस्य सिद्धिः
कदा इत्याक्षया सर्वकालं स्थित्वा ब्रह्मरुद्रादिदेवाः स्तुत्वा प्रद्वीभूय संघीभूय
कायवाङ्मनोभिः यत्नैकैर्त्यं कुर्वन्ति तादृशे श्रीवेङ्कटाचले कृतनिवास, एतदेवोक्तम्
सुरगणभजना”दिति । अहं अस्माद्भावं प्राप्य(मभासद्भावाप्राप्तिपूर्वकम्) त्वचरणयोः
दासभूतस्य मम समाश्रयणं कदावेत्यर्थः । ॥ ६ ॥

அடியேன் மேலி யமர்சின்ற வமுதே யிமையோ ரதிபதியே -
கொடியா வடுபுள் ளுடையானே கோலக் கனிவாய் பெருமானே
செடியார் கிண்கள தீமருந்தே திருவேங் கடத்தெம்
[பெருமானே
கொடியார் பொழுது முன்பாதங் காண கோலா
[தாற்றேனே. || 7 ||

दासभूतेन मया आदरेणानुभूयमानामृतरूप, नित्यसूरिनायक, विरोधिवाधकं पक्षिणं गरुत्मन्तमिति यावत् ध्वजत्वेन परिगृहीतवन्, सुन्दरस्त्रिधाधर स्वामिन्, वनवद्याप्तानां पापानां निवर्तकौपधभूत, श्रीवेङ्कटनिलय असत्स्वामिन्, एतदेवोक्तम्. —“दिव्यदेशोपसत्त्ये”ति । अङ्गुलिच्छोटिकापर्याप्तकालमपि त्वच्चरणारविन्दं द्रष्टुं उपायानुष्ठानं विना अवस्थातुं नोत्सह इत्यर्थः ॥

॥ ७ ॥

கோலா தாற்றே னுனபாதகம் காண வென்று துண்ணுணர்வில்
நீலார் கண்டத் தம்மானும் நிறைகான் முகனு மிந்திரனுஞ்
சேலேய் கண்ணார் பலர்குழ ளிரும்புந் திருவேங் கடத்தானே
மாலாய் மயக்கி யடியேன்பால் வந்தாய் போலே வாராயே. || 8 ||

‘त्वच्चरणारविन्ददर्शनाय उपायानुष्ठानमन्तरेण नस्थातुमुत्सहे’ इत्येवमुक्तवद्भिः सूक्ष्मार्थज्ञानवासस्थानभूतैः नीलरूपव्याप्तकण्ठेन स्वामिना ज्ञानादिपूर्णेन चतुर्मुखेन इन्द्रेण मत्स्यसंदशनयनाभिः देवस्त्रीभिः परितः स्थिताभिः बहुभिः आद्रियमाणे श्रीवेङ्कटाचले कूननिवास, स्वाभिस्त्र्येण व्यामोहजनककृष्णो भूत्वा मोहयित्वा तत्कालजनानां चक्षुर्विपयतया यथा आगतोऽसि तथा मद्भिषयेऽपि आगच्छे-
त्यर्थः ॥

॥ ८ ॥

வந்தாய் போலே வாராதாய் வாரா தாய்போல் வருவானே
செந்தாமரைக்கட செங்கலிவாய் நாதரே ளமுதே யெனதுயிரே
சிந்தாமலிகள் பகல்லைப் பகல்செய் திருவேங் கடத்தானே
அந்தோ வடியே னுனபாத மகல கில்லே னிறையுமே. || 9 ||

केपांचिदाविर्भूत इव नाविर्भवसि । केपांचित्परिपक्वमुकृतानां अनाविर्भूत इवाविर्भूतः, एतदेवोक्तं— “प्राप्याप्राप्यत्वयोगास्त्वजनविजनयो”रिति, रक्तांभोजनयन, रक्तफलसदृशाधर, चतुर्भुजामृतरूप, मत्प्राणभूत, चिन्तितार्थप्रदमाणिक्यानां कान्तिभिः रात्रीः भहानि कुत्राणे श्रीवेङ्कटाचले सनिहित हन्त दासभूतोऽहं त्वत्पादं क्षणमपि हातुं न शक्नोमीत्यर्थः ॥

॥ ९ ॥

அகல கில்லே விறைபுமென் டலர்மேல் மங்கை யுறையாள்பா
நிகரிற் புகழா யலகமுன் னுடையா யென்னை யாள்வானே
கிரி லயார் முணிக் கணங்கள் விரும்புந் திருவேங் கடத்தானே
புகலொன் றில்லா வடியேனுள் அடக்கீ ழுமாந்து

[புகுத்தேனே. || 10 ||

क्षणमपि हातुं न शक्नोमीति मन्यमानायाः पद्मालयदेव्याः निवासस्थानभूत-
वक्षःस्थल सदशरहितकल्याणगुण, त्रिलोकीनाथ, मन ईशान, सदशरहितदेवमुनि-
गागसेव्यमानश्रीवेङ्कटाचलवासिन, शरणान्तरशून्यो दासभूतोऽहं त्वच्चरणमूले
रेखावदन्तर्गतस्सन् आश्रितोऽस्मीत्यर्थः । एतदेवोक्तम् “सत्प्रपत्तव्यमावा”
इति ॥

|| १० ||

அடக்கீ ழுமாந்து புகுத்தடியீர் வாழியி னென்றென் டருள்
[கொடுக்கும்
படக்கே ழில்லாப் பெருமானைப் பழனக் குருகூர்ச் சடகோபன்
முடிப்பான் சொன்ன வாயிரத்துத் திருவேங் கடத்துக் கிவை
[பத்தாம்
பிடித்தார் பிடித்தார் வீற்றிருந்து பெரிய வானுள்
[நிலாவுவரே. || 11 ||

चरणमूलं सम्यगाश्रित्य दासजनाः जीवत इत्येवं दयां कुर्वन्तं स्वप्रकार-
समानरहितं सर्वाधिकमुद्दिश्य समीचीनकेदारयुक्तकुस्काधीशशठकोपेन स्वकार्यसमाप्त्यर्थं
प्रणीते असिन् गाधासहस्रे श्रीवेङ्कटाचलविषयमेतद्दशकं उपायत्वेन आश्रितवतो
जनानपि आश्रिता ये जना. तेऽपि महति परमपदे सर्वातिशायिता(?)मासिकां प्राप्य
नित्यानुभवं कुर्वन्तः सुप्रतिष्ठा भवन्तीत्यर्थः ॥

|| ११ ||

अपि जुषामहे कृष्णतृष्णातत्वमिवोदितम् ।

सहस्रशास्वां योऽद्राक्षीद् द्राचिडी ब्रह्मसंहिताम् ॥

येनोपनिषदां भाष्य रामानुजमतानुगम् ।

रम्यं कृतं प्रपद्ये त रङ्गरामानुज सुनिम् ॥

श्रीमते रङ्गरामानुजमहादेशिकाय नमः

श्रीमते शटकोपाय नमः

श्री धीनिवासपरब्रह्मणे नम

